

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

สถาบันวิทยบริการ
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการวางแผนชุมชน ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-53-2790-5

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

122605757

THE CONSERVATION OF PHUM REANG OLD URBAN COMMUNITY
, SURAT THANI PROVINCE

Miss. Jantira Kuaduang

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning Program in Community Planning

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-53-2790-5

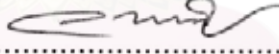
หัวข้อวิทยานิพนธ์ การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าหุ้มเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
โดย นางสาวจันทิรา เกื้อดวง
สาขาวิชา การวางผังชุมชน
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. วรรณศิลป์ พีรพันธุ์

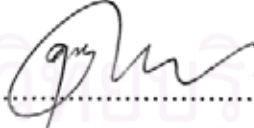
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ เลอสม สติปัตานนท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร. ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. วรรณศิลป์ พีรพันธุ์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ดุษฎี ทายตะคุ)

..... กรรมการ
(นางรัชวดี ศรีประพัทธ์)

จันทิรา เกื้อดวง : การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
(THE CONSERVATION OF PHUM REANG OLD URBAN COMMUNITY,
SURAT THANI PROVINCE)

อ.ที่ปรึกษา: รองศาสตราจารย์ ดร. วรณศิลป์ พีระพันธุ์ 271 หน้า ISBN 974-53-2790-5

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จากอดีตจนถึงปัจจุบัน 2) ศึกษาเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานและองค์ประกอบสำคัญทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ตลอดจนความเชื่อมโยงในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนกับสภาพแวดล้อม 3) ศึกษาสภาพปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง 4) เสนอมาตรการที่เหมาะสมในการอนุรักษ์ และพัฒนาชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงมีความหลากหลายทางด้านสังคม วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตที่ได้รับอิทธิพลจากค่านิยม และความเชื่อทางศาสนา ในอดีตชุมชนแห่งนี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป แต่ในระยะหลังชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบกิจกรรมในพื้นที่จากหัตถกรรมเพื่อยังชีพมาเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน และมีการต่อเติมอาคารบ้านเรือน อย่างไรก็ตามเมื่อพัฒนาในภาพรวมของชุมชนแล้ว การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังถือเป็นส่วนน้อย ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงรักษารูปแบบของกิจกรรมการใช้พื้นที่และวิถีชีวิตดั้งเดิมเอาไว้ อาคารบ้านเรือนแม้จะมีการต่อเติม แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงรูปแบบของสถาปัตยกรรมดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนา และอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงได้แก่ การส่งเสริมให้ชาวบ้านรักษาเอกลักษณ์ที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนไว้อย่างยั่งยืน การพัฒนารูปแบบการใช้ที่ดิน สถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับชุมชน และการศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีความเหมาะสมกับสภาพชุมชน

ภาควิชา ภาควางแผนภาคและเมือง
สาขาวิชา ภาควางผังชุมชน.....
ปีการศึกษา2548.....

ลายมือชื่อนิสิตจันทิรา เกื้อดวง.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

4674111925: MAJOR UBAN PLANNING

KEY WORD: CONSERVATON / OLD URBAN COMMUNITY / PHUM REANG

JANTIRA KUADUANG: THE CONSERVATON OF PHUM REANG OLD URBAN
COMMUNITY, SURAT THANI PROVINCE.

THESIS ADVISOR: ASSOC.PROF.WANNASILPA PEERAPUN, Ph.D.271 pp.

ISBN 974-53-2790-5.

The objectives of this research are: 1) to study the development of Phum Reang Old Urban Community; 2) to study the settlement identity of the community, its major physical, economic and social components as well as local lifestyle and its relationship with natural environment; 3) to study existing problems and development trends of the community; and 4) to propose appropriate conservation and development control measures for the community.

Phum Reang old urban community has a diversity of social, culture and lifestyle which are dominated by religions values and belief. In the past, the community had been gradually changed. The speed of the change has been largely increased recently, however. This affects the quality of life and the lifestyle of local residents. Subsistent handicraft production has been turned in to home industry white additional spaces have been added to old houses. Considering the overall picture of the community, however, most of traditional spaces and local lifestyle have been conserved, especially local architectural style.

The proposed development and conservation for Phum Reang old urban community include the promotion and conservation of local conservation activities; the implementation of land use, architectural and landscape control measures; and the introduction of appropriate spatial development direction to support local eco-tourism.

Department Urban and Regional Planning

Student's signature.....*Jantira*.....

Field of study Community Planning.....

Advisor's signature.....*Wannasilpa*.....

Academic year2005.....

กิตติกรรมประกาศ

ในการศึกษาและจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาและความช่วยเหลือ ตลอดจนให้คำปรึกษาจากบุคคลหลายท่าน ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษาและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และจัดทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ด้วยความเมตตาอย่างสูง และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านในภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้อบรมสั่งสอน และชี้แนะแนวทางในการศึกษาตลอดระยะเวลาที่ได้ศึกษาในภาควิชาแห่งนี้

ขอขอบคุณหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ รวมไปถึงขอขอบคุณเพื่อนๆ ที่ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจในทุกๆด้าน โดยเฉพาะ คุณณาดา คุณพงศกร คุณวิทยา และคุณประภิจ ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในด้านต่างๆ

สุดท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อวิทยา คุณแม่สนธยา เกื้อดวง รวมไปถึงคุณลุงสมนึก จีรวรางค์กูร ที่ช่วยเหลือในทุกๆด้านทั้งในเรื่องการลงภาคสนามการให้ข้อมูลและการสนับสนุนในด้านต่างๆ อีกทั้งขอขอบคุณครอบครัวที่ให้ความห่วงใยเสมอมาตลอดระยะเวลาในการศึกษา จนเป็นผลให้ข้าพเจ้าประสบความสำเร็จในการศึกษา และจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฎ
สารบัญแผนที่.....	ฐ
สารบัญภาพ.....	ณ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามงานวิจัย.....	2
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
1.6 ขั้นตอนการศึกษา.....	5
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
2.1 ความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape).....	9
2.1.1 มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage).....	9
2.1.2 ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape).....	11
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และชุมชนเมืองเก่า.....	12
2.2.1 ลักษณะของเมืองและย่านประวัติศาสตร์.....	12
2.2.2 ความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีต่อชุมชนเมืองเก่า.....	14
2.2.3 การอนุรักษ์กับการวางแผนเมือง (Integrated Conservation).....	16
2.2.4 ขอบเขตของการอนุรักษ์ (Edge of Preservation Action).....	17
2.2.5 หลักสำคัญของการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน.....	19
2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน.....	22
2.3.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน.....	22

	หน้า
2.3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน.....	25
2.3.2.1 เอกลักษณ์ คุณลักษณะ และลักษณะเฉพาะ	25
2.3.2.2 เอกลักษณ์ทางจินตภาพ และองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชน.....	26
2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับระบบของกิจกรรมและระบบของที่ตั้ง.....	30
2.4.1 แนวความคิดเรื่องกิจกรรม เวลา สถานที่.....	31
2.4.2 ระบบของกิจกรรม และระบบของที่ตั้ง.....	31
2.4.3 กิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่.....	33
2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการและแรงจูงใจ	
ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรม.....	34
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	35
2.6.1 วิทยานิพนธ์หัวข้อแนวทางในการอนุรักษ์ย่านสามแพร่ง	
โดยความต้องการของชุมชน.....	35
2.6.2 การศึกษาชุมชนวัฒนธรรมพุมเรียง.....	36
2.6.3 แนวทางพัฒนาอาคาร (Design Guidelines) ชุมชน Sanmachi	
เมือง Takayama ประเทศ ญี่ปุ่น.....	37
2.7 การทบทวนแนวความคิดในงานวิจัย.....	39
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	43
3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	43
3.2 แหล่งที่มาของข้อมูล.....	44
3.2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ.....	44
3.2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ.....	48
3.3 การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	48
บทที่ 4 พัฒนาการของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง.....	50
4.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง.....	50
4.1.1 ช่วงที่ 1 สมัยศรีวิชัย (ก่อนปี พ.ศ. 1893).....	54
4.1.2 ช่วงที่ 2 สมัยเมืองหน้าด่านทางทะเลสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 – 2310).....	58
4.1.3 ช่วงที่ 3 สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310 – 2325).....	60
4.1.4 ช่วงที่ 4 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 1- 3 (พ.ศ. 2325 – 2394).....	61
4.1.5 ช่วงที่ 5 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 4- 7 (พ.ศ. 2394 – 2475).....	63

4.1.6	ช่วงที่ 6 ช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง-ปัจจุบัน(พ.ศ. 2475 – ปัจจุบัน)	64
4.2	รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง	69
4.3	ลักษณะของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงในปัจจุบัน	75
4.3.1	ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่	75
4.3.1.1	ตำแหน่งที่ตั้งและอาณาเขต	75
4.3.1.2	สภาพทางภูมิศาสตร์	79
4.3.1.3	การเข้าถึงพื้นที่ชุมชน	83
4.3.1.4	ระบบบริการขั้นพื้นฐาน	85
4.3.1.5	การใช้ประโยชน์ที่ดิน	91
4.3.1.6	สภาพการถือครองที่ดิน	95
4.3.2	ลักษณะทางเศรษฐกิจ	97
4.3.3	ลักษณะทางสังคม	99
4.3.3.1	ลักษณะประชากร	99
4.3.3.2	สภาพทางสังคม	100
4.3.3.3	วัฒนธรรมประเพณี	101
บทที่ 5	คุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง	114
5.1	คุณค่าขององค์ประกอบทางกายภาพ	114
5.1.1	รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน	114
5.1.2	ระบบที่ว่างและทางสัญจรของชุมชน	125
5.1.3	สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ	137
5.1.4	จินตภาพของชุมชน	140
5.2	โครงสร้างด้านเศรษฐกิจ	143
5.2.1	ด้านประมง	143
5.2.2	เกษตรกรรม	143
5.2.3	ด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน	144
5.2.4	ด้านการค้า	144
5.3	โครงสร้างด้านสังคม	144
5.3.1	วิถีชีวิต	144
5.3.2	วัฒนธรรมประเพณี	145

5.3.3	กลุ่มพื้นที่ทางสังคม.....	151
5.4	รูปแบบ และเอกลักษณ์ของกลุ่มย่อยภายในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง.....	156
5.4.1	การแบ่งกลุ่มย่อยพื้นที่ชุมชน.....	156
5.4.2	รูปแบบสถาปัตยกรรมภายในชุมชน.....	159
5.5	ความสัมพันธ์ระหว่างคน ระบบกิจกรรม และพื้นที่ภายในชุมชน.....	194
5.5.1	กลุ่มวัยกับระบบกิจกรรมการใช้พื้นที่.....	194
5.5.2	ความถี่ในการทำกิจกรรม.....	195
5.5.3	ช่วงเวลาในการทำกิจกรรม.....	196
5.5.4	ความสัมพันธ์ระหว่าง คน ระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ภายในกลุ่มย่อย.....	196
5.5.5	สรุปภาพรวมของระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชน.....	207
บทที่ 6 การวิเคราะห์ศักยภาพแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและสภาพปัญหา		
	ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง.....	214
6.1	การวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง จุดเด่น จุดด้อย อุปสรรค และโอกาส.....	214
6.1.1	แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง รวมถึงทัศนคติและความต้องการ.....	214
6.1.2	ของคนในกลุ่มย่อยภายในชุมชนจุดเด่น จุดด้อย อุปสรรค และโอกาสของกลุ่มย่อยภายในชุมชน.....	217
6.1.3	การอนุรักษ์ชุมชนที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.....	226
6.1.4	สรุปพื้นที่ที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์.....	233
บทที่ 7 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....		235
7.1	สรุปคุณค่าของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง.....	235
7.2	ข้อเสนอแนะนโยบายและมาตรการในการอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง.....	239
7.2.1	การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์.....	239
7.2.2	รูปแบบการใช้ที่ดินที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน.....	241
7.2.3	รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน.....	247
7.2.4	แนวทางการพัฒนาพื้นที่โล่ง ที่ว่าง และทางสัญจร.....	252
7.2.5	แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชน.....	260
7.3	ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป.....	265
รายการอ้างอิง.....		266
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....		271

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ	หน้า
แผนภูมิที่ 1.1 แสดงขั้นตอนดำเนินการวิจัย.....	6
แผนภูมิที่ 2.1 แสดงการพิจารณาระบบการจัดการเมือง และชุมชนเมืองเก่า.....	14
แผนภูมิที่ 2.2 แสดงแนวคิดในการวางแผนการจัดการอนุรักษ์ และปรับปรุงสภาพแวดล้อมชุมชนเมืองเก่า.....	16
แผนภูมิที่ 2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต กิจกรรม และการใช้พื้นที่.....	33
แผนภูมิที่ 3.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	43
แผนภูมิที่ 4.1 แสดงการแบ่งเขตการบริหารและหัวหน้าในแต่ละหัวหน้า ในแต่ละเขตในสมัยกรุงศรีอยุธยา.....	59
แผนภูมิที่ 5.1 แสดงการสรุปความสัมพันธ์ของระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ในแต่ละชุมชนย่อย.....	208

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแนบที่

แนบที่	หน้า
แนบที่ 1.1 แสดงขอบเขตของพื้นที่ศึกษา.....	4
แนบที่ 4.1 แสดงทางมาแห่งอารยธรรมอินเดียสู่คาบสมุทรมลายู ตามเค้าความของวิทยานิพนธ์ เลอ เมย์.....	51
แนบที่ 4.2 แสดงให้เห็นการไหลมาของอารยธรรมอินเดีย และเงินมาสู่ไชยา ก่อนจะไปยังอินโดนีเซีย.....	52
แนบที่ 4.3 แสดงการมาของอารยธรรมอินเดียสู่คาบสมุทรมลายูอินโดจีนโดย ดร.เอช.ยี.ควอริตซ เวลล์.....	54
แนบที่ 4.4 แสดงอาณาจักรศรีวิชัยในคริสต์ศตวรรษที่ 7.....	55
แนบที่ 4.5 แสดงที่ตั้งของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงที่เชื่อมโยงกับพระบรมธาตุไชยา.....	69
แนบที่ 4.6 แสดงภาพถ่ายทางอากาศและโครงข่ายคมนาคม ปี 2510.....	71
แนบที่ 4.7 แสดงภาพถ่ายทางอากาศและโครงข่ายคมนาคม ปี 2518.....	72
แนบที่ 4.8 แสดงภาพถ่ายทางอากาศและโครงข่ายคมนาคม ปี 2538.....	73
แนบที่ 4.9 แสดงภาพถ่ายทางอากาศและโครงข่ายคมนาคม ปี 2542.....	74
แนบที่ 4.10 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา.....	76
แนบที่ 4.11 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา.....	77
แนบที่ 4.12 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา.....	78
แนบที่ 4.13 แสดงภาพถ่ายดาวเทียม.....	80
แนบที่ 4.14 แสดงปริมาณเส้นชั้นความสูงเมื่อเทียบกับทั้งจังหวัด.....	81
แนบที่ 4.15 แสดงปริมาณน้ำฝนเมื่อเทียบกับทั้งจังหวัด.....	82
แนบที่ 4.16 แสดงการเข้าถึงพื้นที่ชุมชน.....	84
แนบที่ 4.17 แสดงระบบโครงสร้างพื้นฐานภายในพื้นที่ศึกษา.....	90
แนบที่ 4.18 แสดงภาพถ่ายทางอากาศในพื้นที่ศึกษา.....	93
แนบที่ 4.19 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา.....	94
แนบที่ 4.20 แสดงผังระวางที่ดินภายในพื้นที่ศึกษา.....	100
แนบที่ 5.1 แสดงรูปแบบการใช้ที่ดินภายในพื้นที่.....	117
แนบที่ 5.2 แสดงพื้นที่ว่างที่โล่งภายในชุมชน.....	124
แนบที่ 5.3 แสดงเส้นทางสัญจรภายในชุมชน.....	131
แนบที่ 5.4 แสดงการจำแนกเส้นทางสัญจรตามลักษณะผิวทาง.....	134

แผนที่	หน้า
แผนที่ 5.5 แสดงการแบ่งพื้นที่ริมน้ำเพื่อวิเคราะห์สภาพทางธรรมชาติ.....	135
แผนที่ 5.6 แสดงการแบ่งพื้นที่ริมน้ำเพื่อวิเคราะห์สภาพทางธรรมชาติ.....	146
แผนที่ 5.7 แสดงบริเวณพื้นที่ชุมชนต่างๆของพื้นที่.....	153
แผนที่ 5.8 แสดงย่านทางด้านสังคมของชุมชน.....	155
แผนที่ 5.9 แสดงการแบ่งกลุ่มพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่.....	157
แผนที่ 5.10 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามเขตปกครอง.....	158
แผนที่ 5.11 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามกิจกรรมการใช้สอย.....	162
แผนที่ 5.12 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามจำนวนชั้น.....	163
แผนที่ 5.13 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามวัสดุก่อสร้าง.....	165
แผนที่ 5.14 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามรูปแบบสถาปัตยกรรม.....	166
แผนที่ 5.15 แสดงกรณีศึกษารูปแบบกลุ่มอาคารบ้านเรือนใน.....	173
แผนที่ 5.16 แสดงกรณีศึกษาที่ 1 กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางบก.....	176
แผนที่ 5.17 แสดงกรณีศึกษาที่ 2 กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางน้ำ.....	180
แผนที่ 5.18 แสดงกรณีศึกษาที่ 3 กลุ่มเรือนในลักษณะกระจาย.....	182
แผนที่ 5.19 แสดงพื้นที่ที่มีคุณค่าในทางสถาปัตยกรรม.....	193
แผนที่ 5.20 แสดงระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่โดยรอบบริเวณบ้านเหนือ.....	199
แผนที่ 5.21 แสดงระบบกิจกรรมและพื้นที่โดยรอบบริเวณชุมชนบ้านกลาง.....	201
แผนที่ 5.22 แสดงระบบกิจกรรมและพื้นที่โดยรอบบริเวณชุมชนบ้านล่าง.....	203
แผนที่ 5.23 แสดงระบบกิจกรรมและพื้นที่โดยรอบบริเวณชุมชนบ้านหัวเลน.....	205
แผนที่ 5.24 แสดงระบบกิจกรรมและพื้นที่โดยรอบบริเวณชุมชนบ้านท่านายร้อย.....	207
แผนที่ 5.25 แสดงพื้นที่ที่มีคุณค่าในทางวิถีชีวิต.....	212
แผนที่ 5.26 แสดงพื้นที่ที่มีคุณค่าในทางกิจกรรม.....	213
แผนที่ 6.1 แสดงบริเวณและทิศทางการขยายตัวของชุมชน.....	224
แผนที่ 6.2 แสดงสภาพปัญหาของชุมชน.....	225
แผนที่ 6.3 แสดงพื้นที่ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์โดยการซ้อนทับพื้นที่ที่มีคุณค่าในระดับต่างๆ.....	234
แผนที่ 7.1 แสดงการจำแนกพื้นที่ตามความเข้มของการอนุรักษ์และพัฒนา.....	242
แผนที่ 7.2 แสดงผังเมืองรวมของอำเภอไชยา.....	245

แผนที่	หน้า
แผนที่ 7.3 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา.....	246
แผนที่ 7.4 แสดงอาคารในเขตอนุรักษ์ที่ควรได้รับการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพอาคาร.....	251
แผนที่ 7.5 แสดงการพัฒนาที่โล่งที่ว่าง และทางสัญจร.....	254
แผนที่ 7.6 แสดงแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน.....	262
แผนที่ 7.7 แสดงเส้นทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว.....	264

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพที่ 2.1 แสดงประเภทของย่าน และเมืองประวัติศาสตร์.....	13
ภาพที่ 2.2 แสดงขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม.....	18
ภาพที่ 2.3 แสดงกลยุทธ์และการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับเมืองและย่านประวัติศาสตร์.....	21
ภาพที่ 4.1 แสดงแผนที่โบราณที่แสดงให้เห็นถึงเมืองพุมเรียง ที่ยังคงเป็นเมืองท่ามาตั้งแต่อดีต.....	57
ภาพที่ 4.2 แสดงร่องรอยคูเมืองเดิม และกำแพงเมืองเดิมบริเวณหลังโรงเรียนวัดพุมเรียง.....	70
ภาพที่ 4.3 แสดงตลาดสดในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง.....	88
ภาพที่ 4.4 แสดงโรงเรียนในพื้นที่ชุมชน.....	89
ภาพที่ 4.5 แสดงสถานที่ราชการในพื้นที่ชุมชน.....	89
ภาพที่ 4.6 แสดงพื้นที่การใช้สอยภายในชุมชนบ้านหัวเลน.....	95
ภาพที่ 4.7 แสดงมัสยิดภายในพื้นที่ชุมชน.....	107
ภาพที่ 4.8 แสดงวัดภายในพื้นที่ชุมชน.....	108
ภาพที่ 4.9 แสดงวัน ะวีรรายอพิตอริ ของศาสนาอิสลาม.....	113
ภาพที่ 5.1 แสดงการประกอบอาชีพทางชายฝั่งของชาวพุมเรียง.....	120
ภาพที่ 5.2 แสดงบริเวณการประกอบอาชีพทอผ้าไหมของชาวไทยมุสลิมในชุมชน.....	122
ภาพที่ 5.3 แสดงเรือกสวน ที่ทำกินภายในชุมชน.....	123
ภาพที่ 5.4 แสดงพื้นที่ว่างโดยรอบอาคาร.....	127
ภาพที่ 5.5 แสดงพื้นที่ว่างและที่โล่งของชุมชน.....	128
ภาพที่ 5.6 แสดงถนนสายหลัก และสายรองภายในพื้นที่ชุมชน.....	133
ภาพที่ 5.7 แสดงพื้นที่ที่มีสภาพทางธรรมชาติริมน้ำ.....	138
ภาพที่ 5.8 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติกับอาคารบ้านเรือน.....	139
ภาพที่ 5.9 แสดงพื้นที่ศูนย์รวมของกิจกรรมในพื้นที่.....	142
ภาพที่ 5.10 แสดงประเพณีสารทเดือนสิบ.....	147
ภาพที่ 5.11 แสดงประเพณีชักพระ.....	148
ภาพที่ 5.12 แสดงเรือที่ใช้ในงานแข่งเรือชักพระประเพณี.....	151
ภาพที่ 5.13 แสดงลักษณะการใช้ประโยชน์อาคาร.....	160
ภาพที่ 5.14 แสดงอาคารพักอาศัยแบบเรือนเดี่ยวสองชั้น.....	168

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพที่ 5.15 แสดงอาคารพักอาศัยแบบลักษณะพื้นบ้าน.....	169
ภาพที่ 5.16 แสดงอาคารพักอาศัยแบบลักษณะร่วมสมัย.....	169
ภาพที่ 5.17 แสดงอาคารพักอาศัยแบบลักษณะพื้นบ้าน.....	170
ภาพที่ 5.18 แสดงอาคารศาสนสถานของศาสนาพุทธ.....	171
ภาพที่ 5.19 แสดงอาคารศาสนสถานของศาสนาอิสลาม.....	171
ภาพที่ 5.20 แสดงศูนย์รวมชุมชน ในชุมชนเมืองเก่าห่มเรียง ทั้งบ้านเหนือ บ้านกลางและบ้านล่าง.....	172
ภาพที่ 5.21 กรณีศึกษาที่ 1 กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางบก.....	177
ภาพที่ 5.22 กรณีศึกษาที่ 2 กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางน้ำ.....	181
ภาพที่ 5.23 กรณีศึกษาที่ 3 กลุ่มเรือนในลักษณะกระจาย.....	185
ภาพที่ 5.24 แสดงกิจกรรมการใช้พื้นที่ว่างบริเวณชุมชน.....	211
ภาพที่ 6.1 แสดงสภาพปัญหาภายในพื้นที่ชุมชน.....	222
ภาพที่ 7.1 แสดงอาคารเรือนไม้สองชั้น.....	248
ภาพที่ 7.2 แสดงอาคารเรือนพื้นดิน.....	249
ภาพที่ 7.3 แสดงอาคารบริการที่ต้องการการฟื้นฟู.....	250
ภาพที่ 7.4 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงที่โล่ง ที่ว่างและทางสัญจรในชุมชน.....	255

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมืองพุมเรียงเก่า สันนิฐานได้ว่าเป็นเมืองรุ่นเดียวกับเมืองนครศรีธรรมราช และเมืองเวียงสระ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 7-8 (สมัยอาณาจักรศรีวิชัย) เมื่อแรกคงเป็นชุมชนเล็กๆ กลุ่มหนึ่งอยู่ริมทะเล มีเรือพ่อค้าชาวอินเดียแล่นเรือผ่านมา มีอ่าวที่เหมาะสมกับการจอดเรือหลบคลื่นลมบริเวณริมอ่าวไชยา (อ่าวบ้านดอนในปัจจุบัน) จึงกลายเป็นท่าเรือและสถานที่แวะพักของบรรดาเรือสำเภา โดยพ่อค้าพาณิชย์ต่างๆ จะนำเอาวัฒนธรรมพร้อมศิลปวิทยาการต่างๆ มาถ่ายทอดแก่ชาวพื้นเมือง เกิดการผสมผสานกันทางเผ่าพันธุ์จนกลายเป็นบรรพบุรุษของคนรุ่นปัจจุบัน ที่ประกอบด้วยชาวไทย และชาวไทยมุสลิม ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มชนดั้งเดิม และอีกส่วนหนึ่งอพยพมาภายหลัง ด้วยเหตุนี้ทำให้ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงมีความหลากหลายทางด้านสังคม มีเรื่องราวของวิถีชีวิต ที่ได้รับอิทธิพลจากค่านิยมและความเชื่อทางศาสนา มีศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่เชื่อมโยงกันอย่างน่าสนใจ เช่น การถือศีลอดของศาสนาอิสลาม ประเพณีการทำบุญเดือนสิบ (วันสารท) ของศาสนาพุทธ โดยชาวพื้นบ้านเรียกว่า "วันรับตายายและวันส่งตายาย" โดยกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนจะผสมผสานและเื้ออำนวยการซึ่งกันและกันอยู่ในปัจจุบัน

ในอดีตก่อนที่จะมีการจัดการปกครองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล เมืองพุมเรียงเคยเป็นเมืองท่าและเมืองศูนย์กลางของไชยา โดยมีเจ้าเมืองประจำอยู่ที่บ้านพุมเรียง และบ้านพุมเรียงนี้ก็ตั้งอยู่ในค่ายของเมืองไชยา ซึ่งยังหลงเหลือ ค่าย คู ประตูเมือง ให้เห็นเป็นร่องรอยอยู่ในปัจจุบัน โดยยังปรากฏหลักฐานอยู่บ้าง คือด้านริมคลองพุมเรียง และที่บริเวณโรงเรียนวัดพุมเรียง (บันทึกความจำของนายชื่น เปรมะดิษฐ์, 2535) และยังมีวัดมัสยิด และอาคารเก่าแก่ที่เรียงรายมาช้านานให้เห็นอยู่ เมื่อมีการจัดการปกครองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล ได้มีการรวมเมืองไชยา เมืองกาญจนดิษฐ์ เมืองศรีรัฐนิคม เข้าเป็นเมืองเดียวกัน โดยตั้งศาลากลางที่บ้านดอน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าพระราชทานนามเมืองบ้านดอนว่า "เมืองสุราษฎร์ธานี" และเมืองพุมเรียงได้เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอพุมเรียง ต่อมาในปี พ.ศ. 2478 ได้มีการตัดทางรถไฟสายใต้ผ่านอำเภอไชยา การคมนาคมจึงสะดวกขึ้น ผู้คนก็เริ่มมาตั้งบ้านเรือนทำมาหากินอยู่ใกล้ ๆ ทางรถไฟมากขึ้นจนกลายเป็นชุมชนใหญ่ จึงได้ย้ายที่ว่าการอำเภอพุมเรียงมาตั้งที่ตำบลตลาดไชยา และเปลี่ยนชื่อเป็นที่ว่าการอำเภอไชยา พุมเรียงจึงกลายเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอไชยาโดยมีการปกครองแบบเทศบาลตำบลมาจนถึงปัจจุบัน

อำเภอไชยา พุมเรียงจึงกลายเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอไชยาโดยมีการปกครองแบบเทศบาลตำบลมาจนถึงปัจจุบัน¹

ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงแต่เดิม มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆอย่างค่อยเป็นค่อยไป จนถึงช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ชุมชนพุมเรียงมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาที่รวดเร็ว โดยปัจจัยสำคัญคือ การพัฒนาทางการท่องเที่ยวที่เข้ามาสู่ชุมชน ซึ่งการพัฒนาเมืองก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมภายในพื้นที่เมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้อง ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและการดำเนินชีวิตของประชาชน ทั้งในระดับเมืองและระดับชุมชน² ทำให้มีหน่วยงานตระหนักถึงความสำคัญของเมืองเก่า ไม่ว่าจะเป็นสภาพวัฒนธรรมอำเภอไชยาที่มีการศึกษาในด้านวัฒนธรรมของเมืองพุมเรียงเพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์วัฒนธรรมของเมืองพุมเรียงให้คงอยู่ต่อไป, รวมถึงกรมโยธาธิการและผังเมืองได้มีการจัดทำ ผังเมืองรวมของอำเภอไชยาโดยให้มีพื้นที่อนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุขึ้นในบริเวณตำบลพุมเรียง แต่ยังมีได้ครอบคลุมไปถึงบริเวณหมู่บ้านที่อยู่อาศัยดั้งเดิม ที่ปัจจุบันนั้นคนในชุมชนนั้นยังขาดความตระหนักเห็นคุณค่าที่มีอยู่ของเมือง โดยไม่คำนึงถึงเอกลักษณ์ที่มีเสน่ห์ของอาคารที่มีมาแต่แรก เนื่องจากคนในชุมชนตกอยู่ในกระแสของการพัฒนา เป็นเหตุให้เกิดการเร่งทำลายคุณค่าทางสุนทรียภาพของเมืองให้เร็วยิ่งขึ้น

เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์วิถีชีวิต ที่ดำเนินควบคู่ไปกับสถาปัตยกรรมที่คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นในพื้นที่ จุดมุ่งหมายในการศึกษาครั้งนี้ ต้องการที่จะศึกษาความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชุมชนที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต รวมไปถึงลักษณะทางกายภาพ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์หาเอกลักษณ์เฉพาะ ศึกษาองค์ประกอบของท้องถิ่นที่มีคุณค่าในด้านต่างๆ และดูแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในด้านสภาพปัญหา ศักยภาพ เพื่อวางกรอบในการอนุรักษ์ที่เหมาะสม และมุ่งเน้นให้คนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน โดยให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ให้เกิดความรู้สึกหวงแหนรู้คุณค่าในสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นควบคู่ไปกับการพัฒนาในอนาคต เพื่อให้มีความยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สนองความต้องการปัจจุบันของเราโดยไม่ทำลายโอกาสของคนรุ่นต่อไปทำให้มีเศรษฐกิจที่มั่นคง สามารถพึ่งพาตนเองได้

¹ ชื่น เปรมะดิษฐ์. บันทึกความจำของนาย ชื่น เปรมะดิษฐ์. ใน อนุสรณ์งานศพนายชื่น เปรมะดิษฐ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ศรีอนันต์, 2535.

² สุวัฒน์ ธาดาณัติ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมือง. หน้า 89-95.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

1.2 คำถามงานวิจัย

การดำเนินชีวิตที่เป็นไปอย่างเรียบง่ายในรูปแบบของสังคมเมือง ที่มีการอยู่ร่วมกันของสองวัฒนธรรมมาตั้งแต่ช้านานนั้น มีปัจจัยเช่นไรที่ทำให้ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปรกติสุข และยังคงเอกลักษณ์ ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และในอนาคตมีปัจจัยอย่างไรบ้างที่จะส่งผลให้ชาวชุมชนเมืองเก่ายังคงรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิต

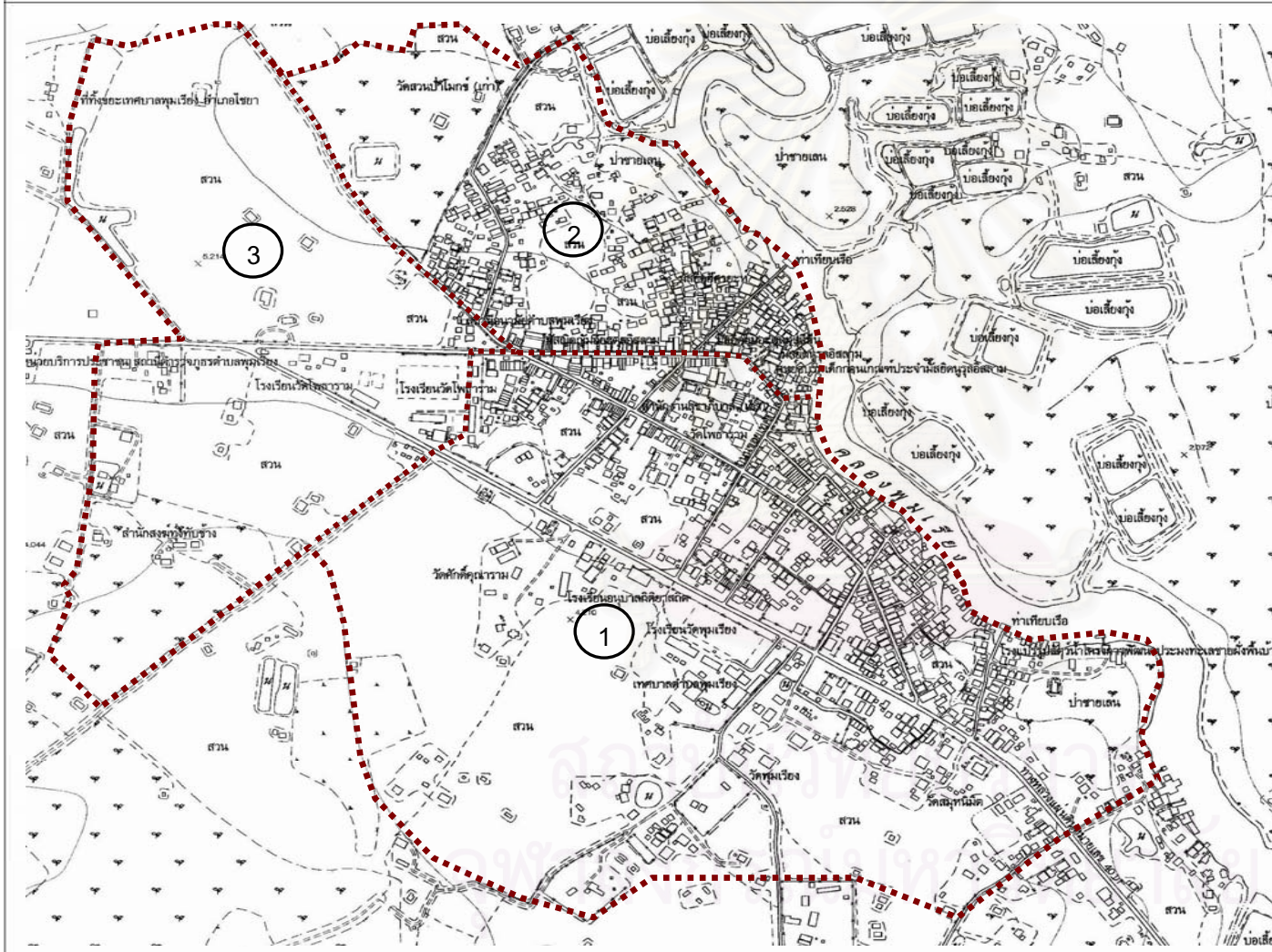
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จากอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ศึกษาเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานและองค์ประกอบสำคัญทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิต ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ตลอดจนความเชื่อมโยงในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนกับสภาพแวดล้อม
3. ศึกษาสภาพปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง
4. เสนอมาตรการที่เหมาะสมในการอนุรักษ์ และพัฒนาชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงให้ยังคงคุณค่าของท้องถิ่นไว้ได้

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตพื้นที่ศึกษา คือพื้นที่เมืองเก่าบ้านเหนือ,บ้านกลาง,บ้านล่าง,บ้านหัวเลน ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พื้นที่ประมาณ 7 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตพื้นที่ติดต่อคือ ทิศเหนือจดหมู่ที่ 2 ต.พุมเรียง อ.ไชยา, ทิศใต้จด หมู่ที่ 1 ต.พุมเรียง อ.ไชยา, ทิศตะวันออกจดคลองพุมเรียง (ไชยา), ทิศตะวันตกจดหมู่ที่ 3 ต.พุมเรียง อ.ไชยา
2. ขอบเขตเนื้อหา
 - 2.1. ศึกษาความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และแนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองอย่างยั่งยืน
 - 2.2. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานระดับละแวกบ้าน ย่าน และเมือง อันมีผลต่อบทบาทและการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่น ทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ภูมิทัศน์เมือง สถาปัตยกรรม พัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ประเพณีและวัฒนธรรม ที่ควบคู่ไปกับวิถีการดำเนินชีวิตในพื้นที่ศึกษา
 - 2.3. วิเคราะห์ข้อมูลด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเพื่อประเมินผล ซึ่งจะนำไปสู่ทิศทางที่เหมาะสมในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนพุมเรียงได้ตามเป้าหมายที่วางไว้

แผนที่ 1.1 แสดงขอบเขตของพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

- 1 พื้นที่ศึกษาหมู่ 1
- 2 พื้นที่ศึกษาหมู่ 2
- 3 พื้นที่ศึกษาหมู่ 3
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

นางสาวจันทิรา เกื้อด้วง

ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะศึกษาศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

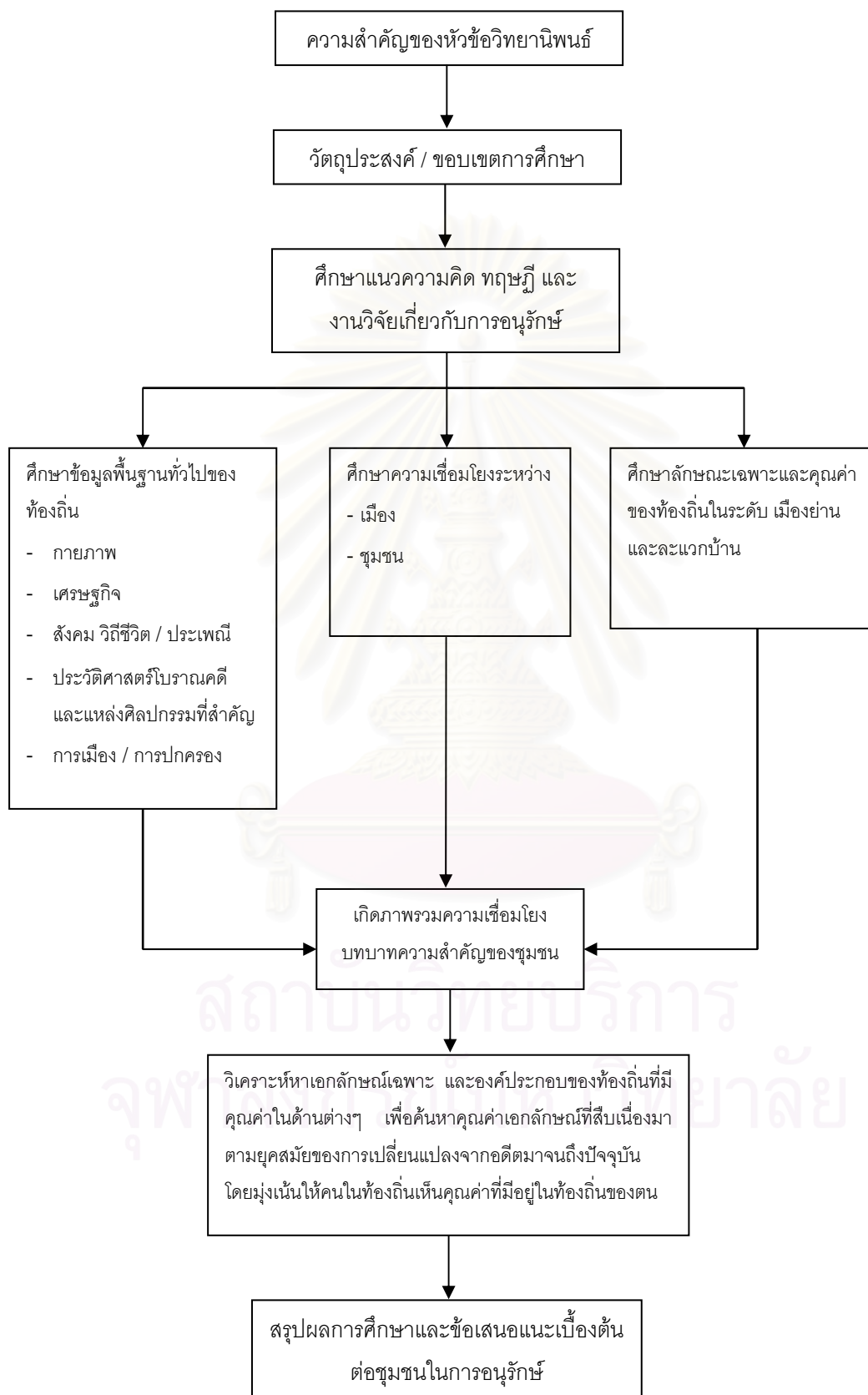
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดความรู้ความเข้าใจในการนำเอาแนวความคิด และหลักการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ มาใช้ในการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ชุมชน
2. ทราบลักษณะและความเชื่อมโยงขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน รวมทั้งความเป็นเอกลักษณ์ และความเป็นตัวตนที่โดดเด่นที่สมควรอนุรักษ์ไว้ของชุมชนเมืองพุมเรียง
3. ทราบถึงรูปแบบในการอนุรักษ์และปรับปรุงเมืองเก่าพุมเรียง
4. เพื่อใช้เป็นมาตรการเบื้องต้นในการอนุรักษ์เมืองเก่าพุมเรียง

1.6 ขั้นตอนการศึกษา

1. รวบรวมและศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ และชุมชน จากเอกสารทางวิชาการ ภาพถ่ายทางอากาศในแต่ละช่วงเวลา เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลง และรวบรวมข้อมูลมาเสนอในรูปแบบของแผนที่ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์เชิงกายภาพ
2. ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมือง และชุมชนทางประวัติศาสตร์ โดยเน้นที่ชุมชนเมืองเก่า รวมถึงกฎหมายข้อบังคับที่เกี่ยวข้องในการมีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์ และเปรียบเทียบแนวทางการอนุรักษ์ เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสม ในการศึกษาภายในพื้นที่
3. ศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ ในปัจจุบันโดยวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมโยงของชุมชนกับสภาพแวดล้อม ทั้งภายในและภายนอก การคงอยู่ของลักษณะเฉพาะและคุณค่าของท้องถิ่นในระดับ เมืองย่าน และละแวกบ้าน ที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนระหว่างวิถีชีวิต ระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลเบื้องต้นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางวิชาการ การสำรวจพื้นที่ทางภาคสนาม และการสัมภาษณ์ในเชิงลึก
4. วิเคราะห์หาเอกลักษณ์เฉพาะ และองค์ประกอบของท้องถิ่นที่มีคุณค่าในด้านต่างๆ หาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในด้านสภาพปัญหา ศักยภาพ เพื่อค้นหาคุณค่าเอกลักษณ์ที่สืบเนื่องมาตามยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นให้คนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน
5. สรุปผลการศึกษาและเสนอมาตรการเบื้องต้นในการอนุรักษ์ที่เหมาะสม เพื่อคงคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน

แผนภูมิที่ 1.1 แสดงขั้นตอนดำเนินการวิจัย

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

ต้ม หรือ ข้าวต้ม

ทำด้วยข้าวเหนียวที่ผัดกับกะทิจนเกือบจะสุก นำไปห่อด้วยใบกระพ้อหรือใบมะพร้าวอ่อนๆ แล้วนำไปต้มหรือึ่งจนสุก

หิวสา (ภาษาถิ่นใต้)

หมายถึงวันแรกเริ่มเข้าพรรษา ซึ่งตรงกับวันแรม 1 ค่ำเดือน 8

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาประวัติของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของคนชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงนั้น มีการผสมผสานทางวัฒนธรรม ระหว่างศาสนาพุทธและอิสลาม มาตั้งแต่สมัยอาณาจักรศรีวิชัยกำลังเจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจนถึง ปัจจุบัน ซึ่งแต่ละกลุ่มก็ยังคงดำรงวิถีชีวิตตามแบบอย่างวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของตนเองอยู่ มิได้ถูก ทำให้สमानกลมกลืนกันเข้าไปในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ โดยที่แต่ละชาติพันธุ์ก็ยังคงรักษา เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติตนเองไว้¹ แม้ว่าในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ เข้ามา ทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นภายในชุมชน แต่สิ่งที่ยังแสดงออกถึงเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะ ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ทั้งทางด้านกายภาพวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรมที่ยังดำเนินอย่าง ต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตก็ยังคงมีความเด่นชัดอยู่ในปัจจุบัน

ดังนั้นในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย จึงต้องศึกษาแนวความคิดทฤษฎีและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ชุมชน เพื่อใช้เป็นหลักในการอ้างอิงและเป็นแนวทางการ วิเคราะห์ในการศึกษาถึงลักษณะทางกายภาพการตั้งชุมชน วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม และความ เชื่อมโยงในชุมชน นำไปสู่การอธิบายข้อสรุปให้ได้แนวความคิดในการอนุรักษ์ชุมชน โดยอาศัย กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งมีแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่เป็น พื้นฐานสำคัญ ดังนี้

- 2.1 ความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) และ ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)
- 2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และชุมชนเมืองเก่า
- 2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน
- 2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับระบบของกิจกรรมและระบบของที่ตั้ง
- 2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมรดกทาง วัฒนธรรม
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

¹ นักศึกษาแผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาปีที่ 3-4, “พุมเรียง ดินแดนแห่งการ-สังสรรค์วัฒนธรรม,” (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปีการศึกษา2514), หน้า 57.

2.1 ความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)

ในอดีต การอนุรักษ์มุ่งความสนใจให้กับงานศิลปะหรือโบราณสถานที่มีความสำคัญ ซึ่งเป็นการอนุรักษ์อาคารและวัตถุเพียงอย่างเดียวเท่านั้น นับตั้งแต่ปี 1950 ประชาชนเริ่มตระหนักว่าการดำรงชีวิตมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ รวมทั้งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางจิตใจ และเพื่อการยกระดับการดำรงชีวิต จึงเกิดแนวความคิดของมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ขึ้น เช่นเดียวกับการศึกษาพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงที่ได้มีหลายหน่วยงานเล็งเห็นความสำคัญในฐานะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape) จากเอกลักษณ์และความสำคัญของพื้นที่อื่นได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และย่านประวัติศาสตร์ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่หล่อหลอมขึ้นโดยผ่านการดำรงอยู่ของ เศรษฐกิจและสังคมรวมทั้งบริบทต่างๆทั้งทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้หล่อหลอมให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) ขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่

จากความสำคัญของบริบท และสิ่งแวดล้อมของเมืองและชุมชนที่อยู่อาศัยทำให้เกิดคำจำกัดความเกี่ยวกับ Cultural heritage และ Cultural landscape ขึ้นดังนี้

2.1.1 มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage)

Feilden and Jokileht² ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมว่า มรดกทางวัฒนธรรมนั้นมีหลายประเภท มิได้เป็นเพียงโบราณสถาน, อาคาร, พื้นที่ประวัติศาสตร์และสวนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมดรวมทั้งระบบนิเวศ เป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต และเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นมาใหม่ได้ที่สำคัญของโลก

องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ³ (UNESCO) ได้กำหนดว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ประกอบด้วยสิ่งสร้างสรรค์ ของคนในอดีตที่เป็นรูปแบบที่จับต้องได้ เช่น ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง แต่รวมทั้งนามธรรม (Intangible) เช่น ภาษา ศิลปกรรม จริยธรรม สุนทรียศาสตร์ ตลอดจนอาหารการกิน การแต่งกาย ศาสนา และความเชื่อฯลฯ

² Feilden and Jokilehto (1998), หน้า11, อ้างถึงใน วิวัฒน์ สีหนาท, "การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรมศึกษา : คลองอ้อมนันทและคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2546), หน้า8.

³ องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ในการประชุมสมัยสามัญของ องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ⁴(UNESCO) ครั้งที่ 17 เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน ปี 2515 ณ.กรุงปารีส ที่ประชุมได้มีมติ ว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของโลก ได้ให้คำจำกัดความในเรื่องของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และมรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) ไว้ดังนี้

1. มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) หมายถึง

- อนุสรณ์ (Monuments) คือ ผลงานทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ส่วนประกอบหรือโครงสร้างทางโบราณคดี ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์
- กลุ่มอาคาร (Groups of building) เป็นกลุ่มของอาคารที่แยกกัน หรือต่อเนื่องกัน โดยลักษณะทางสถาปัตยกรรม ความร่วมลักษณะ หรือที่ตั้งอันเหมาะสมในภูมิทัศน์
- สถานที่ (Sites) คือผลงานของมนุษย์ หรือผลงานอันผสมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ เป็นสถานที่ที่ไม่มีอาคารอยู่เลย แต่เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historical) สุนทรียภาพ (Aesthetic) ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnological) หรือมานุษยวิทยา (Anthropological)

2. มรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) หมายถึง ลักษณะทางธรรมชาติ อันประกอบด้วย ภูมิทัศน์ทางกายภาพ – ชีวภาพ มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์และวิทยาศาสตร์ รวมไปถึงสถานที่ทางธรรมชาติ หรือพื้นที่ที่ธรรมชาติกำหนดของเขตไว้น้ำชาติ มีคุณค่าทางด้านวิทยาศาสตร์ (Science) การอนุรักษ์(Conservation)หรือความงามแห่งธรรมชาติ(Natural Beauty)

ในการจัดมรดกทางวัฒนธรรม ได้จัดประเภทของอนุสรณ์สถานเอาไว้ 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

- กลุ่มที่ 1 ซากอารยธรรม (Dead Monuments) คือ สถานภาพของโบราณสถาน นั้น มีลักษณะเป็นซากหลักฐานทางอารยธรรมในอดีต มากกว่าจะใช้สอยได้ในปัจจุบัน
- กลุ่มที่ 2 อนุสรณ์ที่ยังใช้ประโยชน์ (Living Monuments) คืออนุสรณ์สถานที่ยังคงใช้ประโยชน์ทางการใช้สอยสืบทอดประเพณีทางศิลปะ และมีการตกแต่งเสริมความมั่นคงตามลักษณะของสถาปัตยกรรมนั้นๆ

2.1.2 ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)

⁴ UNESCO, "Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage," (Paris, 2515) อ้างถึงใน วรรณรัตน์ สายเชื้อ, "แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชา การวางผังเมืองและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 53.

Feilden และ Jokilehto⁵ ได้กล่าวถึง ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ว่า เป็นงานของมนุษย์ หรืองานที่รวมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ และพื้นที่ทางโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์, สุนทรียศาสตร์, ชาติพันธุ์วิทยา หรือ มานุษยวิทยา

นอกจากนี้ Feilden⁶ ยังกล่าวถึง Cultural Landscape ดังนี้
 “พื้นที่ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม เกิดจากการหล่อหลอมองค์ประกอบหลายๆอย่าง ซึ่งรวมถึง กิจกรรมของมนุษย์ที่มีความสำคัญเท่ากับตัวอาคาร รวมทั้งองค์ประกอบทางที่ว่าง และ สิ่งแวดล้อมโดยรอบ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในการสัมพันธ์กับองค์ประกอบทั้งหมด ซึ่งไม่ควรจะ ละเลย พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด ไม่ควรพิจารณาเพียงความสัมพันธ์กับงานสถาปัตยกรรม ควรจะรวมเอาคุณค่าของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจด้วย”

จากการประชุมที่จัดขึ้นในโรม โดย ICCROM (International Center for the Study of the Preservation and the Restoration of Cultural Property) และ ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) ภายใต้การสนับสนุนของ Cultural Heritage Division of UNESCO ในเดือนเมษายนปี 1983 ได้กำหนดลักษณะของ Cultural Landscapeที่สามารถรับการเสนอชื่อเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. เป็นการออกแบบภูมิทัศน์ (Landscape Design) ที่สร้างขึ้นโดยความตั้งใจของ มนุษย์ เช่นสวน(Park land)
2. เป็นภูมิทัศน์ (Landscape) ที่เป็นผลมาจากสังคม, เศรษฐกิจ, และความเลื่อมใส ในศาสนา รวมถึงซากสัตว์โบราณ (Fossil Landscape)
3. เป็นภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) จากความเลื่อมใสในศาสนา, ศิลปะ, หรือกลุ่มวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติเป็นผลจากการเจริญเติบโต มีบูรณะ ภาพทางประวัติศาสตร์ (Historical Integrity) ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ทางวัสดุ และสภาพที่ไม่มี ข้อบกพร่องของวัสดุ หรือที่ตั้ง ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตและการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และชุมชนเมืองเก่า

⁵ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า8, อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรณีศึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี”, หน้า8.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

2.2.1 ลักษณะของเมืองและย่านประวัติศาสตร์

ลักษณะของเมืองประวัติศาสตร์⁷ นั้นมีช่วงอายุ (Life Span) อยู่ช่วงใดช่วงหนึ่ง หรือหลายช่วงเวลาในอดีต หรือตั้งแต่ช่วงเวลาในอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมืองเหล่านั้นมีหลายลักษณะ แตกต่างกันตามขนาด เนื้อหาทางวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐาน และการใช้ประโยชน์ของเมืองนั้น การแบ่งตามช่วงอายุของเมือง สามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. เมืองร้าง (Abandoned / Dead Ancient / Historic city) เป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งหรือหลายช่วง ก่อนที่จะถูกทิ้งร้างไปจนถึงปัจจุบัน อาจเนื่องจากภัยสงคราม หรือภัยพิบัติอื่นๆ เมืองลักษณะนี้สามารถคงอยู่ต่อไปได้เรื่อยๆ ยกเว้น แต่วัสดุและโครงสร้างโบราณสถานที่อาจเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา แต่เนื่องจากไม่มีการใช้งานอื่นซ้ำแทรกแซง เมืองลักษณะนี้จึงไม่เสี่ยงอันตรายมากนัก และต้องการเพียงแผนงานเพื่อการอนุรักษ์ การนำเสนอ และการบำรุงรักษา

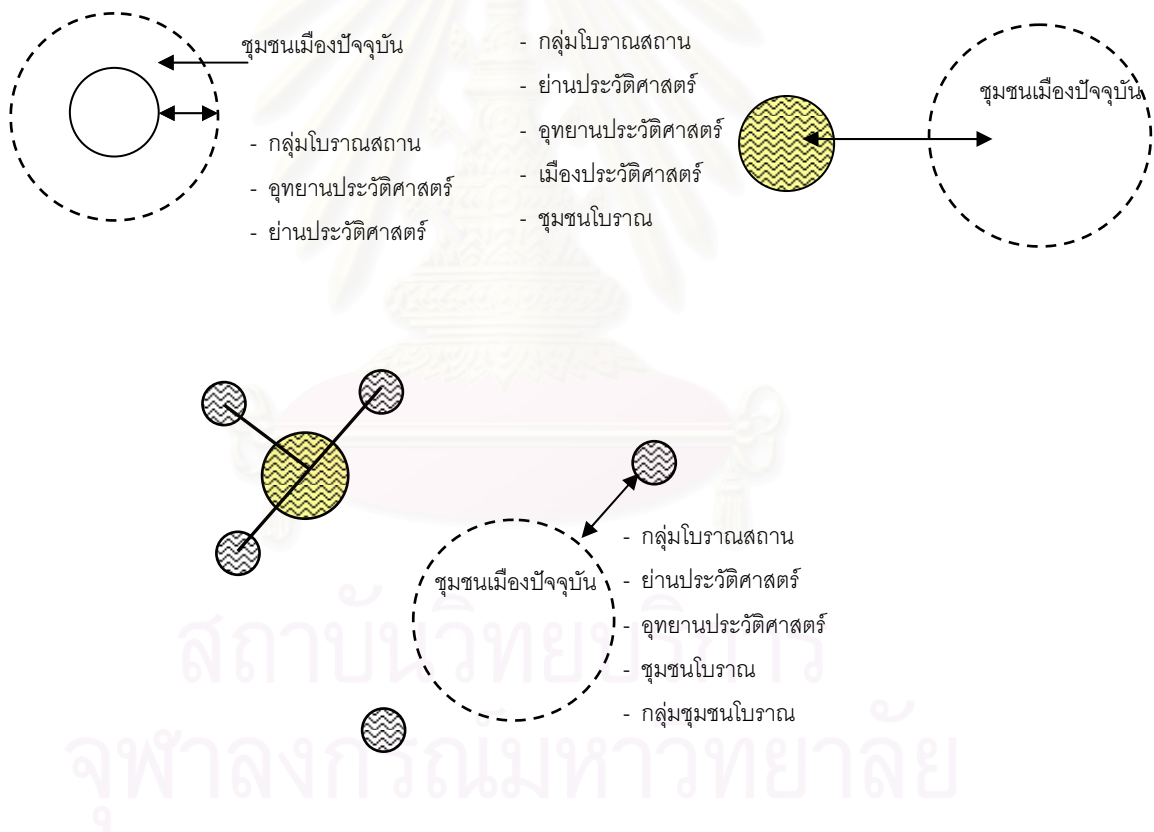
2. เมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้างและนำกลับมาใช้ใหม่ในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันถูกจำกัดขึ้น จึงมีการกลับไปตั้งถิ่นฐานที่เดิม และการไปตั้งถิ่นฐานในลักษณะนี้มักจะทำลายหลักฐานของเมืองโบราณเดิมโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เป็นปรากฏการณ์ของการขยายตัวของประชากรโดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา โดยจะเห็นได้จากการบุกรุกเมือง และทำลายโบราณสถานซึ่งเป็นองค์ประกอบและเนื้อหาของเมืองเพื่อการสร้างอาคารใหม่ๆ ประกอบกับความจำเป็นในการเพิ่มปริมาณของระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ซึ่งหากไม่คำนึงถึงแผนผังเมืองโบราณจะมีผลทำให้ สัดส่วน ขนาด รูปแบบการใช้สอย และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ฉะนั้นสิ่งสำคัญของมาตรการการอนุรักษ์ คือการพิจารณาปรับใช้ให้เข้ากับกิจกรรมใหม่ๆของเมือง อย่างรอบคอบ โดยการท่องเที่ยวอาจมีผลในการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ และจูงใจให้มีการอนุรักษ์ แต่อาจจะส่งผลในทางบวกและลบในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐบาลและประชาชนที่ต้องดำเนินการเพื่อความอยู่รอดของเมือง

3. เมืองที่มีการพัฒนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (Living Ancient / Historic City) เป็นเมืองโบราณหรือเมืองประวัติศาสตร์ที่มีการใช้งานสืบเนื่องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน แสดงถึงความรุ่งเรือง ความตกต่ำ การฟื้นฟู และชีวิตของเมือง ซึ่งพัฒนาการมาตามกาลเวลา มักจะผจญกับการเสื่อมโทรม หรือถูกทำลายเนื้อเมืองในหลายลักษณะ อาทิ การขาดการจัดการทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม หรือระบบเศรษฐกิจที่ถดถอยจนเกินไป การปรับใช้ประโยชน์ใหม่ๆหรือการเพิ่มปริมาณของสาธารณูปการและสาธารณูปโภค ล้วนส่งผลให้รูปแบบ ลักษณะ และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไป

⁷ ธาดา สุทธิธรรม, ทัศนศิลป์และแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี, (กรุงเทพฯ: บริษัท อนุรักษ์พัฒน จำกัด, 2533), หน้า 142-150.

4. เมืองที่ถูกทิ้งร้างไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และถูกนำกลับมาใช้ใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน เมืองลักษณะนี้มีหลักฐานของช่วงพัฒนาของเมืองในยุคโบราณแล้วหยุดไป ต่อมามีการกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ และทำให้เมืองมีพัฒนาการจากยุคประวัติศาสตร์มาถึงยุคปัจจุบัน การกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่อาจจะโดยชนกลุ่มใหม่ หรืออารยธรรมใหม่

ย่านประวัติศาสตร์⁸ หมายถึง พื้นที่เมืองหรือชนบทที่กำหนดขอบเขตทางภูมิศาสตร์ได้ ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญที่รวมเชื่อมโยง หรือแสดงความต่อเนื่องของที่ตั้ง โครงสร้าง หรือวัตถุที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแง่ประวัติศาสตร์ หรือสุนทรียภาพ อันเกิดจากการวางแผนหรือพัฒนาทางกายภาพ

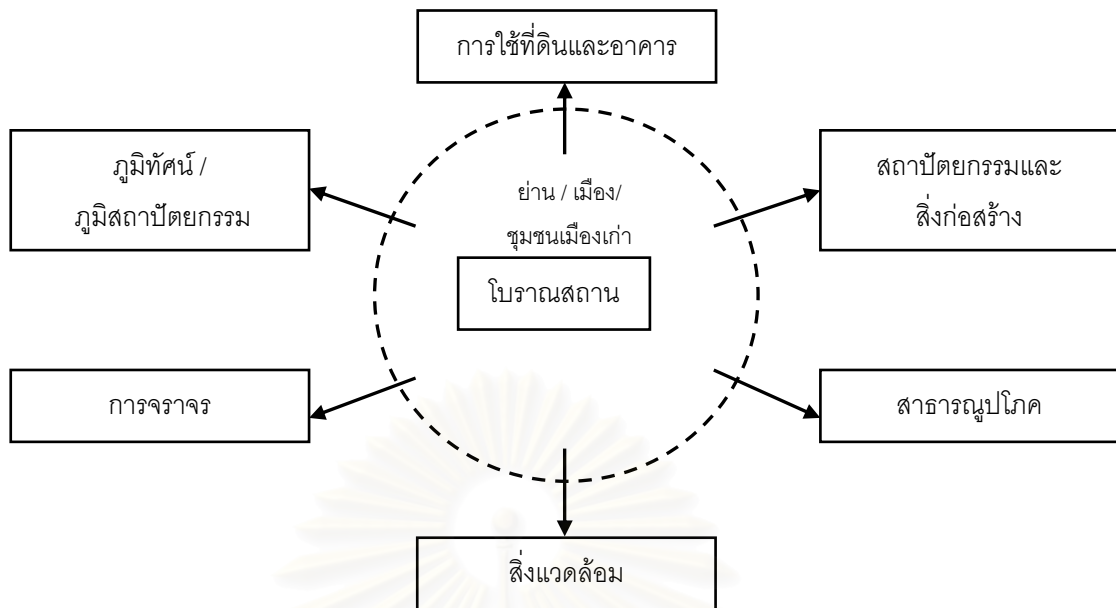

ภาพที่ 2.1 แสดงประเภทของย่าน และเมืองประวัติศาสตร์⁹

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงการพิจารณาระบบการจัดการเมือง และชุมชนเมืองเก่า

⁸ US. National register for Historic place.

⁹ วรรณศิลป์ พีระพันธุ์, ประกอบการสอนวิชาการอนุรักษ์ชุมชน, 2547.

กฎบัตรสากลว่าด้วยการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์¹⁰ และย่านประวัติศาสตร์ในเมือง (International Charter for the Conservation of Historic Town and Urban Area) มีใจความสำคัญดังนี้

1. ทุกชุมชนเมืองเก่า ไม่ว่าจะชุมชนนั้นจะค่อยๆพัฒนาตามกาลเวลาหรือตั้งใจที่จะสร้างขึ้นมา ล้วนเป็นการแสดงให้เห็นถึงสังคมที่แตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์ของชุมชนนั้น
2. กฎบัตรนี้จะเกี่ยวพันถึงย่านประวัติศาสตร์ต่อพื้นที่ในเมือง ทั้งเมืองเก่าและเมืองใหม่ เมืองเล็กและเมืองใหญ่ และย่านประวัติศาสตร์ใจกลางเมือง หรือเพียงส่วนหนึ่งของเมืองที่รวมกับพื้นที่แวดล้อมโดยธรรมชาติ และมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งให้คุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนหรือเมืองด้วย

2.2.2 ความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีต่อชุมชนเมืองเก่า

Feilden¹¹ กล่าวถึงความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ว่า เป็นศูนย์กลางเมืองเก่าที่ได้รับการรักษาไว้อย่างดี เป็นข้อได้เปรียบสำหรับประชาชน คือทำให้ประชาชนมีความคุ้นเคยและมีกิจกรรมที่หลากหลายเมื่อเทียบกับเมืองที่พึ่งได้รับการวางแผน เมืองเก่ามีความสะดวกสบายสำหรับการอยู่อาศัย, มีบริการสาธารณะในขนาดที่เหมาะสมรวมทั้งการจับจ่ายและการเดินทาง

¹⁰ เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 1 (2532), อ้างถึงใน ผนวกรณ สบายเชื้อ, “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 58.

¹¹ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า78, อ้างถึงใน วิวัฒน์ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรณีศึกษา : คลองอ้อมนันทและคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี”, หน้า10.

เมืองมักมีศูนย์กลางอยู่รอบอาคารสำคัญ เช่น โบสถ์วิหาร, สุเหร่า หรือลานเมือง (Town Hall) และมืองค์ประกอบของตลาด (Market Square), ทางเดินเท้า, ตรอกซอย คลองและสะพาน พื้นที่เมืองเหล่านี้ สร้างความน่าสนใจประชาชนที่รับรู้ประวัติศาสตร์ของพื้นที่จะรู้สึกถึงคุณค่าในการมีส่วนร่วมในประวัติศาสตร์และควมมีเอกลักษณ์ ซึ่งเมืองประวัติศาสตร์เป็นระบบที่มีหลายหน้าที่ มีกิจกรรมที่อยู่อาศัย, สังคม, การเมือง, และเศรษฐกิจ ดังนั้นพื้นที่ประวัติศาสตร์ควรได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์อาคารและกิจกรรมทางสังคม เพื่อเป็นการส่งเสริมทางเศรษฐกิจ แต่ในปัจจุบันเมืองประวัติศาสตร์มักถูกคุกคามเสมอ โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งสาเหตุของการเสื่อมโทรม¹² ได้แก่

1. การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และแนวโน้มการอพยพจากพื้นที่ชนบทไปสู่ศูนย์กลางเมือง, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการทำลายศูนย์กลางประวัติศาสตร์พระราชวัง กลายเป็นย่านการค้าและที่อยู่อาศัยที่เบียดเสียดและไม่มีมาตรฐาน
2. การเพิ่มการใช้รถยนต์ ในพื้นที่ที่ไม่เคยใช้ยานพาหนะ สร้างมลภาวะและความสิ้นสะอาด การจราจรของรถยนต์นำไปสู่การสร้างถนนผ่านศูนย์กลางประวัติศาสตร์
3. การพัฒนาอาคารสูงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศ(Microclimate) นอกจากนี้อาคารสมัยใหม่ที่แทรกตัวเข้ามาขาดรากเหง้าทางวัฒนธรรม และจะทำลายศูนย์กลางประวัติศาสตร์
4. การเปลี่ยนวิธีการและขนาดของอุตสาหกรรมและการค้า ส่งผลต่อเศรษฐกิจของพื้นที่ประวัติศาสตร์
5. ผลิตภัณฑ์งานฝีมือมีแนวโน้มเปลี่ยนเป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรม (mass production) ซึ่งต้องการอาคารที่ใหญ่ขึ้น และทำให้เกิดการจราจรคับคั่งในพื้นที่ประวัติศาสตร์
6. การเริ่มมีกิจกรรมและการบริการสมัยใหม่แทนที่โครงสร้างพื้นฐานดั้งเดิมมากไป
7. การขาดการดูแลรักษาอาคารเก่า และการไม่เข้าใจคุณค่าของกิจกรรมทางวัฒนธรรม

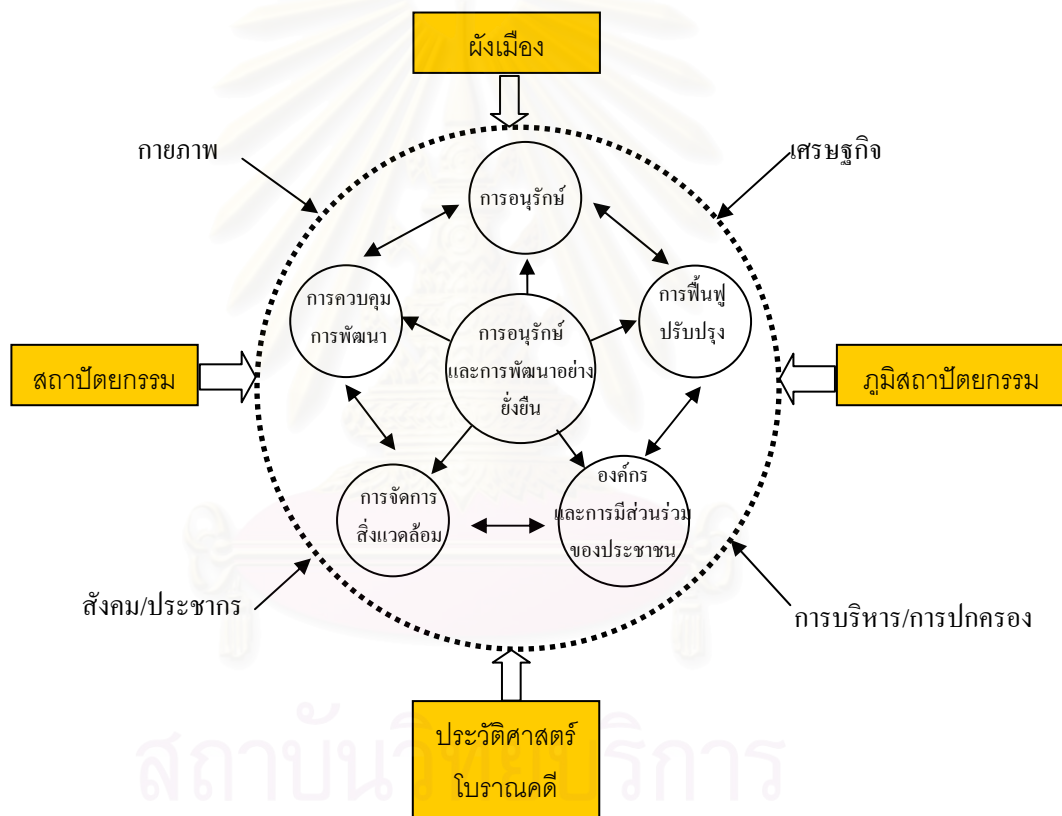
ข้อคิดเห็นที่น่าสังเกตของ UNESCO ในการอนุรักษ์ Old City of Aleppo เกี่ยวกับการคุกคามเมืองประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น ลักษณะโครงสร้างเมืองอิสลาม (Islamic) ควรคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของเมือง เช่น ผังบริเวณ (Layout) ทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะห่อหุ้มตัว, ลักษณะการเกาะกลุ่มอาคาร, และลักษณะเฉพาะของโครงข่ายทางเท้า ควรมีการคุมขนาดและสถาปัตยกรรมในเมืองเก่า และยอมให้มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจราจรโดยรถยนต์ในปริมาณที่จำกัด

¹² Feilden and Jokilehto (1998), หน้า79, อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า10-11.

2.2.3 การอนุรักษ์กับการวางแผนเมือง (Integrated Conservation)

Feilden¹³ กล่าวว่า Integrated Conservation หมายถึงการรวมเอาการอนุรักษ์ให้เป็นส่วนหนึ่ง และเป็นเป้าหมายในการวางแผนเมือง เช่น การพิจารณาโครงสร้างประวัติศาสตร์เท่ากับปัจจัยอื่นๆ ในกระบวนการวางแผน รวมถึงการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูอาคารรวมไปถึงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และการบริการทางสังคมที่เหมาะสมที่ค้ำึงถึงพื้นที่ เพื่อประสบความสำเร็จในระยะยาว กระบวนการนี้ควรปฏิบัติร่วมกับผู้อยู่อาศัย

แผนภูมิที่ 2.2 แสดงแนวคิดในการวางแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมชุมชนเมืองเก่า¹⁴

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าควรสามารถเพิ่มขีดความเป็น Modernization โดยลดความขัดแย้ง และปรับปรุงพื้นที่ที่เล็กลงน้อย Feilden¹⁵ กล่าวว่า การแทรกแซงน้อยที่สุดจะดี

¹³ Feilden and Jokilehto (1998), p.79, อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

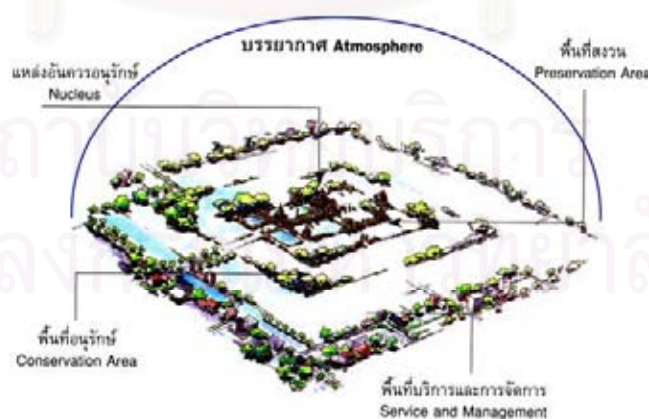
¹⁴ วรณศิลป์ พีระพันธุ์, การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม, สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: บริษัทคุ้มครองมรดกไทย, 2541), หน้า 20.

¹⁵ Feilden and Jokilehto (1998), อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, "การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรณีศึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี," หน้า12.

ที่สุดสำหรับชุมชน การวางแผนเป็นหน้าที่ของรัฐบาล โดยมีกฎหมาย และระบบบริหารของตัวเอง ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศตามวัฒนธรรมประเพณี ดังนั้นจึงไม่ควรหิบบั่มระบบที่ทำมาแล้ว เพราะมันอาจไม่ตอบสนองความต้องการของประชาชน เมืองอนุรักษ์ควรอยู่ในที่อยู่อาศัยของประชาชนเพื่อให้กิจกรรมดำเนินต่อไปและไม่เป็นไปในลักษณะของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งองค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นคุณค่าของชุมชนควรหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการวางแผน และไม่ควรถูก Freeze ชีวิตพื้นถิ่น (การรักษาให้อยู่ในลักษณะเดิมโดยไม่มีพัฒนา) แต่ให้เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยความต้องการของประชาชน

2.2.4 ขอบเขตของการอนุรักษ์ (Edge of Preservation Action)

การกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ต้องให้เกิดความแน่ชัดเพื่อประโยชน์ในการบริหารพื้นที่ในการควบคุม การอนุรักษ์ การนำกลับมาใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษา ที่ตั้งของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หรือองค์ประกอบของพื้นที่ที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด แต่การกำหนดว่าพื้นที่นั้นจะครอบคลุมเพียงใดต้องอาศัยการตัดสินใจ จากลักษณะทางกายภาพของหลักฐาน ที่ปรากฏ ประกอบกับปัจจัยด้านอื่นๆ คือ ปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยทางการเมือง ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ และปัจจัยทางวัฒนธรรม การบริหารและการควบคุมสภาพแวดล้อม สามารถตัดทอนพื้นที่ออกมาตามความเหมาะสมได้ตามต้องการ บ่อยครั้งกำแพงเมือง ซึ่งเป็นขอบเขตทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมยังคงหลงเหลืออยู่ แต่เราไม่สามารถกำหนดให้พื้นที่ทั้งหมดภายในกำแพงเมืองนั้นเป็นเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ได้ เนื่องจากอาคารทางประวัติศาสตร์ภายในได้ถูกทำลายไปหมด หรือกระจัดกระจายจนไม่อาจกำหนดเป็นเขตพื้นที่ได้ แต่ก็มีบ่อยครั้งที่สามารถกำหนดเขตได้โดยใช้กำแพงเมือง คูเมืองคลอง เป็นเส้นขอบเขต หรืออาจขยายพื้นที่ให้เกินขอบเขตเหล่านั้น เนื่องจากการปกป้องสิ่งแวดล้อมรอบเมืองเป็นสิ่งจำเป็น

ภาพที่ 2.2 แสดงขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม¹⁶

¹⁶ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: บริษัทคุ้มครองมรดกไทย, 2541), หน้า 18.

เนื้อแท้ของการปฏิบัติการอนุรักษ์ นั้นเป็นการยากที่จะบ่งบอกได้ว่าจะมีขอบเขตของการอนุรักษ์ที่แน่นอน การกำหนดขอบเขตหรือพื้นที่ใดที่หนึ่งสำหรับการอนุรักษ์ก็เป็นอันตรายนีเนื่องจากจะไปจำกัดการโตของเมืองและประชากรที่อยู่ในเมือง ในการอนุรักษ์บางพื้นที่จำเป็นต้องอนุรักษ์ทั้งเมืองจึงจะประสบผลสำเร็จ โดย Workett¹⁷ ได้กล่าวไว้ใน Character of town ไว้ว่าการอนุรักษ์เราไม่สามารถอนุรักษ์เก็บหรือรักษาทุกสิ่งทุกอย่างไว้ได้ทั้งหมด เพราะเมืองแต่ละเมืองแต่ละชุมชน ล้วนมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันไปทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ฯลฯ ซึ่งควบคุมไปกับการพัฒนาและวิวัฒนาการของเมืองที่ไม่หยุดนิ่ง จะต้องยอมให้เมืองและชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงบ้าง เพื่อความเหมาะสมในด้านต่างๆ ดังนั้น การคัดเลือกอาคาร ย่าน หรือที่ที่เหมาะสมสำหรับการเป็นตัวแทนหรือเอกลักษณ์ของเมืองนั้นสามารถแทนได้เช่นกัน

ดังนั้นการกำหนดขอบเขตของการอนุรักษ์นั้น ก็น่าจะมีความยืดหยุ่นได้บ้าง โดยศึกษาตามลักษณะเฉพาะของเมืองแต่ละเมือง แต่อย่างไรก็ตามการกำหนดขอบเขตก็เป็นเรื่องสำคัญ Catanese¹⁸ ได้ให้แนวทางในการเลือกขอบเขตของการอนุรักษ์ให้เหมาะสมกับเมือง โดยสอดคล้องกับการพัฒนา โดยแบ่งกลุ่มไว้ 7 กลุ่มด้วยกัน

1. Fragment คือชิ้นส่วนซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในขณะที่องค์ประกอบใหญ่ได้เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา หรือถูกทำลายเหลือเพียงสถาปัตยกรรมบางส่วน รวมทั้งประติมากรรม เช่น ชิ้นส่วนของอาคาร โบราณสถาน ประตูเมือง (City Gate) กำแพงเมือง (City Wall)
2. Building คืออาคารทั้งหลาย เช่น บ้าน โบสถ์ วัด โรงละคร
3. Street Space เป็นการเก็บรักษาถนนทั้งสาย เพื่อรักษา Side Walk แต่ภายในอาคารจะเปลี่ยนหน้าที่ใช้สอยเพื่อรักษาภูมิทัศน์ของถนนทั้งสาย ให้มีความต่อเนื่องกัน ของรูปแบบอาคารที่อาจจะร่วมสมัยกัน ใช้วัสดุคล้ายกันมีรูปแบบอาคารเหมือนกัน เป็นต้น
4. Neighbor Hoods คือชุมชนที่มีกิจกรรม มีวิถีชีวิตดำเนินอยู่ร่วมกับชุมชนนั้นมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ในอดีต ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน
5. District คือย่านที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง หรือย่านที่มีกิจกรรมแตกต่างไปจากย่านอื่น เช่น ย่านท่าพระจันทร์ ย่านเยาวราช
6. Skyline การรักษาเส้นขอบฟ้า ในกรณีที่ไม่สามารถรักษาย่านทั้งย่านได้ เหลือเพียงอาคารเดี่ยวโดดๆ จึงต้องรักษาแนวเส้นขอบฟ้าเดิมไว้โดยรอบ ไม่ให้เกิดอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอื่นมาบดบังอาคารเดิม ทำให้เสียแนวเส้นขอบฟ้าของอาคารนั้น

¹⁷ Workett, (1969). อ้างถึงในฉนวนวรรณ สหายเชื้อ, “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 42-56.

¹⁸ Catanese, (1979), หน้า 304 -309.

7. Village & town เป็นการรักษาเมืองทั้งเมือง เช่น เกาะรัตนโกสินทร์ อยุธยา ยุทธวิธีที่นิยมในการกำหนดเขตอนุรักษ์ โดยเฉพาะเมืองเก่าที่มีอยู่ในปัจจุบันมักจะเริ่มประกาศเขตอนุรักษ์ในใจกลาง และบริเวณโดยรอบสวนของเมืองที่มีค่าสูงสุด มีแนวโน้มที่ผู้คนส่วนใหญ่จะเห็นความสำคัญที่ต้องอนุรักษ์ได้แล้วจึงค่อยๆขยาย พื้นที่ไปยังรอบนอก เพิ่มออกไปเรื่อยๆ จนสุดขอบเขตที่สมควรอนุรักษ์ในวงกว้างออกไปถึงเขตรอบนอกคูเมือง หรือกว้างกว่านั้นก็ได้ ถ้าหากพื้นที่นั้นมีคุณค่าต่อการอนุรักษ์¹⁹

2.2.5 หลักสำคัญของการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน

Roy Worskett²⁰ ได้กล่าวถึงเป้าหมายและหลักการของการอนุรักษ์ไว้ที่น่าสนใจว่าการอนุรักษ์กับการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินไปควบคู่กัน เราไม่สามารถที่จะปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคสมัยต่างๆได้ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพไปด้วย และหากการอนุรักษ์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญแล้ว เราจะต้องผสมผสานระหว่างการเปลี่ยนแปลงใหม่กับโครงสร้างเก่าของเมือง เพราะโดยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจเราไม่อาจสร้างเมืองใหม่ทั้งเมืองได้ เราจะต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่ที่ไม่ทำลายคุณค่าของอาคารเก่า ตลอดจนเอกลักษณ์ของเมืองประวัติศาสตร์ที่ต้องอนุรักษ์ไว้ นอกจากนี้การอนุรักษ์จะต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมด้วย กล่าวคือ การอนุรักษ์ไม่ใช่การปรับปรุงตัดแปลงอาคารขึ้นมาเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่หากประวัติศาสตร์จะมีความหมายต่อโลกปัจจุบัน และให้มีความต่อเนื่องกับอดีตแล้ว การอนุรักษ์จะต้องมองถึงการรักษาสภาพแวดล้อมความมีชีวิตชีวาของเมือง เพื่อเป็นการปลูกอดีตของเมืองให้ตื่นขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่ง Robert McNulty²¹ เห็นว่า การทำลายความหวงแหนทางวัฒนธรรมโดยความก้าวหน้าเป็นความจริงที่เกิดขึ้น การสงวนวัฒนธรรมเป็นงานสำคัญไม่น้อยไปกว่าการพัฒนาและความเจริญทางเทคโนโลยี การเปิดวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ก็เท่ากับการเริ่มกระบวนการแตกสลายทางวัฒนธรรม ซึ่งหลักการสำคัญของการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน มีดังนี้

1. เคารพต่อธรรมชาติที่ไม่หยุดนิ่งของเมืองและย่านประวัติศาสตร์ โดยคงไว้ซึ่งความต่อเนื่องของชีวิต วัฒนธรรม และการตั้งถิ่นฐาน

¹⁹ อัจฉรี ชาญประโคน,(2538), อ้างถึงในฉนวนวรรณ สายเชื้อ , “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 45.

²⁰ Roy Worskett, *the Character of town: An Approach to Conservation*,1969, pp. 42 – 56.

²¹ Robert McNulty, “Cultural Tourism: Opportunities of Conservation Economic development,” in *Conservation and Tourism* (London: heritage trust, 1985), p.37.

2. ให้ความสำคัญต่อสิทธิของประชาชนในท้องถิ่น และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ต้น

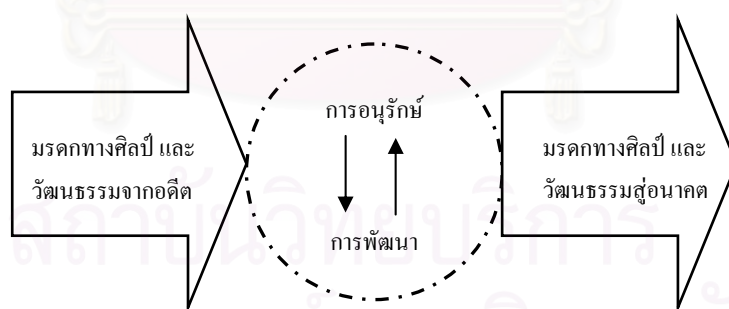
3. เคารพต่อเอกลักษณ์ และคุณค่าของย่านเมืองประวัติศาสตร์ ความงามตลอดจนความสมดุลทางสังคมที่มีอยู่เดิม ซึ่งต้องมีการศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียด ชัดเจน และถูกต้องตามหลักวิชาการ

4. ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเมือง และย่านประวัติศาสตร์ ตลอดจนเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน ทำได้โดยให้ความรู้และการศึกษาทั้งในโรงเรียน และนอกระบบ มีการฝึกอบรม รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์

5. จัดทำแนวทางหรือคู่มือการพัฒนาเมือง และย่านประวัติศาสตร์ เผยแพร่แก่ประชาชน โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับมาตรการการควบคุมการพัฒนา โดยเฉพาะรูปแบบอาคารและสิ่งก่อสร้างที่เหมาะสม

6. ประสานและเชื่อมโยงแผนอนุรักษ์เมือง และย่านประวัติศาสตร์ เข้ากับแผนพัฒนาระดับชาติ ภาคและท้องถิ่น เช่น ประสานการควบคุมเข้ากับผังเมืองรวม ข้อบัญญัติท้องถิ่น ฯลฯ

7. ใช้มาตรการเชิงสร้างสรรค์ เชิงบวกในการแก้ปัญหา โดยประนีประนอม หรือเจรจาต่อรองประสานผลประโยชน์

ภาพที่ 2.3 แสดงกลยุทธ์และการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับเมืองและย่านประวัติศาสตร์

Middleton²² ได้รายงานสัมมนาเกี่ยวกับ Civic Trust ที่ Royal Festival Hall กล่าวว่า เซฟเฟิร์ด (Peter Shepheard) ได้ให้หลักการเพื่อการอนุรักษ์ ว่า

- เพื่อเก็บรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ไม่ดีใหม่ ให้สอดคล้องกับของเก่าที่ดีขึ้น
- เพื่ออนุรักษ์อาคารกลุ่มอาคารและบริเวณที่เกี่ยวข้อง
- เพื่อการคิดหาประโยชน์ใช้สอยใหม่ๆ ให้กับอาคาร
- จะต้องพิสูจน์ได้อย่างแน่ใจแล้วว่าที่นั้นๆมีความสำคัญควรแก่การอนุรักษ์อย่างไม่ต้องสงสัย
- จะต้องทำให้ประชาชนหันมาสนใจสิ่งนี้ด้วย

จากการประชุมใน French Proposal to Amend the Venice Charter for the Conservation and Restoration of Monument and Sites ในเดือนมิถุนายน 2521 คณะผู้แทนจากฝรั่งเศส ได้เสนอหลักการในการอนุรักษ์เมืองหรือชุมชนโบราณ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้²³

1. เป้าหมายของการอนุรักษ์และปรับปรุงเมืองหรือชุมชนโบราณ คือการคงไว้ซึ่งความต่อเนื่องของชีวิต ความเป็นหนึ่งเดียว และความต่อเนื่องของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ อันมีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม และสื่อให้เห็นโครงสร้างทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในอดีต
2. ในการดำเนินการอนุรักษ์และปรับปรุงเมืองหรือชุมชนโบราณ จะต้องให้ความเอาใจใส่ต่อสิทธิของประชาชนในพื้นที่
3. การปรับปรุงหรือฟื้นฟูเมืองหรือชุมชนโบราณ และการดัดแปลงให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันจะต้องได้รับการวางแผนและดำเนินการ โดยให้ความเคารพต่อเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าของที่ตั้งและสถาปัตยกรรม ความงาม และความสมดุลของสังคมที่มีอยู่เดิม
4. การอนุรักษ์เมืองหรือชุมชนโบราณควรประสานเข้ากับแผนพัฒนาระดับชาติ ภาค หรือ ท้องถิ่น โดยในแผนดังกล่าวจะต้องถือการอนุรักษ์เป็นส่วนสำคัญและเร่งด่วน เนื่องจากเอกลักษณ์และโครงสร้างเฉพาะตัวของเมืองโบราณหรือชุมชนโบราณนั้น เป็นสิ่งที่หาของใหม่มาทดแทนไม่ได้

²² Middleton Michale, "Conservation in action," in *A Progress Report on What is Being Done in Britain's Conservation Area. Based on Civic Trust Conference Held at the Royal Festival Hall*, (London: Civic Trust, 1972), p.8.

²³ วรรณศิลป์ พีระพันธุ์, แผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าพิมาย, สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิทยักษ์จำกัด, 2541), หน้า 6-11.

นอกจากนั้นการทำลายสิ่งเหล่านี้ ไม่เป็นเพียงแต่การทำลายเศรษฐกิจของเมืองเท่านั้น ยังเป็นการทำลายวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เอกลักษณะ และความภูมิใจ ศักดิ์ศรีของประเทศ และคนในประเทศอีกด้วย และการยอมรับในข้อที่ว่า มรดกด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลก ซึ่งมนุษย์ทุกชาติ ทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและปกป้องรักษา ฉะนั้นเราทุกคนต้องมีหน้าที่คุ้มครองป้องกันสิ่งต่างๆเหล่านี้ ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานับประการ ซึ่งได้แก่ การพังทลายอันเกิดขึ้นจากการละลายไม่เอาใจใส่ หรือมลพิษในอากาศ หรือสาเหตุอื่นๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะการพิจารณาอย่างรอบคอบในการรื้อทำลาย (Demolition) เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาแผนใหม่

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน

2.3.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน

การอนุรักษ์ในระยะแรก ทำกันในวงจำกัด มีการอนุรักษ์เฉพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่งขาดการมองเป็นภาพรวม มักเป็นการอนุรักษ์ที่เน้นด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เมื่อถึงยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม คริสต์ศตวรรษที่ 19 เกิดการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมการผลิต มีผลให้เมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนาเทคนิค แนวความคิดในการอนุรักษ์ที่ซับซ้อน มีระบบมากขึ้น และเกิดแนวความคิดการอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับการวางผังเมือง เนื่องจากสถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างต่างๆที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และได้รับการอนุรักษ์มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเมือง และเป็นองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเมือง ดังนั้นการอนุรักษ์ จึงเป็นการมองภาพรวมในลักษณะการอนุรักษ์ทั้งเมือง โดยเน้นการสงวนรักษาปรับปรุงให้คงสภาพเดิม และให้พื้นที่หรือบริเวณที่ทำการอนุรักษ์มีชีวิตชีวาอยู่ได้โดยไม่กระทบหรือขัดกับสภาพทางสังคม เศรษฐกิจที่ดำเนินไปในปัจจุบัน

แนวคิดในการกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์นั้น วรรณศิลป์ พีรพันธุ์²⁴ ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองอัมพวาว่า มีองค์ประกอบสำคัญที่ต้องพิจารณาประกอบด้วย

1. องค์ประกอบทางกายภาพที่เหมาะสม ได้แก่ การอนุรักษ์พื้นที่ที่มีเอกลักษณ์และคุณค่าของชุมชน การควบคุมการพัฒนาที่เหมาะสม และการปรับปรุงหรือฟื้นฟูบริเวณที่เสื่อมโทรม ให้กลับคืนสภาพที่ดี
2. องค์ประกอบทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม ได้แก่ การพัฒนาการท่องเที่ยวฐานชุมชนตามหลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการกระจายรายได้ในชุมชน

²⁴ วรรณศิลป์ พีรพันธุ์, องค์ประกอบเมือง, (อัสสัมชัญ), 2538.

3. องค์ประกอบทางสังคม วัฒนธรรมที่เหมาะสม ได้แก่ การอนุรักษ์วิถีชีวิต และประเพณีที่ดำรงการฟื้นฟูวิถีชีวิตและประเพณีที่ดำรงแต่สูญหายหรือเสื่อมไปโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับแม่น้ำ คู คลองให้กลับคืนมารวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจ และจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรมแก่ทุกคนในชุมชน

4. องค์ประกอบทางการเมืองการปกครองที่เหมาะสม ได้แก่ การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนา และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่าย

โดยหลักทั่วไปของการอนุรักษ์ คือ การป้องกันมิให้เกิดการเสื่อมสภาพ และยืดอายุการใช้งานให้ได้มากที่สุด เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นแสดงออก ถึงสาระหรือความสำคัญเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งการอนุรักษ์ (Conservation) ตามความหมายที่ Bernard M. Feilden²⁵ ให้ความไว้ว่า “การกระทำใดใดเพื่อป้องกันการเสื่อมลงและรวมถึงการยืดอายุของมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงต่อผู้คนถึงความมหัศจรรย์ในงานศิลปะและสืบทอดอารยธรรมของมนุษย์ที่มีอยู่ในเหล่านั้น”

การอนุรักษ์ชุมชน จึงรวมหมายถึงการอนุรักษ์พื้นที่ที่มีความหมายและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ การอยู่อาศัย ประเพณีวัฒนธรรม ที่มีการสืบทอดมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และมีสิ่งซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้นๆ ให้มีชีวิตอยู่ได้ กระบวนการอนุรักษ์จะต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมให้ดำเนินไปด้วยกันทั้ง 2 ปัจจัยอย่างสอดคล้องกัน จึงจะทำให้พื้นที่เหล่านั้นมีคุณค่าและเกิดความหมาย หรือ “Sense of place” ขึ้นได้ ซึ่งตรงกับความหมายของคำว่า “ย่านประวัติศาสตร์ชนบท (Rural District)”²⁶ คือ พื้นที่ชนบทที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งรูปแบบทางประวัติศาสตร์ของการดำเนินชีวิตในชนบท ประกอบด้วย บ้านเรือนในท้องถิ่น รูปแบบของพื้นที่ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือกิจการ

Aldo Rossi²⁷ ได้อธิบายแนวคิดในการอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์ ไว้ว่า การอนุรักษ์และฟื้นฟู จำเป็นต้องมองภาพในลักษณะขององค์รวม ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1. องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งก่อสร้าง บริเวณ หรือสถานที่ที่คนในชุมชนนั้น สามารถสัมผัสได้ และเป็นที่ยอมรับของคนทั้งในและนอกชุมชน เกิดเป็นภาพที่มีความหมายในสิ่งก่อสร้างนั้นจะรวมหมายถึง

²⁵ Bernard M. Feilden, *Conservation of Historic Building*, (Great Britain: Bath Press Ltd, 1994).

²⁶ สุวัฒนา ธาดานิติ, *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ การอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี*, (กรุงเทพฯ: บ. หิรัญพัฒน์ จำกัด, 2533), หน้า 148-150.

²⁷ Aldo Rossi, อ้างถึงใน พัชรินทร์ เวียงชัย “แนวความคิดในการอนุรักษ์ชุมชนไท-โคราซ กรณีศึกษา: หมู่บ้านพระเพลิง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศิลป์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 18.

บริบทของสิ่งก่อสร้างด้วย ที่คนในชุมชนร่วมกันทำให้เกิดความหมายขึ้นมา ภาพในที่นี้สามารถเห็นได้โดยไม่ต้องอาศัยคำอธิบาย

2. องค์ประกอบส่วนที่อยู่ภายในเป็นคุณค่าที่มองไม่เห็นด้วยตา ที่ Bernard M.Freidan เรียกว่า คุณค่าทางด้านอารมณ์ความรู้สึก เกิดจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผ่านกาลเวลาที่อาศัยอย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน เกิดการซ้อนทับของความหมายของพื้นที่ ในมิติต่างๆของชุมชน จนเกิดเป็นภาพลักษณ์ หรือเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นที่ยอมรับของคนในและนอกชุมชน ซึ่งคนในชุมชนจะมีความรู้สึกผูกพันกับความหมายของคุณค่านั้นๆ ภาพลักษณ์นี้ คนในชุมชนถือว่าเป็นกลไกที่ทำให้เกิดความหมายและเรื่องราวต่างๆดำเนินอย่างต่อเนื่อง

หลักการทั่วไปของการอนุรักษ์ชุมชน จึงเป็นการอนุรักษ์ที่คำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆ ที่ประกอบกัน จนกลายเป็นชุมชน ไม่จำกัดเฉพาะกายภาพของชุมชนเท่านั้น ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎี ได้กล่าวว่า “การอนุรักษ์ชุมชนต้องมีการคำนึงถึงชุมชนและเมืองโดยรวม ซึ่งจะต้องมีสภาพน่าอยู่ และมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อาศัยอยู่กับโลกแวดล้อมที่ผู้คนได้สร้างขึ้น นับได้ว่าเป็นแนวความคิดที่เปลี่ยนไปจากเดิม”²⁸ สอดคล้องกับความคิดของ ศรีศักร วัลลิโภดม ที่ว่า “การปรับตัวเข้าสู่สมัยใหม่ (Modernization) คือการปรับเปลี่ยนเอาสิ่งที่ดีอยู่แล้วในอดีต มาผสมผสานเข้ากับสิ่งที่เหมาะสมที่เลือกเฟ้นจากภายนอก เพื่อปรับให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกนั่นเอง”²⁹ และชุมชนในความหมายของ ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล กล่าวว่า “ชุมชนไม่ได้หมายถึงกายภาพเท่านั้น แต่เป็นการผสมผสานของ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Area) การปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม (Social Interaction) และความผูกพันร่วมกัน (Common Ties)³⁰

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน เป็นแนวคิดในการป้องกัน พื้นที่ซึ่งมีร่องรอยแห่งอดีต สถาปัตยกรรมหรือประวัติศาสตร์สำคัญที่มีความพิเศษเนื่องจากเป็นกลุ่มอาคาร ทำให้ไม่สามารถอนุรักษ์อาคารเหล่านั้นโดยแยกจากกันได้ วิธีที่ดีที่สุด คือ การอนุรักษ์อาคารเหล่านั้นร่วมกัน เนื่องจากคุณค่าของความเป็นกลุ่มอาคารนั่นเอง

2.3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน

²⁸ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎี, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ “การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน, (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).

²⁹ ศรีศักร วัลลิโภดม, “ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย “ท้องถิ่นวัฒนา,” เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ เสนอที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 22-23 มิถุนายน 2540. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

³⁰ ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539).

คุณค่าของสิ่งที่ควรอนุรักษ์เกิดจากควมมีเอกลักษณ์(Uniqueness) ซึ่งเป็นคุณสมบัติ พิเศษเฉพาะในการสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Spirit of place) โดยตั้งอยู่บนแนวคิดลักษณะของเมือง (Character of town) ที่เป็นการศึกษาสิ่งที่เป็นคุณค่าในระดับเมือง และระดับความเป็นย่านของชุมชน ทั้งในสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ทางรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งองค์ประกอบในด้านต่างๆที่ประกอบกันเป็นเมืองนั้นจะเป็นสิ่งที่ทำให้เมือง มีลักษณะพิเศษแตกต่างกันออกไปจากพื้นที่อื่นๆ

2.3.2.1 เอกลักษณ์ (Uniqueness) คุณลักษณะ (Character) และ ลักษณะเฉพาะ (Identity)

Garn ham, Harry L.³¹ กล่าวว่า แนวความคิดของควมมีเอกลักษณ์ นั้นยากที่จะอธิบายได้ชัดเจน หรือระบุตรงๆ สถานที่อันน่าจะจดจำนั้น มีเอกลักษณ์หรือจิตวิญญาณ แห่งสถานที่แต่ละที่ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษเฉพาะที่น่าจะสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ สำคัญการเป็นส่วนหนึ่ง และการอยู่ดีในผู้คนนั้นตั้งอยู่บนรากฐานของ

1. มุมมองของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในที่ตั้ง เช่น รูปแบบที่ดิน ภูมิประเทศ พรรณพืช ภูมิอากาศ และแหล่งน้ำ

2. ลักษณะทางวัฒนธรรม เช่น สะพาน ป้อม หรือโบสถ์บนยอดเนินอันตอบสนองต่อ ภูมิทัศน์ ประวัติศาสตร์ สังคม ท่าเลทางกายภาพ กิจกรรมของมนุษย์ และสถานที่ที่เป็น สิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม

3. ประสบการณ์ในความรู้สึก ซึ่งการมองเห็นในอันดับแรก เป็นผลมาจาก ปฏิสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทางภูมิทัศน์เดิม การปะทะสัมพันธ์ของส่วนผสมทั้งหมด ซึ่งสร้าง คุณสมบัติของสถานที่ มักไม่เป็นที่เข้าใจของคนในพื้นที่จนกว่าจะเสียไป

สถานที่อันพิเศษหลายแห่งได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากผลผลิตของกิจกรรม เช่น การกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม การแก๊งกำไรอสังหาริมทรัพย์ การขยายการขนส่ง การเติบโตของเมือง การเพิ่มขึ้นของประชากร และการท่องเที่ยว ความเปลี่ยนแปลงนี้ ได้เปลี่ยนจินตภาพ คุณลักษณะ และแม้แต่ความหมายต่อคุณลักษณะแห่งสถานที่นั้นได้ถูกทำลายไป ขณะที่การเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเป็นด้านบวก เช่นว่า ต้องมีการฟื้นฟูด้านเศรษฐกิจ ก็มักจะต้องมีข้อเสีย ต่อคุณลักษณะเดิมของสถานที่อันเคยมีปรากฏอยู่

แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองนี้ มีรากฐานอยู่บนความเชื่อที่ว่า เมืองแต่ละเมืองต้องมีความเฉพาะตัวทั้งด้านเอกลักษณ์ คุณลักษณะ ลักษณะเฉพาะ และจิต

³¹ Harry L. Garnham, "maintaining the spirit of place" in *A Process for the Preservation of town character*, (Mesa: PDA, 1985), pp.1-7.

วิญญานแตกต่างจากที่อื่น ซึ่งมีคุณค่า และความหมายต่อผู้คนในเมือง ซึ่งหากขาดไปก็จะลดคุณภาพชีวิตลง

องค์ประกอบหลักของลักษณะเฉพาะ (Identity)

Garn ham, Harry L.³² ระบุว่าลักษณะเฉพาะจะประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ คือ

1. ลักษณะทางกายภาพและรูปปลักษณ์ โครงสร้างทางกายภาพที่แท้จริงของสถานที่ ลักษณะจริงของอาคาร ภูมิทัศน์ ภูมิอากาศ และคุณลักษณะของสุนทรียภาพ
2. กิจกรรมและหน้าที่ซึ่งสังเกตได้ ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อพื้นที่อย่างไร สถาบันทางวัฒนธรรมมีผลอย่างไร และอาคารกับภูมิทัศน์ถูกใช้งานอย่างไร
3. การสื่อความหมาย หรือสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นแง่ที่ซับซ้อนกว่า เริ่มแรกด้วยผลจากความมุ่งหมาย และประสบการณ์ของมนุษย์ คุณลักษณะของสถานที่ที่มีจำนวนมากที่สืบเนื่องจากการที่ประชากรตอบสนองต่อลักษณะทางกายภาพ และหน้าที่ใช้สอย

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบขั้นแรกนี้เองที่ได้สร้างสรรค์ จิตวิญญาณแห่งสถานที่ และปฏิสัมพันธ์นี้เองที่ต้องทำความเข้าใจ เพื่อบรรลุความสำเร็จที่จะดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูกิจกรรมในสภาพแวดล้อมของเมืองเล็ก

2.3.2.2 เอกลักษณ์ทางจินตภาพ และองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชน

- องค์ประกอบพื้นฐานของเมือง

Kevin Lynch³³ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับจินตภาพของเมือง และองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง (The City Image and Its Elements) ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไป ตามลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม รวมถึงผู้คนและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองนั้นๆ โดย Lynch พบว่ามีองค์ประกอบพื้นฐาน 5 ประการด้วยกันที่ผู้คนมักใช้ในการสร้างจินตภาพขึ้นในใจระหว่างตนเอง และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเมือง อันได้แก่

1. ทางสัญจร (Paths)
2. ย่าน (Districts)
3. ขอบเขต (Edges)
4. จุดสังเกต / จุดหมายตา (Landmark)
5. จุดรวม / ศูนย์รวม (Nodes)

นอกจากองค์ประกอบพื้นฐานทั้ง 5 ที่ประกอบกันเข้าเป็นโครงสร้างของเมืองแล้ว ยังมีปัจจัยและองค์ประกอบย่อยๆ อื่นๆ อีกหลายประการซึ่งส่งผลให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวของเมือง

³² Ibid., p.8.

³³ Kevin Lynch, *The image of city*, (U.S.A.: the M.I.T. Press, 1960), pp. 47-48.

แต่ละเมืองออกไป ซึ่งปัจจัยหรือองค์ประกอบดังกล่าว ได้แก่ รูปทรงของที่ดินหรือสภาพภูมิประเทศ (Landform) พืชพันธุ์ธรรมชาติ (Natural Verdure) ภูมิอากาศ (Climate) นอกจากนี้ยังรวมถึง รูปร่าง ขนาดและความหนาแน่นของเมือง (Shape, Size and Density) ลักษณะเนื้อเมือง (Texture) พื้นที่เว้นว่างในเมืองและพื้นที่เปิดโล่ง (Urban Space and Open Spaces) มุมมอง และเส้นขอบฟ้า (Visual and Skyline) ของเมือง

- องค์ประกอบทางกายภาพ

แนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางกายภาพจากการศึกษาของ Speiregen, Paul D.³⁴ องค์ประกอบทางกายภาพของเมือง ประกอบด้วย

1. สภาพภูมิประเทศและธรรมชาติ (Landform and nature) เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิประเทศ กับภูมิทัศน์เมือง และสถาปัตยกรรม ในเชิงสุนทรียภาพ และประโยชน์การใช้สอย

2. รูปร่าง ขนาด และความหนาแน่นของเมือง (Shape, Size and Density) เป็นการวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ ระหว่าง การใช้ประโยชน์แต่ละพื้นที่ของเมืองกับเส้นทางสัญจร และพื้นที่เปิดโล่ง ความต่อเนื่องระหว่างชุมชน ขนาดและความหนาแน่นของการกระจายตัว ประชากร รวมถึงลักษณะการขนส่งเชื่อมต่อกันที่ต่าง ๆ

3. ลักษณะของเนื้อเมือง (Urban Grain) รูปแบบ (Pattern) และพื้นผิว (Texture) พิจารณาความหยาบ – ละเอียด จากมวลและขนาดอาคารว่ามีขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก

4. เส้นทาง (Routes) เราสามารถมองเห็นภูมิทัศน์ สถาปัตยกรรม และเมืองเป็นลำดับต่อเนื่องกัน เส้นทางของการสัญจรเป็นตัวกำหนดรูปทรงของเมืองที่สำคัญประการหนึ่ง ในการพิจารณาเส้นทางของเมือง เส้นทางนำสายตา (Approach Route) ช่วยนำเราไปรู้จักเมือง โดยนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงสถาปัตยกรรม และเมืองแล้ว ยังช่วยให้เรากำหนดจุดมุ่งหมาย ปลายทางได้ด้วย

การศึกษาของ Graham, Harry L.³⁵ และ Manler and Guix พบว่า การระลึกได้ถึงจิตวิญญาณของสถานที่ ที่สร้างลักษณะเฉพาะ (Identity) และความมีเอกลักษณ์ของเมืองจากองค์ประกอบทางกายภาพ และองค์ประกอบในด้านอื่นๆ ดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพและรูปปลักษณ์ เป็นการพิจารณาโครงสร้างทางกายภาพของสถานที่ และคุณลักษณะทางสุนทรียภาพของพื้นที่

³⁴ Speiregen, Paul D., *Urban Design: The architecture of Towns and City*, (New york: 1965), pp.51-64.

³⁵ Gamham, Harry L, (1976), อ้างถึงใน เขมชาติ วงศ์ทิมารัตน์, “แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลอง บางใหญ่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศิลป์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 31.

2. กิจกรรมและหน้าที่ที่สังเกตเห็นได้ เป็นการพิจารณาสิ่งแสดงปฏิสัมพันธ์ของคนต่อพื้นที่ และ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางวัฒนธรรม รวมถึงอาคารและภาพแวดล้อมต่อการใช้งานของพื้นที่

3. การสื่อความหมายหรือสัญลักษณ์ เป็นการพิจารณาถึงความมุ่งหมาย และ ประสบการณ์ของมนุษย์ คุณลักษณะที่หลากหลายของสถานที่ที่สืบเนื่องจากการตอบสนองของประชากร ต่อลักษณะทางกายภาพและหน้าที่ใช้สอย

- **ความสำคัญทางกายภาพพื้นที่ชุมชน**

ความสำคัญทางกายภาพ เปรียบเสมือนสิ่งก่อสร้างที่คนในชุมชนได้สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอยู่อาศัย การทำกิจกรรม หรือแม้แต่เพื่อความปลอดภัย ซึ่ง “การรับรู้ถึงความเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยเดียวกัน (Sense of Neighborhood) เป็นผลมาจากองค์ประกอบหลักทั้ง 3 ของชุมชน ได้แก่ คนในชุมชน ธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อม และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น”³⁶ ซึ่งสิ่งหลังมักจะเป็นลักษณะเด่น ร่วมกับความเชื่อของคนในชุมชน ที่ทำให้ชุมชนมีความแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ การอยู่อาศัยภายในสิ่งก่อสร้างที่คนในชุมชนสร้างขึ้นมา มีการใช้พื้นที่จากส่วนหนึ่งไปยังอีกส่วนหนึ่งเป็นการซ้อนทับกันของความหมาย และความทรงจำผ่านพื้นที่เหล่านั้น ซึ่งกิจกรรมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตการเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่แตกต่างจากชุมชนอื่น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน สามารถบอกได้ถึงตำแหน่งและแหล่งที่ตั้งของสมาชิกในชุมชนได้

การวิเคราะห์โครงสร้างและองค์ประกอบของชุมชน เป็นการวิเคราะห์ทางกายภาพของชุมชน เพื่อหาลักษณะเด่น หรือคุณค่าของพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์ เนื่องจากการดำเนินอยู่ของตนตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานเพื่ออยู่อาศัยในถิ่นฐานใดๆ นั้นจะมีการแสดงออกถึงวิถี ความเป็นตัวตน ความเคยชิน และประเพณีวัฒนธรรม ชันต้น ในรูปของกายภาพของพื้นที่ ดังนั้น สิ่งแรกที่แสดงให้เห็นได้ก็คือ สิ่งก่อสร้างที่เกิดจากภูมิปัญญาของชุมชน ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ หรือธรรมชาติ ซึ่งส่วนประกอบสำคัญเพื่อการอนุรักษ์ (Essential Qualities of Conservation)³⁷ ประกอบด้วย

- รูปแบบทางผังเมือง (The Urban Setting)
- Sense of Place
- การเชื่อมโยงภายในพื้นที่ (Internal Link)
- รูปแบบและการออกแบบ (Style & Design)
- ฝีมือช่าง (Workmanship)

³⁶ Morriss David, Neighborhood Power: the new location, (Boston: Beacon Press, 1975).

³⁷ Kohem Nahoum, Urban Conservation, (Massachuset: MIT Press, 1996).

นอกจากองค์ประกอบต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้ว ภายในชุมชนยังมีความสัมพันธ์ ซึ่งลักษณะของความสัมพันธภาพแสดงออกในรูปแบบของ ความเป็นญาติความเป็นเพื่อนบ้าน และความเป็นผู้นำ สิ่งเหล่านี้เป็นความสัมพันธ์ที่เรียกว่า ความเชื่อมโยงในแนวราบ (Horizontal Ties) หากเป็นความสัมพันธ์ของชุมชนหนึ่ง กับอีกชุมชนหนึ่งจะต้องมีการให้เกียรติการเคารพ ซึ่งเรียกความสัมพันธ์ในแนวนี้ว่า ความเชื่อมโยงในแนวตั้ง (Vertical Ties) ซึ่งสอดคล้องกับในเรื่องของทิส nor berg Schulz ได้กล่าวว่า ทิศทางในแนวตั้ง (The Vertical Direction) เป็นการแสดงถึงความเคารพ การมีอำนาจ

ดังนั้นแนวคิดในเรื่องกายภาพของพื้นที่ชุมชน มีแนวความคิดดังนี้ คือพื้นที่กายภาพที่เกิดขึ้น ต้องประกอบไปด้วยพื้นที่กิจกรรม ที่ชุมชนรับรู้ถึงกิจกรรมนั้นๆ และยอมรับว่าเป็นกิจกรรมของชุมชน ปรากฏเห็นได้ชัดด้วยองค์ประกอบทางกายภาพขั้นต้น คือ มีพื้นที่อาณาเขต การโอบล้อมพื้นที่อย่างชัดเจน และมีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง พื้นที่เหล่านี้อาจได้รับการสร้างสรรค์จากช่างฝีมือหรือธรรมชาติก็ได้ สามารถตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอย และมีการนำเอาวัสดุในพื้นที่มาใช้ด้วย

- ความเปลี่ยนแปลงของเมือง และเอกลักษณ์

Gernham, Harry L.³⁸ เห็นว่าบุคลิกลักษณะของเมืองมักเปลี่ยนไป ไม่กลับคืนมา โดยการเจริญเติบโตของเมืองเป็นประเด็นหลัก และประเด็นรองขึ้นอยู่กับข้อตกลงรายวัน การขาดแคลน คุณลักษณะของเมืองนั้น มักจะไม่มีคนในพื้นที่สังเกตจนกว่าจะปรากฏชัด และจนกระทั่งชีวิตประจำวันเปลี่ยนไป ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวร

ลักษณะเฉพาะของคุณลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองจะนำไปสู่ การเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องได้รับการออกแบบ เพื่อเชื่อมต่อการอนุรักษ์เอกลักษณ์นั้น ซึ่งหากทำได้ การเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลงอันมหาศาลจะไม่กระทบต่อคุณลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของเมือง ระดับเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ การเจริญเติบโตและพัฒนาการทางเศรษฐกิจ ในระดับที่น่าพอใจ จะไม่ทำลายคุณภาพสำคัญของเมือง

การเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลงได้นำเรื่องเศร้าคล้ายๆกันไปสู่หลายเมือง ความคล้ายคลึงที่กัดเซาะคุณภาพส่วนตัวของเมือง ทำลายคุณลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ สัญลักษณ์ของความคล้ายกันนี้เห็นได้จาก บ้ายที่ไม่เหมาะสม และไม่น่าดู สถาปัตยกรรมแบบแปะยี่ห้อเจ้าของเดียวกัน การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นพิษภัย บิมน้ำมันที่ออกแบบไม่ดี ร้านฟาสต์ฟู้ด ศูนย์การค้า รูปแบบการใช้ที่ดิน ทางหลวงและอาคารสาธารณะ การพัฒนาไม่ได้ทำลาย

³⁸ Gernham, Harry L, อ้างถึงในเชมชาติ วงศ์ทิมารัตน์, “แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางใหญ่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการวางผังเมืองและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 11.

แต่สิ่งที่ทำลายคือการเอาคุณลักษณะที่แปลกแยกไปใส่ในสภาพแวดล้อม โดยไม่คำนึงถึงสภาพเดิมที่เฉพาะตัว และในลักษณะที่คนในพื้นที่ต้องการ

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับระบบของกิจกรรมและระบบของที่ตั้ง

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม (ในด้านพฤติกรรมมนุษย์) การจัดสภาพแวดล้อม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของกิจกรรมและวัฒนธรรม Fellman³⁹ กล่าวว่าระบบกิจกรรม (ในเวลาและพื้นที่) มีความสำคัญในการวางแผนและออกแบบในระดับความต้องการ พื้นฐานที่มีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งทุกกิจกรรมเกี่ยวเนื่ององค์ประกอบ 4 ด้าน คือ

1. ตัวกิจกรรมเอง
2. กิจกรรมถูกนำไปใช้อย่างไร
3. กิจกรรมเกี่ยวข้องอย่างไรกับกิจกรรมอื่นๆ
4. ความหมายที่แอบแฝงอยู่ของกิจกรรม

Chapin⁴⁰ ได้อธิบายในเรื่องของกิจกรรมว่ามีความเกี่ยวข้องอยู่ด้วยกัน 3 ประการ คือ แหล่งประกอบกิจกรรม ประเภทของกิจกรรม และระบบกิจกรรม โดยระบบของกิจกรรมเป็นเรื่องพฤติกรรมของบุคคลที่มีความต่อเนื่องของประเภทกิจกรรม หรือกล่าวได้ว่า ระบบกิจกรรมมีทั้งองค์ประกอบเชิงพื้นที่ (สถานที่ไป) และองค์ประกอบทางเวลา (เวลาที่ไป) ทั้งสองอย่างรับอิทธิพลด้วยข้อจำกัดทางวัฒนธรรม และธรรมชาติของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น กิจกรรมคือการเดินทางของบุคคลเพื่อซื้อของ แต่เมื่อบุคคลต่างๆ แสดงกรณีเหมือนกัน นั้นทำให้กรณีนั้นกลายเป็นประเภทของกิจกรรม และเมื่อกิจกรรมนั้นเกิดการทำงานเชื่อมโยงกันด้วยวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกันอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ ประเภทกิจกรรมนั้นก็กลายเป็นระบบกิจกรรมในที่สุด เช่น การไปพักผ่อน การจับจ่าย

2.4.1 แนวความคิดเรื่องกิจกรรม เวลา สถานที่

Amos Rapoport⁴¹ ได้ให้แนวความคิดที่เกี่ยวกับระบบกิจกรรม และระบบของที่ตั้งไว้ ดังนี้

³⁹ Fellman, อ้างถึงในปรีดา หุตะจุฑะ, "พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย จังหวัดสุพรรณบุรี," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 29.

⁴⁰ Chapin (1972), pp. 221-253, อ้างถึงในเชมชาติ วงศ์ทิมารัตน์, "แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางใหญ่," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 34.

⁴¹ Amos Rapoport, "System of activities and system of settings," in *Domestic Architecture and the use of space: an interdisciplinary cross-cultural study*, Edited by Susan Kent, (Cambridge University press, 1990), pp. 45-47.

องค์ประกอบทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหลัก และสำคัญยิ่งของระบบแหล่งที่ตั้งถิ่นฐาน เราสามารถศึกษาวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง แบบแผนวิถีชีวิตของกลุ่ม ได้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่สุด นั่น คือ ระบบกิจกรรม ระบบกิจกรรมของมนุษย์ทั้งหมดจะเกิดขึ้น บนพื้นที่และเวลาที่ซ้อนทับกันสนิท นั่นหมายถึงการให้ความสำคัญทั้งเรื่องของกิจกรรม และการตัดสินใจพร้อมกัน เมื่อเราสามารถทราบตำแหน่งที่เกิดกิจกรรม ในเวลาหนึ่งก็จะสามารถนำไปเชื่อมโยงกับตำแหน่งของกิจกรรมอื่น ในเวลาหนึ่ง หรือนำไปเชื่อมโยงกับที่ตั้งในช่วงเวลานั้นได้ การศึกษากิจกรรมบนพื้นที่ทำได้โดย พิจารณากิจกรรมที่เกิดขึ้นประจำวัน และใช้ เมทริกซ์ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และเวลา เราสามารถรู้ได้ว่ากิจกรรมนั้นเกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไร กิจกรรมและเหตุการณ์ อาจระบุลงไปบนแผนที่เวลา พื้นที่ (Time – Space Map)

ผลลัพธ์ของการศึกษาองค์ประกอบทั้ง 3 คือ รูปแบบกิจกรรม (Activity Patterns) ซึ่งมีโครงสร้างที่ถูกส่งผ่านเชิงวัฒนธรรม (Culturally Transmitted structure) ที่แสดงการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกิจกรรมของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน การศึกษากิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ทำให้เราอยู่ในตำแหน่งที่ดีกว่าในการอธิบายพื้นที่ และในการประเมินนโยบายที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่

2.4.2 ระบบของกิจกรรม และระบบของที่ตั้ง

กิจกรรมถูกถ่ายทอดโดยตรงจากวิถีชีวิตและรากฐานของวัฒนธรรม ทุกกิจกรรมเกี่ยวเนื่องกับองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ตัวกิจกรรมเอง กิจกรรมถูกนำไปใช้อย่างไร กิจกรรมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆ และรวมเป็นระบบกิจกรรม ความหมายของกิจกรรม

จุดหลัก คือ ระบบกิจกรรมไม่สามารถเกิดขึ้นโดยปราศจากพื้นที่และเวลาได้ และไม่สามารถมองตัวกิจกรรมเพียงกิจกรรมเดียว แต่ต้องพิจารณาทั้งระบบกิจกรรม เช่น เราไม่สามารถพิจารณาอาคารเพียงอาคารเดียว เพราะคนเราใช้หลายอาคาร และมีกิจกรรมหลากหลายในพื้นที่เปิดโล่งนอกอาคาร การตั้งถิ่นฐาน และทั้งภูมิภาค คนอาศัยในภูมิประเทศวัฒนธรรม (Cultural Landscapes) ดังนั้นจึงไม่สามารถพิจารณาเพียงแค่สถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียว ทุกอาคารที่ปรากฏมักถูกเชื่อมโยงกับระบบกิจกรรมของผู้คนที่เกี่ยวข้อง ขอบเขตของบทสรุปนี้คือ มันมีความสัมพันธ์ระหว่างระบบกิจกรรมและวัฒนธรรม

ที่ตั้ง (Setting) เป็นการผสมผสานกันของพฤติกรรมที่ตั้ง (Behavior Setting) และบทบาทที่ตั้ง ที่ตั้งเป็นสภาพแวดล้อมกับระบบของกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ที่ซึ่งสภาพแวดล้อมและกิจกรรมถูกเชื่อมโยงด้วยกฎเกณฑ์ (Rules) ต่างๆ เพื่อทำให้เกิดที่ตั้งที่เหมาะสม และตามที่คาดหวังเอาไว้ กฎต่างๆนี้มีขึ้นเสมอในการกำหนดเกณฑ์ในที่ตั้ง สถานการณ์ และแปรเปลี่ยนตามวัฒนธรรมด้วย ที่ตั้งต้องพิจารณาโดยรวมกับระบบภายในของระบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นซึ่งถูก

เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ ที่ตั้งถูกเชื่อมโยงในหลายด้านทั้งในพื้นที่เอง ความใกล้ชิด การเชื่อมโยง และการแบ่งแยก รวมถึงเรื่องเวลาในการลำดับ

ที่ตั้งมักจะเป็นไปตามความเหมาะสมของกิจกรรม และพฤติกรรมเสมอๆ ที่ตั้งของคน มีขอบเขตและเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เวลา และคุณภาพของที่ตั้งแปรเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรม และ เปลี่ยนไปตามสมาชิกของวัฒนธรรมหนึ่งๆ หรือกลุ่มในวัฒนธรรมนั้นๆ

สิ่งแวดล้อมสามารถสร้างแนวคิดให้กับที่ตั้ง และอีกส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับระบบกิจกรรม การจัดสภาพแวดล้อมมีผลสร้างแนวคิดในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของ 4 ตัวแปร คือ พื้นที่ เวลา ความหมาย และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งเป็นไปตามกิจกรรมที่แปรเปลี่ยนตามตัวแปรดังกล่าว และด้วยตัวกิจกรรมเองเกี่ยวข้องกับการจัดเรียงกิจกรรม ที่แตกต่างของกิจกรรมในเวลา และพื้นที่พอกัน ความเร็วของกิจกรรม (จำนวนของกิจกรรมต่อหน่วยของเวลา) และจังหวะต่างๆ (ในช่วงของกิจกรรม เกี่ยวข้องกับวงจรหลากหลาย เช่นวิถีชีวิต ปี ฤดูกาล เทศกาล วันทำงาน วันหยุด กลางวัน กลางคืน เป็นต้น)

การพิจารณาระบบกิจกรรม ในระบบของที่ตั้งเป็นประเด็นสำคัญที่จะเข้าใจรูปแบบของเมือง การเลือกที่อยู่และการใช้พื้นที่เปิดโล่งในย่านละแวกบ้านของเมือง

ถ้ากิจกรรมนั้นหนาแน่นเกิดขึ้นอย่างมากในพื้นที่ส่วนตัว เช่นภายในที่อยู่อาศัย หรือสวนหลังบ้าน กิจกรรมในพื้นที่เปิดโล่งของเมือง หรือพื้นที่สาธารณะในละแวกบ้านจะเกิดขึ้นน้อย ถ้าในวัฒนธรรมที่ใช้พื้นที่ของเมืองในการสัญจรเป็นหลัก ซึ่งตรงข้ามกับกิจกรรมอื่นๆ การใช้พื้นที่ก็จะแตกต่างกันกับกิจกรรมต่างๆ ที่มีลักษณะเช่นเดียวกัน ถ้ากฎของวัฒนธรรมหรือบรรทัดฐานเปลี่ยนไป พื้นที่เมืองในทางตรงข้ามกับพื้นที่ส่วนตัวก็จะถูกใช้ต่างกันไปด้วย

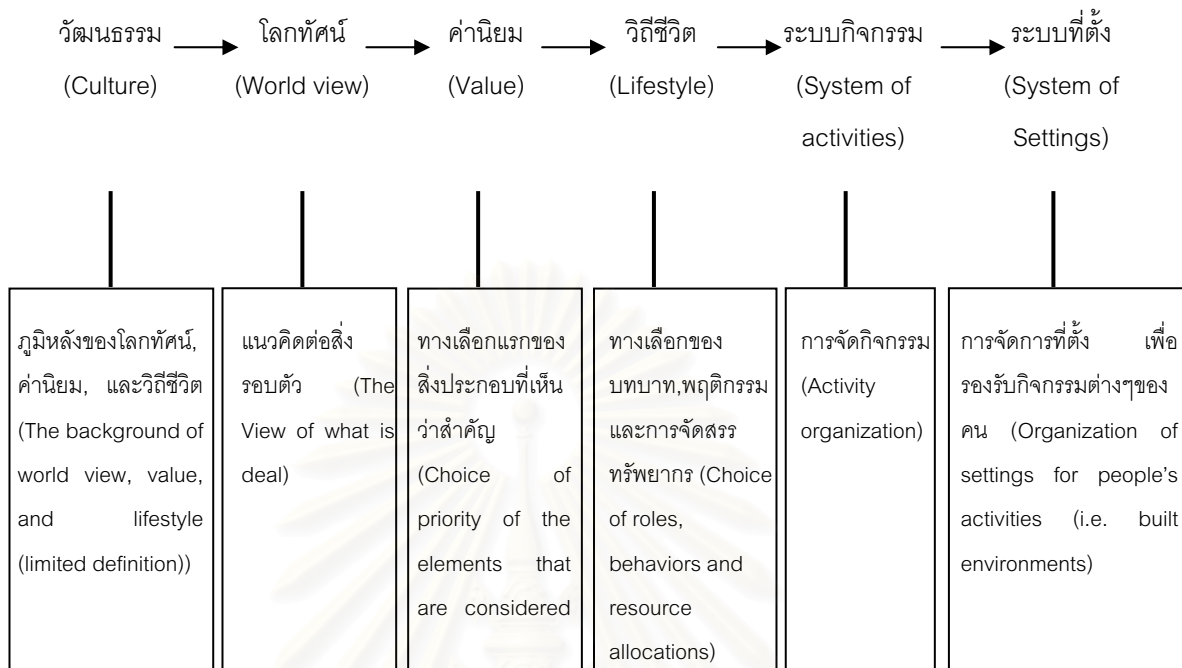
2.4.3 กิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่

กิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น นอกจากจะต้องมีการปะทะสังสรรค์กันของคนในชุมชนแล้ว ยังต้องมีการเคลื่อนไหว (Movement) เกิดขึ้นบนพื้นที่ชุมชนด้วย

Amos Rapoport and Haryadi⁴² แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิต การทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่มีความสัมพันธ์กัน เริ่มจากการจำกัดความคำว่า “วัฒนธรรม” ว่าเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อความเชื่อ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ สิ่งนั้นจะก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่มนุษย์สามารถตีคุณค่า แล้วเลือกเอาคุณค่านั้นๆมาเป็นค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่แสดงออกในรูปของระบบกิจกรรม ในที่สุดก็จะเกิดเป็นการใช้พื้นที่หรือระบบที่ตั้ง

⁴² Amos Rapoport and Haryadi, อ้างถึงใน ปรีดา หุตะจุฑะ, “พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย จังหวัดสุพรรณบุรี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 35.

แผนภูมิที่ 2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต กิจกรรม และการใช้พื้นที่

2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรม

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ได้จัดการสัมมนาระดมสมองของผู้เชี่ยวชาญเพื่อกำหนดแนวทางการสร้างมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการดูแลรักษาอาคาร และบริเวณที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ มีเครื่องมือและกลยุทธ์ในการดูแล 2 ประการ ได้แก่ การใช้กลไกการควบคุม และการสร้างแรงจูงใจ

สำหรับมาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม โดยการสร้างแรงจูงใจ ประกอบด้วย 5 มาตรการดังนี้

1. มาตรการทางการเงิน (Financial Instruments)

มาตรการทางการเงิน หมายถึง แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่หน่วยงานภาครัฐระดับชาติ ระดับภูมิภาค หรือระดับท้องถิ่น นำมาใช้เป็นการสร้างแรงจูงใจแก่เจ้าของอาคารในการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ในรูปแบบต่างๆ คือ 1. เงินช่วยเหลือ และเงินให้ยืม 2. ระบบภาษี 3. การโอนสิทธิ์ในการพัฒนาที่ดินและอาคาร

2. การยกย่องและการให้รางวัล

แรงจูงใจในลักษณะนี้ โดยทั่วไปแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ การให้รางวัลยกย่องตัวบุคคล คือการยกย่องหรือแสดงการยอมรับผู้เชี่ยวชาญ หรือประชาชนในพื้นที่ ซึ่งดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์และพัฒนาอาคารเก่า หรือบริเวณซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างแก่บุคคลหรือชุมชนอื่น และการให้รางวัลสถานที่ ซึ่งหมายถึงการแสดงการยอมรับและประชาสัมพันธ์ให้สาธารณชนได้รับรู้

3. การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ หรือพัฒนาพื้นที่อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอาจทำได้หลายวิธี เช่น การปรึกษาสาธารณะ และกลไกระดับรากหญ้า

4. การฝึกอบรม (Training Programmers)

การให้การฝึกอบรมและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นมาตรการสร้างแรงจูงใจที่สำคัญ และเป็นที่ยอมรับมากอีกมาตรการหนึ่ง เนื่องจากมาตรการนี้เป็นกิจกรรมที่จะส่งผลทางเศรษฐกิจต่อชุมชน และท้องถิ่นโดยตรงในลักษณะการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น การให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค ความรู้ ความเชี่ยวชาญตลอดจนทักษะเฉพาะด้านให้แก่กลุ่มคน จะทำให้กิจกรรมการอนุรักษ์ที่ต้องการความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเกิดขึ้นได้จริง สามารถลบล้างแนวความคิดที่ว่า “งานด้านการอนุรักษ์มีต้นทุนและค่าใช้จ่ายสูงเกินไป” หรือ “ในปัจจุบันจะหาคนทำงานด้านนี้ได้ไม่ยอเต็มที่” ซึ่งบ่อยครั้งเป็นสาเหตุให้ไม่สามารถผลักดันด้านการอนุรักษ์ให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมได้

5. การส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์และให้การศึกษาแก่ชุมชน (Promotion and Public Education)

การส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์ และให้การศึกษาแก่ชุมชนมีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างความสนใจ และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องการอนุรักษ์มากกว่าการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์โดยตรง แรงจูงใจประเภทนี้จัดเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการสร้างพื้นฐานและทัศนคติตลอดจนมุมมองที่ด้านการอนุรักษ์ให้แก่ประชาชนในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1. การทำป้ายอนุสรณ์ (Commemoration) หมายถึงการนำเสนอข้อมูลจำเพาะพื้นฐานเกี่ยวกับสถานที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นการให้ความสำคัญแสดงการระลึกถึงสถานที่ รวมทั้งเป็นการให้ข้อมูลพื้นฐานแก่ผู้มาเยือนด้วย

2. การนำเสนอและการแปลความหมาย (Presentation and Interpretation) เทคนิคนี้นิยมนำมาใช้กับอาคารทั่วไป ที่ไม่มีความโดดเด่นมากแต่ก็จัดอยู่ในเขตที่ควรค่าแก่การ

อนุรักษ์ เพื่อดึงความสนใจของผู้คนโดยการนำเสนอวิวัฒนาการ ความเป็นมา ความสำคัญในอดีต และการใช้งานในปัจจุบัน รวมทั้งระบุถึงหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล

3. การให้การศึกษาแก่ชุมชน (Public Education) จัดเป็นแนวทางที่จะทำให้กระบวนการอนุรักษ์บรรลุผลสำเร็จในระยะยาว เนื่องจากหากชุมชนมีประชาชนหรือกลุ่มบุคคลที่สนใจ และมีความตั้งใจจริงที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เมื่อมีการริเริ่มโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีความตั้งใจและมุ่งมั่นให้โครงการนั้นๆ เกิดผลในทางปฏิบัติได้จริง

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ จะเป็นการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ชุมชนในแนวทางการความต้องการของชุมชน (Bottom up Approach) ร่วมกับองค์กรหรือรัฐบาลในการวางแผนหรือการอนุรักษ์ชุมชน

2.6.1 วิทยานิพนธ์หัวข้อแนวทางในการอนุรักษ์ย่านสามแพร่ง โดยความต้องการของชุมชน

วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ ⁴³ ได้ทำการศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์ย่านสามแพร่ง โดยความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อจัดทำโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านสามแพร่งในแนวทางการความต้องการของชุมชน มีการเปรียบเทียบแนวความคิดในการอนุรักษ์ที่ได้มาจากผู้คนในชุมชน กับแนวความคิดของโครงการจากหน่วยงานภาครัฐ ทำการเลือกแนวทางที่เหมาะสมมาประสาน เกิดเป็นโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านสามแพร่ง ภายใต้เงื่อนไขของกฎหมาย ตามแนวความคิดการอนุรักษ์ แบบองค์รวม ประสาน ยั่งยืน แนวความคิดแบบ องค์รวม ประสาน ยั่งยืน เกิดขึ้นจากผู้ได้อาศัยอยู่ในย่านอย่างต่อเนื่อง เกิดความเข้าใจที่มีต่อโลกแวดล้อมและความสัมพันธ์ที่ผู้คนมีต่อกัน จนได้เป็น **แห่งความหมาย** จากนั้น ผู้คนได้ประสานถิ่น ที่มีความหมายเหล่านั้นให้เป็นหนึ่งเดียวกันเกิดเป็น องค์รวม คือ **ย่านสามแพร่ง**

โครงการองค์รวม เป็นโครงการ ที่เกิดขึ้นจากการพิจารณาทั้งภาพองค์รวมของย่าน ประสานหัวใจแต่ละถิ่นของย่านเข้าไว้ด้วยกัน ตลอดจนผนวกแนวความคิดของโครงการจากหน่วยงานภาครัฐ ที่พิจารณารักษาในภาพองค์รวมทั้งหมดของพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อให้ย่านสามแพร่งมีความเป็นหนึ่งเดียวกับพื้นที่ที่มีความสำคัญส่วนอื่นๆ

เมื่อพิจารณาองค์รวมแล้ว จึงนำโครงการองค์รวมที่ได้มาให้เกิดความสำคัญลึกลงไป ในความหมายของ “ถิ่น” ต่างๆอันเป็นการนำความต้องการของคนทุกกลุ่ม วิธีการดำรงชีวิตของ

⁴³ วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ, แนวทางในการอนุรักษ์ย่านสามแพร่ง โดยความต้องการของชุมชน, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 23.

ผู้คนที่หมายถึง “จิตใจของย่าน” และ “ร่างกายของย่าน” ได้แก่ สถานที่รองรับชีวิตส่วนตัว คือ บ้าน สถานที่รองรับชีวิตส่วนรวมในการปฏิสัมพันธ์ และสถานที่รองรับความเป็นชุมชน มาเสนอเป็นโครงการ พร้อมกับแนวทางการนำโครงการสู่การปฏิบัติ เกิดเป็น “โครงการประสานยั่งยืน”

2.6.2 การศึกษาชุมชนวัฒนธรรมพุมเรียง

การศึกษาชุมชนวัฒนธรรมพุมเรียง โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี⁴⁴ เป็นการศึกษาเพื่อต้องการสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชน และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรมของท้องถิ่น จึงได้ดำเนินงานจัดตั้งองค์กรวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างให้ท้องถิ่นสามารถดำเนินงานวัฒนธรรมได้อย่างจริงจัง โดยสภาวัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้มีมติให้ทำการศึกษาชุมชนวัฒนธรรมพุมเรียง ด้วยเหตุผลสนับสนุนหลายประการ เช่น

1. เพื่อเตรียมการขยายงานเครือข่ายวัฒนธรรมสู่ท้องถิ่นให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น
2. ชุมชนพุมเรียง เป็นแหล่งโบราณคดี ในยุคก่อนประวัติศาสตร์
3. ชุมชนพุมเรียงเป็นที่ตั้งเมืองไชยาเก่า มีความผูกพันกับประวัติศาสตร์ของชนชาติไทย และจังหวัดสุราษฎร์ธานี
4. ชุมชนพุมเรียงเป็นชุมชนที่ประกอบด้วยศาสนิกชนของศาสนาพุทธและอิสลาม วัฒนธรรมของคนในชุมชนจึงแตกต่างกันตามความเชื่อทางศาสนา

โดยวัตถุประสงค์ในการศึกษาชุมชนวัฒนธรรมพุมเรียงก็เพื่อ รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลให้ทราบถึงสถานการณ์ของชุมชนในปัจจุบัน และศึกษาทัศนคติของชุมชนที่มีต่อภาพลักษณ์ของพุมเรียงในอนาคต โดยนำผลการศึกษามาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน และนำมิติทางวัฒนธรรมมาแก้ปัญหาท้องถิ่นภายใต้นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงยังคงมีการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรมทั้งอิสลาม และพุทธศาสนาต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งลักษณะครอบครัวยังเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ แต่การดำรงชีพยังไม่ได้มาตรฐาน ยังขาดความรู้ทางวิชาการ ทำให้ผลงานทางด้านศิลปะที่ยังมีอยู่มาก ปัจจุบันไม่ค่อยได้รับการเอาใจใส่ดูแลและพัฒนาให้ดีขึ้น คณะทำงานศึกษาวัฒนธรรมพุมเรียง จึงมีแนวทางในการพัฒนาคือ

1. ส่งเสริมการดำรงชีพของแต่ละเผ่าชน ในการร่วมมือกับสถาบันต่างๆ เพื่อกระตุ้นในการพัฒนาความเข้าใจที่ถูกต้องดีงาม ในการอยู่ร่วมกันของท้องถิ่น

⁴⁴ อนุวัฒน์ เอ็งศิริ และคณะ, ศึกษาชุมชนวัฒนธรรมพุมเรียง, (สภาวัฒนธรรมอำเภอไชยา สภาวัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2540), หน้า 4.

2. บูรณปฏิสังขรณ์ และพัฒนาศาสนสถาน โดยส่งเสริมให้ศาสนสถานจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน
3. ปรับปรุงส่งเสริมองค์กรและกลไกการบริหารปกครองของคณะสงฆ์ และผู้นำศาสนาอิสลาม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ กฎหมาย กฎระเบียบ
4. เผยแพร่แหล่งศิลปะโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

2.6.3 แนวทางพัฒนาอาคาร (Design Guidelines) ชุมชน Sanmachi เมือง Takayama ประเทศ ญี่ปุ่น

Takayama (แปลว่า ภูเขาสูง) เป็นเมืองหนึ่งในแคว้น HIDA ในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งอยู่ห่างเมืองโตเกียว ไปทางตะวันตก เป็นเมืองเก่าที่มีกำเนิดมากกว่า 400 ปี โดยผู้ครองเมืองซึ่งเรียกว่า ชูโงได ได้สร้างปราสาทและวัดไว้ที่เขาในช่วงปี ค.ศ.1504 – 1524 ต่อมาในปี1586 เมืองได้พัฒนาขึ้นในลักษณะของ Castle town มีเนื้อที่ประมาณ 300 ตารางกิโลเมตร ในขณะนั้นเมืองมีลักษณะเป็นตาราง คล้ายเมืองเกียวโต แต่มีขนาดเล็กกว่า ประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ ส่วนของซามูไร ส่วนพ่อค้าวานิช และส่วนของศาสนา ส่วนของซามูไร และส่วนของพ่อค้าจะถูกแบ่งแยกด้วยแม่น้ำ (ชื่อเอนาโคะ) ส่วนของวัดจะอยู่เชิงเขาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

ปัจจุบันในส่วนของพ่อค้าวานิชยังคงหลงเหลืออาคารไม้เก่าแก่อยู่มาก แม้ว่าจะเกิดไฟไหม้หลายครั้ง โดยเฉพาะพื้นที่ที่เรียกว่า Sanno-machi ซึ่งปัจจุบันได้ถูกประกาศให้เป็นเขตอนุรักษ์อาคารทางประเพณี (Preserved District of Traditional Buildings)

เมื่อการพัฒนาสมัยใหม่เริ่มเข้ามาในพื้นที่ ความจำเป็นในการคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของเมืองจึงเกิดขึ้น อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมจึงได้มีการประกาศให้เป็นอาคารประเพณี (Traditional Buildings) ซึ่งการปรับปรุงซ่อมแซมจะต้องเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ และได้มีการกำหนดมาตรฐานสำหรับการสงวนรักษาอาคารไว้

ลักษณะของอาคารที่เข้าข่ายอาคารประเพณีที่ต้องมีการสงวนรักษา คือ อาคารที่สร้างในสมัยเก่า คือ สมัยเอโดะถึงเมจิ (ก่อนรัชกาลที่ 5 ของไทย) หลังคามีความลาดชัน 3:10 มีชายคายื่นออกมา, ไม้กั้นหิมะหล่น, หน้าต่างกันซึ่งลูกกรงไม้

การดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ Sanno-machi นั้นมีดังนี้

1. กำหนดพื้นที่อนุรักษ์โดยอาคารทั้งหมด 77 หลังคาเรือน ได้มีการขึ้นทะเบียนไว้เป็นอาคารประเพณี
2. กำหนดแนวทางและมาตรฐานการอนุรักษ์ ซึ่งมี 17 ประการ

3. จัดทำแผนที่สำหรับการจัดการสาธารณูปโภค และป้องกันภัยพิบัติ โดยแผนจัดการสาธารณูปโภคจะมีการคุมป้ายโฆษณาต่างๆ และสาธารณูปโภคอื่นๆจะมีการบำรุงรักษาอย่างดี ส่วนแผนป้องกันภัย จำมีการติดตั้งจุดดับเพลิง และเครื่องมือดับเพลิง ทุกๆ 50 ตารางเมตร และมีการติดตั้งสัญญาณเตือนภัยไว้ในบริเวณที่จำเป็นด้วย

4. มีการกำหนดเงินทุน เพื่อการช่วยเหลือค่าใช้จ่าย (Subsidy) ในการสงวนรักษาอาคาร ซึ่งมีหลายกรณี พร้อมทั้งการช่วยเหลืออุปกรณ์ต่างๆ เช่น เครื่องมือดับเพลิง

สำหรับแนวทาง และมาตรฐานการสงวนรักษาอาคารใน Takayama Sanno-machi นั้น พอสรุปได้ 17 ประการ คือ

1. การกำหนดส่วนของอาคารที่ควบคุม ซึ่งหมายถึงด้านหน้าอาคารและส่วนภายในอาคาร ที่ลึกเข้าไปประมาณ 3.6 เมตร (คือส่วนที่สามารถมองเห็นจากถนนได้)
2. ผนังอาคารที่มองเห็นจากถนน จะต้องเป็นแบบ ผนังไม้ หรือแบบผนังโชว์เสาเท่านั้น
3. สีควรเป็นสีที่ไม่ฉูดฉาดและเหมาะสมกับบรรยากาศ
4. ความสูงด้านหน้าไม่ควรเกิน 4.5 เมตรจากถนน และเข้ากันได้กับอาคารอื่นๆ
5. ความสูงของส่วนอื่นๆ เช่น ส่วนเก็บของจะต้องเหมาะสมกับภูมิทัศน์ของชุมชน
6. หลังคาควรมีความลาดชัน 3:10 หรือลาดกว่า
7. อุปกรณ์คันทิมะ ควรมองเห็นได้ และอยู่บริเวณขอบหลังคา
8. เซึ่งชายหลังคาใหญ่ ด้านหน้าอาคารควรรยาวเกินกว่า 1 เมตร
9. จันทัน ภายใต้ซึ่งชายจะต้องมองเห็นได้ชัดเจน
10. เซึ่งชายเล็ก ควรมีการติดตั้งในระดับเดียวกันในอาคารทุกหลัง
11. เซึ่งชายเล็กจะต้องมีค้ำยัน และปลายค้ำยันจะต้องทาสีขาว
12. บานเลื่อน ด้านหน้าจะต้องเป็นไม้
13. หน้าต่างที่ถูกรองไม้จะต้องใช้ความเหมาะสม
14. หน้าต่างที่ถูกรองชั้นบนต้องวางในตำแหน่งที่เหมาะสม
15. รั้ว (หากมี) จะต้องเป็นไม้ และเป็นแบบญี่ปุ่น
16. แบบสี และขนาดของป้ายโฆษณาจะต้องเหมาะสม และไม่ทำลายภูมิทัศน์
17. ส่วนอื่นๆที่จำเป็นในการปรับปรุงอาคารจะต้องเป็นไปตามมาตรฐานและแนวทางของการสงวนรักษาอาคารในพื้นที่อนุรักษ์

2.7 การทบทวนแนวความคิดในงานวิจัย

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ทั้ง แนวความคิดในเรื่องของเมืองและย่านประวัติศาสตร์ เรื่องของชุมชน และเรื่องที่เกี่ยวข้องอีก มากมาย ทำให้สามารถนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์และศึกษาชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง โดย สามารถสรุปแนวความคิดเป็นประเด็นหลักๆได้ดังนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงการทบทวนแนวความคิดเพื่อการกำหนดกรอบแนวความคิดในการวิจัย

แนวความคิด	อภิปราย
ความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม	
<p>- มรดกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม</p> <p>โดย Feilden and Jokileht</p> <p>องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่ง สหประชาชาติ</p> <p>UNESCO</p>	<p>มรดกทางวัฒนธรรม มีได้เป็นเพียง โบราณสถาน, อาคาร, พื้นที่ประวัติศาสตร์และ ส่วนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูก สร้างขึ้นทั้งหมด เป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรม และความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต และเป็น หนึ่งในทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ที่ สำคัญของโลก</p>
แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และย่านประวัติศาสตร์	
<p>- ลักษณะของเมืองและย่านประวัติศาสตร์</p> <p>โดย ธาดา สุทธิธรรม</p> <p>National register for Historic place</p> <p>วรรณศิลป์ พีระพันธุ์</p>	<p>ลักษณะของเมืองประวัติศาสตร์ นั้นมีช่วงอายุ (Life Span) อยู่ช่วงใดช่วงหนึ่ง หรือหลาย ช่วงเวลาในอดีต หรือตั้งแต่ช่วงเวลาในอดีต เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมืองเหล่านั้นมีหลาย ลักษณะ แตกต่างกันตามขนาด เนื้อหาทาง วัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐาน และการใช้ประโยชน์ ของเมืองนั้น</p>
<p>- ความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มี ต่อเมือง</p> <p>โดย Feilden</p>	<p>เมืองประวัติศาสตร์เป็นระบบที่มีหลายหน้าที่ มี</p>

แนวความคิด	อภิปราย
UNESCO	กิจกรรมที่อยู่อาศัย, สังคม, การเมือง, และเศรษฐกิจ ดังนั้นพื้นที่ประวัติศาสตร์ควรได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์อาคารและกิจกรรมทางสังคม และควรคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของเมือง
แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน	
<p>- แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน</p> <p>โดย วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ สุวัฒนา ภาดานิติ Aldo Rossi ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎ์ ศรีศักร วัลลิโภดม</p>	หลักทั่วไปของการอนุรักษ์ คือ การป้องกันมิให้เกิดการเสื่อมสภาพ และยืดอายุการใช้งานให้ได้มากที่สุด เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นแสดงออก ถึงสาระหรือความสำคัญเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของมนุษย์
แนวความคิดเกี่ยวกับระบบของกิจกรรมและระบบของที่ตั้ง	
โดย Amos Rapoport	ได้มีแนวความคิดเกี่ยวกับระบบกิจกรรม และมีระบบของที่ตั้ง ที่มีความละเอียดทางด้านกิจกรรม เวลา สถานที่ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต ซึ่งเหมาะกับการทำการศึกษาพื้นที่ชุมชนโดยละเอียด
แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม	
โดย กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม	การสร้างแรงจูงใจ และการส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์ให้การศึกษาแก่ชุมชน มีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างความสนใจ และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องการอนุรักษ์มากกว่าการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์โดยตรง

จากการทบทวนแนวความคิดต่างๆในข้างต้น เห็นได้ว่ามีแนวความคิดหลากหลายที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาในครั้งนี้ได้ โดยใช้แนวความคิดหลักเป็นฐานของกรอบและแนวความคิดอื่นๆ ที่มีความสอดคล้องมาประกอบกัน ซึ่งจากการทบทวนแนวความคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ โดยใช้แนวความคิดหลักเป็นฐานของกรอบและแนวความคิดอื่นๆ ที่มีความสอดคล้องมาประกอบกัน ซึ่งจากการทบทวนกรอบแนวความคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะประยุกต์จากแนวคิดของ Feilden และ Amos Rappoport เป็นหลัก โดยจากแนวความคิดที่ว่า ลักษณะของชุมชน อาทิเช่น สภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ระบบศาสนาและความเชื่อ ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ แสดงพฤติกรรมหรือการทำกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนบนพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ ดังนั้น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม และการใช้พื้นที่ของคนในชุมชน นอกจากจะสะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตชุมชนแล้ว ยังสามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดระเบียบพื้นที่ที่สอดคล้องกับความสัมพันธ์ อันอาจจะช่วยในการอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนได้อีกทางหนึ่งด้วย

ตามแนวคิดของการอนุรักษ์แรกเริ่ม จะให้ความสำคัญในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมค่อนข้างมากเพราะอาคารสิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรมต่างๆ จะเป็นอาคารที่มีความมั่นคงแข็งแรง ความคงทนต่อการเสื่อมสลายทางธรรมชาติมีสูงกว่าสิ่งประดิษฐ์ประเภทอื่นๆ และสามารถใช้งานสถาปัตยกรรมเป็นเครื่องบ่งบอกถึงพัฒนาการของชุมชน และยุคสมัยต่างๆได้ ต่อมาแนวทางการอนุรักษ์ได้เปลี่ยนแปลงไป ได้ให้ความสำคัญในส่วนอื่นๆที่นอกเหนือไปจากส่วนของงานสถาปัตยกรรม โดยดูไปถึงความต่อเนื่องของอาคาร ไปจนถึงการอนุรักษ์ที่ต่อเนื่องทั้งเมือง โดยเราสามารถนำบทบาทของการใช้สอยอาคารในเมืองนั้น บ่งบอกวิถีชีวิตที่สามารถทำให้รู้ว่าจุดเริ่มต้นของการดำรงอยู่ของสังคมที่ยังรากฝังลึกในเมือง เกิดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น นับตั้งแต่ “ภูมิปัญญา” ที่สร้างสรรค์สังคมเมืองลงในธรรมชาติแวดล้อมได้อย่างประสานสอดคล้อง เกิดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี อันเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น

ดังนั้นแนวทางการอนุรักษ์เมือง จึงมีความหมายในทางที่กว้างมากกว่าการอนุรักษ์ทางสถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียว หรือแม้แต่งานศิลปกรรมชิ้นใดชิ้นหนึ่ง เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเริ่มจากบ้านแล้วแผ่ขยายออกมาสู่ชุมชนและเมือง ซึ่งจากระยะเวลาของการตั้งชุมชนและมีวิวัฒนาการของเมือง ย่อมทิ้งร่องรอยต่างๆ ไว้เป็นหลักฐานบนพื้นผิวโลก ทั้งในด้านรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ท้องถิ่นใดที่มีวิวัฒนาการมายาวนานนั้น จะต้องมีการแสดงออกของคนในท้องถิ่นในด้านต่างๆ มากมาย แนวทางการอนุรักษ์เมืองจึงไม่อาจเลือกอนุรักษ์เพียงสิ่งหนึ่งสิ่งเดียว แต่ต้องประกอบไปด้วย

2. ทางด้านสถาปัตยกรรม ได้แก่ อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ทั้งอาคารเดี่ยว กลุ่มอาคาร และอาคารต่อเนื่อง

3. อนุสรณ์สถาน ได้แก่ โบราณสถาน ซากแห่งความรุ่งเรืองในอดีต แหล่งโบราณคดี ทางธรรมชาติ และความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์

4. ชุมชน ได้แก่ ชุมชนเมืองที่ยังคงดำเนินวิถีชีวิต กิจกรรมของเมือง และย่าน ประวัติศาสตร์ต่างๆ รวมไปถึงชุมชนโบราณ

5. ศิลปกรรม และวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ ศิลปวัตถุและศิลปกรรม แบบแผนวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี คติ ความเชื่อ ภูมิปัญญาชาวบ้าน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

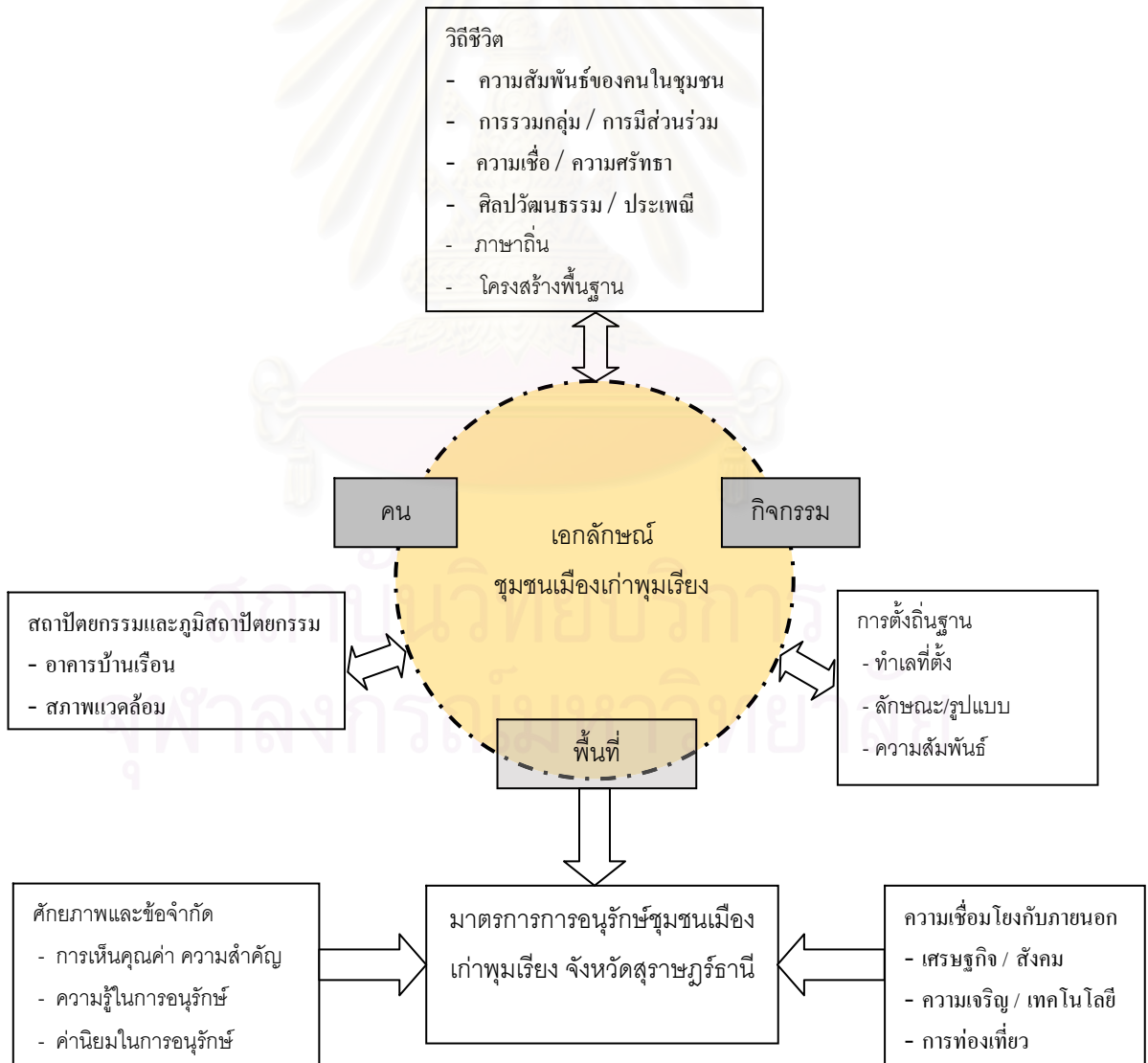
บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

การศึกษาเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ได้ทำการเสนอแนวความคิดไว้ในบทที่ 2 และได้ทำการทบทวนแนวความคิดหลักๆ เพื่อที่จะเป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวความคิดในการวิจัยที่มีลักษณะเหมาะสมกับพื้นที่ศึกษา และสามารถถอดออกมาเป็นกรอบแนวความคิดได้คือ

แผนภูมิที่ 3.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

จากกรอบแนวคิดในการวิจัยชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ซึ่งเน้นที่ตัวชุมชนเป็นหลัก และมีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “คน” หรือชาวบ้านในพื้นที่ ที่เน้นการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ โครงสร้างของประชากร เศรษฐกิจ และสังคม “กิจกรรม” โดยเฉพาะกิจกรรมในชีวิตประจำวัน และพื้นที่ในชุมชน ศาสนา ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรม รวมถึงระบบกิจกรรม ในส่วนของ “พื้นที่” จะเป็นการศึกษาทางด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะทางโบราณคดี สถาปัตยกรรม และโครงสร้างพื้นฐาน โดยการศึกษาความสัมพันธ์ต่างๆ ของชุมชนจะมีการพิจารณาปัจจัยต่างๆ เช่น ทางด้าน พัฒนาการของชุมชน เวลา และค่านิยมของคนในชุมชน เป็นต้น

3.2 แหล่งที่มาของข้อมูล

3.2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ

ได้จากการศึกษาภาคสนาม โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่

- การสำรวจภาคสนาม (Field Survey)
- การสังเกตการณ์ (Observation)
- การสัมภาษณ์ (Interview)

3.2.1.1 การสำรวจภาคสนาม (Field Survey)

ส่วนใหญ่จะเป็นการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน โดยจัดทำการรวบรวมข้อมูลบนแผนที่ดิจิทัล (GIS) ที่สร้างขึ้นจากภาพถ่ายทางอากาศปีล่าสุด คือปี 2542 และการสำรวจสภาพความเป็นจริง ในปัจจุบันประกอบกันโดยจะทำการสังเกตในลักษณะกว้าง โดยมีหัวข้อดังนี้

- ขอบเขตของชุมชน และเขตการปกครอง
- การเข้าถึง กาสัญจรทางเท้า
- สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ
- การใช้ประโยชน์ที่ดิน การใช้ประโยชน์อาคาร
- รูปแบบสถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรม

3.2.1.2 การสังเกตการณ์ (Observation)

รูปแบบส่วนใหญ่จะเป็นการสังเกตการณ์ทางด้านกิจกรรมภายในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชน โดยสิ่งที่จะทำการสังเกตมีหัวข้อดังนี้

- ประเภทของกิจกรรม และจำนวนของกิจกรรม
- รายละเอียดของกิจกรรมภายในชุมชน และในแต่ละพื้นที่ย่อย
- เวลาในการดำเนินกิจกรรม และวงจรของกิจกรรมภายในชุมชน

3.2.1.3 การสัมภาษณ์ (Interview)

แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key in formants) แบบเจาะลึก
- การสัมภาษณ์โดยทั่วไปในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

1. การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key in formants)

เป็นการสัมภาษณ์ใน 2 หัวข้อหลัก คือ พัฒนาการของชุมชน และสภาพทั่วไปของพื้นที่ และกิจกรรมในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ลักษณะการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยมีประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ คือ

พัฒนาการของชุมชน และสภาพทั่วไปของพื้นที่ ผู้ที่เป็นเป้าหมายในการสัมภาษณ์ คือ ผู้สูงอายุที่ทราบเรื่องราวในอดีตของพื้นที่ โดยเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาเท่านั้น อีกส่วนหนึ่งคือผู้ที่มีบทบาทในพื้นที่ เช่น

- เจ้าอาวาส และพระผู้ใหญ่จากวัดในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง
 - ผู้นำศาสนาอิสลาม
 - ครู และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารเทศบาลตำบลพุมเรียง
- ฯลฯ

โดยประเด็นในการสัมภาษณ์ คือ

1. ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลง และสภาพปัจจุบันของชุมชน ในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม
2. ความเป็นมา และการเปลี่ยนแปลงสภาพปัจจุบันของกิจกรรมประจำปี ด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมและกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
3. ความต้องการการใช้พื้นที่ และผลกระทบที่ได้รับจากการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

2. การสัมภาษณ์โดยทั่วไป

เป็นการสัมภาษณ์ โดยทั่วไป ไม่เจาะลึก ประเด็นในการสัมภาษณ์จะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นหลัก โดยจะทำการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมทุกกลุ่มวัย และกลุ่มอาชีพ

กลุ่มวัย แบ่งเป็น	- กลุ่มเด็กและวัยรุ่น	อายุประมาณ	8 – 21 ปี
	- กลุ่มผู้ใหญ่	อายุประมาณ	21– 50 ปี
	- กลุ่มผู้สูงอายุ	อายุประมาณ	51 ปีขึ้นไป
กลุ่มอาชีพ แบ่งเป็น	- กลุ่มนักเรียนนักศึกษา		

- กลุ่มชาวบ้านที่ทำการเกษตร
- กลุ่มข้าราชการ
- กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า
- กลุ่มพนักงานที่ทำงานในโรงงานแปรรูปอาหารทะเล

โดยกลุ่มชาวบ้านในข้างต้น คือกลุ่มชาวบ้านหลักๆ ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง โดยประเด็นสัมภาษณ์ คือ

1. กิจกรรมประจำวันและการใช้พื้นที่ต่างๆ ทั้งภายในบ้าน และบริเวณชุมชน
2. ความถี่ในการประกอบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ต่างๆ
3. ช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรม และการใช้พื้นที่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3.1 แสดงกลุ่มการสัมภาษณ์

ประเภทการสัมภาษณ์	บทบาท & อาชีพ	เหตุผลในการสัมภาษณ์	กลุ่มวัย	ประเด็นการสัมภาษณ์
1. การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key informants)	<ul style="list-style-type: none"> - เจ้าอาวาส และพระผู้ใหญ่จากวัดในชุมชน และบริเวณใกล้เคียง - ผู้นำศาสนาอิสลาม - ครู และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารเทศบาล ตำบลพุมเรียง ฯลฯ 	เพราะต้องการทราบถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความเป็นมาของชุมชน ฯลฯ ซึ่งจะเป็นการสัมภาษณ์ในเชิงลึก	กลุ่มผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ (51 ปีขึ้นไป)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลง และสภาพปัจจุบันของชุมชน ในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม 2. ความเป็นมา และการเปลี่ยนแปลงสภาพปัจจุบันของกิจกรรมประจำปี และกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. การสัมภาษณ์โดยทั่วไป	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มนักเรียนนักศึกษา - กลุ่มชาวบ้านที่ทำการเกษตร - กลุ่มข้าราชการ พนักงานบริษัท - กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า 	ต้องการทราบลักษณะการใช้พื้นที่ที่เกิดในปัจจุบันขึ้น ทั้งในระดับเมือง ย่าน และละแวกบ้าน และการมองชุมชนในมุมมองของตนเอง	<ul style="list-style-type: none"> กลุ่มเด็กวัยรุ่น (8 - 21 ปี) กลุ่มผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ (21 - 50 ปีขึ้นไป) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. กิจกรรมประจำวันและการใช้พื้นที่ต่างๆ ทั้งภายในบ้าน และบริเวณชุมชน 2. ความถี่ในการประกอบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ต่างๆ 3. ช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรม และการใช้พื้นที่

3.2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ

ข้อมูลทุติยภูมิ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

3.2.2.1 ข้อมูลทางสถิติ ; ได้จากเอกสาร จากหน่วยงานต่างๆ เช่น

- กรมโยธาธิการและผังเมือง
- เทศบาลตำบลพุมเรียง
- ที่ว่าการอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ
- หอสมุดแห่งชาติ
- ห้องสมุดสถาบันการศึกษาต่างๆ

3.2.2.2 แผนที่ แผนที่ และภาพถ่ายทางอากาศ : ได้แก่

- ผังระวางที่ดิน สำนักงานที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี มาตราส่วน 1:4,000
- ภาพถ่ายทางอากาศอำเภอไชยา
- แผนที่ทางหลวง มาตราส่วน 1:400,000

3.3 การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

3.3.1 การประมวลผล

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นำมาเรียบเรียง และจัดระเบียบ แบ่งประเภทข้อมูล โดยนำเสนอแบบพรรณนา ในการทำแผนที่ จัดทำโดยใช้โปรแกรม Arc View GIS 3.2 จากนั้นใส่ข้อมูลที่จัด แบ่งประเภท หรือช่วงชั้น ลงในแผนที่ดิจิทัล ข้อมูลที่เป็นการคำนวณเบื้องต้น เช่น ร้อยละ ค่าเฉลี่ย จัดทำโดยโปรแกรมสำเร็จรูป Excel

3.3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทุติยภูมิ เมื่อรวบรวมข้อมูลแล้ว ทำการแสดงผลข้อมูลในรูปแบบตาราง และบรรยายในเชิงพรรณนา โดยแสดงเหตุผลประกอบ

ข้อมูลปฐมภูมิ เมื่อทำการรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้ว ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์

1. พัฒนาการของชุมชน นำข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิจัดเรียงในกรอบการศึกษา โดยแบ่งเป็น ลักษณะทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ การขยายตัวของชุมชน โครงสร้างของชุมชน และความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ จากนั้นอภิปรายโดยใช้การเปรียบเทียบในรูปแบบของตาราง และแผนที่

2. รูปแบบและเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นการเรียบเรียงโดยอาศัยรูปแบบ โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

- ระดับภาพรวมของชุมชน ศึกษาและวิเคราะห์โดยแยกเป็นโครงสร้างของชุมชน ทางด้าน กายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม
- ระดับพื้นที่ย่อยของชุมชน ศึกษาและวิเคราะห์ซึ่งแบ่งพื้นที่ชุมชนโดยใช้กลุ่มย่าน ทางสังคม เป็นกรอบหลักในการแบ่ง และวิเคราะห์ทางด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ความสัมพันธ์ระหว่าง คน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ รวมถึงการศึกษา แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ศักยภาพ และปัญหาของพื้นที่ โดยสรุปผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของแผนที่ ตารางและการ บรรยายประกอบ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

พัฒนาการของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาพัฒนาการของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงทางด้านประวัติศาสตร์ และบทบาทของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงในแต่ละช่วงเวลาจากอดีตมาถึงปัจจุบัน โดยพิจารณาบทบาทด้านเศรษฐกิจและสังคม และบทบาทด้านภูมิศาสตร์และการปกครอง ทั้งลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ที่ตั้งชุมชน ระบบการสัญจร กิจกรรม และองค์ประกอบ ทางกายภาพภาพที่มีคุณค่าบริเวณพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงในปัจจุบัน เพื่อเป็นข้อมูลในการเลือกชุมชนตัวแทนสำหรับองค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงในบทถัดไป โดยแบ่งการศึกษา พื้นที่ตามลำดับช่วงเวลา ดังนี้

ช่วงที่ 1 สมัยศรีวิชัย (ก่อนปี พ.ศ. 1893)

ช่วงที่ 2 สมัยเมืองหน้าด่านทางทะเลสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 – 2310)

ช่วงที่ 3 สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310 – 2325)

ช่วงที่ 4 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 1- 3 (พ.ศ. 2325 – 2394)

ช่วงที่ 5 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 4- 7 (พ.ศ. 2394 – 2475)

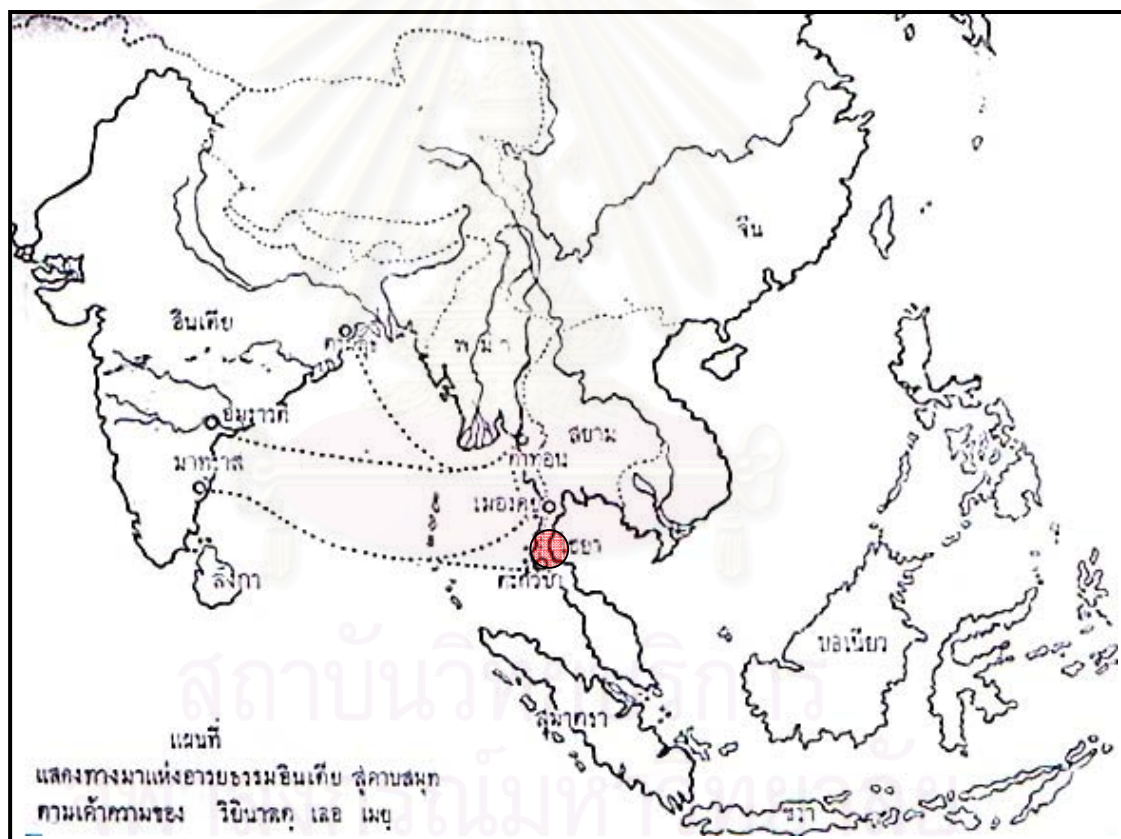
ช่วงที่ 6 ช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง – ปัจจุบัน (พ.ศ. 2475 – ปัจจุบัน)

4.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

เมืองไชยาเก่า¹ จะเริ่มปรากฏตั้งแต่เมื่อใดไม่มีใครทราบ แต่จากการสันนิษฐานของนักโบราณคดี และจากหลักฐานต่างๆที่ค้นพบ จึงน่าจะเป็นเมืองรุ่นเดียวกับเมืองนครศรีธรรมราช และเมืองเวียงสระ เป็นเมืองที่มีวัฒนธรรมเหมือนกัน และมีเค้าว่าเจ้าผู้ครองนครมีเชื้อสายหรือมาจากถิ่นเดียวกันอีกด้วย ฉะนั้นเมืองไชยาก็น่าจะเริ่มปรากฏเป็นรัฐเล็กๆขึ้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 7-8 โดยเทียบเคียงกับเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเราสามารถหาอายุได้ เมืองไชยาเมื่อเริ่มแรกก็คงเป็นเพียงชุมชนเล็กๆ กลุ่มหนึ่งอยู่ริมทะเล ชีวิตความเป็นอยู่ก็คงไม่แตกต่างจากมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์เท่าใดนัก ประกอบอาชีพกสิกรรมและการประมงตามลักษณะภูมิประเทศอันเหมาะสม เมื่อพ่อค้าชาวอินเดียแล่นเรือผ่านมา เห็นภูมิประเทศแถบนี้เป็นอ่าว มีเกาะแก่งธรรมชาติสวยงาม เหมาะสำหรับนำเรือแวะจอดหลบคลื่นลม หรือจอดหาเสบียงอาหาร ครั้นเมื่อ

¹ เป็นเมืองที่มีเมืองพุมเรียงเป็นเมืองหลวงในสมัยอดีต ในเนื้อหาจะกล่าวครอบคลุมไปทั้งตัวเมืองไชยา

เดินทางผ่านไปมาบ่อยเข้าพวกเดินเรือรู้จักตำแหน่งแห่งที่ดี ในที่สุดบริเวณรอบอ่าวเมืองไชยา (อ่าวบ้านดอนในปัจจุบัน) ก็กลายเป็นท่าเรือ สถานที่แวะพักของบรรดาเรือสำเภาของพ่อค้า พณิชยชนชาติต่างๆ การติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าจึงเกิดตามมา ความสัมพันธ์ทั้งทางด้าน วัตถุและจิตใจก็จะเพิ่มมากขึ้น การที่ชาวอินเดียซึ่งมีอารยธรรมที่สูงกว่า จึงนำเอาวัฒนธรรมของตนมาถ่ายทอดเผยแพร่จึงไม่เป็นเรื่องยากเย็นอะไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนักบวชศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์เข้ามาอบรมสั่งสอน พร้อมกับนำเอาศิลปะวิทยาการมาสอนให้กับชาวพื้นเมืองใน ชั้นแรกฝ่ายที่มีวัฒนธรรมสูงกว่ำก็คงตั้งตนเป็นผู้นำ กลายเป็นหัวหน้าเป็นกษัตริย์ และเมื่อความ สนิทสนมคุ้นเคยมีมากเข้า จึงเกิดมีความสมพงษ์กันระหว่างผู้ที่อยู่ก่อน และผู้เพิ่งเข้ามาเป็น ธรรมดา อันเป็นเหตุให้เกิดการผสมผสานทางเผ่าพันธุ์ กลายเป็นบรรพบุรุษของชนรุ่นหลังต่อมา²

แผนที่ 4.1 แสดงทางมาแห่งอารยธรรมอินเดียสู่คาบสมุทรมลายูตามเค้าความของริยีนาลดุ เลอ เมย

² ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, ไชยา-สุราษฎร์ธานี, (กทม.: กงสุยามการพิมพ์, 2519), หน้า 43-44

บริเวณแหลมโพธิ์ ต.พุมเรียง อ.ไชยา เมื่อราว พ.ศ.2525-2526 ได้พบเครื่องถ้วยจำนวนมาก ซึ่ง ศาสตราจารย์เฟิงเซียนหมิง ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาวิจัยของจีนแห่งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระราชวังพระจักรพรรดิ สาธารณรัฐประชาชนจีน ได้ศึกษาที่มาและอายุพบว่าผลิตจากมณฑลกวางตุ้ง จากเตาฉางซาน มณฑลหูหนาน เป็นเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์ถัง อายุพุทธศตวรรษที่ 15 มีบันทึกยืนยันว่ากษัตริย์สุโขทัย ได้โปรดให้นำช่างปั้นถ้วยชามมาจากเมืองจีนแล้วได้ทำอุตสาหกรรมปั้นเครื่องดินเผา สังคโลก ส่งไปขายยังต่างประเทศทางเรือ สืบต่อมาช้านานจนแม้สมัยหลังเมื่ออาณาจักร สุโขทัย ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกรุงศรีอยุธยาแล้ว อุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผาสังคโลกยังคงส่งออกไปขายยังต่างประเทศทางเรือเป็นปกติ³ แสดงให้เห็นว่าในสมัยโบราณกาลเมืองพุมเรียงเป็นเมืองเก่าที่มีการติดต่อค้าขายกับต่างชาติ และเป็นเมืองท่าที่สำคัญตั้งแต่สมัยโบราณกาล

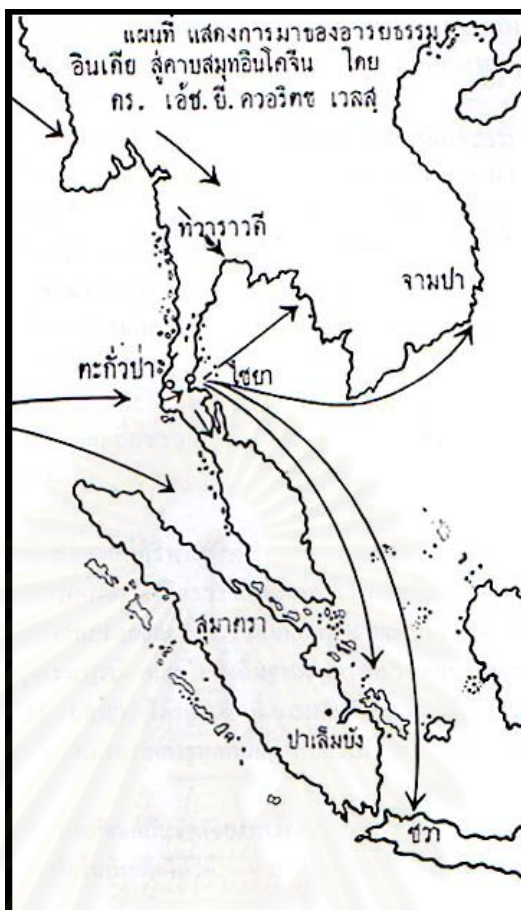
แผนที่4.2 แสดงให้เห็นการไหลมาของอารยธรรมอินเดีย และจีนมาสู่ไชยา ก่อนจะไปยังอินโดนีเซีย

³ แหล่งที่มา : <http://www.thai-d.com/siam-china/hcu/arts.htm>

เส้นทางเดินเรือค้าขายระหว่างอินเดียกับดินแดนแถบเอเชียอาคเนย์ ในยุคแรกที่ยังไม่รู้จักทิศทางลมมรสุม กิจการเดินเรือยังไม่เจริญกว้างขวาง ยังไม่สามารถต่อเรือสำเภานขนาดใหญ่โตขึ้นใช้ พวกพ่อค้าชาวเรืออินเดียก็คงอาศัยแล่นเรือเลียบฝั่งทะเลมาเรื่อยๆ เป็นระยะๆ ในตอนแรกคงเดินทางออกมาค้าขายติดต่อกันได้ในระยะใกล้ๆ คือแล่นเรือจากอ่าวเบงกอลจนถึงเมืองพม่า ต่อเมื่อมีกำลังมากขึ้น ก็จะสามารถเดินทางออกมาค้าขายในดินแดนไกลๆ มากยิ่งขึ้น จนถึงแหลมมลายู หมู่เกาะทะเลใต้ บริเวณอ่าวไทย และแหลมอินโดจีน การเดินทางกลับก็คงแล่นเรือเลียบฝั่งตามเส้นทางเดิมที่มีมานานเอง การเดินเรือวิธีนี้ชาวเรือจะรู้จักภูมิประเทศดี และทำเรือแหวะพักริมฝั่งทะเลก็เป็นสิ่งจำเป็น ข้อเสียอยู่ตรงที่เสียเวลาเดินทางนานแต่ไปได้ไม่ไกล เรือที่แล่นขึ้นมาทางปลายแหลมมลายูจะแหวะตามเมืองท่าต่างๆ ตามลำดับขึ้นมา เมื่อถึงเมืองนครศรีธรรมราช หรือไชยา ถ้าไม่ประสงค์จะเดินทางต่อไปยังดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ก็จะตัดข้ามทะเลอ่าวไทยไปยังดินแดนฝั่งทะเลตะวันออก อันได้แก่เมืองปราจีนบุรี จันทบุรี (ซึ่งมีเส้นทางเดินทางบกต่อไปยังแผ่นดินสูงได้สะดวก) กัมพูชา และเวียดนามได้สะดวกรวดเร็วเพราะอยู่ตรงข้ามกัน จะเห็นว่าเมืองไชยา ตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมในการเดินเรือทั้งไปและกลับ จึงเปรียบเสมือนประตูหน้าต่างที่เรือต่างๆ จำเป็นต้องผ่าน ทำให้เป็นเมืองที่เจริญในทางค้าขาย มีโอกาสรับศิลปะและวัฒนธรรม ความเจริญจากชนชาติต่างๆ อยู่เสมอ คำตอบนี้ปรากฏอยู่อย่างชัดเจนแล้วในประติมากรรม และสถาปัตยกรรมซึ่งแสดงว่าอาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยารับศิลปะและวัฒนธรรมจากอาณาจักรทวารวดี อาณาจักรขอม ประเทศอินเดียภาคเหนือและภาคใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเกาะชวา อันเป็นเหตุให้ศิลปกรรมแบบศรีวิชัยมีลักษณะผสมผสานกันหลายอย่าง⁴

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

แผนที่ 4.3 แสดงการมาของอารยธรรมอินเดียสู่คาบสมุทรอินโดจีนโดย ดร.เอช.ยี.ควอวิตซ เวลส์

4.1.1 ช่วงที่ 1 สมัยศรีวิชัย (ก่อนปี พ.ศ. 1893)

ลักษณะของเมืองไชยาซึ่งมีเมืองพุมเรียงเป็นเมืองหลวงในสมัยศรีวิชัยนั้น คงเป็นเมืองขนาดเล็ก ในจารึกหลักที่ 25 ซึ่งเป็นภาษาเขมรจึงใช้คำว่า “สุรุก” ความหมายในภาษาไทยก็เทียบได้กับคำว่าอำเภอ และในสมัยตอนปลายก็เห็นจะเป็นส่วนหนึ่งของเมืองตามพรลิงค์ ตามที่แจ้งอยู่ในศิลาจารึกเมืองไชยาหลักที่ 24 ตัวเมืองไชยาตั้งอยู่บนสันทรายธรรมชาติ ซึ่งยาวประมาณ 3 กิโลเมตรเศษ ตลอดสันทรายนี้มีร่องรอยว่า เคยเป็นที่ชุมนุมชนมาก่อน และมีคนอาศัยสืบต่อมาแทบไม่ขาด จึงเกิดลักษณะการทับถมกันอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ยังได้พบโบราณศิลปวัตถุมีค่าอยู่เนืองๆ การที่คนโบราณเลือกสันทรายหรือที่ดอนเป็นที่อยู่อาศัยตั้งบ้านเรือนเป็นที่ตั้งเมือง ก็เนื่องจากตัวเมืองอยู่ใกล้ฝั่งทะเลมาก น้ำทะเลอาจหนุนถึงน้ำกินน้ำใช้ถ้าขาดจากสันทรายจะได้น้ำสะอาดจืดกินดี พลเมืองยังไม่มาก การตั้งอยู่บนที่ดอนก็เพื่อไม่ให้น้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลาก ที่ลุ่มต่อมาก็กลายเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำนา ชุมชนโบราณและศาสนสถาน ก็อาศัยพื้นที่ดอนเหล่านี้เองเป็นที่ตั้งอยู่อาศัย และสืบต่อมาถึงทุกวันนี้

แผนที่ 4.4 แสดงอาณาจักรศรีวิชัยในคริสต์ศตวรรษที่ 7

เมื่อประมาณ 10-15 ปีที่แล้ว มาความสนใจเรื่องราวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ ของคนทั่วไปเกี่ยวกับภาคใต้เน้นอยู่เฉพาะเรื่องของอาณาจักรศรีวิชัย โดยเฉพาะเรื่องศูนย์กลาง ของอาณาจักรอยู่ที่ใด โดยแหล่งโบราณคดีที่เด่นชัดในขณะนั้นมีที่ไชยาในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และสติงพระ แหล่งโบราณคดีทั้งสามแห่งนี้แสดงการต่อเนื่องของสังคมมนุษย์ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ถึงพุทธศตวรรษที่ 12 ลงมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 19-20 แต่หลักฐาน ที่พบเห็นและนำมาถกเถียงกันนั้นล้วนเกี่ยวกับหลักฐานทางศาสนา ที่จะนำมาตีความให้เกี่ยวข้องกับ การเมืองและศิลปวัฒนธรรมเป็นสำคัญ ซึ่งชุมชนบ้านพุมเรียงก็ยังมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพ ความเป็นอยู่ของสังคมมนุษย์ กล่าวคือ อาณาจักรศรีวิชัยเป็นตลาดการค้าใหญ่ เป็นศูนย์กลาง การค้าเครื่องเทศมีชื่อ

หลักฐานทางวัฒนธรรมสมัยศรีวิชัยที่สำคัญ อันปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในบริเวณ พุมเรียงและบริเวณใกล้เคียง จำแนกออกได้เป็น 5 อย่าง

1) สถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมสมัยศรีวิชัยที่สำคัญบริเวณพุมเรียง ได้แก่ เจดีย์สถานที่สร้างอุทิศเนื่องในพุทธศาสนา ที่ยังเหลือรูปทรงชัดเจนส่วนใหญ่อยู่ที่อำเภอไชยา คือ เจดีย์วัดหลง เจดีย์วัดแก้ว เจดีย์วัดพระธาตุ และซากกรากรานก่ออิฐในวัดเวียง อายุของเจดีย์สมัยศรีวิชัยที่ไชยา เข้าใจกันว่ามีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 ลักษณะทั่วไปคล้ายกับสถาปัตยกรรมในเกาะชวาภาคกลาง ชุมชนพุมเรียงมีสถาปัตยกรรมที่สວຍงามอยู่ที่วัดโพธาราม ซึ่งเป็นโบราณสถานของชุมชน นับได้ว่าอิทธิพลด้านสถาปัตยกรรมได้สืบทอดต่อกันมา

2) ประติมากรรม มรดกทางวัฒนธรรมของชาวศรีวิชัยในภาคใต้เด่นมากอีกอย่างหนึ่งอันเป็นประจักษ์พยานถึงความเจริญรุ่งเรือง คือ การสร้างรูปเคารพตามคติของพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน ได้แก่ รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสำริดของเหล่านี้มีทั้งขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่เท่าคนจริง โดยเฉพาะประติมากรรมชิ้นเอกล้วนพบที่อำเภอไชยาทั้งสี่รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรประทับยืนจากวัดศาลาหิง (วัดชยาราม) องค์หนึ่ง รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรครึ่งองค์พบในวัดพระบรมธาตุองค์หนึ่ง และพระพุทธรูปปางมารวิชัยนาคปรกจากวัดเวียงองค์หนึ่ง อาจเรียกได้ว่าเป็นประติมากรรมที่หาค่ามิได้ จัดว่าเป็นหลักฐานที่สำคัญอย่างยิ่งในทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ในเขตอำเภอไชยายังพบประติมากรรมสำริดอีกหลายองค์

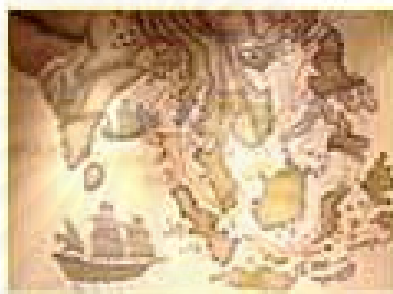
3) ศิลาจารึก ศิลาจารึกถือกันว่าเป็นหลักฐานข้อมูลชั้นที่ 1 สำหรับวิชาประวัติศาสตร์โบราณคดี เพราะเป็นหลักฐานเบื้องต้นที่แน่นอน เชื่อถือได้ การที่คนโบราณจารึกอะไรไว้ก็คล้ายกับว่าได้บันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ไว้ เพราะการจารึกไว้บนแผ่นศิลา หรือแผ่นโลหะ ย่อมคงทนถาวรไม่แตกสลายลบเลือนสูญหายง่าย ตัวหนังสือที่คนโบราณจารึกไว้เมื่อต่อมาจึงเกิดประโยชน์แก่คนรุ่นหลังในการศึกษาค้นคว้าเรื่องอารยธรรมในอดีต

4) ศาสนา ชนพื้นเมืองเดิมในแถบภาคใต้ของประเทศไทย ก่อนที่จะได้รับวัฒนธรรม จากอินเดีย ต่างมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่ก่อนแล้ว หากแต่ยังคงอยู่ในอิทธิพลของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศาสนาที่อินเดียนำมาเผยแพร่คงเป็นศาสนาพุทธเห็นได้จากการค้นพบพระพุทธรูป สำริดประทับยืนและพระพุทธรูปสลักหินทราย ศาสนาพราหมณ์ก็เข้ามาเผยแพร่ในดินแดนแถบนี้พร้อม ๆ กับศาสนาพุทธ ส่วนศาสนาอิสลามเพิ่งเข้ามามีบทบาทในช่วงหลังเมื่อได้มีการติดต่อค้าขายกับชนกลุ่มที่นับถือศาสนาอิสลามแล้วได้อพยพครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมคลองพุมเรียง มีความเกี่ยวข้องกับชาวไทยมุสลิมที่บ้านท่ากระจาย อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สงขลา ยะลา และปัตตานี

5) ภาชนะเครื่องมือเครื่องใช้ และเครื่องประดับ สิ่งของที่ตกทอดมาในปัจจุบันมักจะแตกสลาย ซ้ำรูด บางชนิดปะปนกันจนไม่สามารถแยกออกได้ว่าเป็นสมัยใด แต่ก็ยังมี การขุดค้นพบภาชนะ เครื่องมือเครื่องใช้ และเครื่องประดับอยู่เสมอและเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทั้งที่นครศรีธรรมราช และไชยา

บทบาทของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

1. **ด้านเศรษฐกิจและสังคม** ในปี 1300 -1600 วัฒนธรรมศรีวิชัยได้ปรากฏขึ้นพร้อมด้วย พุทธศาสนาลัทธิมหายาน และในปี 1700 ได้รับอิทธิพลจากขอมและเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรขอม ลักษณะความเป็นอยู่ยังคงเป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าของเรือสำเภาที่มาจอดพักอยู่ในบริเวณอ่าวมีความเจริญหลังไหลเข้ามาในตัวชุมชนเรื่อยมา ประเพณีแห่งพระบพพระน้ำเป็นสิ่งที่เชื่อได้ว่ามีมาแล้วแต่สมัยศรีวิชัยเพราะจำลองแบบมาจากอินเดีย ซึ่งมีมาแต่โบราณกาลกระทั่งทุกวันนี้ ซึ่งเป็นเสมือนการเชิญเสด็จพระเทียวเยี่ยมเยือนโปรดสัตว์⁵

ภาพที่ 4.1 แสดงแผนที่โบราณที่แสดงให้เห็นถึงเมืองพุมเรียงที่ยังคงเป็นเมืองท่ามาตั้งแต่อดีต

2. **ด้านยุทธศาสตร์และการปกครอง** ในสมัยศรีวิชัยนั้นมีกองทัพเรือระบบจู่โจมสายฟ้าแลบสามารถไปยึดประเทศเขมร โดยที่เจ้าของประเทศไม่ทันป้องกันไม่สามารถต้านทานและสามารถยกข้ามสมุทรไปทำสงครามกับประเทศบางประเทศในอินเดียตอนใต้⁶ ในขณะนั้นการปกครองจะมีเจ้าเมืองเป็นผู้ดูแล คอยควบคุมการเดินทางตรวจตราจัดเก็บภาษีสินค้าที่ผ่านเข้าออกและป้องกันศัตรู และใน พ.ศ. 1800 อาณาจักรศรีวิชัยบนแหลมมลายูก็ได้ล่มสลายลงไปพร้อมอาณาจักรขอม อาณาจักรศรีวิชัยจึงตกอยู่ภายใต้การปกครองของสุโขทัย

3. **ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน** เมื่อแรกอาจเป็นชุมชนเล็กๆที่มีการตั้งรกรากและ เมื่อมีเรือสำเภาจากต่างชาติเข้ามาหลบพักเรือ บริเวณนี้จึงเป็นจุดค้าขายและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและเกิดความเจริญรุ่งเรืองตามมาในระดับหนึ่ง ซึ่งการแลกเปลี่ยนทางด้านสิ่งของ หรือศิลปวัฒนธรรมนั้น จึงก่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างเชื้อชาติ และเกิดการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาตั้งรกรากในบริเวณพื้นที่เมืองพุมเรียงมากยิ่งขึ้น

4. **ระบบสัญจร** จากลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบริเวณคลองพุมเรียง ที่มีชุมชนหนาแน่นบริเวณริมคลอง และมีบ้านเรือนขยายตัวเข้าไปในพื้นที่ และมีการตั้งบ้านเรือน

⁵ พุทธทาส อินทปัญโญ, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, 2529), หน้า 144

⁶ เรื่อง เดียวกัน, หน้าเดียวกัน

อยู่เป็นกลุ่ม ๆ ประกอบกับมีการติดต่อค้าขายกับต่างชาติ การสัญจรไปมาจึงใช้เรือในการติดต่อค้าขาย ส่วนการสัญจรทางบกไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด สันนิษฐานว่าจะมีเพียงทางเดินเล็ก ๆ เพื่อเชื่อมต่อระหว่างชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงเท่านั้น ส่วนการเดินทางติดต่อกับชุมชนอื่น ๆ ที่ห่างไกลน่าจะใช้ช้างเป็นพาหนะในการขนย้ายสินค้า

4.1.2 ช่วงที่ 2 สมัยเมืองหน้าด่านทางทะเลสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 – 2310)

เมื่ออาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมอำนาจลงในช่วงหลัง บทบาทของเมืองไชยาลดอำนาจลง ไม่มีการจารึกหลักฐานแน่ชัดว่าพื้นที่ไชยามีการเปลี่ยนแปลงและความสำคัญอย่างไร จนมาถึงช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาดินแดนที่เป็นจังหวัดสุราษฎร์ธานีจึงแยกออกเป็น 3 เมือง คือ เมืองไชยาเมืองท่าทองและเมืองคีรีรัฐนิคม เมืองไชยาขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา ส่วนเมืองท่าทองและเมืองคีรีรัฐนิคม ขึ้นตรงต่อเมืองนครศรีธรรมราช

ลักษณะการปกครองมีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยกษัตริย์มีอำนาจสูงสุดเพียงผู้เดียว ซึ่งในสมัยแผ่นดินพระบาทราชา เจ้าพระยานครศรีธรรมราชตั้งแขวงเมืองกองทัพอยุธยาได้ยกทัพบุกเรือมาชุมนุมที่เมืองไชยาบุรี และเกณฑ์เอาพลเมืองชุมพรเมืองไชยาเข้าบรรจบทัพยกไปด้วย

บทบาทของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

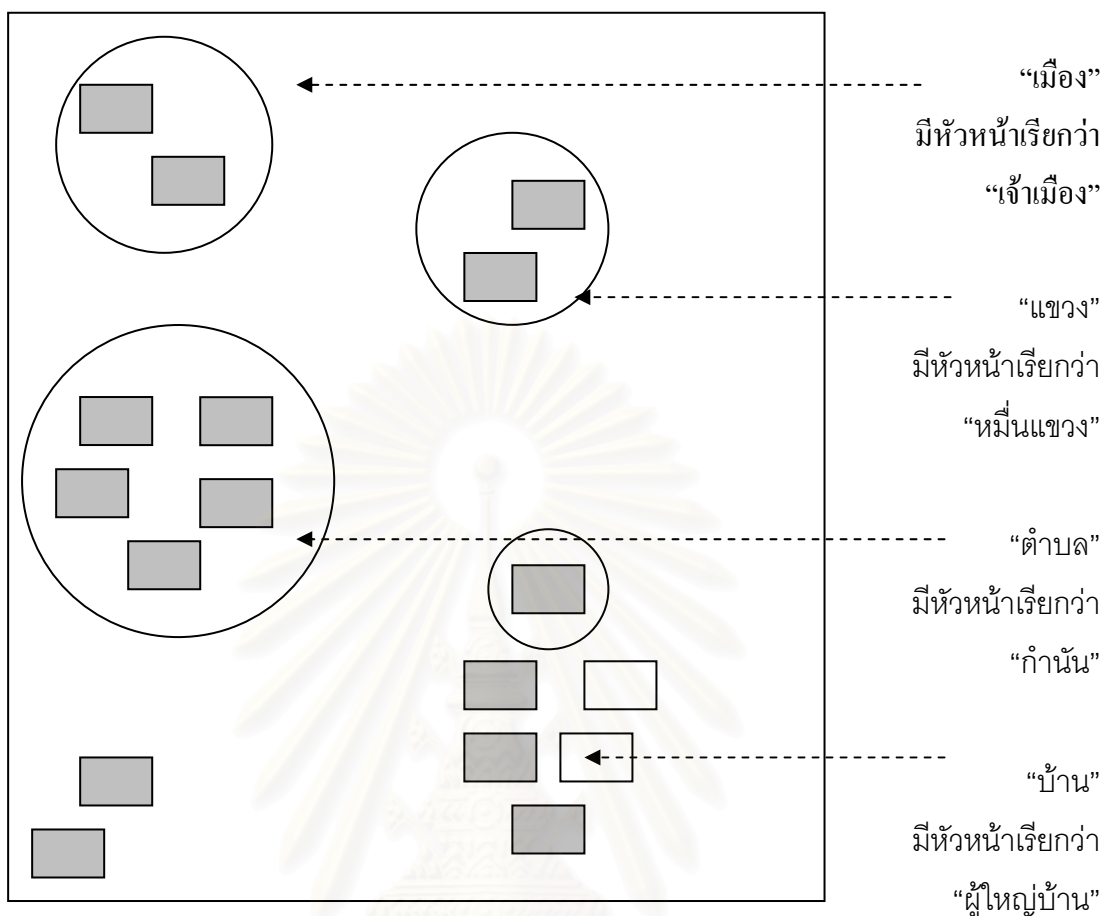
1. **ด้านเศรษฐกิจและสังคม** การค้าขายระหว่างจีนกับชาว มลายู ยังคงมีการติดต่อกันอยู่ตลอดเวลาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เมืองไชยายังคงเป็นที่แวะจอดเรือหลบลมมรสุม และเป็นที่ยกถ่ายสินค้า แลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญต่อจากสมัยศรีวิชัย ราษฎรในชุมชนยังคงประกอบอาชีพการประมงเป็นหลัก มีการค้าขายติดต่อกับชุมชนอื่น ๆ ทำให้มีความเป็นอยู่ที่สงบสุข และมีการรับเอาศิลปวัฒนธรรมมาจากเมืองอยุธยาในภาคกลาง

2. **ด้านยุทธศาสตร์และการปกครอง** เมืองพุมเรียงเป็นหัวเมืองชั้นตรีในสมัยอยุธยาโดยมี 7 หัวเมือง คือ พิชัย พิจิตร นครสวรรค์ จันทบูรณ ไชยา ชุมพร พัทลุง⁷ ระเบียบปกครองท้องที่ ได้แบ่งเมืองออกเป็นแขวง แบ่งแขวงออกเป็นตำบล และแบ่งตำบลออกเป็นบ้าน ซึ่งเป็นที่รวมของหลายๆ ครัวเรือน แต่มีได้กำหนดจำนวนคนหรือจำนวนบ้านไว้ โดยบ้าน จะมีผู้ใหญ่บ้าน ตำบล จะมีกำนัน ซึ่งได้รับบรรดาศักดิ์ “พัน” แขวง จะมีหมื่นแขวง และเมืองจะมีเจ้าเมือง เป็นหัวหน้าตามลำดับ⁸

⁷ แหล่งที่มา: http://dit.dru.ac.th/home/005/Exellent/pravit_less-2.doc

⁸ สมาน รัชสิโยภษญ์, 2543 : หน้า 17-18

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงการแบ่งเขตการบริหารและหัวหน้าในแต่ละหัวหน้าในแต่ละเขตในสมัยกรุงศรีอยุธยา⁹

3. **ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน** ชาวไทยมุสลิมที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากในพื้นที่เมืองพุมเรียงนั้น สันนิษฐานว่าเป็นชาวมลายู ซึ่งมีการสันนิษฐานว่าชาวมลายูนี้มาจาก โอริงลาโวก คือชาวน้ำผสมกับพวกต่างๆ คือชาวมลายูนี้มาจากชาวน้ำผสมกับชาติไทย ทางเมืองละโค (นครศรีธรรมราช) ชุมพร ไชยา ก่อนชาติอื่นๆ แล้วยังมีชาติยะวา (ชวา) มาภายหลังจึงได้มีชาติอื่นๆ มาผสมด้วย¹⁰ ชาวไทยมุสลิมในพื้นที่จึงน่าจะเป็นชาวไทยมุสลิมที่เป็นมลายูที่อพยพมาจากปัตตานี-ไทรบุรี ส่วนชาวไทยพุทธก็เป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมและมีการผสมผสานระหว่างเชื้อชาติมากยิ่งขึ้น

4. **ระบบสัญจร** การสัญจรยังใช้ทางน้ำเป็นหลัก ทั้งการเดินทางเชื่อมต่อระหว่างเมือง และเพื่อค้าขายกับต่างชาติ โดยมีการติดต่อค้าขายกันทางเรือ การสัญจรทางบกก็ใช้การเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างกลุ่ม หรือหมู่บ้าน

⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 18

¹⁰ แหล่งที่มา: <http://peseenam.com/webboard/00983.html>

4.1.3 ช่วงที่ 3 สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310 – 2325)

ในแผ่นดินพระเจ้าตากสิน ได้ให้พระยาจักรียกกองทัพมาตีเมืองนครศรีธรรมราช กองทัพกรุงมาตีค่ายที่เมืองไชยา พระปลัดเมืองไชยาได้พาพลสมทบในกองทัพด้วย จึงได้เป็นพระยาวิชิตภักดีเจ้าเมืองไชยา พระยาจักรีไม่สามารถตีเมืองนครได้ พระเจ้าตากจึงยกกองทัพหลวงมาโดยทางเรือ มาจอดประทับ ณ ท่าพุมเรียง เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปประทับแรมอยู่บนพลับพลา ซึ่งกองทัพหน้าตกแต่งไว้รับเสด็จเพื่อจะให้เป็นศรีสวัสดิ์มงคลแก่เมืองไชยา (พลับพลาที่บางท่านเล่าว่าตั้งที่วัดบางดุก บางท่านเล่าว่าใกล้สระน้ำคงคาไชย ในตำบลทุ่ง ประทับแรมที่พลับพลาใกล้สระ โดยบริเวณใกล้สระคงคาไชยอันเป็นสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ในไชยยังมีโขนทวารและเสาประโคนที่บ้านนาโคก)¹¹

การปกครองสมัยธนบุรี ยึดถือแบบการปกครองของกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ตามที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงวางระเบียบพอสรุปได้ดังนี้คือ

1. การปกครองส่วนกลาง พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจสูงสุด ในการบริหารราชการแผ่นดิน มีอัครเสนาบดี 2 ตำแหน่ง ได้แก่ สมุหนายก ดูแลราชการทั้งฝ่ายทหาร และพลเรือนในหัวเมืองฝ่ายเหนือสมุหกระเทศาภิบาล เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินเท่านั้น และมีตำแหน่งจตุสดมภ์ 4 ฝ่าย ขึ้นตรงต่อสมุหนายก

2. การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็น 2 ระดับคือ

2.1 หัวเมืองชั้นใน ได้แก่ เมืองที่อยู่รอบ ๆ นครมีหัวหน้าปกครองเรียกว่า "ผู้รั้ง"

2.2 หัวเมืองชั้นนอก ได้แก่ หัวเมืองที่อยู่นอกเขตราชธานี จะแบ่งตามขนาดความสำคัญออกเป็นเมือง ชั้น เอก โท ตริ จัตวา ตามลำดับ ในแต่ละเมือง จะมีเจ้าเมือง และกรมการเมืองเป็นผู้ปกครอง

3. หัวเมืองประเทศราช ได้แก่ เมืองเชียงใหม่ ล้านช้างเขมร และนครศรีธรรมราช ให้เจ้านายของหัวเมืองเหล่านั้นจัดการปกครองตนเอง แต่ต้องส่งบรรณาการมาถวายตามปกติ 3 ปี ต่อครั้ง และในยามที่เกิดศึกสงคราม ต้องส่งกองทัพมาช่วย

เศรษฐกิจในสมัยธนบุรี อยู่ในภาวะตกต่ำอย่างยิ่ง ขาดแคลนข้าวปลาอาหาร การทำไร่นาหยุดชะงัก ธรรมชาติซ้ำเติม ผู้คนอดอยากล้มตาย มีการปล้นสะดมแย่งชิงอาหารกันอยู่ทั่วไป ทั้งนี้เพราะสาเหตุดังนี้

1. บ้านเมืองมีศึกสงครามโดยตลอด ประชาชนจึงไม่มีโอกาสประกอบอาชีพ
2. การทำนาไม่ค่อยได้ผลในระยะเวลาที่ตั้งเมืองหลวงใหม่ ๆ

¹¹ ธรรมทาส พานิช, ประวัติศาสตร์ไชยา-นครศรีธรรมราช, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, 2541), หน้า 249

3. ขาดแคลนแรงงาน เพราะถูกพม่ากวาดต้อนไปคราวเสียกรุงศรีอยุธยาส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งต้องออกศึกสงคราม

4. พ่อค้าต่างชาติไม่กล้าเสี่ยงอันตรายเข้ามาค้าขาย เพราะระยะแรก ๆ กรุงธนบุรีมีสภาพไม่มั่นคงทางการเมือง

สภาพสังคมทั่วไป สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงฟื้นฟูระบบไพร่ขึ้นใหม่ โดยให้มีกฎเกณฑ์บางประการที่เข้มงวดขึ้น โดยมีการสักชื่อเมือง และชื่อมุลนายไว้ที่ข้อมือไพร่ เพื่อประโยชน์ในการเกณฑ์แรงงาน และป้องกันการสูญหาย

ศาสนา สมเด็จพระเจ้าตากสินโปรดฯ ให้สร้าง และบูรณะวัดเป็นจำนวนมาก เลือกลงพระสงฆ์ที่ทรงคุณธรรมเป็นพระราชาคณะ การศาสนาโดยทั่วไปจึงรุ่งเรืองขึ้น แต่ต้องเสื่อมลงในปลายรัชกาล¹²

บทบาทของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

1. **ด้านเศรษฐกิจและสังคม** ความเป็นอยู่ของชุมชนพุมเรียงยังคงสภาพความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย การค้าขายระหว่างชนกลุ่มต่าง ๆ ก็ยังคงดำเนินไปตามสภาพ การรบกวนระหว่างไทยกับพม่าก็ไม่ค่อยจะก่อให้เกิดปัญหากับชาวพุมเรียงมากนัก เพียงแค่การยกทัพผ่านเป็นที่หยุดพักกองทัพเรือ

2. **ด้านยุทธศาสตร์และการปกครอง** เมืองเก่าพุมเรียงมีลักษณะการปกครองเป็นลักษณะของหัวเมืองขึ้นตริการปกครองยังคงมีเจ้าเมืองคอยควบคุมดูแล เก็บภาษี และยังคงย้ายบ้านเจ้าเมืองไปตามถิ่นของตนเอง

3. **ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน** ชาวไทยพุทธมีการขยายบ้านเรือนออกไปในบริเวณใกล้เคียงเพื่อประกอบอาชีพด้านการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ แต่ยังคงเกาะกลุ่มอยู่ใกล้คลองพุมเรียงเพื่อสะดวกในการทำกรประมง ส่วนชาวไทยมุสลิมก็ขยายครอบครัวอยู่กับบ้านของพ่อแมในบริเวณบ้านหัวเลน

4. **ระบบสัญจร** การสัญจรยังคงใช้เส้นทางน้ำเป็นหลัก ทั้งการเดินทางค้าขายระหว่างเมืองและการประมง ส่วนการสัญจรระหว่างชุมชนยังคงใช้การเดินทางเท้ามีทางเดินแคบ ๆ

4.1.4 ช่วงที่ 4 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 1- 3 (พ.ศ. 2325 – 2394)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2328 สมัยรัชกาลที่ 1 พระเจ้าปะดุง กษัตริย์พม่าได้ยกทัพตีหัวเมืองปักษ์ใต้ เมืองไชยาถูกพม่าเผาเสียหายยากที่จะปฏิสังขรณ์ จึงย้ายที่ตั้งเมืองจากบ้านเวียงไปตั้งใหม่ที่ชายทะเลบ้านนอกค่ายตำบลพุมเรียง เพราะเป็นชุมชนค้าขาย ท่าจอดเรือ และเป็นที่ตั้ง

¹² แหล่งที่มา : <http://www.mps.ac.th/sangkom2/fampenthai2.htm>

ชุมชนเก่าแก่มากมาตั้งแต่อดีตมีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยโบราณ และการเดินทางติดต่อกันระหว่างเมืองหรือเมืองหลวงก็มีความรวดเร็ว เนื่องจากอยู่บริเวณปากอ่าวสามารถออกสู่ทะเลได้โดยง่าย

สมัยรัชกาลที่ 3 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) สมุหพระกลาโหมออกไปสักเลข และต่อเรือที่เมืองไชยา (พุมเรียงในปัจจุบัน) เห็นหลวงตาองค์หนึ่งกำลังตากไม้อยู่ สมเด็จพระเจ้าเห็นเข้าถามว่าจะทำอะไร หลวงตาตอบว่ากำลังเตรียมไม้จะสร้างวัด สมเด็จพระเจ้าเกิดศรัทธา จึงรับสร้างถวาย โดยได้เกณฑ์แรงงานหัวเมืองฝ่ายใต้ทุกเมืองมาช่วยกันสร้างเสร็จภายในสามเดือน ให้ชื่อว่า "วัดสมุหนิมิต" วัดนี้อยู่ใกล้บ้านเจ้าเมืองไชยา พระยาวิชิต ภักดีศรีพิชัยสงคราม (ข้า ศรียาภัย) ซึ่งในช่วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นในชุมชนพุมเรียงมีการสร้างวัดขึ้นหลายแห่งซึ่งอาจจะเกี่ยวเนื่องกัน ในรัชสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสืบทอดไปถึงรัชกาลที่ 4 ที่นิยมมีการสร้างวัดขึ้นเป็นจำนวนมาก

บทบาทของคลองพุมเรียงและที่ตั้งชุมชนโดยรอบ

1. **ด้านเศรษฐกิจและสังคม** ความเจริญรุ่งเรืองในสมัยรัชกาลที่ 1 ต้องการการปรับปรุงฟื้นฟูสภาพทางกายภาพ และสถาปัตยกรรมอาคารบ้านเรือนเนื่องจากเมืองได้รับการเผาเสียหายเป็นจำนวนมาก แต่หลังจากนั้นการพัฒนาที่เกิดขึ้นเนื่องจากตัวเมืองไชยาได้ย้ายมาตั้งที่เมืองพุมเรียงอีกครั้ง เศรษฐกิจและความเป็นอยู่จึงได้ขยับเข้าสู่ความเป็นเมืองที่มีมาอยู่ก่อนมาอย่างยิ่งขึ้น

2. **ด้านยุทธศาสตร์และการปกครอง** การปกครองสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คงถือตามแบบธนบุรี และอยุธยา พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุดตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งพุมเรียงในขณะมีการเมืองการปกครองเป็นลักษณะของเมืองพุมเรียงในการปกครองของส่วนภูมิภาค

3. **ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน** การตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่อาศัยอยู่ริมคลองพุมเรียงในยุคนี้ยังคงมีลักษณะไม่แตกต่างจากช่วงยุคที่ผ่านมามากนัก จะมีก็เพียงการเปลี่ยนแปลงความหนาแน่นของบ้านเรือนและจำนวนประชากร กล่าวคือ ชาวไทยพุทธก็ขยายบ้านเรือนอยู่บริเวณบ้านเหนือ บ้านกลาง และบ้านใต้ ส่วนชาวไทยมุสลิมก็ยังขยายอยู่ตัวอยู่ในชุมชนบ้านหัวเลน

4. **ระบบสัญจร** ชุมชนที่อยู่บริเวณริมคลองก็ยังใช้การสัญจรทางเรือ ส่วนการสัญจรติดต่อกันทางบกก็ยังใช้การเดินทางเท้า และจะมีล้อเลื่อนเข้ามามีบทบาทในการขนย้ายสินค้าบ้าง จากคำบอกเล่าของคนรุ่นเก่าเล่าต่อกันมาว่า เมื่อมีการเดินทางไปตัดไม้ ตัดหวาย บริเวณบ้านปากหมาก หรือบ้านโมถ่าย ก็จะใช้วิธีการล่องแพลงมาตามคลองไชยา หรือไม่ก็จะใช้ช้าง วัว ควาย ลากเลื่อนลงมา

4.1.5 ช่วงที่ 5 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 4- 7 (พ.ศ. 2394 – 2475)

ในรัชกาลที่ 4 เจ้าพระนคร (น้อย) เจ้าเมืองนครฯ ถึงแก่ สัญกรรม การปกครองหัวเมืองอ่อนแอลง ขณะนั้นเมืองไชยา (ตั้งอยู่ที่พุมเรียง) รวมบริเวณอำเภอไชยา ทำชนะ ทำฉาง พุนพิน บางส่วน ในปี พ.ศ.2433 รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสเมืองไชยาโดยเรือกลไฟจอดเรือกลางทะเลที่คอนเส็ด (คอนทรายกลางทะเลปากน้ำพุมเรียง) แล้วเสด็จลงเรือกรรเชียงมาขึ้นที่ท่าพลับพลาริมทะเลตรงข้ามแหลมโพธิ์ใกล้บ้านพระยาไชยา ที่พลับพลามีสะพานยาวทอดไปในทะเล ที่เชิงสะพานมีเกยช้างเจ้าเมืองไชยารับขึ้นประทับช้างมาจวนเจ้าเมือง และประพาสตลาดไชยา ดังปรากฏตราพระราชหัตถเลขาถึงผู้รักษาพระนครลงวันที่ 10 สิงหาคม ร.ศ.180(พ.ศ. 2443) ดังนี้ "ออกเดินตามท้องตลาดเมืองไชยาเกือบจะสุดปลายตลาดมีวัดโพธาราม เป็นวัดโบราณ ซึ่งพระครูกาแก้วอยู่ พระอุโบสถหลังคาชำรุด ยังอยู่แต่ผนังมุงจากไว้ พระครูกาแก้วอายุ 80 ปี ตาไม่เห็น หูตึง แต่รูปร่างยังอ้วนพี เปล่งปลั่ง จำการเก่าๆได้มาก ปากคำอยู่ข้างจะแข็งแรง เรียบร้อย เป็นคนช่างเก็บของเก่า อย่าง เช่น ผ้าไตรฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อครั้งสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผ้ากราบปัก เป็นต้น ก็ยังเก็บรักษาไว้ได้ และเล่าเรื่องราวในการงานที่กรุงเทพฯ ประกอบสิ่งของได้ด้วย เรียกชื่อคนทั้งชั้นเก่าชั้นใหม่เต็มชื่อเสียงแมนยำได้สนทนากันก็ออกชอบใจ จึงรับปฏิสังขรณ์"

บทบาทของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

1. **ด้านเศรษฐกิจและสังคม** ในยุคนี้เริ่มมีการเข้ามาลงทุนของกิจกรรมทางอุตสาหกรรม เช่น โรงสีข้าว คู่ต่อเรือ หมู่บ้านพุมเรียงได้มีการตั้งโรงสีข้าว และกิจการต่อเรือประมงขนาดเล็กเพื่อสนองตอบการประกอบอาชีพในชุมชนให้มีความเข้มแข็งขึ้น สินค้าด้านอาหารทะเลได้มีการนำเข้าไปจำหน่ายในตัวเมืองไชยา เพื่อแลกเปลี่ยนกับข้าวเปลือก หรือข้าวสาร และจะมีชาวสวนจากบ้านกะแดะอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้นำกลางสาตมาแลกเปลี่ยนกับข้าวเปลือกที่บริเวณปากคลองพุมเรียงและคลองไชยาด้วย การติดต่อค้าขายในชุมชนมีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น

2. **ด้านยุทธศาสตร์และการปกครอง** สมัยรัชกาลที่ 5 ร.ศ. 117 (พ.ศ. 2441) ได้ออกข้อบังคับลักษณะการปกครองหัวเมือง ถือเป็น การปฏิรูปการปกครองให้ท้องที่หลายอำเภอรวมกันเป็นหัวเมือง หนึ่ง มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้บังคับบัญชา และรวม หลายหัวเมืองเป็นมณฑล เรียกว่าปกครองแบบ มณฑลเทศาภิบาล โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองไชยา เมืองกาญจนดิษฐ์ เมืองหลังสวน และเมืองชุมพรเป็นมณฑล เรียกว่า "มณฑลชุมพร" ตั้งศาลาว่าการที่ชุมพร ต่อมา พ.ศ. 2442 ให้รวมเมืองไชยา เมืองกาญจนดิษฐ์ (เมืองศรีรัฐนิคมรวม กับเมืองไชยาก่อนแล้ว) เข้าเป็นเมืองเดียวกัน เรียกว่า "เมืองไชยา" สมัยรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2458 ให้ย้ายศาลาว่าการมณฑลจากชุมพร มาตั้งที่บ้านดอน บริเวณเดียวกับ ศาลากลางเมืองไชยา ยกฐานะเมืองท่าทอง

เป็นอำเภอ ชื่อ อำเภอกาญจนดิษฐ์ ส่วนเมืองไชยาเก่าให้เปลี่ยนนามเรียกว่า “อำเภอพุมเรียง” แต่ราษฎรยังคงเรียกเมืองไชยาเดิม ว่าไชยา ไม่เรียกเมืองไชยาที่ตั้งที่บ้านดอนว่าเมืองไชยา จึง ทำให้เรียกกันสับสน จึงได้มีคำสั่งในประกาศให้เรียกชื่อ เมืองไชยาที่บ้านดอนว่า “สุราษฎร์ธานี” และให้ ย้ายที่ว่า การมณฑลจากชุมพรมาตั้งที่สุราษฎร์ธานี เรียกชื่อใหม่ว่า “มณฑลสุราษฎร์” และนาม อำเภอพุมเรียง ให้เรียกว่า อำเภอไชยา¹³

3. **ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน** เริ่มมีการขยายชุมชนของชาวไทยพุทธออกจากบริเวณสองฟากถนนสู่บริเวณป่าเพิ่มขึ้น แต่ชุมชนชาวไทยมุสลิมยังคงขยายอยู่ในบริเวณเดิม

4. **ระบบสัญจร** มีการสร้างถนนรักษันรภิจ ซึ่งเป็นถนนสายแรกที่มีการบุกเบิก สร้าง สมัยรัชกาลที่4ซึ่งตัดจากเมืองเก่าที่พุมเรียงไปวัดพระบรมธาตุ และถนนสายนี้ก็เป็นสาเหตุให้มีการ สร้างสถานีรถไฟไชยา และเกิดตลาดไชยาและมีการย้ายเมืองไชยามาอยู่ ณ ที่ปัจจุบัน ส่วนชุมชน พุมเรียงที่อยู่บริเวณริมคลองก็ยังคงใช้การสัญจรทางเรือ

4.1.6 ช่วงที่ 6 ช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง-ปัจจุบัน (พ.ศ.2475- ปัจจุบัน)

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยคณะราษฎรเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงแนวความคิด การปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของไทยในเวลาต่อมา การพัฒนาประเทศไทยในยุคนี้จึงเป็นการดำเนินตามแบบอย่างตะวันตก มีการตัดถนนจากสถานีรถไฟไชยาไปสู่หมู่บ้านพุมเรียง และมีการปรับปรุงถนนในหมู่บ้านพุมเรียงให้ดียิ่งขึ้น

อาคารบ้านเรือนและย่านการค้าในหมู่บ้านยังคงอยู่ในสภาพเดิม โดยเฉพาะในกลุ่มชาวไทยมุสลิมจะมีการต่อเติมขยายบ้านรวมอยู่กับครอบครัวของพ่อแม่ จะมีการสร้างทดแทนบ้านหลังเก่าอยู่ข้างบริเวณสองฟากถนน ส่วนชาวไทยพุทธได้มีการขยายบ้านเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน และมีการสร้างบ้านทดแทนหลังเก่าเช่นเดียวกัน

บทบาทของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

1. **ด้านเศรษฐกิจและสังคม** การประกอบอาชีพของชุมชนเปลี่ยนไปนอกจากการประมง ก็มีการเปิดร้านค้าจำหน่ายสินค้าเช่นเสื้อผ้า หมวก ที่ผลิตโดยฝีมือของคนในชุมชน ภายในหมู่บ้านมีโรงสี มีสุเหร่า มีท่าเทียบเรือ ร้านค้า และนิยมเก็บด้วยขามลายครามของเก่าใส่ตู้โชว์ตั้งไว้หน้าบ้าน ชาวไทยมุสลิมที่บ้านพุมเรียง ผู้ชายมีอาชีพทำประมง ผู้หญิงมีอาชีพทอผ้าไหม คนทั่วไปเรียกว่า “ผ้าไหมพุมเรียง” มีการทอผ้ากันแทบทุกบ้าน เป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว ก็ทุกตั้งไว้ใต้ถุนบ้าน มีลูกกรงรั้วล้อมมิดชิด คนทอผ้าส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงสาวสวย ผิวขาว หน้าตาดี คนทั่วไปเรียกว่า แยกขาว ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วหรือสูงอายุนจะเป็นคนกรอด้าย

¹³ แหล่งที่มา : <http://www.tapee.com/suratthani.html>

และช่วยทำงานอื่น ๆ ถัดจากหมู่บ้านไทยมุสลิมไปทางใต้ช่วงถนนนั้นจะเป็นหมู่บ้านไทยพุทธ มีอาชีพสวนหมวกและเย็บหมวกขาย และจะมีร้านค้าเก่า ๆ เรียงรายอยู่สองฟากถนน ชาวบ้านพุมเรียงจะกลมเกลียวกันดีการทะเลาะวิวาทไม่เคยปรากฏ ทั้งบ้านเรือนปลูกติด ๆ กัน หรืออยู่กันคนละฟากถนน ในบริเวณบ้านพุมเรียงก็มีตลาดสดเพียงแห่งเดียว เมื่อมีกิจกรรมวันสำคัญเช่นงานวันมาฆบูชา จัดบริเวณโรงเรียนวัดโพธาราม ก็จะมีทั้งชาวไทยพุทธ ไทยมุสลิมมาร่วมกิจกรรมอย่างหนาแน่น

2. **ด้านยุทธศาสตร์และการปกครอง** ในปี พ.ศ. 2476 หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการประกาศยกเลิกมณฑลต่าง ๆ ทั่วประเทศเป็นเป็นจังหวัดและอำเภอ และประกาศพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล ซึ่งจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้จัดตั้งหมู่บ้านพุมเรียงเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอไชยา บริเวณชุมชนพุมเรียงจัดตั้งเป็นเขตสุขาภิบาลและยกฐานะเป็นเทศบาลเมื่อ พ.ศ. 2542 มีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหาร ทำให้ชุมชนพุมเรียงมีความเจริญก้าวหน้าไม่แพ้บ้านเมืองอื่น

3. **ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน** การตั้งบ้านเรือนของชาวไทยพุทธ ได้ขยายออกห่างจากคลองพุมเรียง มีการสร้างบ้านเรือนทดแทนหลังเก่าที่ชำรุด มีบ้านที่ทันสมัยเพิ่มขึ้นทั้งสองฟากถนน แต่ยังคงมีสภาพบ้านที่เก่าแก่ให้เห็นอยู่สลับกันไป ส่วนบ้านชาวไทยมุสลิมก็ยังคงขยายอยู่ในบริเวณบ้านหัวเลน มีการขยายอยู่ร่วมกับบ้านของพ่อแม่ มีการจัดจำหน่ายสินค้าบริเวณชั้นล่าง ส่วนชั้นบนใช้เป็นที่อยู่อาศัย

4. **ระบบสัญจรการสัญจร**ไปมาในการค้าขายทางน้ำได้ลดความสำคัญลงเนื่องจากต้องใช้เวลาในการเดินทาง ประกอบกับการสัญจรทางบกได้มีการสร้างถนนที่ได้มาตรฐาน มีรถยนต์เป็นยานพาหนะ บริเวณบ้านพุมเรียงถนนได้รับการบูรณให้สะดวกในการสัญจรไปมากล่าวคือ มีถนนลาดยาง ถนนคอนกรีต ทำให้หมู่บ้านพุมเรียงเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ของชาวไทยและต่างชาติ นำรายได้เข้าสู่ท้องถิ่นได้ไม่น้อย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.1 สรุปวิวัฒนาการของคลองและชุมชนริมคลองพุมเรียง

ลักษณะของพื้นที่	ยุคสมัย					
	ศรีวิชัย (ก่อนปี พ.ศ.1893)	กรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.1893-2310)	กรุงธนบุรี (พ.ศ.2310-2325)	รัตนโกสินทร์ ร.1-ร.3 (พ.ศ.2325-2394)	รัตนโกสินทร์ ร.4-ร.7 (พ.ศ.2394-2475)	หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475-ปัจจุบัน)
เหตุการณ์สำคัญ	มีการเผยแพร่วัฒนธรรมและการค้าระหว่างจีนกับชวา มลายูโดยพุมเรียงเป็นจุดพักและแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญ	อาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมอำนาจลง จึงแยกออกเป็น 3 เมือง คือ เมืองไชยาเมืองท่าทอง และเมืองศรีรัฐนิคม เมืองไชยาขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา ส่วนเมืองท่าทอง และเมืองศรีรัฐนิคม ขึ้นตรงต่อเมืองนครศรีธรรมราช	พระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพหลวงมาทางเรือเพื่อไปตีเมืองนครศรีธรรมราช ได้มาพักเรือที่ แหลมโพธิ์	พม่ายกทัพมาตีหัวเมืองทางใต้ เมืองไชยาถูกเผาในครั้งนี้ด้วย เมืองไชยาตั้งค่ายรับพม่าที่บ้านพุมเรียง	มีการตัดถนนสายแรกที่เชื่อมระหว่างเมืองไชยาเก่าคือเมืองพุมเรียงตรงไปยังพระบรมธาตุไชยา คือ ถนนรักษันรภิก	การสร้างทางรถไฟตัดกับถนนรักษันรภิกในบริเวณตลาดไชยา ทำให้ตัวเมืองไชยาย้ายไปอยู่ ณ ที่ปัจจุบัน
บทบาทของพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง	สันนิษฐานว่าเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรศรีวิชัย แต่ยังมีหลักฐานที่แน่นอนไม่ได้	เป็นเมืองท่าหน้าด่านทางทะเลในการพักเรือและขนถ่ายสินค้า เป็นที่หลบหลุม จอดพักเรือ	เป็นเมืองท่าหน้าด่านทางทะเลในการพักเรือและขนถ่ายสินค้า เป็นที่หลบหลุม จอดพักเรือ	เป็นเมืองหลวงของเมืองไชยา มีการสร้างคูค่ายป้องกันข้าศึก	ตั้งเป็นอำเภอพุมเรียงและมีการย้ายเมืองไปอยู่ที่ไชยาพุมเรียงจึงกลายเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอไชยา	ปัจจุบันพุมเรียงเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอไชยามีการจัดตั้งเป็นเทศบาล

ตารางที่ 4.1 สรุปวิวัฒนาการของคลองและชุมชนริมคลองพุมเรียง(ต่อ)

ลักษณะของพื้นที่	ยุคสมัย					
	ศรีวิชัย (ก่อนปี พ.ศ.1893)	กรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.1893-2310)	กรุงธนบุรี (พ.ศ.2310-2325)	รัตนโกสินทร์ ร.1-ร.3 (พ.ศ.2325-2394)	รัตนโกสินทร์ ร.4-ร.7 (พ.ศ.2394-2475)	หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475-ปัจจุบัน)
บทบาทของคลองพุมเรียง และอ่าวบ้านดอน	เป็นเส้นทางเดินเรือเข้าออก และเป็นจุดพักเรือเพื่อขนถ่ายสินค้า และเป็นเส้นทางติดต่อกับเมืองตะกั่วป่าและต่างชาติ	เป็นจุดพักเรือเพื่อขนถ่ายสินค้า เพื่อแลกเปลี่ยนอารยธรรมที่หลังไหลเข้ามา	เป็นเส้นทางเดินเรือเข้าออกเพื่อขนถ่ายสินค้า และเป็นเส้นทางผ่านในการเดินทางไปรอบพุงกับหัวเมืองต่างๆ	เป็นเส้นทางแวะพักของทหาร และเป็นจุดแวะพักเรือของพ่อค้าพาณิชย์	เส้นทางการเดินทางเข้าออกของชาวประมง และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ	เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานี และเป็นเส้นทางเดินเรือของชาวประมง
ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน	เป็นชุมชนเล็กๆที่มีการตั้งรกราก และเมื่อมีเรือสำเภาจากต่างชาติเข้ามาหลบพักเรือบริเวณนี้จึงเป็นจุดค้าขายและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและเกิดความเจริญรุ่งเรืองตามมาในระดับหนึ่ง	มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากยิ่งขึ้น และมีการผสมผสานของสองวัฒนธรรมคือชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม	ชุมชนมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ริมน้ำและบริเวณตัวเมืองพุมเรียง	มีการย้ายเมืองจากเมืองไชยาเก่ามาตั้งอยู่ที่เมืองพุมเรียงในสมัยรัชกาลที่ 3 ชุมชนเริ่มมีการกระจุกตัวหนาแน่นมากยิ่งขึ้น	ชุมชนตั้งถิ่นฐานเกาะกลุ่มอยู่ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแยกตามพื้นที่และโอบล้อมด้วยสวน	ชุมชนขยายตัวตามแนวถนน พื้นที่ตัวเมืองพุมเรียงมีความหนาแน่นมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะบริเวณบ้านหัวเลน

ตารางที่ 4.1 สรุปวิวัฒนาการของคลองและชุมชนริมคลองพุมเรียง(ต่อ)

ลักษณะของพื้นที่	ยุคสมัย					
	ศรีวิชัย (ก่อนปี พ.ศ.1893)	กรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.1893-2310)	กรุงธนบุรี (พ.ศ.2310-2325)	รัตนโกสินทร์ ร.1-ร.3 (พ.ศ.2325-2394)	รัตนโกสินทร์ ร.4-ร.7 (พ.ศ.2394-2475)	หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475-ปัจจุบัน)
เชื้อชาติ/กลุ่มคน	มีกลุ่มชนดั้งเดิมซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นคนชาติพันธุ์ออสโตรมาเล ชาติพันธุ์ออสตราลอยด์ ¹⁴	มีชุมชนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมและเริ่มมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิม จาก ไทรบุรี-ปัตตานี	มีกลุ่มชนไทยพุทธและกลุ่มชนไทยมุสลิม ตั้งบ้านเรือนแยกกันชัดเจน	มีกลุ่มชนไทยพุทธและกลุ่มชนไทยมุสลิม ตั้งบ้านเรือนแยกกันชัดเจน	มีกลุ่มชนไทยพุทธและกลุ่มชนไทยมุสลิม ตั้งบ้านเรือนแยกกันชัดเจน	มีกลุ่มชนไทยพุทธและกลุ่มชนไทยมุสลิม ตั้งบ้านเรือนแยกกันชัดเจน
ระบบการสัญจร	ใช้สัญจรทางน้ำเป็นหลัก การติดต่อระหว่างชุมชนใช้การเดินเท้า	ใช้สัญจรทางน้ำเป็นหลัก การติดต่อระหว่างชุมชนใช้การเดินเท้า	ใช้สัญจรทางน้ำเป็นหลัก การติดต่อระหว่างชุมชนใช้การเดินเท้า	ใช้สัญจรทางน้ำเป็นหลัก การติดต่อระหว่างชุมชนใช้การเดินเท้า	ใช้สัญจรทางน้ำเป็นหลัก การติดต่อระหว่างชุมชนใช้การเดินเท้า มีการตัดถนนสายแรกคือถนนรักษันรภิจ	ใช้สัญจรทางน้ำเป็นหลัก การติดต่อระหว่างชุมชนมีถนนลาดยาง ถนนคอนกรีตมียานพาหนะระหว่างพุมเรียงกับตลาดไชยา และอำเภอท่าชนะ

¹⁴ พุทธทาส อินทปัญโญ, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, 2529), หน้า 135

4.2 รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

ที่ตั้งของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงมีลักษณะที่เชื่อมโยงอย่างเห็นได้ชัด จากพระบรมธาตุไชยา และเชื่อมต่อกับวัดเวียง วัดหลง เชื่อมเป็นเส้นตรงโดยมีถนนรักษนรกิจเป็นตัวเชื่อมต่อกับตัวเมืองพุมเรียง และพาดผ่านออกไปสู่ทะเล

แผนที่ 4.5 แสดงที่ตั้งของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงที่เชื่อมโยงกับพระบรมธาตุไชยา

เนื่องจากเมืองพุมเรียงเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ตอนเหนือของแหลมมลายู อยู่ในทำเลที่เหมาะสมมากแห่งหนึ่ง ซึ่งอาณาจักรศรีวิชัยนั้นแผ่อาณาเขตที่แน่นอนถาวรมาเพียงตอนเหนือสุดของแหลมมลายู จึงน่าที่จะเป็นหัวเมืองใดหัวเมืองหนึ่งของอาณาจักรศรีวิชัย ที่ทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่าน เป็นเมืองเอกคอยควบคุมเส้นทางการค้าผลประโยชน์อื่นใด ดูแลอาณาจักรมิให้ใครมารุกรานได้ง่าย หรือเป็นฐานส่งกำลังบำรุงช่วยเหลือในการปกครองและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอีกด้วย คราวใดบ้านเมืองเกิดระส่ำระสายถูกศัตรูรุกราน พระมหากษัตริย์อาจหลบภัยหรือทรงเสด็จมาประทับเป็นครั้งคราว เพื่อทรงกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็อาจเป็นได้ การที่จะติดต่อค้าขายเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี หรือการรบพุ่งกันกับดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตลอดจนแหลมอินโดจีนก็คงต้องอาศัยหัวเมืองตอนเหนือ คือเมืองพุมเรียง เป็นฐานออกไปปฏิบัติการมติดต่อกับอาณาจักรเหล่านั้น เนื่องจากคงจะเป็นเมืองหน้าด่านกันชนนี้เอง จึงเป็นเมืองที่ถูกรุกรานแย่งชิงกันบ่อย ต่อมาจึงสร้างกำแพงปราการและสร้างคูเมืองไว้ป้องกันมั่นคง ดังจะเห็นได้จากร่องรอยที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน

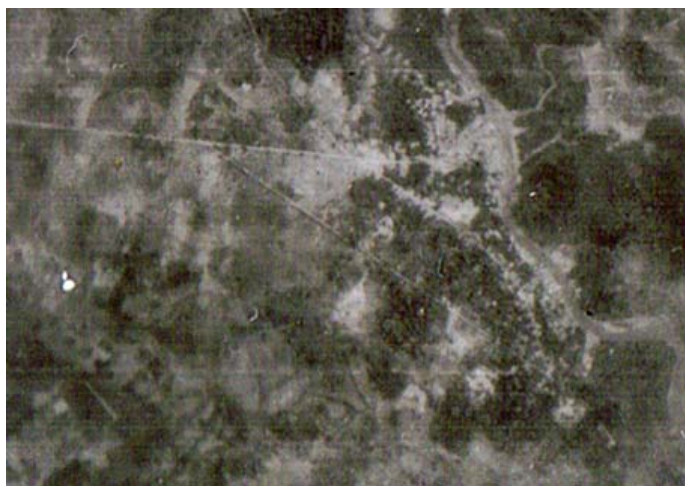
ภาพที่4.2 แสดงร่องรอยคูเมืองเดิม และกำแพงเมืองเดิมบริเวณหลังโรงเรียนวัดพุมเรียง

ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงเคยเป็นเมืองท่าที่สำคัญของภูมิภาคในอดีต และในปัจจุบันก็ยังคงเป็นชุมชนที่มีอาชีพทำการประมงเป็นหลัก รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนจึงมีลักษณะของการปลูกบ้านเรือนโดยตั้งอยู่บริเวณริมคลองพุมเรียง และริมอ่าวบ้านดอนเป็นส่วนใหญ่ซึ่งทำเลที่ตั้งของชุมชนมีลักษณะเป็นสันทราย และเนื่องจากชาวบ้านเป็นชนสองกลุ่มใหญ่คือ ชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม ต่างกลุ่มก็รวมอยู่ในพวกเดียวกัน การประกอบอาชีพเป็นการประมง การทอผ้า และการสานหมวก การตั้งบ้านเรือนจึงแยกกลุ่มกันอย่างเห็นได้ชัดเจน กล่าวคือ กลุ่มที่ประกอบอาชีพประมงอาศัยอยู่ริมคลอง ส่วนมากเป็นบ้านไม้มุงด้วยจาก โดยชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมอยู่คนละครึ่ง ที่อยู่อาศัยของชาวไทยพุทธปลูกอยู่สองฟากถนนเรียงขนานไปกับถนน

การศึกษาลักษณะของชุมชนบริเวณเมืองเก่าพุมเรียงในปัจจุบัน เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน โดยอาศัยการวิเคราะห์จากแผนที่และภาพถ่ายทางอากาศย้อนหลังไปประมาณ 38 ปี แบ่งเป็นช่วงปี 2510, 2518, 2538 และ ปี 2542 เทียบกับสภาพพื้นที่ในปัจจุบันจากการสำรวจ ดังนี้

จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศในปี พ.ศ.2510 พบว่า พื้นที่ริมคลองพุมเรียงมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกาะเรียงตัวยาวต่อเนื่องมาตามริมคลอง เป็นส่วนมาก จากภาพถ่ายจะเห็นได้ว่า บริเวณบ้านหัวเลนในปัจจุบันมีการกระจุกตัวของชุมชนมากที่สุด และมีการขยายตัวของ

ตามแนวลำคลอง และมีบ้านเรือนกระจายตัวตามแนวถนนรักษณรกิจ แต่ยังไม่ได้ขยายออกไป ด้านหลังและในบริเวณถนนที่เชื่อมไปยังแหลมโพธิ์มากเท่าใดนัก

แผนที่ 4.6 แสดงภาพถ่ายทางอากาศและโครงข่ายคมนาคม ปี 2510

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนโดยทั่วไปชาวไทยพุทธ จะตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม แล้วสร้างบ้านเพิ่มเติมสองฟากถนนเชื่อมต่อระหว่างชุมชนกับชุมชน แต่ความหนาแน่นก็จะรวมอยู่ในบริเวณพื้นที่เดิมของบรรพบุรุษ ส่วนไทยมุสลิมยังคงขยายครอบครัวอยู่ในครอบครัวเดิม ไม่มีการออกไปสร้างบ้านในพื้นที่ใหม่ นอกจากจะอพยพไปอยู่ในถิ่นที่เป็นชาวไทยมุสลิมด้วยกัน เช่นที่บ้านสงขลา บ้านท่ากระจาย

สรุปว่า การตั้งชุมชนของชาวพุมเรียงมีการแยกกลุ่มกันชัดเจนระหว่างชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิม ชาวประมงจะตั้งบ้านเรือนบริเวณริมคลองพุมเรียงมีไทยพุทธและไทยมุสลิม อย่างละครึ่ง ชาวไทยพุทธตั้งบ้านเรือนหนาแน่นบริเวณบ้านเหนือ บ้านกลางและบ้านล่าง การขยายของชุมชนจะขยายไปทั้งสองฟากถนนต่อเชื่อมระหว่างชุมชน มีบ้านลักษณะครึ่งตึกครึ่งไม้ บ้าง เป็นบ้านไม้สองชั้นบ้าง และเป็นบ้านยกใต้ถุนสูงบ้าง ด้านล่างของบ้านเปิดจำหน่ายสินค้า ส่วนบนเป็นที่อยู่อาศัยหลับนอน ส่วนชาวไทยมุสลิมตั้งบ้านเรือนหนาแน่นบริเวณบ้านหัวเลน ทั้งสองฟากถนน การขยายครอบครัวก็ต่อเติมออกไปด้านข้างหรือด้านล่างของบ้านหลังเดิม เมื่อมีการแต่งงานของสมาชิกในครอบครัว แม้ในชุมชนมีทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม การทำกิจกรรมต่าง ๆ ก็ไม่ก่อให้เกิดปัญหาใด ๆ ในชุมชนบ้านพุมเรียง

จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศในปี พ.ศ.2518 พบว่า ชาวไทยพุทธได้ขยายบ้านเรือนไปทั้งสองฟากถนนของบ้านเหนือ บ้านกลางและบ้านล่าง จะมีบ้านเรือนหนาแน่นขึ้น

ระหว่างชุมชน ซึ่งยังคงมีลักษณะของบ้านเป็นบ้านไม้สองชั้น บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ และบ้านใต้ถุนสูง สลับกันเช่นเดิม แต่มีบ้านเพิ่มขึ้นในชอยระหว่างถนนราชบุรุษกับถนนรักษนรกิจ ส่วนชาวมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนบริเวณบ้านหัวเลนได้ขยายครอบครัวหนาแน่นขึ้น เพราะประชากรในครอบครัวเพิ่มขึ้น การอาศัยอยู่กับครอบครัวเดิมยังยึดถือสืบทอดกันมา

แผนที่ 4.7 แสดงภาพถ่ายทางอากาศและโครงข่ายคมนาคม ปี 2518
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนโดยทั่วไปของชาวไทยพุทธ จะตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่มแล้วสร้างบ้านเพิ่มเติมสองฟากถนนเชื่อมต่อระหว่างชุมชนกับชุมชน แต่ความหนาแน่นก็จะรวมอยู่ในบริเวณพื้นที่เดิมของบรรพบุรุษ และได้มีการขยายออกมาสร้างบ้านเรือนบริเวณบ้านนอก ค่ายสองฟากถนนรักษนรกิจ เพราะพื้นที่บริเวณดังกล่าวยังเป็นที่ยังว่างอยู่ ส่วนชาวไทยมุสลิมยังคงขยายครอบครัวอยู่ในครอบครัวเดิมไม่มีการออกไปสร้างบ้านในพื้นที่ใหม่ จะเห็นได้ว่าบ้านแต่ละหลังมีการขยายออกไปโดยรอบของบ้านหลังเดิม หากต้องการผ่านไปสู่อีกครอบครัวหนึ่งก็สามารถเดินผ่านบ้านหรือลอดใต้ถุนบ้านไปได้ ความหนาแน่นของชุมชนก็เพิ่มมากขึ้น

สรุปว่า การตั้งชุมชนของชาวมุสลิมยังคงรักษาสภาพเดิมไว้ ชาวไทยพุทธก็ขยายบ้านเรือนไปสองฟากถนนเชื่อมต่อระหว่างชุมชนหนาแน่นขึ้น ส่วนชาวไทยมุสลิมก็ได้ขยายบ้านออกนอกพื้นที่แต่ยังขยายบ้านหลังเดิมออกไปอีกห้องหนึ่งหรือหลังหนึ่ง ความหนาแน่นของชุมชนบริเวณบ้านหัวเลนยิ่งเพิ่มมากขึ้น

จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศในปี พ.ศ.2538 พบว่า ชุมชนชาวไทยพุทธได้ขยายบ้านเรือนทั้งสองฟากถนนทุกสายหนาแน่นขึ้น จนมีอาคารบ้านเรือนเริ่มสร้างติดกันเป็นห้อง

แถว หรือสร้างบ้านมีหลังคาติดกัน และมีการสร้างบ้านห่างถนนรัศมีนรกเข้าไปบริเวณสวนเพิ่มขึ้น ส่วนชุมชนชาวไทยมุสลิมบริเวณบ้านหัวเลนยังมีความหนาแน่นเพิ่มขึ้น เพราะประชากรที่เพิ่มขึ้นก็ยังคงต่อเติมขยายบ้านออกจากบ้านหลังเดิมอยู่เรื่อย ๆ

แผนที่ 4.8 แสดงภาพถ่ายทางอากาศและโครงข่ายคมนาคม ปี 2538

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

การตั้งบ้านเรือนยังอยู่ในลักษณะเดิม แต่มีความหนาแน่นเพิ่มขึ้นทั้งของชุมชนชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ในช่วงระยะเวลา 28 ปี ความหนาแน่นของประชากรและบ้านเรือนเพิ่มขึ้นประมาณหนึ่งเท่าตัว บ้านที่สร้างขึ้นใหม่จะมีลักษณะแบบแปลนที่ทันสมัยยิ่งขึ้น โดยเฉพาะบ้านของชาวไทยพุทธที่ปลูกสร้างทดแทนบ้านหลังเก่าที่ชำรุด ซึ่งบางหลังก็ไม่หลงเหลือรูปแบบบ้านแบบดั้งเดิมเลย ส่วนบ้านของชาวไทยมุสลิมที่สร้างใหม่ก็มีการดัดแปลงรูปแบบไปบ้างแต่ไม่มากนัก เนื่องจากยังคงมีการต่อเติมบ้านออกไปเรื่อย ๆ ประกอบกับพื้นที่คับแคบ แต่สภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันยังคงดำเนินไปอย่างเรียบง่ายเช่นเดิม จากภาพถ่ายทางอากาศ สามารถมองเห็นการทำนาทุ่งที่เริ่มจะเป็นที่นิยมในยุคนั้นบ้างแล้ว

สรุปว่า การตั้งชุมชนของบ้านพุมเรียงในระยะหลังความหนาแน่นเพิ่มขึ้น การสร้างบ้านเรือนเพื่อทดแทนบ้านหลังเก่าที่ชำรุดจะปรับเปลี่ยนแบบแปลนของบ้านให้ทันสมัยยิ่งขึ้น ทั้งของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม

จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศในปี พ.ศ.2542 พบว่า การตั้งชุมชนของบ้านพุมเรียงไม่ค่อยมีการขยายพื้นที่ออกไป แต่มีความหนาแน่นขึ้นไม่มากนัก เพราะสภาพโดยทั่วไปของพื้นที่มีอย่างจำกัด จะมีก็เพียงการสร้างบ้านหลังใหม่ทดแทนหลังเก่าที่ชำรุด บ้านแบบเก่าจะมีให้เห็นน้อยมาก จะมีก็เฉพาะบ้านที่ยังมีคนรุ่นเก่ายังมีชีวิตอยู่ เนื่องจากความเชื่อและความหวงแหนในทรัพย์สินที่ได้สร้างมาแต่ครั้งอดีต บ้านที่สร้างขึ้นใหม่จะมีแบบแปลนที่ทันสมัย สวยงาม

แผนที่ 4.9 แสดงภาพถ่ายทางอากาศและโครงข่ายคมนาคม ปี 2542

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนยังคงสภาพเดิมไว้ เพียงแต่มีความหนาแน่นเพิ่มขึ้น และมีบ้านแบบแปลนที่ทันสมัยสร้างทดแทนหลังเก่า ซึ่งมีให้เห็นโดยทั่วไป มีการตัดถนนซอยและถนนระหว่างบ้านเพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของชุมชนก็จะเกิดขึ้นในลักษณะการขยายออกตามแนวถนน

สรุปว่า ชุมชนบ้านพุมเรียงทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมยังคงแยกกันตั้งบ้านเรือนในชุมชนดั้งเดิม แต่การทำกิจกรรมร่วมกันไม่ก่อให้เกิดปัญหาในการปกครอง และพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า ซึ่งปัจจุบันได้จัดตั้งการปกครองเป็นสุขาภิบาลมีคณะกรรมการบริหารทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างราบรื่นและสงบสุข

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3 ลักษณะของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงในปัจจุบัน

4.3.1 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่

4.3.1.1 ตำแหน่งที่ตั้งและอาณาเขต

ปัจจุบันพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง มีสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์บนเส้นรุ้งที่ 9 องศา 22 ลิปดา 50 พิลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศา 15 ลิปดา 33 พิลิปดาตะวันออก ครอบคลุมพื้นที่ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงจะประกอบ

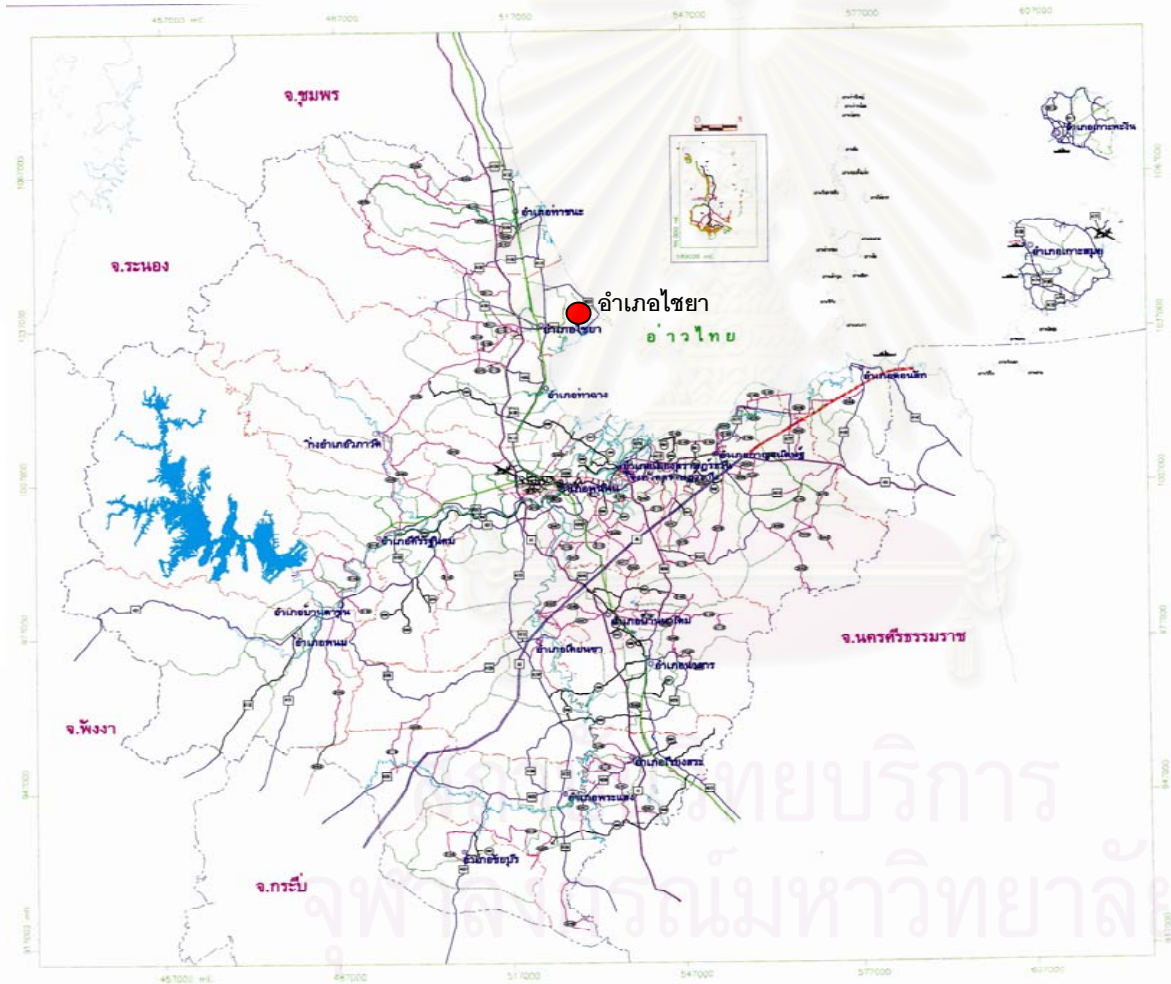
ไปด้วยชุมชน 9 ชุมชน มีพื้นที่โดยประมาณ 70ตารางกิโลเมตร (รวมพื้นที่ในทะเล)¹⁵ โดยมีชุมชน พื้นที่ศึกษาอยู่บริเวณส่วนกลางของพื้นที่เมืองเก่า คือบ้านเหนือ,บ้านกลาง,บ้านล่าง,บ้านหัวเลน และบ้านท่านายร้อย โดยมีเนื้อที่ชุมชนประมาณ 7 ตารางกิโลเมตร ชุมชนอยู่ภายใต้การปกครอง ของเทศบาลตำบลพุมเรียง อำเภอ ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ห่างจากที่ว่าการอำเภอไชยา 7 กิโลเมตร และห่างจากศาลากลางจังหวัด สุราษฎร์ธานี 62 กิโลเมตร การเข้าถึงพื้นที่ชุมชน สามารถเดินทางโดยใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 (ไชยา – บ้านพุมเรียง) และทางหลวง แผ่นดินหมายเลข 4223 (บ้านพุมเรียง – ตะกรับ) ซึ่งเป็นเส้นทางสายหลักที่ตัดผ่านพื้นที่ชุมชน โดยมีอาณาเขตพื้นที่ติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	เริ่มจากแนวคลองทรงและเส้นตัดจากปากคลองทรง (บรรจบ คลองใหญ่พุมเรียง)ไปทางตะวันออกจนถึงชายฝั่งทะเลอ่าวไทย
ทิศใต้	เริ่มจากแนวชายฝั่งทะเลอ่าวไทยไปจนถึงปลายแหลมชุย และ พื้นที่ทะเลอ่าวก้นทุ่งจนถึงปากคลองพุมเรียง
ทิศตะวันออก	เริ่มจากแนวเขตคลองท่าตะเคียน และเส้นตัดจากปากคลองท่า ตะเคียนไปจนถึงแนวคลองทรง
ทิศตะวันตก	ติดอ่าวบ้านดอนตลอดแนวจนถึงปากคลองท่าเตียน

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁵ เทศบาลตำบลพุมเรียง, สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานสำคัญของเทศบาลตำบลพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี (สุราษฎร์ธานี : อัดสำเนา , 2548), หน้า 3

แผนที่ 4.10 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

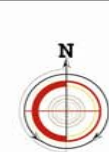

สัญลักษณ์

- พื้นที่ศึกษา
- ถนนสาย 41

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

ที่มา : ผังเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานี

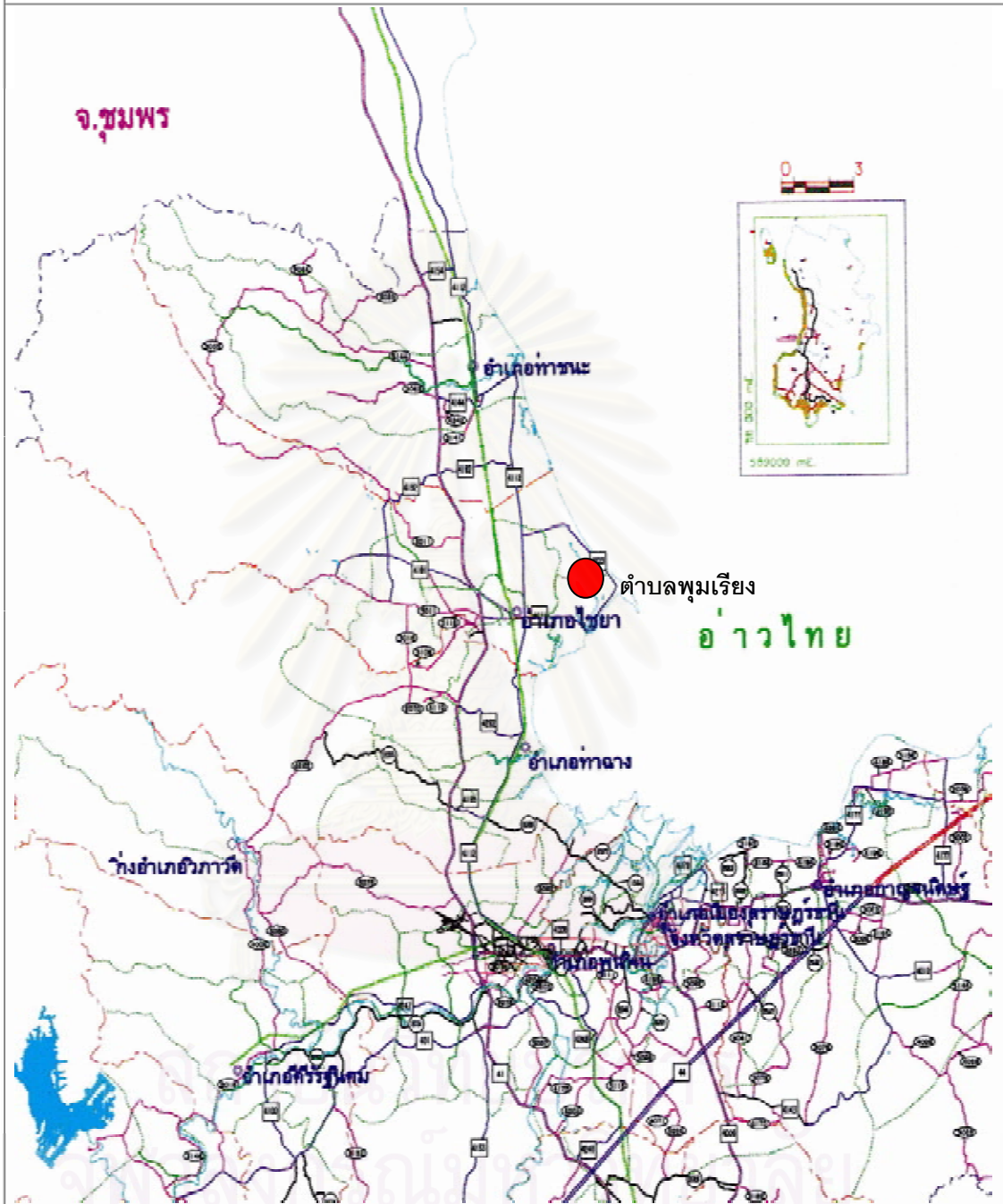

ทิศ

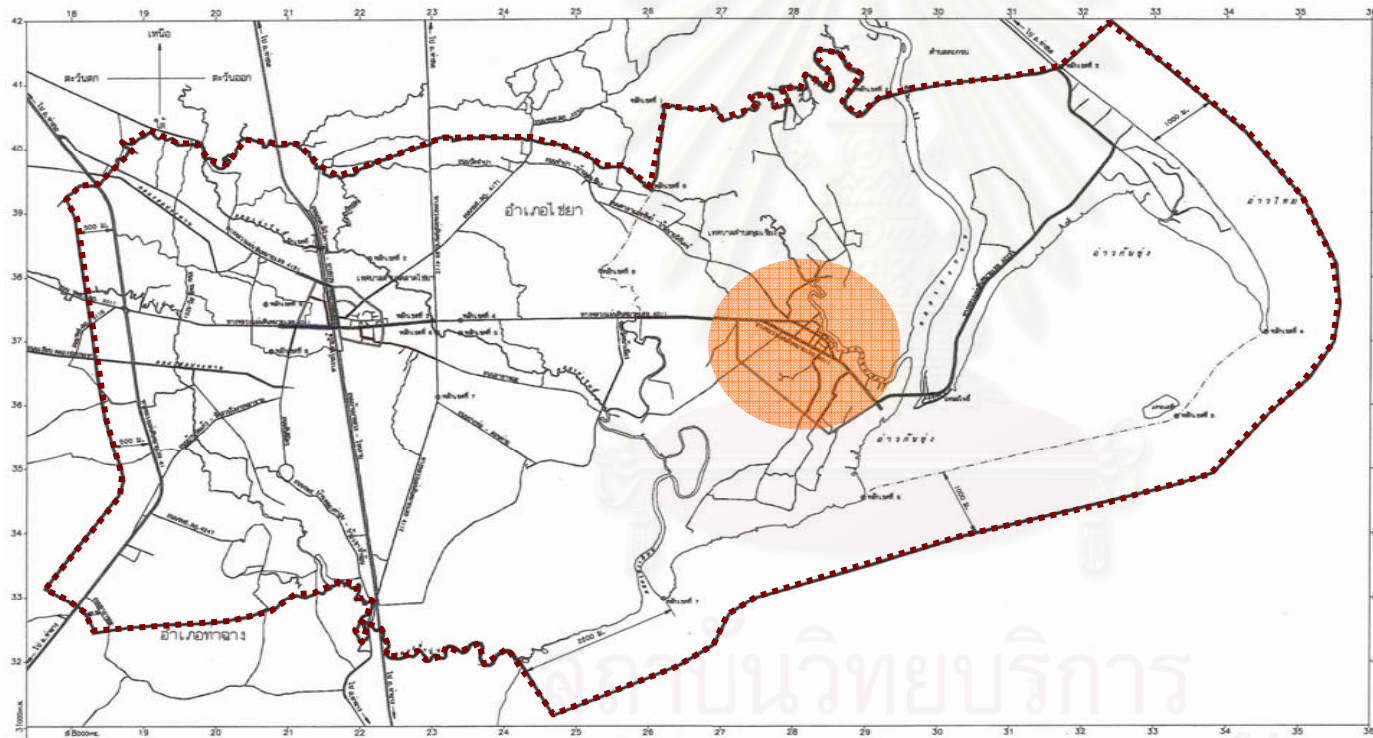
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 4.11 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา

 <p>คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>	<p>การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี</p>		<p>สัญลักษณ์</p> <p> พื้นที่ศึกษา</p>	
	<p>ทิศ</p> 	<p>นางสาวจันทิรา เกื้อด้วง</p> <p>ที่มา : ผังเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานี</p>		

แผนที่ 4.12 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

- พื้นที่ศึกษา
- ขอบเขตอำเภอไชยา

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

ที่มา : ผังเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3.1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์

1. **ลักษณะภูมิประเทศ**¹⁶ ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงตั้งอยู่ในพื้นที่เขตเทศบาลตำบลพุมเรียงซึ่งเป็นชุมชนชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของอำเภอไชยา และเป็นที่ยาบอยู่ตอนกลางของจังหวัดสุราษฎร์ธานีอยู่ระหว่างทิวเขาภูเก็ต กับฝั่งทะเลอ่าวไทยตั้งอยู่จุดเหนือสุดของอ่าวบ้านดอนบริเวณปากคลองพุมเรียงใหญ่ มีสภาพเป็นที่ดอนจุดกึ่งกลางสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 10 เมตร พื้นที่ทางด้านตะวันออกตั้งแต่แหลมโพธิ์ คือ แหลมทราย เป็นแหล่งทรายที่เกิดจากการทับถมของสันทรายมาเป็นเวลานาน จนเกิดเป็นป่าชายหาดขึ้น สภาพภูมิประเทศเช่นนี้ ทำให้ชุมชนพุมเรียงรวมตัวกันอยู่บริเวณคลองพุมเรียง และมีที่นา ป่าโปร่ง ป่าแคะ ป่าชายเลน และมีชายหาดอยู่โดยรอบ

ลักษณะโดยทั่วไปของตำบลพุมเรียงที่มีลักษณะเป็นสันทราย โดยลักษณะของสันทรายนั้นเกิดขึ้นค่อนข้างใหม่ พื้นดินส่วนใหญ่เป็นดินทรายเนื้อละเอียดจึงทำให้น้ำในดินจึงสามารถซูดน้ำมาใช้ในการอุปโภคบริโภคได้ และมีคลองใหญ่พุมเรียง เป็นคลองเดียวที่มีทิศทางลงสู่ทิศใต้ โดยต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาในเขตอำเภอท่าชนะ เมื่อไหลลงมาทางทิศใต้ออกมาเป็นสองแคว เรียกคลองตกรม และคลองใหญ่พุมเรียง¹⁷

ซึ่งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ จากการศึกษาพัฒนาการของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงที่เป็นที่ดอนริมทะเล สามารถอธิบายถึงสาเหตุของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงที่มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นในพื้นที่ริมคลองพุมเรียง ใกล้ปากอ่าวบ้านดอน ซึ่งต่อมาก็กระจายที่ตั้งออกไปตามแนวถนนรักษันรภิจ ที่ตัดผ่านตัวชุมชนพุมเรียงตั้งแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 4 อีกทั้งตัวชุมชนยังมีการเชื่อมต่อกับพระบรมธาตุไชยาเป็นเส้นตรงไปทางทิศตะวันออก ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่าการไหลมาของอารยธรรม วัฒนธรรมรวมไปถึงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมาโดยพ่อค้าพาณิชยซึ่งมาทางเรือ และมีพุมเรียงเป็นจุดพักเรือและมีอาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งพระบรมธาตุเป็นศูนย์กลางของเมืองไชยา

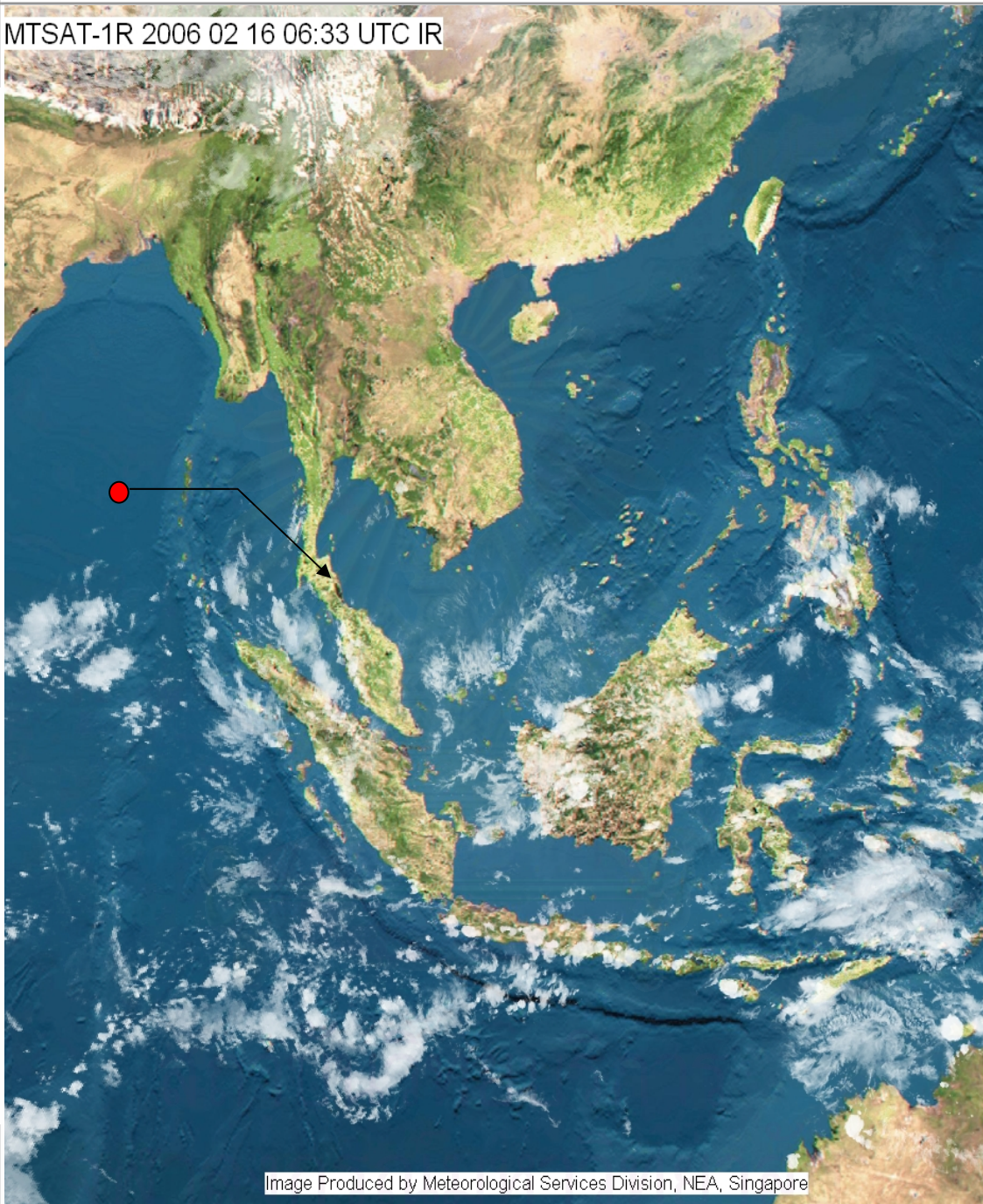
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁶ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานี , ผังเมืองรวมชุมชนไชยา-พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี .
หน้า 28.

¹⁷ เขมชาติ เทพไชย, เอกสารหลักฐานใหม่เกี่ยวกับการเดินเรือสมัยศรีวิชัย, (อัคราณา) หน้า 25.

แผนที่ 4.13 แสดงภาพถ่ายดาวเทียม

MTSAT-1R 2006 02 16 06:33 UTC IR

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัญลักษณ์

● พื้นที่ศึกษา

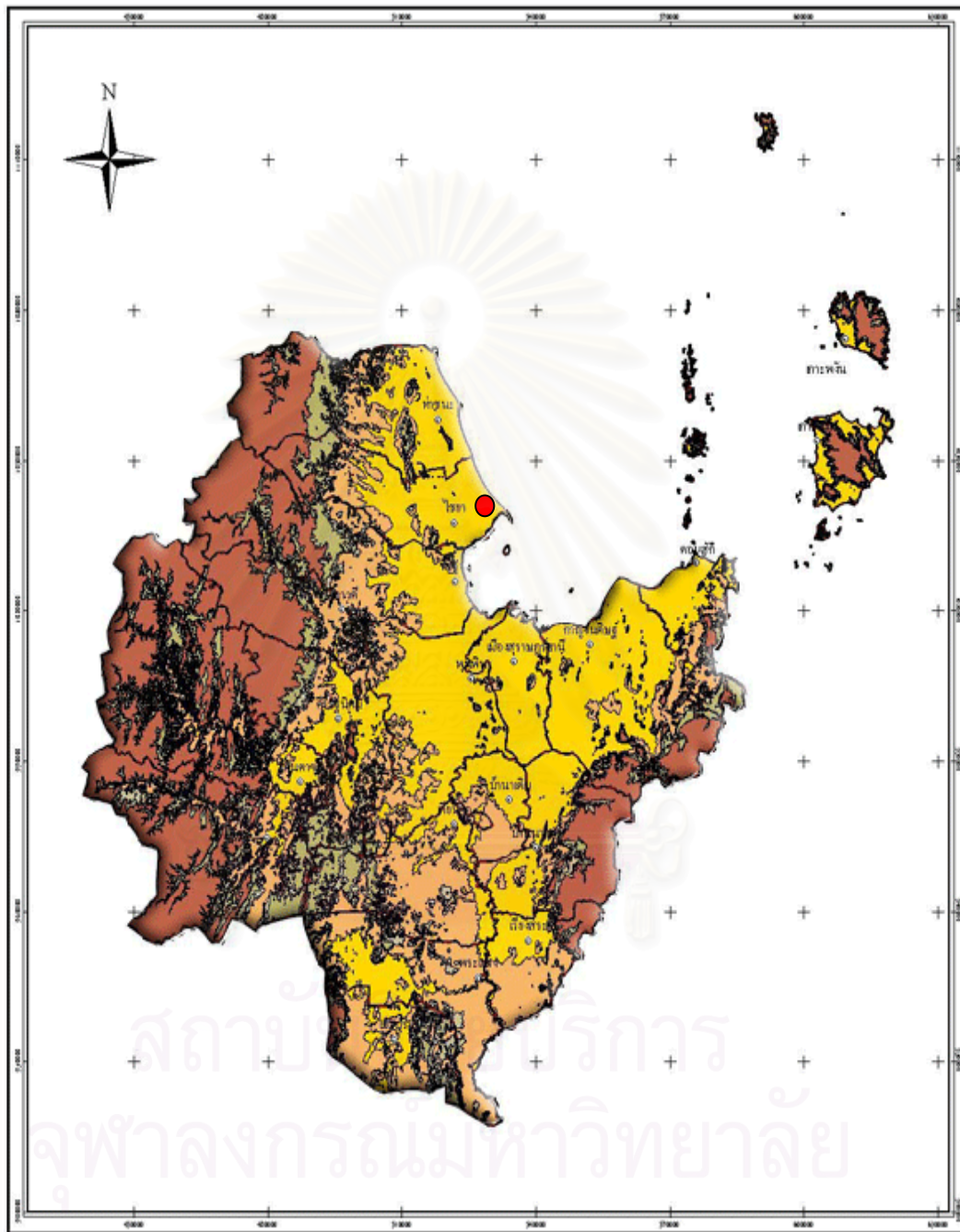
ทิศ

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

ที่มา : กรมส่งเสริมคุณภาพ
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนที่ 4.14 แสดงปริมาณเส้นชั้นความสูงเมื่อเทียบกับทั้งจังหวัด

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัญลักษณ์

● พื้นที่ศึกษา

ระดับชั้นความสูง

80-

ทิศ

นางสาวจันทิรา เกื้อด้วง

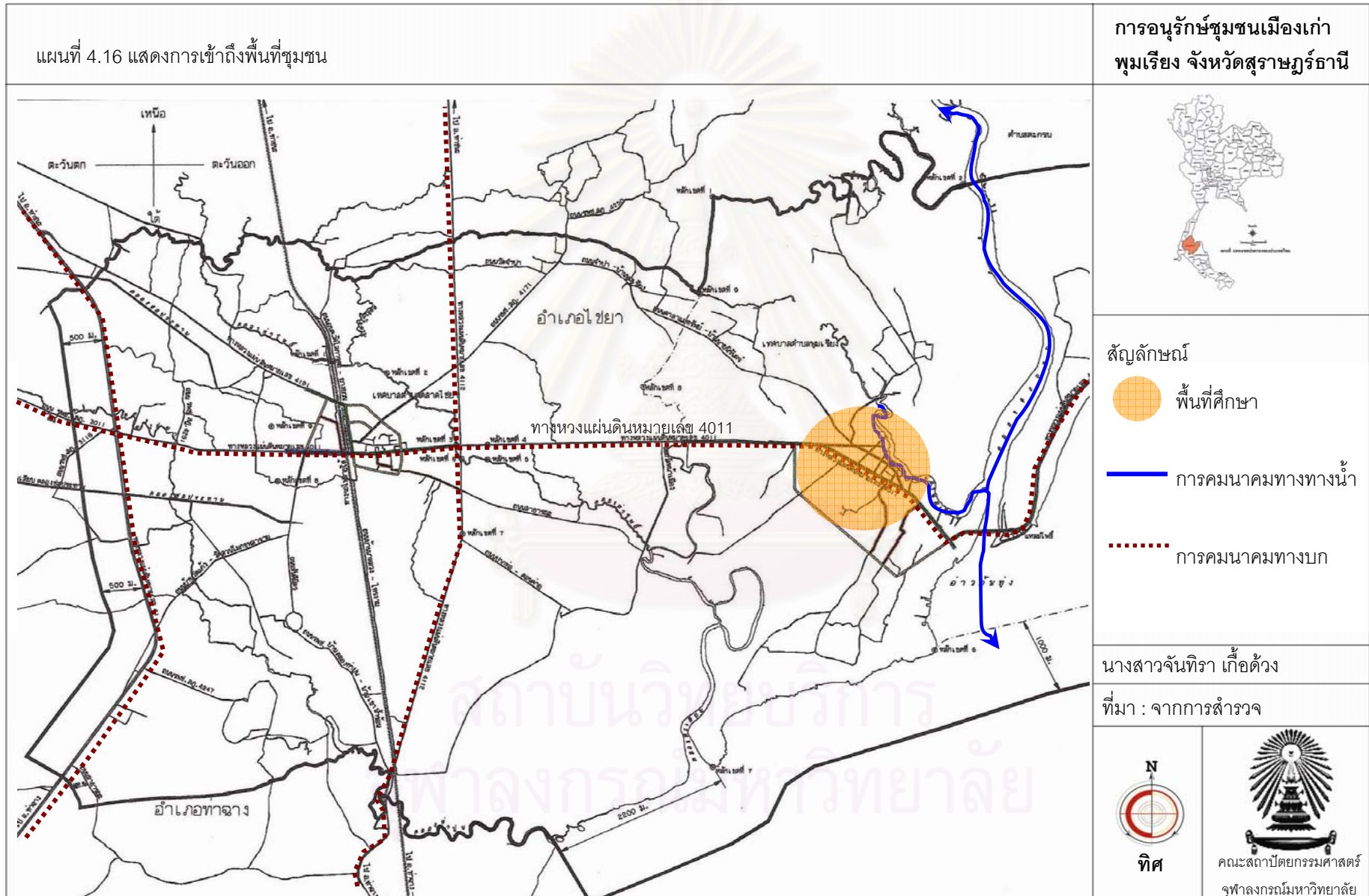
ที่มา : กรมส่งเสริมคุณภาพ
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. **ลักษณะภูมิอากาศ** สภาพภูมิอากาศของจังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยทั่วไปนั้น เป็นจังหวัดที่มีสภาพดินฟ้าอากาศค่อนข้างอบอุ่น มีฝนตกเกือบทั้งปี ได้รับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากมหาสมุทรอินเดีย และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจากทะเลจีนใต้และอ่าวไทย โดยฤดูร้อนนั้นเริ่มตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ - เดือนกรกฎาคม และฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคมถึงเดือนมกราคม มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยอยู่ในช่วง 935.90 - 1596.60 มิลลิเมตรต่อปี โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีอยู่ในช่วง 26.30 - 28.30 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดอยู่ในช่วง 17.00-21.00 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิสูงสุดอยู่ในช่วง 35.80-38.80 องศาเซลเซียส

4.3.1.3 การเข้าถึงพื้นที่ชุมชน

ในอดีตชาวชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ใช้การเดินทางน้ำเป็นหลักในการติดต่อกับชุมชนใกล้เคียง และการเดินทางติดต่อกับชายฝั่ง เนื่องจากเป็นเมืองท่าที่สำคัญ และหลังจากมีการพัฒนาการคมนาคมทางถนนเพิ่มความสะดวกรวดเร็วให้กับการขนส่งสินค้า และการเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างชุมชน การเดินทางทางน้ำจึงลดความสำคัญลงไป การค้าขายและการเดินทางทางเรือจึงเริ่มลดลงการเข้าถึงพื้นที่ชุมชนจึงอาศัยเส้นทางคมนาคมทางบกเป็นหลัก การเดินทางตามถนนสายหลักจากกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่จะเดินทางโดย ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 สายชุมพร - เวียงสระ เป็นระยะทางประมาณ 600 กิโลเมตร แล้วแยกเข้าทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 สายไชยา - พุมเรียง ระยะทางประมาณ 9 กิโลเมตร ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สามารถติดต่อระหว่างชุมชนพุมเรียงกับอำเภอไชยาทางด้านตะวันออก และมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4223 สายบ้านพุมเรียง - ตะกรบ เป็นเส้นทางคมนาคมอีกเส้นทางหนึ่งที่สามารถติดต่อกับตำบลพุมเรียงและบ้านตะกรบ และสามารถเดินทางทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ผ่านอำเภอไชยาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางรถไฟสายใต้ โดยมีสถานีรถไฟไชยา เป็นสถานีรับส่งผู้โดยสารและขนถ่ายสินค้า ซึ่งรถไฟทุกขบวนที่เดินทางระหว่างกรุงเทพฯ กับจังหวัดทางภาคใต้จะต้องแวะจอดที่สถานีรถไฟไชยา และเดินทางต่อโดยใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 สายไชยา - พุมเรียงหรือถนนรักษันนรกิจ โดยมีระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร

4.3.1.4 ระบบบริการขั้นพื้นฐาน

1. ระบบสาธารณูปโภค

1.1 เส้นทางคมนาคม ปัจจุบันมีถนนสายหลักผ่านในพื้นที่ชุมชนจำนวน 2 สายคือ

- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 (สายไชยา – พุมเรียง) หรือถนนรักษันรภิจ เป็นเส้นทางคมนาคมที่สามารถติดต่อระหว่างชุมชนพุมเรียงกับอำเภอไชยา ทางด้านตะวันออก
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4223 (สายบ้านพุมเรียง - ตะกรบ) เป็นเส้นทางคมนาคมที่สามารถติดต่อกับตำบลพุมเรียงและบ้านตะกรบ

ถนนสายรองในเขตชุมชนหนาแน่นส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ในเขตชุมชนการจราจรไม่หนาแน่น จะเป็นถนนหินคลุกและถนนลูกรัง ซึ่งขณะนี้มีอยู่น้อยมาก

1.2 รถโดยสารประจำทาง การให้บริการด้านการคมนาคมขนส่งของชุมชนพุมเรียง มีทั้งรถบัสโดยสารประจำทาง รถสองแถว รถแท็กซี่ และรถจักรยานยนต์รับจ้าง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

รถบัสโดยสารประจำทาง

- สายสุราษฎร์ธานี – ชุมพร
- สายสุราษฎร์ธานี – ระนอง
- สายสุราษฎร์ธานี – หลังสวน

รถสองแถว

- สายพุนพิน – ไชยา
- สายสุราษฎร์ธานี – ไชยา
- สายพุมเรียง – ไชยา
- สายไชยา – ท่าชนะ

นอกจากนี้ยังมีรถจักรยานยนต์รับจ้าง รับส่งผู้โดยสารภายในชุมชนพุมเรียง และหมู่บ้านใกล้เคียงอีกด้วย ซึ่งสภาพการจราจรในเขตชุมชนไชยา¹⁷ มีปริมาณการจราจรบนถนนสายต่างๆไม่สูงนัก และส่วนประกอบจราจรในชั่วโมงเร่งด่วนส่วนใหญ่ จะประกอบด้วยยานพาหนะขนาดเล็ก เช่น รถจักรยานยนต์ และรถยนต์นั่งส่วนบุคคล ส่วนเส้นทางที่มีปริมาณการจราจรหนาแน่น นั้นจะอยู่บนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 (สายไชยา - พุมเรียง) เนื่องจากเป็นถนนที่ผ่านย่านสำคัญๆ เช่น สถานีราชการ ย่านการค้า ย่านชุมชน เป็นต้น จึงทำให้มีปริมาณ

¹⁷ สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย. ผังเมืองรวมชุมชนไชยา-พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. หน้า 58.

การตรวจหนาแน่น โดยที่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 จะมีปริมาณการจราจรประมาณ 882 คัน / ชั่วโมง ที่บริเวณทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4112 ตัดกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 มีปริมาณการจราจรประมาณ 263 คัน / ชั่วโมง

1.3 การประปา ระบบประปาในเขตชุมชนพุมเรียง ส่วนหนึ่งคือหมู่ที่ 1-4 รับจากการประปาส่วนภูมิภาคที่ตั้งอยู่ริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 มีพื้นที่ 2 ไร่ กำลังผลิต 50 ลูกบาศก์เมตร / ชั่วโมง น้ำที่ผลิตได้ 287,306 ลูกบาศก์เมตร จำนวนปริมาณที่จำหน่ายแก่ผู้ใช้ 212,417 ลูกบาศก์เมตร จำนวนผู้ใช้ 1,343 ราย โครงการในอนาคตยังไม่มีการขยาย ส่วนหมู่ที่ 5 ใช้น้ำจากระบบประปาหมู่บ้าน

1.4 การไฟฟ้า การไฟฟ้าในเขตชุมชนพุมเรียงรับบริการบริการจาก สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอไชยา ซึ่งตั้งอยู่ริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4112 ตำบลเลม็ด ขนาดพื้นที่ 2 ไร่ ปัจจุบันการไฟฟ้าอำเภอไชยาให้บริการจ่ายกระแสไฟฟ้าทั้งหมดเฉลี่ยเดือนละ 1,872.18 กิโลวัตต์/ชั่วโมง และจำหน่ายกระแสไฟฟ้าให้แก่ประชาชน 10,865 ครัวเรือน จำนวนผู้ใช้ไฟฟ้าเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ 1,100 ครัวเรือน

1.5 โทรศัพท์¹⁸ โทรศัพท์พื้นฐานได้รับการบริการจากสำนักงานบริการโทรศัพท์อำเภอไชยา ซึ่งขณะนี้ไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชนในเขตเทศบาล ส่วนหนึ่งใช้บริการจากระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่ ซึ่งในเขตเทศบาลมีผู้ให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่ติดตั้งเสารับ-ส่งสัญญาณ

1.6 ดับเพลิง ในเขตชุมชนพุมเรียง มีสถานีดับเพลิงอยู่ 1 แห่ง ซึ่งมีรถยนต์ดับเพลิงจำนวน 1 คัน ขนาดความจุถังน้ำจำนวน 4,000 ลิตร

1.7 การระบายน้ำและการบำบัดน้ำเสีย ระบบที่ระบายน้ำ ของเทศบาลพุมเรียงในปัจจุบันเป็นที่ระบายน้ำแบบรวม โดยระบายน้ำฝน และน้ำเสียจากบ้านเรือนในท่อเดียวกันลงสู่คลอง โดยมีได้ทำการบำบัดเสียก่อน ที่ระบายน้ำในเขตเทศบาลเป็นที่กอลมคอนกรีตเสริมเหล็ก ส่วนการบำบัดน้ำเสีย ปัจจุบันเทศบาลตำบลพุมเรียง ยังไม่มีระบบบำบัดน้ำเสีย โดยน้ำเสียที่เกิดขึ้นจะระบายสู่ที่ระบายน้ำสาธารณะและลำคลองโดยตรง และบางส่วนของครัวเรือนได้ระบายน้ำเสียลงสู่พื้นที่ย่างนอกเขตบ้านโดยมิได้ผ่านการบำบัดใดๆ

1.8 การจัดเก็บขยะมูลฝอย สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลพุมเรียงตั้งอยู่ที่ถนน ไชยา - พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี สภาพพื้นที่เป็นที่ราบมีเนื้อที่ 10 ไร่ มีเจ้าหน้าที่ 7 คน

อุปกรณ์ที่ใช้จัดเก็บขยะมูลฝอยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- รถบรรทุกขยะชนิดเปิดข้าง จำนวน 2 คัน

¹⁸ เทศบาลตำบลพุมเรียง, สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานสำคัญของเทศบาลตำบลพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี (สุราษฎร์ธานี : อัดสำเนา , 2548), หน้า 6

- รถบรรทุกชนิดยกเท จำนวน 2 คัน
- ในแต่ละวันจะเริ่มทำการเก็บขยะตั้งแต่เวลา 5.00 น. โดยทำการเก็บขยะวันละ 2 เที่ยว ปริมาณขยะที่จัดเก็บได้ เฉลี่ยวันละ 5-7 ตัน

2. ระบบสาธารณูปการ

2.1 สถาบันการศึกษา มีสถาบันการศึกษาในระดับเด็กเล็กจนถึงมัธยมศึกษาทั้งหมด 6 แห่งดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงสถานศึกษาในเขตเทศบาลตำบลพุมเรียง

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก - โรงเรียน	จำนวนนักเรียน	จำนวนครู/ผู้ดูแลเด็ก	จำนวนห้องเรียน
1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลพุมเรียง	67	4	3
2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมัธยมวิบูลย์อิสลาม	100	4	3
3. โรงเรียนวัดโพธาราม	232	9	7
4. โรงเรียนวัดพุมเรียง	659	32	22

ที่มา : เทศบาลตำบลพุมเรียง

- โรงเรียนวัดพุมเรียง ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลพุมเรียง เปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 15 เดือน พฤษภาคม พ.ศ.2482 มีชื่อเมื่อเริ่มก่อตั้งว่า “โรงเรียนประชาบาล ตำบลพุมเรียง” (วัดใหม่) ซึ่งในปัจจุบันได้ทำการเปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมที่ 1-6 และมัธยมศึกษาปีที่ 1-3¹⁹
- โรงเรียนวัดโพธาราม ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลพุมเรียง อาคารหลังแรกได้เปิดทำการสอนเมื่อ พ.ศ. 2460 ต่อมา พ.ศ.2501 ทางราชการได้ตั้งหน่วยสารนิเทศขึ้นที่ตำบลพุมเรียง จึงได้ใช้อาคารหลังนี้เป็นที่ทำงาน โดยให้นักเรียนย้ายเข้าไปเรียนในวัดโพธาราม และในพ.ศ.2505 หน่วยสารนิเทศนี้ได้ถูกย้ายไปทางโรงเรียนวัดพุมเรียง จึงได้นำเด็กนักเรียนจากที่เรียนในวัดเข้ามาเรียนที่อาคารเรียนหลังนี้ และได้ทำการสอนมาจนถึงปัจจุบัน²⁰

1.2 สาธารณะสุข ภายในชุมชนมีศูนย์บริการสาธารณสุข (สถานีอนามัย) จำนวน 1 แห่ง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณทางเข้าชุมชน ตรงกันข้ามกับ โรงเรียนวัดโพธาราม และมีคลินิกเอกชน จำนวน

¹⁹ สัมภาษณ์ นางพร้อม จินจุ, 2 พฤศจิกายน 2548.

²⁰ งามชื่อ ภูมิไชยา และคณะ, ศึกษาตำบลพุมเรียง, (ครุศาสตร์บัณฑิต วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2526), หน้า

3 แห่ง ซึ่งตั้งกระจายอยู่ภายในตัวชุมชน โดยประเภทการเจ็บป่วยที่เข้ารับการรักษาในศูนย์บริการสาธารณสุข 3 อันดับแรก คือ โรคระบบทางเดินหายใจ โรคระบบทางเดินอาหาร โรคผิวหนัง

1.3 ตลาดสด มีตลาดสดเทศบาลพุมเรียง ตั้งอยู่บริเวณแยกถนนถนนรักษันรภกิจ ตัวอาคารเป็นเรือนแถวไม้ โดยสินค้าในตลาดลุ่มน้ำไชยาโดยพื้นฐาน²¹ กล่าวได้ว่า ยังเป็นสินค้าที่ผลิตจากไร่นา และท้องทะเลของไชยาเอง มีสินค้าบริโภคและอุตสาหกรรมนำเข้ามาอยู่เป็นสัดส่วนน้อยกว่า นี่หมายความว่า อัตรามูลค่าของการบริโภคสินค้าของชาวนาถูกชะลอไว้ด้วยการผลิตที่หลากหลายของกลุ่มน้ำ ทำให้อัตราการบริโภคเติบโตไม่เร็วไปกว่ารายได้

1.4 เทศบาลตำบลพุมเรียง ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองส่วนท้องถิ่นจากสุขาภิบาลมาเป็นเทศบาลตำบลพุมเรียง ในปี 2542 จึงได้รับงบประมาณในการก่อสร้างอาคารที่ทำการจากกระทรวงมหาดไทย โดยสร้างเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสูง 2 ชั้นมีลานจอดรถด้านหน้าอาคาร ซึ่งตั้งอยู่บริเวณแหลมโพธิ์ บริเวณหมู่ที่ 5

ภาพที่ 4.3 แสดงตลาดสดในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

²¹ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, พลวัตวัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น, 2543, หน้า 3

โรงเรียนวัดโพธาราม

ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิดนุรุลอิสลาม

โรงเรียนวัดพุมเรียง

ภาพที่ 4.4 แสดงโรงเรียนในพื้นที่ชุมชน

เทศบาลตำบลพุมเรียง

ถังน้ำประปาหมู่บ้าน

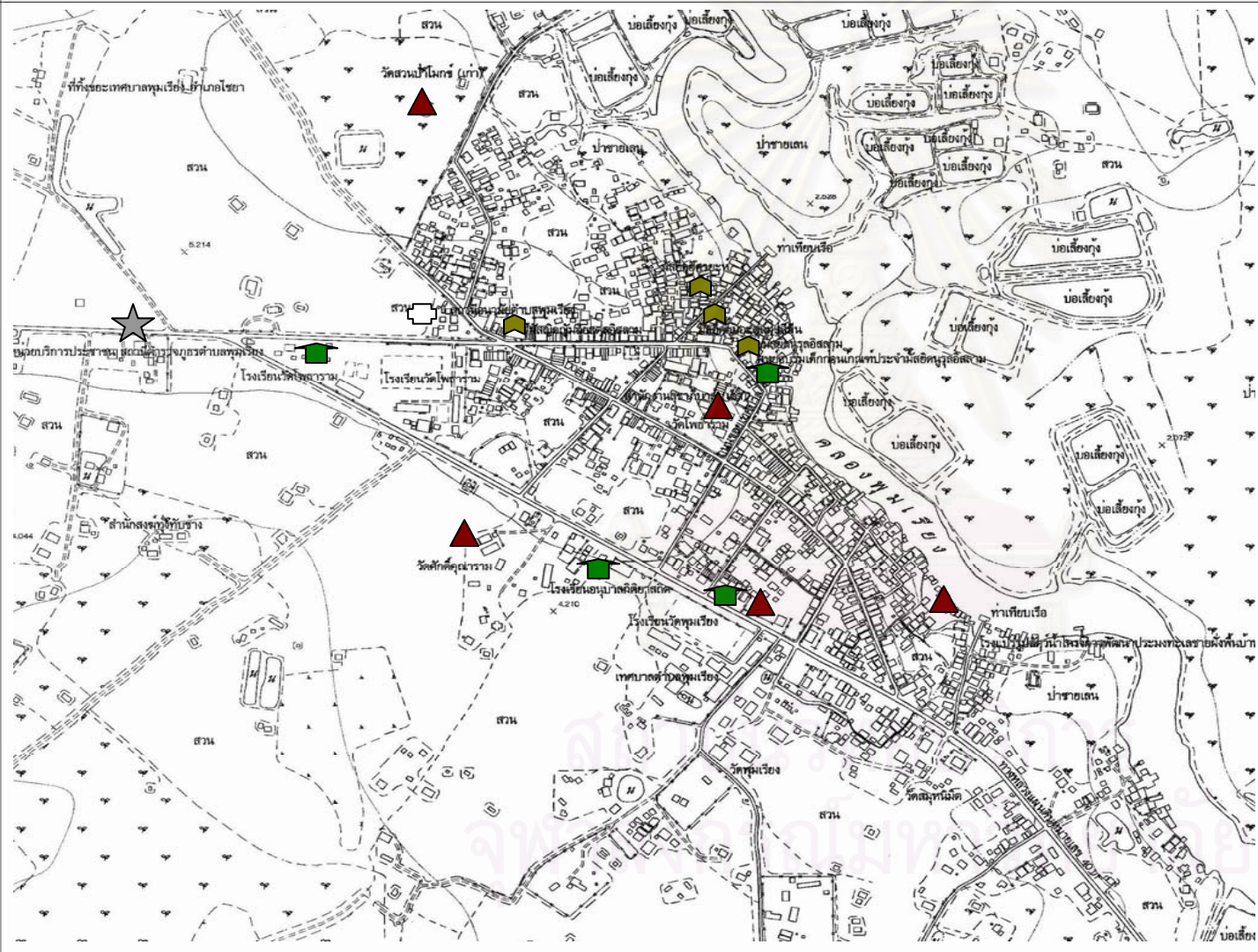
สถานีตำรวจภูธร ตำบลพุมเรียง

สถานีอนามัยตำบลพุมเรียง

ภาพที่ 4.5 แสดงสถานที่ราชการในพื้นที่ชุมชน

แผนที่ 4.17 แสดงระบบโครงสร้างพื้นฐานภายในพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

- สัญลักษณ์
- วัด
 - มัสยิด
 - โรงเรียน
 - สถานีอนามัย
 - สถานีตำรวจ

นางสาวจันทิรา เกื้อดั่ง

ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3.1.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินจำแนกตามประเภทกิจกรรมภายในชุมชนเมืองเก่า พุมเรียงได้มีบริเวณ และประเภทกิจกรรมดังนี้

ตารางที่ 4.3 แสดงสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษาใน พ.ศ. 2546

ประเภทการใช้ที่ดิน	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ
1. ย่านพักอาศัย		
2. ย่านการค้า	374.84	0.49
3. สถาบันราชการ	54.49	0.07
4. ศาสนา,สุสาน,ฌาปนสถาน	118.74	0.15
5. สถาบันการศึกษา	661.90	0.86
6. แม่น้ำ,ลำคลอง,แหล่งน้ำ,ทะเล	196.90	0.26
7. เกษตรกรรม,ป่า,ที่ว่าง,และ อื่นๆ	17,059.24 58,546.39	22.15 76.02
รวม	77,012.50	100.00

ที่มา: จากสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานี

สภาพการใช้ที่ดินในชุมชน มีลักษณะเกาะกลุ่มไปตามเส้นทางคมนาคมที่สำคัญของชุมชน คือ การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม โดยจะเกาะกลุ่มไปตามแนวถนนสายหลัก สำหรับการที่ดินประเภทสถาบันการศึกษาและสถาบันศาสนาจะกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณที่อยู่อาศัย

1. **การใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชยกรรม** ส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณตอนกลางของชุมชน บริเวณสองฝั่งถนนทางเข้าหมู่บ้านอิสลาม ตั้งแต่ตลาดสดเทศบาลตำบลพุมเรียงไปจนถึงทางแยกเข้าหมู่บ้านประมง การใช้ที่ดินประเภทนี้จะมีการใช้ที่ดินควบคู่ไปกับการใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยด้วย

2. **การใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย** บริเวณที่อยู่อาศัยของชุมชนพุมเรียงมีลักษณะเกาะกลุ่มไปตามเส้นทางคมนาคม โดยเฉพาะทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 หรือถนนรักษานรภิกขุ นอกจากนี้ยังอยู่บริเวณริมคลองพุมเรียง และขยายออกมาครอบคลุมถนนสาย ไซยา-พลับพลาในตำบลพุมเรียงอีกด้วย ลักษณะอาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารเดี่ยว รองลงมาเป็น ทาวน์เฮาส์ ตึกแถว ห้องแถว และอาคารแฝด

3. **การใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรม** บริเวณอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ของชุมชนพุมเรียงจะเป็นไปในลักษณะของโรงงานแปรรูปอาหารทะเล ซึ่งมีทั้งหมด 5 แห่ง โดยตั้งอยู่บริเวณริมคลองพุมเรียงและบริเวณรอบอ่าวบ้านดอนตอนบน

4. **การใช้ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา** สถาบันการศึกษาในตำบลพุมเรียง มีทั้งหมด 5 แห่ง เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา

5. **การใช้ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา** สถาบันศาสนามีศาสนสถานจำนวน 8 แห่ง เป็นศาสนสถานในศาสนาพุทธจำนวน 4 แห่ง และศาสนาอิสลามจำนวน 4 แห่ง

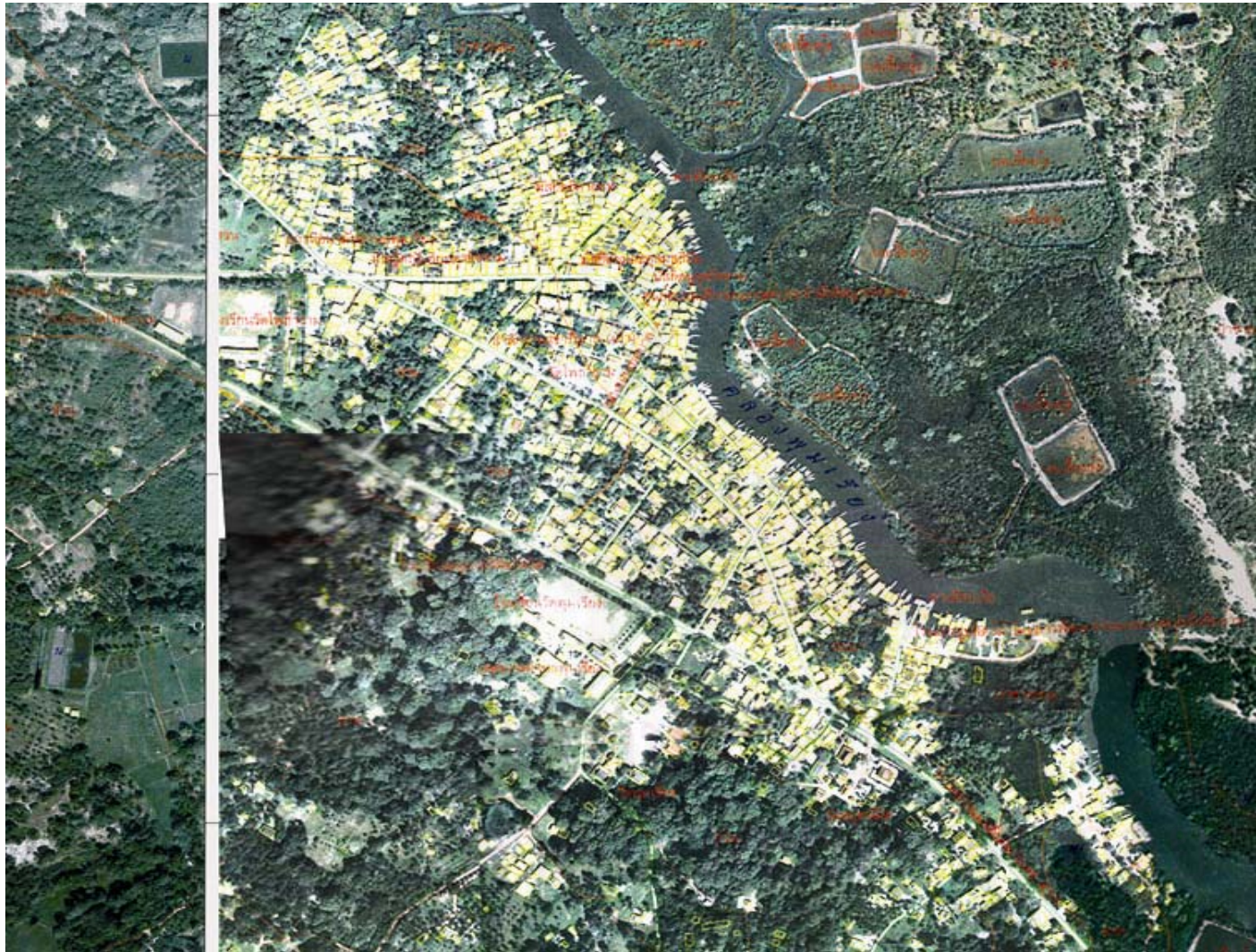
6. **การใช้ที่ดินประเภทสถาบันราชการ** ในปัจจุบันได้มีการย้ายเทศบาลตำบลพุมเรียงไปตั้งอยู่บริเวณแหลมโพธิ์ซึ่งตั้งอยู่ไกลออกไปจากบริเวณชุมชนที่อยู่อาศัยเล็กน้อย

7. **การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม** จะอยู่บริเวณรอบนอกของชุมชน โดยพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ มะพร้าว และสวนผลไม้

8. **การใช้ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยวและประมง** เป็นพื้นที่อยู่ทางทิศตะวันออกของชุมชน คือบริเวณคลองพุมเรียง เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำประมง และการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง ได้แก่ การเลี้ยงกุ้ง และการเลี้ยงหอย ส่วนพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว คือ บริเวณแหลมชุก และแหลมโพธิ์ เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 4.18 แสดงภาพถ่ายทางอากาศในพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

- อาคารบ้านเรือน
- พื้นที่เกษตรกรรม

นางสาวจันทิรา เกื้อดั่ง

ที่มา : ผังเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานี

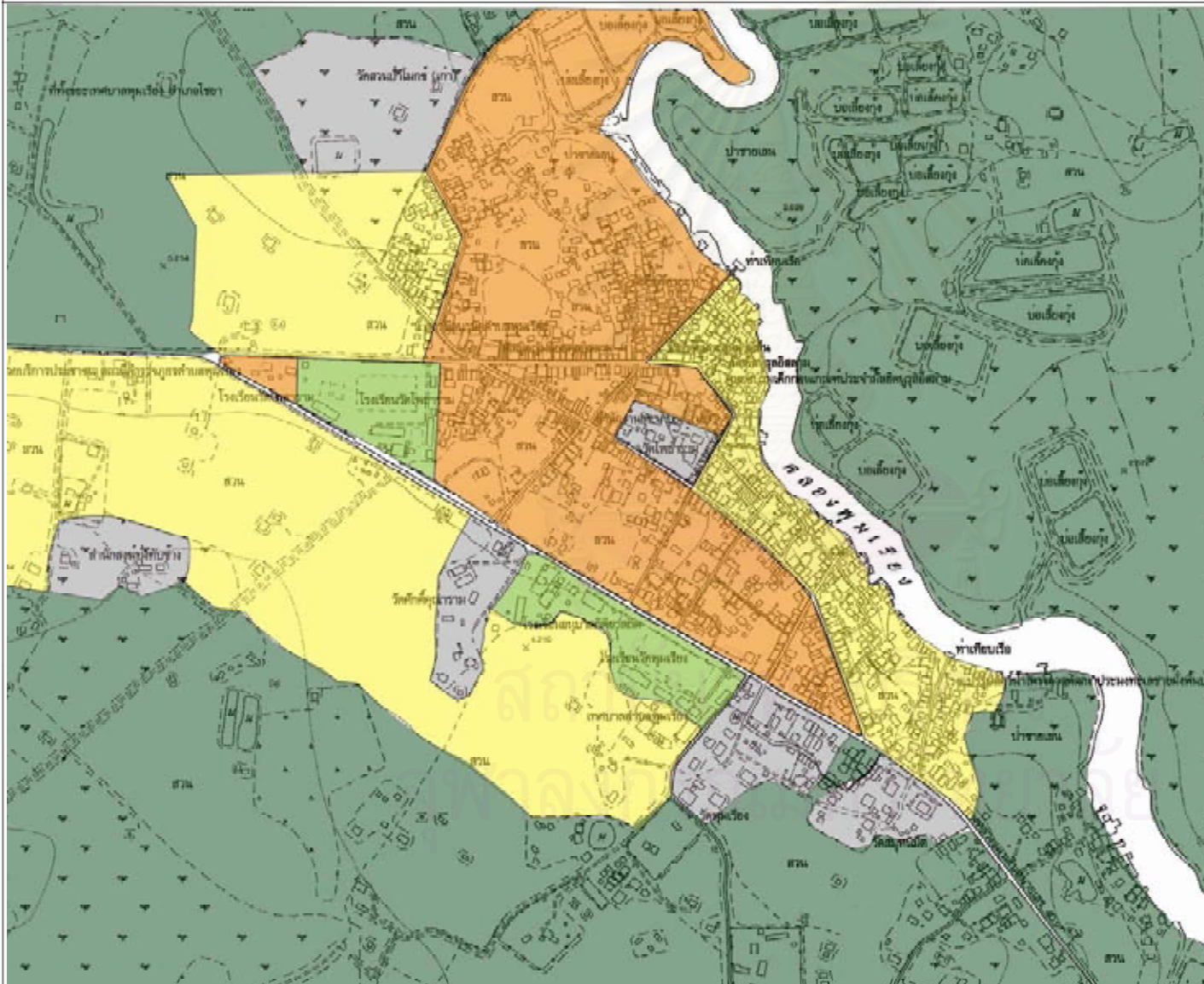

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 4.19 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

- ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย
หนาแน่นน้อย
- ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย
หนาแน่นปานกลาง
- ที่ดินประเภทเกษตรกรรม
- ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา
- ที่ดินประเภทโล่งเพื่อนันทนาการ
และการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- ที่ดินประเภทสถานศาสนา

นางสาวจันทิรา เกื้อด้วง

ที่มา : ผังเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3.1.6 สภาพการถือครองที่ดิน

ภายในพื้นที่ศึกษาและบริเวณพื้นที่ต่อเนื่องโดยรอบ ได้มีสภาพการถือครองที่ดินในบริเวณที่นอกเหนือจากที่ดินราชพัสดุ ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถาบันราชการ กิจการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และที่ธรณีสงฆ์ ที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่ดินที่มีการครอบครอง และมีการออกเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนดที่ดินจนเกือบเต็มพื้นที่ชุมชน และยังปรากฏที่ดินบางบริเวณเป็นที่ดินที่มีการครอบครอง (สค.)

กรรมสิทธิ์ที่ดินในส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัย และที่ทำกินของชาวบ้านจะมี 2 ลักษณะคือ

1. **ชาวบ้านที่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินหรือที่ทำกินเป็นของตนเอง** ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่อดีตซึ่งลักษณะที่ดินส่วนใหญ่ยังคงมีสภาพเป็นที่ดินแปลงใหญ่ เนื่องจากชาวบ้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานไม่นิยมในการแบ่งแยกที่ดิน โดยเฉพาะที่ดินที่ใช้สำหรับอยู่อาศัย เนื่องจากอาคารบ้านเรือนของตน มีลักษณะการปลูกสร้างเป็นกลุ่มก้อนกระจุกตัวอยู่ในชุมชน และ ในพื้นที่โดยรอบจะปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ภายในเรือกสวนไร่นาของตนเอง โดยกระจายตัวออกไปในพื้นที่โดยรอบชุมชน โดยภายในชุมชนจะมีพื้นที่ใช้สอยเชื่อมต่อกันเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับพื้นที่บางส่วนมีลักษณะเป็นที่บอด การสัญจรยังไม่ถึงในบางพื้นที่และไม่มีทางสาธารณะตัดผ่าน โดยเฉพาะบ้านหัวเลน ซึ่งเป็นชุมชนอิสลาม การแบ่งแยกจึงจำเป็นที่จะต้องมีการจดทะเบียนเรื่องทางเข้าออกแก่ที่ดิน ที่บอดซึ่งทำให้ที่ดินบางแปลงต้องมีขนาดเล็กลง และมีการขอย่อยมากขึ้น

2. **ชาวบ้านที่ต้องเช่าที่ดินหรือที่ทำกินจากผู้อื่น** โดยการเช่าพื้นที่เพื่ออยู่อาศัยหรือทำกินนี้จะมีทั้งการเช่าที่ดินจากชาวบ้านด้วยกันเองเพื่อการอยู่อาศัยและการพาณิชย์ และการเช่าที่ดินจากวัดซึ่งเป็นที่ธรณีสงฆ์ รวมถึงการเช่าที่ดินจากสถานที่ราชการ คือเทศบาลตำบลพุมเรียงในบริเวณริมหาดแหลมทรายเพื่อประกอบการค้าขาย และพื้นที่บริเวณริมน้ำเพื่อการทำประมงน้ำตื้น โดยผู้เช่าจะทำการจ่ายเป็นรายปีกับทางเทศบาล

ภาพที่ 4.6 แสดงพื้นที่การใช้สอยภายในชุมชนบ้านหัวเลน

แผนที่ 4.20 แสดงผังระวางที่ดินภายในพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

ที่มา : ที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนพุมเรียงนั้น ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพตามลักษณะทางสภาพทางภูมิศาสตร์ ที่มีพื้นที่ติดทะเลคือ การประกอบอาชีพประมงขนาดเล็ก เพื่อออกเรือหาปู ปลา บริเวณชายฝั่งเป็นส่วนใหญ่ซึ่งถือได้ว่าเป็นอาชีพหลักของประชากรในพื้นที่ชุมชน และเนื่องจากการประมงเป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่แน่นอน เพราะปีหนึ่งๆ สามารถออกเรือได้ประมาณ 5-6 เดือนเท่านั้น จึงได้มีการเลี้ยงปลาในกระชัง หอยแครง และกุ้งกุลาดำ เป็นอาชีพเสริมอีกด้วย ซึ่งผลผลิตจากการประมงก่อให้เกิดการแปรรูปอาหารทะเล โดยทำเป็นโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเลเพื่อส่งออก ก่อให้เกิดการใช้แรงงานภายในพื้นที่ในปี ประมาณ 300 คน

การเกษตรกรรม มี การทำนา การทำสวน และทำไร่ โดยเนื้อที่ในการทำนามีน้อยมาก ประมาณ 500 ไร่เนื่องจากมิได้เป็นอาชีพหลัก และการทำสวนส่วนใหญ่เป็นสวนมะพร้าว และมีสวนผลไม้บ้างเล็กน้อยแต่ทำพอเลี้ยงชีพเท่านั้น ส่วนการทำไร่จะเป็นไปในลักษณะการปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินกันเองในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่

การอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นการประกอบอุตสาหกรรมขนาดเล็ก คือบริเวณภายในชุมชนที่ไม่ติดกับทะเล เช่นการเย็บหมวก ทอผ้ายก ผ้าชิ้นเชิง ผ้าไหม ฯลฯ ซึ่งการทอผ้าไหมของชาวพุมเรียงเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่ได้รับความนิยมอย่างยิ่งในตัวชุมชน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการทำแทบทุกครัวเรือน ซึ่งคนทอผ้าส่วนใหญ่เป็นอิสลาม ซึ่งเรียกว่า “แขกขาว” ชาวไทยมุสลิมที่บ้านพุมเรียงมิได้เลี้ยงไหมเอง ไหมที่ทอจะเป็นไหมที่สั่งซื้อจากกรุงเทพฯ

ลักษณะของการค้า การบริการและอุตสาหกรรมในพื้นที่ศึกษานั้นพบว่าร้านค้าใหญ่ๆ ในตำบลพุมเรียง เป็นของคนไทยแท้ๆเพียงไม่กี่ร้าน ส่วนใหญ่เป็นของชาวไทยมุสลิมแทบทั้งสิ้น ซึ่งมีผู้ประกอบการทั้งสิ้น 100 ราย โดยแยกเป็น

ร้านขายของชำ / ของอุปโภคบริโภคพื้นฐาน	60	ร้าน
ร้านขายอาหาร/ เครื่องดื่ม	13	ร้าน
ร้านขายวัสดุก่อสร้าง	4	ร้าน
ร้านขายอุปกรณ์ไฟฟ้า / วิทยุ	2	ร้าน
ร้านบริการเสริมสวย / ตัดผม	6	ร้าน
สถานบริการที่พักแรม (รีสอร์ท / บังกะโล)	2	ร้าน
ฟาร์มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	4	ร้าน
โรงงานแปรรูปอาหารทะเล	4	ร้าน
กิจการรวบรวม / ขนส่งอาหารทะเล	4	ร้าน
หมายเหตุ เทศบาลมีกิจการตลาดสด	1	ร้าน

ในปัจจุบันการประกอบอาชีพใน 1 ครัวเรือนนั้น จะมีมากกว่า 1 อาชีพ เนื่องจากถ้าประกอบอาชีพการทำประมงนั้นสามารถทำได้ ประมาณ 5-6 เดือน จึงได้มีการเลี้ยงสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่งเพิ่ม และฝ่ายหญิงซึ่งอยู่บ้านก็จะมีการทำงานใหม่เป็นอาชีพเสริมอีกด้วยซึ่งลักษณะดังกล่าวภายในชุมชนนั้นมีเป็นจำนวนมาก

รายได้เฉลี่ยของประชากร / คน / ปี (จากข้อมูล จปฐ. ในเขตเทศบาลตำบลพุมเรียง ปี 2547) รายได้ประชากรต่อหัวโดยเฉลี่ยประมาณ 20,000 บาท

ชุมชนพุมเรียงอยู่ภายใต้การปกครองของเทศบาลตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งได้เปลี่ยนจากสุขาภิบาลมาเป็นเทศบาลตั้งแต่ ปี 2542 โดยการคลังท้องถิ่นนั้นเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการจัดเก็บและจัดหารายได้ และการใช้จ่ายเงินของท้องถิ่น ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการจัดเก็บ และจัดหารายได้ตามที่กฎหมายกำหนด รวมทั้งได้รับจัดสรรเงินอุดหนุนจากหน่วยงานส่วนกลาง ส่วนการใช้จ่ายของท้องถิ่นนั้นก็ต้องเป็นไปตามรายการที่มีกฎหมายกำหนดไว้

ในการวิเคราะห์ถึงสภาพการคลังของเทศบาลตำบลพุมเรียงจะพิจารณาจากรายรับ - รายจ่าย ตามเทศบัญญัติประจำปีงบประมาณย้อนหลังตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2541 - 2548 มีดังนี้

รายรับ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2548 เทศบาลตำบลพุมเรียง มีรายรับรวมประมาณ 28.37 ล้านบาท โดยแบ่งเป็นรายได้ภาษีอากร และรายได้ที่ไม่ใช่ภาษีอากร ซึ่งรายได้ที่ไม่ใช่ภาษีอากร แบ่งเป็น หมวดค่าธรรมเนียม ค่าปรับใบอนุญาต หมวดรายได้จากทรัพย์สิน หมวดรายได้เบ็ดเตล็ด และหมวดเงินอุดหนุน ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงรายรับในช่วงปีงบประมาณ พ.ศ.2541-2548 พบว่าเทศบาลมีรายรับรวมเพิ่มขึ้นแต่ไม่สูงมากนัก เนื่องจากมีการใช้จ่ายงบประมาณเพื่อการพัฒนาเป็นจำนวนมาก

รายจ่าย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2548 เทศบาลตำบลพุมเรียง มีรายจ่ายรวมประมาณ 0000 ล้านบาท เมื่อพิจารณาถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของยอดรายจ่ายรวมของเทศบาล พบว่ามียอดรายจ่ายรวมเพิ่มขึ้น แต่ไม่สูงมากนัก เนื่องจากมีการใช้จ่ายงบประมาณเพื่อการพัฒนาเป็นจำนวนมาก

ตารางที่ 4.4 แสดงรายรับรายจ่ายประจำปีของเทศบาลตำบลพุมเรียง ระหว่างปี 2541 – 2547

ประจำปี งบประมาณ	ประเภท			หมายเหตุ
	รายรับ (บาท)	รายจ่าย (บาท)	คงเหลือ (บาท)	
2541	4,565,833.28	3,827,002.48	738,830.80	เปลี่ยนแปลง ฐานะเป็น เทศบาลตำบล เมื่อปี พ.ศ.2542
2542	7,451,522.55	5,110,987.59	2,340,534.96	
2543	6,198,924.95	3,171,882.75	3,027,042.20	
2544	13,718,500.98	8,179,365.10	5,539,135.88	
2545	19,161,036.04	11,066,543.53	30,227,579.57	
2546	26,331,228.95	14,873,760.75	41,204,989.70	
2547	35,070,923.07	26,437,784.07	61,508,707.14	

ที่มา : เทศบาลตำบลพุมเรียง

สถานภาพการคลัง ของเทศบาลตำบลพุมเรียง โดยรวมในช่วงปีงบประมาณ พ.ศ. 2541 – 2548 อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี รายรับรวมสูงกว่ารายจ่ายรวมทุกปี และเมื่อเทศบาลตำบลพุมเรียง ได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาลตำบล เมื่อปี 2542 (เกณฑ์เงินต่อหัวเพิ่มสูงขึ้นเมื่อเปลี่ยนแปลงฐานะเป็นเทศบาล) เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รายรับรวมเพิ่มสูงขึ้น ส่วนรายจ่ายส่วนใหญ่จะใช้จ่ายเพื่อการลงทุนและพัฒนาท้องถิ่น

4.3.3 ลักษณะทางสังคม

4.3.3.1 ลักษณะประชากร

เทศบาลตำบลพุมเรียง มีประชากร ณ วันที่ 20 พ.ค. 2548 จำนวน 7,509 คน แยกเป็นครัวเรือน 1,840 ครัวเรือน มีเนื้อที่พื้นดินประมาณ 33 ตารางกิโลเมตร ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ย 230 คน ต่อตารางกิโลเมตร

ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวนประชากรในปี พ.ศ. 2544 – 2548 จำแนกตามเพศ

ปี พ.ศ.	เพศชาย / คน	เพศหญิง/ คน	รวม / คน
2544	3,708	3,784	7,492
2545	3,713	3,828	7,541
2546	3,704	3,828	7,532
2547	3,681	3,830	7,511
2548	3,689	3,820	7,509

ที่มา : เทศบาลตำบลตลาดไชยา

จากตารางแสดงจำนวนประชากรในช่วง พ.ศ.2544–2548 จะเห็นได้ว่าประชากรมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อย เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในชุมชนพุมเรียง ส่วนใหญ่

เป็นวัยทำงาน และวัยชรา และในพื้นที่ที่มีอาชีพประมงเป็นอาชีพหลักรองรับคนในวัยทำงาน ซึ่งเป็นอาชีพที่ทุกครัวเรือนประกอบกัน การย้ายถิ่นฐานหรือออกไปทำงานนอกตัวชุมชนจึงมีจำนวนน้อย หรือมีบ้างก็จะเป็นในลักษณะของไปเข้าเียนกลับ

ตารางที่ 4.6 แสดงจำนวนประชากรจำแนกตามอายุ ใน พ.ศ. 2548

อายุ / ปี	จำนวนประชากร / คน
0-12	1,437
13-20	924
21-60	4,186
61 ปีขึ้นไป	962
รวม	7,509

ที่มา : เทศบาลตำบลตลาดไชยา

จะเห็นได้ว่าในพื้นที่ส่วนใหญ่ประชากรจะอยู่ในวัยทำงาน เนื่องจากพื้นที่มีลักษณะของภูมิประเทศที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพการประมง และในปัจจุบันโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็กได้เปิดขึ้นเพื่อรองรับการประมงที่หามาได้ ในปัจจุบันประชากรส่วนใหญ่จึงมีลักษณะของผู้ที่อพยพย้ายถิ่นฐานจากนอกชุมชนเข้ามาอาศัยอยู่ และประชากรในวัยรุ่น หรือวัยศึกษานั้น มีจำนวนน้อยเนื่องจากในตัวตำบลพุมเรียงไม่มีสถานศึกษาระดับอุดมศึกษารองรับ เด็กในวัยนี้ส่วนใหญ่จึงออกไปศึกษาต่อก่อนนอกชุมชน

4.3.3.2 สภาพทาสังคม

ชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่เคยมีชีวิตเร่ร่อน อยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนตั้งแต่ครั้งสมัยหินราว 3,000 กว่าปีมาแล้ว ได้แก่ชนเผ่าเนกริต (Negrito) ชนเผ่ามาลาญเดิม (Proto-Malay) ได้ทิ้งมรดกทางวัฒนธรรมอันมีเครื่องมือหินต่างๆไว้ให้ปรากฏในทุกวันนี้ และต่อมาได้ผสมเผ่าพันธุ์ กับชาวอินเดีย ชาวไทยเดิม จนกลายเป็นชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่ในปัจจุบัน เฉพาะที่เห็นๆกันอยู่ในปัจจุบันก็สามารถมองเห็นลักษณะการเปลี่ยนแปลง และความแตกต่างทางสังคมได้อย่างชัดเจน คือชาวไทยมุสลิมซึ่งเป็นกลุ่มชนที่พียงย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พักอาศัยอยู่เป็นกลุ่มๆ เช่นแถบบ้านพุมเรียง บ้านสงขลา (คือพวกที่อพยพมาจากบ้านสงขลา) บ้านโต๊ะเจ้า ชาวจีนก็อยู่ในตัวเมืองหรือตลาดเพื่อทำการค้าขายเป็นอีกกลุ่มหนึ่ง ส่วนชาวพื้นเมืองแท้ๆ คงกระจ่ายอยู่ทั่วไป และมีการผสมผสานทางเผ่าพันธุ์มากยิ่งขึ้น แม้ชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่เคยอาศัยอยู่แถบภูเขา เพ - ลา ในตำบลปากหมาก ก็เกือบไม่เหลือลักษณะดั้งเดิมของตนให้เห็นเลย²²

²² ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, ไชยา-สุราษฎร์ธานี, (กทม.: กุศลสยามการพิมพ์, 2519)

รูปแบบชุมชนหรือการตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ มีลักษณะครอบครัวแบบครอบครัวขยาย (Extended Family) คือจะรวมกลุ่มกันอยู่ในพวกเดียวกันและปลูกที่อยู่อาศัยปลูกติดกระจุกตัวกันอย่างหนาแน่นในชุมชนบ้านหัวเลน โดยไม่ได้แยกออกเป็นหลังเอกเทศ ครอบครัวหนึ่งมีจำนวนสมาชิกสูงสุดถึง 18 คนต่อครัวเรือนโดยมีเหตุผลที่ว่า ไม่มีที่ดินพอที่จะแยกปลูกบ้านใหม่ได้ จึงใช้วิธีต่อบ้านเดิมอีกหนึ่งห้องหรือหนึ่งหลัง เมื่อบุตรธิดาแต่งงาน ครอบครัวใหม่ก็ยังคงอาศัยอยู่ร่วมกับครอบครัวของบิดามารดาของฝ่ายหญิงหรือชายก็ได้แล้วแต่ความสะดวก จะเห็นว่าไม่มีกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัดและตายตัว ถือเอาความสะดวกเป็นเกณฑ์ ซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันแม้ว่าปัจจุบันคนหนุ่มสาววัยทำงานจะออกไปประกอบอาชีพต่างถิ่นแต่บรรพบุรุษก็ยังคงอาศัยอยู่ที่เดิม เมื่อถึงเทศกาลงานสำคัญก็จะกลับมาเยี่ยมบ้าน เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ ชาวพุมเรียงมีอาชีพทางการประมง การขยายบ้านให้อยู่ติดต่อกันหรืออยู่รวมกันหลายครอบครัว กลับสะดวกและมีประโยชน์เพราะจะได้ช่วยกันทำงานและถ้าหากพ่อบ้านหรือผู้ชายออกทะเลต้องไปค้างแรมหลายคืน จะเหลือแต่ผู้หญิงเด็กและผู้สูงอายุ ดังนั้นการสร้างบ้านเรือนอยู่กระจุกตัวกันจึงทำให้เกิดความปลอดภัยและมีความอบอุ่น การย้ายถิ่นไปที่อยู่อาศัยไปอยู่หมู่บ้านอื่นเกือบไม่มีเลย ถ้ามีการย้ายก็จะไปอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกัน เช่นย้ายไปอยู่หมู่บ้านสงขลาซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ๆกับอำเภอไชยา และในด้านการสืบทอดมรดก ชาวไทยมุสลิมแบ่งให้บุตรชายมากกว่าบุตรหญิงสองเท่า²³

กลุ่มชาวไทยพุทธส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นครอบครัวจุดเริ่มต้น และจะปลูกบ้านเรือนเรียงขนานไปกับถนน ส่วนมากเป็นเรือนไม้สองชั้น และประกอบอาชีพการประมงเป็นหลักเช่นกัน

4.3.3.3 วัฒนธรรมประเพณี

1. ศาสนา

ประชาชนชาวพุมเรียงมีสภาพความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนความเชื่อทางศาสนาแตกต่างกันเป็น 2 กลุ่ม หรือสองวัฒนธรรม กล่าวคือ กลุ่มหนึ่งนับถือศาสนาอิสลามมีเชื้อสายบรรพบุรุษมาจากมาเลเซีย ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งนับถือศาสนาพุทธซึ่งบรรพบุรุษตั้งรกรากอยู่ ณ ที่นี้มาหลายชั่วอายุคนแล้ว หรือตั้งแต่สมัยพุมเรียงยังเป็นเมืองใหญ่มาก่อน และขณะนี้ครอบครัวเก่าแก่นั้นก็ยังคงดำรงชีวิตอยู่ ณ ชุมชนนี้ แต่อย่างไรก็ดีกลุ่มชาวพุมเรียงสองวัฒนธรรมก็ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวกันได้อย่างราบรื่น มิได้มีการขัดแย้งหรือกระทบกระทั่งกันในทางขนบธรรมเนียมประเพณี หรือทางศาสนาแต่ประการใด

²³ สัมภาษณ์ สมนึก จีรวางกูร, อายุ 71 ปี และ บุญศรี จินจุ, อายุ 64 ปี, 20 พฤศจิกายน 2548.

ในพื้นที่ศึกษามีวัดและมัสยิดอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะแยกออกจากกันโดยวัดจะอยู่บริเวณริมถนนรักษันรภิเษกเป็นส่วนใหญ่ และมัสยิดนั้นจะอยู่ในพื้นที่บ้านหัวเลน โดยวัดมีทั้งสิ้น 5 วัด และมัสยิดทั้งหมด 4 แห่ง คือ

1. **วัดโพธาราม (วัดเหนือ)** ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 1300 เลขที่วัด 98 หมู่ที่ 3 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สังกัดมหานิกาย มีเนื้อที่ 6 ไร่ 3 งาน 7 ตารางวา เป็นเนื้อที่ธรณีสงฆ์ 7 แปลง มีเนื้อที่ 135 ไร่ 18 ตารางวา มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือติดต่อกับเนื้อที่ของนายสุตร นางอ่อน นางเอื้อง ยาวประมาณ 3 เส้น 12 วา

ทิศใต้ ติดต่อกับถนนสายพุมเรียง-ไชยา ยาวประมาณ 3 เส้น 15 วา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับถนนซอยตันโพธิ์ ยาวประมาณ 2 เส้น 2 วา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับเนื้อที่ธรณีสงฆ์ของวัดโพธาราม และเนื้อที่ของนายเฉย ยาวประมาณ 1 เส้น 12 วา

วัดโพธาราม ชาวบ้านนิยมเรียกว่าวัดเหนือ บริเวณวัดตั้งอยู่บนเนินทรายใกล้ปากน้ำพุมเรียง ห่างจากทะเลประมาณกิโลเมตรเศษเป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งแต่ก่อนเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยที่อำเภอไชยา ทั้งที่ทำการอยู่ที่บ้านพุมเรียง ปัจจุบันยังมีกุฏิศาลา พระอุโบสถ ฯลฯ และโบราณศิลปวัตถุต่างๆ เป็นหลักฐานให้เห็นอยู่

วัดโพธารามจะสร้างมาแต่เมื่อไรยังไม่พบหลักฐานแน่ชัด ผลจากการสำรวจในด้านต่างๆพอประมาณได้ว่า คงไม่เก่าไปกว่าสมัยอยุธยาตอนปลายหรือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รุ่นเดียวกับวัดสมุหนิมิต

วัดโพธารามจะต้องมีสิ่งก่อสร้างอื่นๆอยู่ก่อนแล้ว ส่วนโบราณสถานที่เป็นถาวรวัตถุสมัยที่ยังเหลือให้เห็นอยู่จนทุกวันนี้ มีหลายอย่างเช่น “พระอุโบสถ” ที่สร้างแต่เมื่อไรไม่มีใครทราบ รู้แต่ว่าได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ เมื่อ พ.ศ. 2465 หน้าบันได้ประดับตกแต่งด้วยกระเบื้องถ้วยชาม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของรัตนโกสินทร์ทั้งจีนและฝรั่ง น่าเสียดายที่ถูกขโมยไปแล้วหลายชิ้น “บานประตูพระอุโบสถ” ทำจากไม้แกะสลักลวดลายเป็นทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ลงรักปิดทองฝีมือละเอียดนัก ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์ มีเจดีย์แบบศรีวิชัยอยู่รอบพระอุโบสถเป็นเจดีย์ที่สร้างใหม่ตามแบบเจดีย์พระบรมธาตุไชยา “บานหน้าต่างไม้แกะสลัก” ในวัดโพธารามมีกุฏิทรงไทยโบราณหลายหลังที่แม้ไม่งดงามนัก แต่ก็พบเห็นได้ไม่บ่อยนักในภาคใต้ นอกจากวัดที่เจริญรุ่งเรืองซึ่งมักมีเจ้านายขุนนางอุปถัมภ์ โดยเข้าใจว่าอาจจะสั่งทำจากทางภาคกลางเช่นเดียวกับของใช้ทั่วไป กุฏิที่ท่านเจ้าอาวาสพักอยู่ มีหน้าต่างแกะสลักรวมกว่า 10 บาน แต่ละบานมีรูปภาพไม่เหมือนกัน แกะสลักสวยงาม น่าดูทีเดียว บนศาลาโรงธรรมมีตู้ลายรดน้ำตู้สมัยรัตนโกสินทร์ ภายในตู้เก็บสมุดข่อยเก่าๆและหนังสือคัมภีร์ต่างๆจำนวนมาก โดยเฉพาะสมุดข่อยบางเล่มมีภาพเขียนที่จารึก เรื่องราวทางพุทธ

ศาสนาตลอดจนกฎหมายว่าด้วยทาสก็มี นอกจากนี้ยังมีกล้องใส่คัมภีร์ ไบลาณผังมุก โองไห ถ้วยชาม และของลายครามเก่าๆซึ่งล้วนแล้วแต่น่าเก็บรักษาทั้งสิ้น

2. **วัดศักดิ์คุณาราม (วัดหัวคู)** ตั้งขึ้นเมื่อ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2387 เลขที่วัด 178 หมู่ที่ 1 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ภาค 16 มีเนื้อที่ 14 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับถนนสายพุมเรียง-ไชยา ยาวประมาณ 4 เส้น

ทิศใต้ ติดต่อกับป่าสงวน ยาวประมาณ 4 เส้น

ทิศตะวันออก ติดต่อกับวัดพุมเรียงและโรงเรียนวัดพุมเรียง ยาวประมาณ 6 เส้น

ทิศตะวันตก ติดต่อกับที่ของนางเจียน

ที่ตั้งวัดศักดิ์คุณาราม เดิมเคยเป็นสนามรบระหว่างไทยกับพม่า มีการสร้างหอคอยคูรอบขึ้นและต้นคูรบหรือคูค่ายอยู่ตรงบริเวณนั้นประชาชนในสมัยนั้นเรียกว่าวัดหัวคู ต่อมาในสมัยที่กรมวชิรญาณวโรรสได้เสด็จผ่านมาทางวัดนี้ ได้ตั้งชื่อวัดนี้เสียใหม่ ว่า “วัดวินัยนิवासประดิษฐ์” ประชาชนจึงเรียกกันต่อมาสั้นๆว่า วัดวินัย

หลังจากที่วัดนี้ได้สร้างไปแล้วระยะหนึ่ง พระปลัดจากวัดเหนือ ตำบลพุมเรียง ได้ชักชวนข้าราชการประชาชนช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์ และท่านก็เป็นเจ้าอาวาสวัดนี้ ได้พระราชทานสมณะศักดิ์เป็นพระครูคุณานุกูล หลังจากท่านมรณภาพไปทางคณะสงฆ์ ได้เปลี่ยนชื่อวัดเสียใหม่เป็น “วัดศักดิ์คุณาราม” เพื่อเป็นอนุสรณ์แต่ท่าน แต่ประชาชนยังคงเรียกกันติดปากว่าวัดหัวคู หรือวัดวินัย มาจนถึงทุกวันนี้

โบราณสถานที่น่าสนใจมีดังนี้

- พระอุโบสถ เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม หลังคาสองชั้น มุงกระเบื้อง พื้นคอนกรีตเสริมเหล็ก ฝาผนังครึ่งปูนครึ่งไม้ เสาประตูหน้าต่างทำด้วยไม้ทั้งหมด มีความกว้าง 7 เมตร ยาว 13 เมตร สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2389 ขนาดและลักษณะของพระพุทธรูปในพระอุโบสถวัดศักดิ์คุณาราม มีพระพุทธรูป เป็นพระประธานในพระอุโบสถ ทำขึ้นจากปูนลงรักอาบน้ำทอง นั่งสมาธิ ปางพระประธาน หน้าตักกว้าง 1.6 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2389

- ศาลาการเปรียญ เป็นรูปทรงไทย หลังคาสองชั้น หลังคาทำด้วยไม้มุงกระเบื้อง เป็นอาคารชั้นเดียว เสาพื้นลูกกรงและบันไดทำด้วยไม้แล้วล้อมรอบด้วยกรงทังสี่ด้าน มีความกว้าง 8.5 เมตร ยาว 10.5 เมตร สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2342

3. **วัดพุมเรียง (วัดใหม่)** ตั้งเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2390 เลขที่ 177 หมู่ที่ 1 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สังกัดมหานิกาย มีเนื้อที่ 177 ไร่ 1 ตารางวา เป็นเนื้อที่ธรณีสงฆ์ 2 แปลง มีเนื้อที่ 12 ไร่ 5 งาน 7 ตารางวา มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับเนื้อที่ของนายนับ นางหวาน

ทิศใต้ ติดต่อกับวัดอุบล (วัดนอก)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับวัดสมุหนิมิต

ทิศตะวันตก ติดต่อกับโรงเรียนวัดพุมเรียง

ประวัติความเป็นมาของวัดพุมเรียงนั้นตามที่คนเก่าคนแก่ ได้เล่ากันต่อๆมาว่า เมื่อครั้งกรุงแตก พม่าได้ยกมาตีเมืองไชยาแตกด้วย ได้จับคนไทยไปขังในพระอุโบสถแล้วเผาทำลายวัด จนกลายเป็นวัดร้างเพิ่งจะมีการปฏิสังขรณ์ขึ้นมาภายหลังจึงได้ชื่อว่า วัดใหม่

ครั้นต่อมา ทางราชการร่วมกับคณะสงฆ์ได้เปลี่ยนชื่อของวัดใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับหมู่บ้านพุมเรียง และตำบลพุมเรียงว่าวัดพุมเรียงมาจนถึงปัจจุบันนี้ สำหรับผู้สร้างวัดนี้ไม่มีผู้ใดทราบ เพราะเป็นวัดเก่าแก่มาตั้งแต่สมัยโบราณ

โบราณสถานในวัดพุมเรียงที่สำคัญน่าสนใจ มีดังนี้

- พระอุโบสถ เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมหลังคาสองชั้น ก่ออิฐถือปูน มุงกระเบื้อง พื้นคอนกรีต เสา ประตู หน้าต่าง สร้างด้วยไม้ทั้งหมด พระอุโบสถนี้มีความกว้าง 8.15 เมตร ยาว 13.5 เมตร สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2390

- เจดีย์รอบพระอุโบสถรอบวัดพุมเรียง มีชื่อดังนี้

- เจดีย์รูปพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ก่ออิฐถือปูนมีฐานกำแพงมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาว 6.5 เมตร สูง 7.5 เมตร ส่วนที่ฐานเจดีย์องค์พระบรมธาตุ มีเจดีย์เล็กที่มีขนาดสูง 3 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2394

- เจดีย์พ่อท่านมา เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน มีฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างยาว 4 เมตร สูง 8 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2404

- เจดีย์พ่อท่านเสือ เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน มีฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างยาว 3 เมตร สูง 7 เมตรสร้างเมื่อ พ.ศ. 2412

- เจดีย์พ่อท่านอุ เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน มีฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างยาว 2 เมตร สูง 6 เมตรสร้างเมื่อ พ.ศ. 2455

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ภายในวัดพุมเรี่ยยังมีสิ่งก่อสร้างที่สำคัญซึ่งเป็นสถานที่ที่ใช้ทำพิธีทางศาสนา คือ ศาลาการเปรียญ (โรงธรรม) มีลักษณะเป็นรูปทรงไทย หลังคาสองชั้น โครงหลังคาทำด้วยไม้ มุงกระเบื้อง กั้นฝาเฉพาะทิศใต้ เสา พื้น หน้าต่าง ลูกกรง และบันไดทำด้วยไม้ทั้งหมด มีลูกกรงไม้ล้อมรอบทั้งสี่ด้านมีความกว้าง 11 เมตร ยาว 17 เมตร สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2516

4. **วัดสมุหนิมิต (วัดล่าง)** ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2392 เลขที่วัด 176 หมู่ที่ 1 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สังกัดมหานิกาย วัดนี้มีเนื้อที่ 31 ไร่

2 งาน 91 ตารางวา เป็นเนื้อที่ธรณีสงฆ์ 3 แปลง มีเนื้อที่ 35 ไร่ 1 งาน 39 ตารางวา มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับถนนสายพุมเรียง-ไชยา ยาวประมาณ 5 เส้น 7 วา

ทิศใต้ ติดต่อกับเนื้อที่ของนายฮิต สวัสดิ์ภักดี ยาวประมาณ 3 เส้น 10 วา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับเนื้อที่ป่าสงวนยาวประมาณ 4 เส้น 2 วา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับเนื้อที่นายเคลื่อน จันทรโสธร ยาวประมาณ 6 เส้น

วัดสมุหนิมิต ชาวบ้านเรียกว่าวัดล่าง คล้ายกับเป็นวัดคู่แฝดกับวัดเหนือเพราะเป็นวัดใหญ่ เคยเจริญรุ่งเรือง มีขุนนางอุปถัมภ์เหมือนกับโบราณวัตถุสถานทั่วไป ตามข้อความในศิลาจารึกที่ฝังไว้บนฝาผนังในพระอุโบสถได้กล่าวไว้ว่าวัดสมุหนิมิตเดิมชื่อว่า "วัดรอ" เจ้าพระยาพระคลังเสนาบดีว่าที่กรมท่าพระกลาโหมซึ่งเป็นต้นตระกูลของพระอภิมหัยสินนารักษ์ บุนนาค ออกมาลักเลขหัวเมืองปักชำใต้ เมื่อ พ.ศ. 2392 เห็นวัดรอรกร้าง จึงได้สร้างขึ้นใหม่ และสร้างเสร็จภายในเวลาเพียง 4 เดือน ขนานนามใหม่ว่าวัดสมุหนิมิต ต่อมา พ.ศ. 2493 พระอุโบสถปรักหักพังลงมา เช่น กำแพงแก้วประตูทุกทั้ง 4 ด้าน อาสนะพระพุทธรูป รูปนักษัตรพระอุโบสถพัทธสีมา 8 พัทธพระอภิมหัยผู้เป็นหลานได้ทราบเข้าจึงบริจาคเงิน 20,000 บาท ซ่อมแซมเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ท่านเจ้าพระยาอรรคมหาเสนาบดีบุนนาค ปู่ทวด ท่านเจ้าคุณหญิงนวล ยายทวด และสมเด็จพระยามหาประยูรวงศ์ ปู่คุณหญิงหรั่ง ย่าเจ้าพระยาพระสุรพันธ์ พิสุทธิ บิดาหม่อมบาง มารดา คุณตาซัวร์ คุณยายเต่า ซ่อมโดนพระสมุหทัย อินทสุวณโณ เจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณร วัดสมุหนิมิต

โบราณวัตถุสถาน ในวัดสมุหนิมิตที่มีความสำคัญและน่าสนใจได้แก่ "พระอุโบสถ" ก่ออิฐถือปูนมุงกระเบื้องเป็นสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระประธานลักษณะงามภายในพระอุโบสถเก็บรักษาศิลปวัตถุมีค่าไว้หลายชิ้น เช่น ตึกตาจีนเคลือบล้าแล มีกำแพงแก้วล้อมรอบ ประตูทุก 4 ด้าน "ศาลาการเปรียญ" สร้างด้วยไม้หลังคามุงกระเบื้อง ลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจีน ซึ่งนับวันจะหาดูได้ยาก "เครื่องปั้นดินเผา" จำพวกถ้วยชาม โอง ไห กระปุก ฯลฯ และเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆสมัยรัตนโกสินทร์ อันเป็นศาสนสมบัติของวัดมาแต่เดิมซึ่งมีมากมาย ล้วนแต่เป็นของเก่าที่มีค่าที่นับวันแต่จะหาชมได้ยาก สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าวัดสมุหนิมิตเคยเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต

5. **วัดนอกหรือวัดอุบล** เป็นวัดที่สร้างสมัยสุโขทัย มีอายุประมาณ 200 กว่าปี ผู้สร้างคือ พระปลัดท่อม อินทโชติ ท่านสร้างด้วยเงินที่ได้จากการเทศน์มาจากปักชำใต้ ท่านปลัดท่อมมีความสามารถในการเทศน์กัณฑ์มัทรี ก่อนที่ท่านมาอยู่ในพุมเรียงได้เป็นพระครูองค์พร้อมกับพ่อท่านมา ที่วัดนอกนี้เองเป็นวัดที่ ท่านพุทธทาส ภิกขุ บวช ซึ่งตรงกับวันอาทิตย์ที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2469วัดนอกแต่เดิมมีเนื้อที่ 69 วา แต่ปัจจุบันเหลือเพียง 42 วา มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับวัดพุ่มเรียง
ทิศใต้	ติดต่อกับทางเดินสาธารณะ และที่ดินของนางกุศล
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับเขตที่ดินสาธารณะ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับป่าช้าวัดพุ่มเรียง

ปัจจุบันวัดนอก หรือวัดอุบล เป็นวัดร้าง ไม่มีพระจำพรรษา

6. **วัดตระพังจิก (สวนโมกข์เก่า)** เป็นวัดอรัญญิก ซึ่งเป็นวัดร้างมานาน สมัยที่เจ้าคุณสมเด็จพะพุฒาจารย์ (โสม ฉนนมหาเถระ) เป็นสามเณรทางวัดโพธาราม เคยนำพระภิกษุสามเณรไป ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป และมุงหลังคาถ้ำพระประธานไว้ วัดนี้สมัยต่อมาท่านพุทธทาส ภิกขุ ได้ตั้งสวนโมกข์พลารามขึ้นเป็นครั้งแรก แต่เมื่อทางอำเภอย้ายที่ว่าการอำเภอออกไปตั้งที่ปัจจุบัน จึงได้ย้ายสวนโมกข์ตามไปด้วย²⁴

ปัจจุบันวัดนี้ ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลพุ่มเรียง ซึ่งอาณาเขตของวัดอยู่ติดกับหมู่บ้านชาวไทยมุสลิม สภาพบริเวณทั่วไปปกคลุมด้วยป่าไม้ร่มรื่น มีกุฏิพระสงฆ์สร้างอยู่รอบบริเวณพระอุโบสถและโรงธรรมสร้างรวมเข้าด้วยกัน ปัจจุบันนี้วัดยังคงเป็นวัดสวนป่าอยู่แต่พระจำพรรษาน้อย

7. **โรงเรียนสอนบาลี** เป็นโรงเรียนที่สร้างขึ้นทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ในบริเวณวัดพุ่มเรียง ผู้สร้างคือคุณพ่อแก้ว คุณแม่เดิม ศรียาภัย ซึ่งเป็นโยมอุปัถุม์วัดนี้ เมื่อสร้างเสร็จไม่มีครูสอน คุณแม่เดิมจึงนิมนต์ พระครูชยาภิวัดน (กลั่น) เป็นพระครูสอนนักเรียนบาลี ผู้ที่มาเรียนจะต้องเป็นพระและสามเณร นอกจากนี้โรงเรียนแห่งนี้ยังใช้เป็นที่สอนนักเรียนบาลีด้วย ผู้มาสอบจะเป็นพระมาจากที่อื่นก็ได้ เมื่อพระและสามเณรมาสอบเป็นจำนวนมาก คุณแม่เดิมและชาวบ้านก็จะจัดอาหารมาถวายทุกครั้ง ปัจจุบันที่แห่งนี้ใช้เป็นที่จำวัดของพระ และเป็นที่เก็บหนังสือที่สำคัญๆเกี่ยวกับพุทธศาสนา

8. **มัสยิด-สุเหร่า**

คำว่ามัสยิด เป็นคำที่มาจากภาษาอาหรับ ซึ่งภาษาต้นมาจากบาลีอัลตุลอัน คำว่าสุเหร่า เป็นคำที่มาจากภาษามลายู-ยาวีซึ่งคนไทยอิสลามที่มีเชื้อสายมาจากมาเลเซีย แต่ทั้งสองคำนี้แปลความหมายเหมือนกัน คือเป็นที่รวมบรรยายธรรม หรือเป็นสถานที่ทำพิธีนมัสการทางศาสนา แต่คนไทยอิสลามมักจะพูดติดปากว่าสุเหร่า แต่ถ้าเดินทางไปที่อื่นหรือต่างประเทศก็จะเรียกว่ามัสยิด มัสยิดหลังนี้เป็นหลังแรกที่คนไทยอิสลามที่มาอยู่ในพุ่มเรียง ซึ่งชาวไทยมุสลิมนี้เป็นพวกมลายู ซึ่งกวาดต้อนมาจากไทรบุรีอยู่ที่บ้านหัวเลน เรียกกันว่าแขกหัวเลน

ภายในพื้นที่ชุมชนพุ่มเรียง มีมัสยิดทั้งหมดสี่แห่งคือ

²⁴ ถวิล ณ ตะกั่วทุ่ง, อนุสรณ์สมเด็จพระพุฒาจารย์(โสม ฉนนมหาเถระ), หน้า 48

1. มัสยิดญัมอียะตุลอิสลาม สร้างเป็นอาคารถาวรเมื่อประมาณ พ.ศ. 2515 โดยชาวบ้านไทยมุสลิมช่วยกันสร้าง จุดประสงค์ที่สร้างขึ้นเพื่อทำพิธีในศาสนาในวันศุกร์ ซึ่งเป็นวันสำคัญในศาสนาอิสลาม ทุกคนต้องประกอบพิธีในสถานที่แห่งนี้ 5 เวลา ในทุกๆวัน
2. มัสยิดนุรุลอิสลาม เป็นมัสยิดที่มีศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียน
3. มัสยิดยุมอาตุลมุสลิมีน
4. มัสยิดฮิดายะห์

ส่วนคำว่า”ปอเนาะ”นี้คล้ายหอพักของนักศึกษาด้านศาสนาอิสลามที่เดินทางมาจากสถานที่ไกลๆแล้วมาพักอยู่เพื่อศึกษา หรือสอบในวิชาเกี่ยวกับด้านศาสนาที่ศึกษา

”บาราเสาะ” เป็นสำนักอบรมทางศาสนาที่ชาวบ้านต้องไปศึกษา และมีผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนา เป็นผู้สอนนักศึกษาผู้ใหญ่ แต่คนพุมเรียงจะเรียกสถานที่นี้ว่า ปอเนาะ

ภาพที่ 4.7 แสดงมัสยิดภายในพื้นที่ชุมชน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัดสมุหนิมิตร (วัดกลาง)

วัดพุมเรียง (วัดใหม่)

วัดศักดิ์คุณาราม(วัดหัวคู)

วัดตระพังจิก (สวนโมกเก๊า)

วัดไพธาราม (วัดเหนือ)

ภาพที่ 4.8 แสดงวัดภายในพื้นที่ชุมชน

2. ประเพณีต่างๆ ของพุมเรียง

ประเพณีของไทยพุทธ

1. ประเพณีทอดผ้าป่าหัวเสา

คำว่า “หัวเสา” (ภาษาถิ่นใต้) หมายถึงการแรกเริ่มการเข้าพรรษาซึ่งตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 มัคทายกจะแจกจ่ายสลากผ้าป่าให้แก่ชาวบ้านที่จะร่วมทำบุญ โดยเขียนตัวเลขในสลากนั้นแล้วนำไปถวายให้พระสงฆ์และสามเณรที่วัดทุกรูป รูปละ 4-5 ใบ เพราะชาวบ้านมีจำนวนมาก และในวันแรม 15 ค่ำเดือน 8 ชาวบ้านที่จะทำบุญทอดผ้าป่าหัวเสา จะต้องเตรียมซื้ออาหาร ผลไม้ ผ้าที่จะทอดผ้าป่า เช่น ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าสบง จีวร อย่างใดอย่างหนึ่งเพียงชิ้นเดียว และตัดกิ่งไม้ ปักไว้สำหรับพาดผ้าให้พระได้ชักผ้าป่านั้น เข้าตูมในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ชาวบ้านที่อยู่ห่างไกลจากถนนสายกลางออกไป จะมาปักพุ่มผ้าป่าในถนนสายนี้หมดทุกบ้าน มองดูแล้วสวยงามมาก และพระสงฆ์ที่มารับบิณฑบาต ก็จะตรวจดูพุ่มผ้าป่าไปด้วย ว่ามีตัวเลขตรงกันหรือไม่ ถ้าตรงกันพระสงฆ์ก็จะชักผ้าป่าหัวเสาพร้อมกับดับเทียนไข

เมื่อพระสงฆ์ชักได้ผ้าป่าหัวเสาของชาวบ้านคนใดแล้ว เขาก็จะเอาไปถวายถึงวัดที่พระจำพรรษา และมีการจัดถวายอาหาร และเป็นอันว่าเสร็จพิธีทอดผ้าป่าหัวเสา²⁵

2. ประเพณีการทำบุญเดือนสิบ หรือสารทเดือนสิบ

คำว่า “สารท” เป็นภาษาบาลี พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 ให้ความหมายว่า “เกี่ยวกับหรือเกิดในฤดูใบไม้ร่วง เทศกาลทำบุญสิ้นเดือนสิบ” ซึ่งประเพณีสารทเดือนสิบเป็นประเพณีที่อยู่พุมเรียงมาช้านาน และไม่เหมือนกับที่อื่น เนื่องจากการแบ่งการทำบุญสารทเดือนสิบไว้เป็นสามช่วงด้วยกัน คือ

ช่วงที่ 1 วันรับตายาย ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10

ช่วงที่ 2 วันกินเลี้ยงตายาย ตรงกับวันแรม 8 ค่ำ เดือน 10

ช่วงที่ 3 วันส่งตายาย ตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10

ประเพณีสารทเดือนสิบเป็นประเพณีที่รับมาจากอินเดีย ทั้งนี้ก็เพราะว่า ชาวพุมเรียงติดต่อกับอินเดียมานานเช่นเดียวกับหัวเมืองที่อยู่ชายฝั่งทะเลเดียวกัน

ในศาสนาพราหมณ์มีประเพณีอยู่อย่างหนึ่งเรียกว่า “เปตพลี” เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่ออุทิศแก่ผู้ตาย ประเพณีนี้ต่อเนื่องกันมาก่อนพุทธกาล ครั้นถึงสมัยพุทธกาลพระพุทธร่องค์ทรงพิจารณาเห็นว่า ประเพณีดังกล่าวมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้ จึงได้มีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน²⁶

²⁵ สัมภาษณ์ คลาย ยี่ถุง, 2 พฤศจิกายน 2548.

²⁶ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธประวัติเล่ม 2 มัชฌิมโพธิกถา, หน้า 36

เทศกาลเดือนสิบเป็นเทศกาลประกอบการบุญ ที่จัดขึ้นด้วยเหตุผลดังนี้ คือตามความเชื่อทางพุทธศาสนา เชื่อว่าปลายเดือนสิบนั้น ปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วนั้น โดยเฉพาะคนที่มีบาปมาก ซึ่งเรียกว่า “เปรต” จะถูกปล่อยมาจากพญายม เพื่อให้ขึ้นมาพบญาติพี่น้อง และลูกหลานของตนในเมืองมนุษย์ในวันแรม 1 ค่ำเดือน 10 นั่นคือวันรับตายาย และกลับลงไปนรกดังเดิมในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 คือวันส่งตายายนั่นเอง

3. ประเพณีลากพระหรือชักพระ

ประเพณีชักพระหรือบางครั้งก็เรียกว่าชักพระ บ้างก็เรียก “ประเพณีแห่พระ” ประเพณีนี้ชาวพุมเรียงปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณ

ประเพณีลากพระสันนิษฐานว่าเริ่มขึ้นในประเทศอินเดีย ตามลัทธิศาสนาพราหมณ์ ที่นิยมเอาเทวรูปออกแห่แหนในโอกาสต่างๆ ต่อมาชาวพุทธจึงนำเอาประเพณีของศาสนาพราหมณ์นั้นมาดัดแปลงให้ต้องกับคัมภีร์ทางศาสนาพุทธ

ตอนกลางคืนของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 จะมีประเพณีอย่างหนึ่งที่ไม่มีในท้องถิ่นใด นอกจากตำบลพุมเรียง คือ “ประเพณีกาตัม” กาตัมจะเริ่มเมื่อประมาณ 1 ทุ่ม โดยที่เด็กวัดหรือชาวบ้านที่นึกอยากสนุกจะเดินไปตะโกนร้องไปว่า “กาตัมๆ” ตามหมู่บ้าน ซึ่งถ้าเป็นเด็กวัดจะมีบาตรพระอุ้มไปด้วย พร้อมกับเพื่อนๆ ประมาณ 2-3 คนเดินตามหลัง เพื่อถือธงสำหรับใส่ตัมที่ได้จากชาวบ้าน เมื่อเด็กวัดได้ตัมแล้วจะนำกลับไปวัดเพื่อนำไปถวายพระส่วนที่เหลือก็เอาอย่างไฟไว้สามารถเก็บไว้ได้หลายวัน ประเพณีกาตัมนี้ทำกันในคืนที่รุ่งเช้าจะชักพระ

รุ่งเช้าวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ชาวบ้านจะนำตัมและข้าวสารสุกไปตักบาตรที่วัดโพธาราม โดยตักบาตรพระพุทธรูปซึ่งเป็นพระพี่พระน้อง 2 รูป ที่อัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนบุษบกเพื่อจะชักลาก พระภิกษุสงฆ์ สามเณรจะนั่งเป็นแถวตามลำดับพรรษาที่บวชเพื่อให้ชาวบ้านเดินตักบาตร 2 ข้างทางทั้งซ้ายและขวา การตักบาตรนี้เรียกว่า “ตักบาตรเทโว”

ประเพณีลากพระของชาวพุมเรียงมีอยู่ 2 ประเภท คือลากพระบกกับลากพระน้ำ การลากพระบกคืออัญเชิญพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรขึ้นประดิษฐานบนบุษบก แล้วแห่แหนโดยการลากไปทางบก ส่วนการลากพระน้ำ คืออัญเชิญพระพุทธรูปปางห้ามญาติขึ้นประดิษฐานบนบุษบกในเรือ แล้วแห่แหนโดยการลากไปทางลำน้ำไปจอดที่แหลมโพธิ์ แล้วอัญเชิญไปสมโภชที่ วัดสมุหนิมิต (วัดล่าง) หรือที่โรงเรียนวัดพุมเรียงแล้วแต่กรรมกรจะตกลงกัน

ก่อนจะถึงวันลากพระคือในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 คณะกรรมการจัดงานแห่พระจะอัญเชิญพระพุทธรูป พระพี่พระน้องมาสงฆ์โดยชาวบ้านในตำบลพุมเรียงที่นับถือศาสนาพุทธจะช่วยกันตักน้ำไปสงฆ์พระพุทธรูป เมื่อสงฆ์เสร็จแล้วชาวบ้านก็จะเอาน้ำที่สงฆ์พระพุทธรูปกลับไปบ้านเพื่อเป็นสิริมงคล เวลากลางคืนจะมีการสมโภชฉลองก่อนที่จะอัญเชิญแห่แหน โดยจะ

มีบุษบกหรือเรือพระที่ประดับตกแต่งแล้ว ไว้ประดิษฐานพระพุทธรูปเพื่อแห่แหน และชักเรือไปตามถนน โดยแล้วแต่ว่าจะมีการสมโภชกันกี่วัน ซึ่งเมื่อแล้วเสร็จก็จะอัญเชิญพระพุทธรูปไปสงฆ์น้ำอีกครั้ง เสร็จแล้วจึงนำไปประดิษฐานยังที่เดิม

4. ประเพณีเพลงบอก

ชาวมุมเรียงมีประเพณีอย่างหนึ่ง ที่รักษาสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนทุกวันนี้ คือ “ประเพณีเพลงบอก” เพลงบอกคือการร้องเพลงสดๆ ที่คิดขึ้นมาทันทีทันใดขณะที่ร้องเพลง ผู้ร่วมวงในการร้องเพลงบอกจะมีตั้งแต่ 4 คนขึ้นไปจนถึง 10 คน จะร้องไปตามบ้านเรือนของชาวบ้าน เมื่อไปถึงบ้านใครก็จะเรียกเจ้าของบ้านเป็นเพลงบอก ต่อจากนั้นก็บอกสาเหตุของการร้องเพลงบอก ไม่ว่าจะเป็นเพลงขอเงินหรือเหล้า หรือสิ่งใดตามแต่วัตถุประสงค์ที่ร้องเพลง แต่ส่วนใหญ่จะร้องขอเงินเพื่อนำไปร่วมทำบุญ ซึ่งเทศกาลที่นิยมร้องเพลงบอกคือ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ตระกูลสงกรานต์

5. ประเพณีสวดมาลัย

การสวดมาลัยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อจะได้ร่วมกันชุมนุมเฝ้าศพ มิให้งานเสียบเหงา มิให้เจ้าบ้านหรือญาติของผู้ตายต้องเศร้าโศกจนเกินไป จึงหาวิธีการ ทำให้งานศพมีความรื่นเริงเล็กๆน้อยๆ ด้วยการสวดมาลัย

การสวดมาลัย คือการตั้งวงกันขึ้นอ่านหนังสือพระมาลัย (เป็นกวีนิพนธ์ซึ่งร้อยกรองขึ้นมาเพื่อการนี้โดยเฉพาะ) ส่วนใหญ่เป็นการประพันธ์แบบกาพย์กลอน ในขั้นแรกนั้นการสวดพระมาลัยเป็นหน้าที่ของสงฆ์ คือเมื่อจบจากการสวดอภิธรรม แล้วจะต่อด้วยการสวดพระมาลัยด้วยพระจำนวน 4 รูป ซึ่งเรียกว่า “หนึ่งเตียง” โดยมีतालบัตรบังหน้าขณะที่สวด พระที่จะสวดพระมาลัยต้องมีความชำนาญโดยการฝึกหัดสวดโดยเฉพาะ และยึดเอาเรื่องพระมาลัยมาสวดจริงๆ

แต่ในสมัยหลังๆมา การสวดมาลัยเปลี่ยนไปเป็นอันมาก เพราะพระสงฆ์ไม่ได้สวด จะมีฆราวาสเป็นผู้สวด ต่อจากพระที่สวดอภิธรรมจบแล้ว โดยสวดให้มีเรื่องพระมาลัยพอเป็นเค้าเท่านั้น โดยเวลาสวดจะเพิ่มเรื่องอื่นเพื่อเพิ่มบรรยากาศให้สนุกสนาน เช่น เรื่องพระอภัยมณี จันทร์โครพ ขุนช้างขุนแผน เป็นต้น

คัมภีร์ที่ใช้สวดนี้สมัยโบราณเป็นหนังสือบุद्धา ซึ่งเขียนเป็นอักษรขอม คล้ายคัมภีร์พระไตรปิฎก วัดที่มีคัมภีร์พระมาลัยในตำบลมุขเรียงมีอยู่วัดเดียวเท่านั้นคือ วัดสมุทนิมิต แต่ในที่ตัวอำเภอไชยามีที่วัดป่าไผ่เลย เป็นคัมภีร์ที่มีตัวหนังสือเป็นตัวอักษรไทย ปัจจุบันทำด้วยกระดาษคล้ายหนังสือบุद्धาในสมัยโบราณ ทำนองการประพันธ์เป็นกาพย์ มีความหนาประมาณ 1 คืบ ยาวประมาณ 1-2 ศอกเศษ

แต่เดิมงานศพแทบทุกงานจะมีการสวดมาลัย แต่ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยหลงเหลือให้เห็นแล้ว เนื่องจากไม่ค่อยมีผู้สนใจสืบทอด และหาคนที่มีการสวดมาลัยได้ยาก ในตำบลพุมเรียงบางครั้งเรียกการสวดมาลัยว่า “การชักมาลัย” และบางครั้งจะมีผู้หญิงที่รักสนุกก็จะไปสวดร้องเป็นลูกคู่รับ การสวดนี้จะไม่มีการสวดหรือคำตอบแทนใดๆทั้งสิ้น แต่ทางเจ้าบ้านงานศพต้องจัดอาหารไว้ต้อนรับเป็นพอเท่านั้น

ประเพณีของชาวไทยมุสลิม

มุสลิมในพุมเรียงเป็นราษฎรกลุ่มใหญ่ ซึ่งมีประมาณ 300 ครัวเรือน ชาวไทยมุสลิมในพุมเรียงจึงมีประเพณีเป็นของตนเอง บวกกับหลักการศาสนาซึ่งบัญญัติไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน ในแต่ละอย่างย่อมมีทั้งประเพณีของหมู่บ้าน และหลักตามศาสนาปะปนกันไป สิ่งเหล่านี้จะเริ่มตั้งแต่เกิดมาจนถึงวันสุดท้ายของชีวิต โดยมีประเพณีที่สำคัญๆ คือ เริ่มจากการทำบุญรับขวัญ เมื่อภรรยาหรือหญิงมีท้อง และเมื่อเด็กได้เกิดมาก็มีการโกนผมไฟซึ่งอาจทำในอายุประมาณ 1 สัปดาห์ หลังจากนั้นก็มีพิธีการเข้าแขก (สุนัด) เมื่อเป็นหนุ่มเป็นสาวก็มีพิธีแต่งงาน และในที่สุดก็มีพิธีการศพ ซึ่งเป็นพิธีสุดท้ายของชีวิต

1. พิธีการโกนผมไฟ

พิธีการนี้นิยมทำกันเมื่อเด็กอายุได้ประมาณ 7 วัน พิธีนี้บิดามารดาเป็นผู้ทำให้บุตรของตน โดยเริ่มจากการเตรียมข้าวของไว้ทำบุญ เชื้อเชิญแขกมาในงานบอกโต๊ะครูเพื่อจะประกอบพิธีในงานนี้ เริ่มด้วยการทำบุญในวันที่กำหนดเอาไว้ หลังจากนั้นก็มีพิธีการโกนผมไฟก่อนพร้อมกับการกล่าวสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้า เมื่อโกนผมเสร็จก็ขึ้นเปลกล่าววการกล่มเด็ก เป็นภาษาอาหรับสุดท้ายขอพรให้เด็กผู้นั้น เป็นอันเสร็จพิธี²⁷

2. พิธีแต่งงานหรือพิธี นิกะฮ์

พิธีแต่งงานหรือพิธี นิกะฮ์ พิธีนี้คล้ายๆกับของศาสนาพุทธ แต่ที่ปลีกย่อยไปจะต้องมีพิธีนิกะฮ์ ซึ่งเป็นหลักของศาสนาอิสลาม ซึ่งการนิกะฮ์จะต้องมีข้อบังคับตามหลักศาสนาอิสลาม 5 ประการ คือ

1. หวันหลี่ คือผู้ปกครองของฝ่ายหญิง อาจเป็นพ่อ หรือบุคคลที่พ่อแม่มอบหมายให้เป็นตัวแทน ถ้าไม่มีพ่อจะต้องเป็นผู้สืบเชื้อสายฝ่ายพ่อที่ใกล้เคียงที่สุด
2. ลักษี คือ มีสักขีพยานในการแต่งงาน 2 คน
3. คำกล่าวคำรับ คือ คำกล่าวของหวันหลี่ คำรับคือ คำรับของเจ้าบ่าว
4. ตัวเจ้าบ่าว
5. ตัวเจ้าสาว

²⁷ สัมภาษณ์ ชัดติยา สุนธารักษ์, 20 พฤศจิกายน 2548.

พิธีนี้เริ่มต้นจากหัวหน้าสี่จะมอบเจ้าสาวให้กับเจ้าบ่าวโดยจะกล่าวคำเป็นภาษาอาหรับหรือภาษาไทย โดยมีสักขีพยาน เป็นอันว่าเสร็จพิธี²⁸

3. พิธีการศพ

เมื่อมีการตายเกิดขึ้น ก็มีการนำมิดัน ซึ่งเป็นที่สำหรับตั้งศพ โดยเอาศพไว้ข้างบน มีผ้ามาคลุมไว้เรียบร้อย ต่อจากนั้นจึงไปบอกญาติให้ทราบ เพราะจะได้มีพิธีฝัง โดยต้องฝังศพ (มะหยัด) ก่อน 24 ชั่วโมง เมื่อญาติมาทันพร้อมแล้วก็มีพิธีการอาบน้ำศพ โดยมีหลักที่ว่า ถ้าผู้ชายตายผู้ชายจะต้องเป็นผู้อาบน้ำ และถ้าผู้หญิงตายผู้หญิงจะเป็นผู้อาบน้ำ โดยการถูสบู่ให้สะอาด และมีการรดน้ำพุทรา รดน้ำกิมเล็บ และใช้ผ้าเช็ดตัวซับให้แห้ง เสร็จแล้วใช้ผ้าห่อตัว โดยผู้ชายจะห่อ 3 ชั้น ส่วนผู้หญิงจะห่อ 5 ชั้น การห่อจะมีการใส่ไม้จันทน์หอมและสำลีเป็นการซับน้ำ เมื่อห่อเสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีการละหมาดให้กับคนตาย ซึ่งคนตายจะอยู่ในท่ายืน เมื่อจบการละหมาดจะทำการฝังทันที การฝังขุดหลุมขนาดยาวเท่าโลง ลึกประมาณ 1 ½ เมตร จึงยกศพใส่โลง โดยหันหน้าไปทางทิศตะวันตก (กิบลัก) เมื่อฝังเสร็จจะมีการอ่านตะละเก็บให้กับคนตาย เป็นอันว่าเสร็จพิธี²⁹

4. เดือนรอมฎอนกับการถือศีลอด

มีลักษณะเหมือนกับทั่วไป

ภาพที่ 4.9 แสดงวัน หนะรียายอพิตอริ ของศาสนานิสลาม

²⁸ สะอาด ร่าหมาน ผู้ให้สัมภาษณ์

²⁹ มล (มะลิกี) สุนธาร์กษ ผู้ให้สัมภาษณ์

คุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

การศึกษาถึงองค์ประกอบที่มีคุณค่า และเอกลักษณ์ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงตั้งแต่อดีตสืบทอดมาถึงปัจจุบันนั้น ทำให้ทราบถึงโครงสร้างและลักษณะสภาพการใช้พื้นที่ และนำมาวิเคราะห์เพื่อสรุปหารูปแบบ และเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง เพื่อที่จะทราบถึงคุณค่าของชุมชนในปัจจุบันและทิศทางการพัฒนาชุมชนต่อไป

5.1 คุณค่าขององค์ประกอบทางกายภาพ

5.1.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

จากลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในขั้นแรก ในการเลือกพื้นที่ตั้งบ้านเมืองอยู่บนสันทรายริมทะเลเนื่องจากความเหมาะสมทางสภาพภูมิศาสตร์ ถ้าตั้งเมืองลึกเข้าไปก็มีแต่ป่าเขาโรคภัยไข้เจ็บก็เกิดขึ้นได้เสมอการติดต่อใดๆย่อมไม่สะดวก ซึ่งที่ราบลุ่มชายทะเลเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การประกอบกิจกรรม สะดวกแก่การติดต่อค้าขาย สะดวกแก่การนำเรือเข้าเทียบท่าหลบคลื่นลม สะดวกแก่การคมนาคมรับความเจริญจากภายนอก จึงเป็นแหล่งที่เจริญกว่าเสมออีกประการหนึ่งคือพลเมืองสมัยนั้นก็คงมีไม่มากนักการตั้งเมืองหรือที่พำนักอาศัย สันทรายหรือที่ดอนดูจะเหมาะสมกับสภาพและความจำเป็น เพราะสันทรายธรรมชาติเป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง หรือถ้าหากน้ำท่วมก็ไม่มากมายนัก ซึ่งสันทรายเป็นส่วนที่เพิ่มไหล่พื้นน้ำเป็นแผ่นดินใหม่จึงมักอยู่ใกล้ทะเล จากลักษณะทางภูมิประเทศที่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐาน จึงเป็นจุดเริ่มต้นของผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ริมน้ำในพื้นที่ที่อาศัยการสัญจรทางน้ำในการติดต่อสื่อสารกัน จนมีการพัฒนาและขยายขนาดของชุมชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ ซึ่งยังคงคติความเชื่อทางศาสนา ที่ใช้วัดและมัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน การกระจัดตัวของชุมชนจึงอยู่ตามน้ำลำคลองและเริ่มย้ายบ้านเรือนขึ้นมาตั้งบนบกแทน แต่ยังคงตั้งอยู่ไม่ไกลจากโครงข่ายลำน้ำย่อยที่แยกมาจากแม่น้ำลำคลอง ซึ่งการเชื่อมโยงของผู้คนยังคงอาศัยโครงข่ายลำน้ำย่อย และโครงข่ายการคมนาคมทางบกเป็นตัวเชื่อมโยงแต่ละพื้นที่เข้าหากัน

ขั้นตอนการขยายตัวและการปรับเปลี่ยนที่ส่งผลต่อชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงลักษณะการตั้งถิ่นฐานจากริมน้ำมาสู่บก โดยอาศัยการสัญจรทางถนนเป็นหลักตั้งแต่ประมาณปี 2448 โดยได้สร้างถนนสายแรกตัดผ่านพุมเรียงคือถนนรักษันรึก¹ ที่ปัจจุบันยังคงมีอยู่ ดังนั้น

¹ ชื่น เปรมะดิษฐ์, บันทึกความทรงจำของนายชื่น เปรมะดิษฐ์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2535), หน้า 42.

ปัจจัยที่สำคัญช่วงนี้ คือ ระบบการคมนาคมทางบก ทำให้เกิดการพัฒนาตามแนวถนน ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนลักษณะของชุมชนเดิม ทั้งในแง่กายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ทำให้ชุมชนได้รับอิทธิพลของความเจริญที่เข้ามาในรูปแบบต่างๆ เช่น เทคโนโลยี ระบบทุนนิยม สภาพเศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพ รูปแบบการปะทะกันทางสังคม การปรับเปลี่ยนนี้ส่งผลโดยรวมกับสภาพแต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ยังไม่สามารถทำลายลักษณะของชุมชนเมืองเก่าที่มีการผสมผสานระหว่างสองวัฒนธรรมได้ ผู้คนส่วนใหญ่ยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแบบเดิมๆ สภาพของชุมชนเมืองเก่าจึงถูกกำหนดด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้คน สภาพลำน้ำ พื้นที่ สภาพแวดล้อม และองค์ประกอบของชุมชนสองวัฒนธรรม ซึ่งสามารถแยกออกเป็นส่วนต่างๆ ได้ดังนี้

1. ชุมชน

การพิจารณาความสัมพันธ์ทางด้านกายภาพที่มีมาตั้งแต่อดีต และยังคงสืบเนื่องต่อไปในอนาคตทั้งรูปแบบของการตั้งถิ่นฐาน ตำแหน่งที่ตั้ง และพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยที่เกาะกลุ่มอยู่ในตัวเมืองเก่าและบริเวณริมน้ำ อันประกอบด้วยตัวแปรที่สำคัญคือ

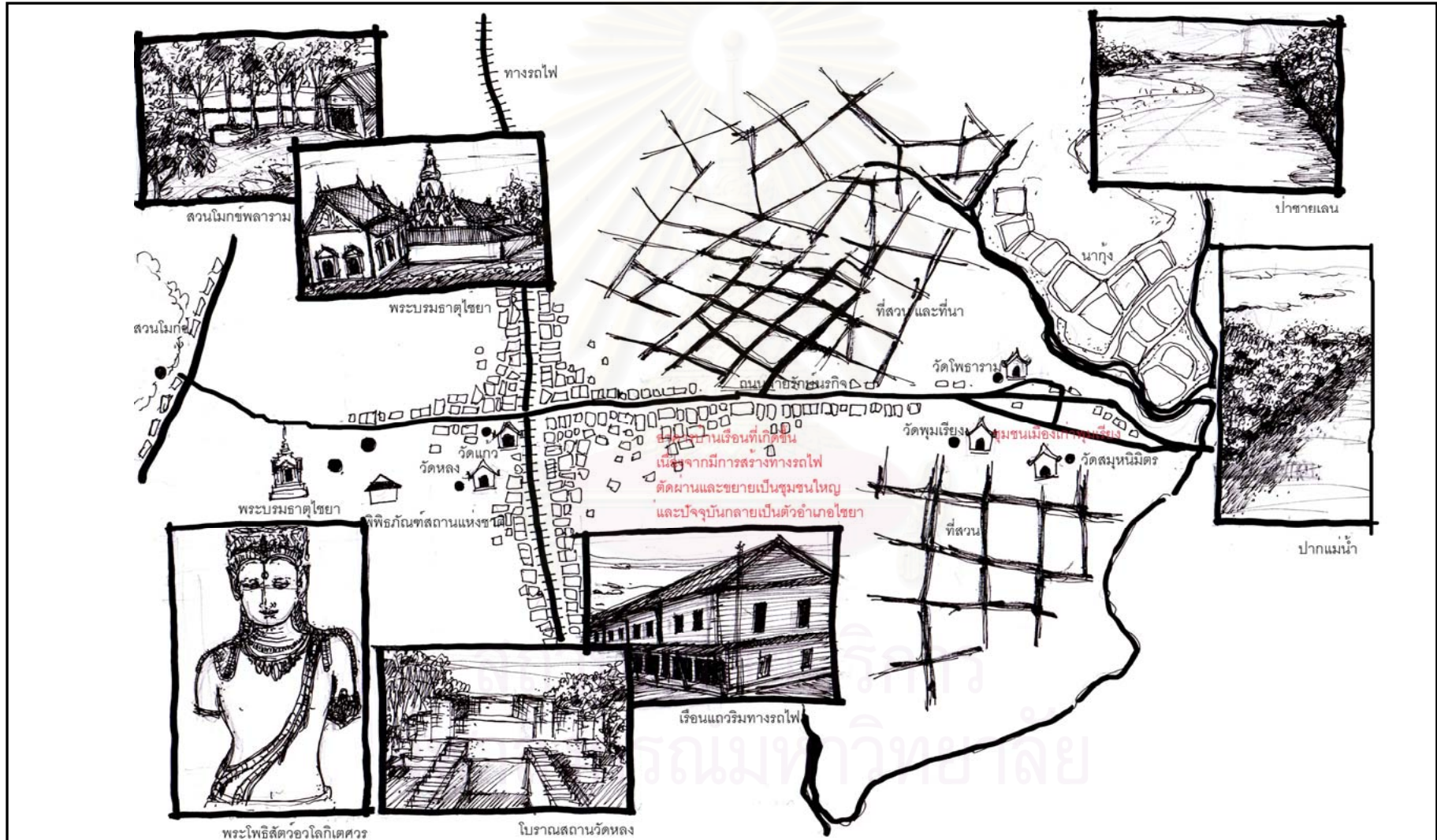
1) การตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวตามแนวถนนและลำน้ำ เมื่อพิจารณารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน แต่เดิมเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนสันทรายริมน้ำ การคมนาคมทางบกยังมีได้บุกเบิก การติดต่อค้าขาย การไปมาหาสู่ หรือการมาเยี่ยมเยียนของเจ้าเมืองจึงใช้ทางน้ำเป็นทางสัญจรหลัก การเกษตรกรรมที่ผู้คนในชุมชนในอดีตประกอบกันเป็นส่วนใหญ่ก็อาศัยแม่น้ำลำคลอง ความผูกพันกับน้ำของคนชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงจึงมีมาตั้งแต่อดีต ต่อมาเมื่อประมาณปี 2448 ได้มีการตัดถนนสายแรกผ่านพุมเรียงคือถนนรักษันรภิกิจ การตัดถนนสายนั้นนั้นเป็นการตัดเพื่อเชื่อมโยงระหว่างตัวเมืองไชยาเก่าคือเมืองพุมเรียง กับพระบรมธาตุไชยา และเห็นได้ว่าตามเส้นถนนรักษันรภิกิจนี้มีวัดวาอารามกระจายไปทั่วขนานกับเส้นถนน คือ วัดแก้ว วัดหลง วัดศักดิ์คุณาราม วัดพุมเรียง วัดสมุหนิมิต ซึ่งวัดเหล่านั้นเป็นวัดเก่าแก่ มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-13 เรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เห็นได้ว่าการเชื่อมโยงการคมนาคมทางน้ำ โดยพุมเรียงเป็นจุดพักเรือสินค้าตั้งแต่อดีตกับการสัญจรทางบกที่พาดผ่านเข้าสู่ตัวพระบรมธาตุ นั้นได้ทิ้งร่องรอยอารยธรรมเอาไว้มากมาย เมื่อการคมนาคมทางบกเข้ามามีบทบาทสำคัญบ้านเรือนจึงขยายตัวออกมาตั้งโดยยึดแนวถนนเป็นหลัก ต่อมาเมื่อมีการตัดทางรถไฟสายใต้ผ่านอำเภอไชยาตัดถนนรักษันรภิกิจ หรือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 การคมนาคมสะดวกมากยิ่งขึ้น ผู้คนก็ได้เริ่มมาตั้งบ้านเรือนทำมาหากินอยู่ใกล้ ๆ ทางรถไฟมากกว่าเดิมและกลายเป็นชุมชนใหญ่ควบคู่ไปกับชุมชนพุมเรียง กระทั่งใน พ.ศ. 2478 จึงได้ย้ายที่ว่าการอำเภอจากตำบลพุมเรียงมาตั้งที่บ้านดอนโรงทอง (ตำบลตลาดไชยาในปัจจุบัน) ใกล้ ๆ สถานีรถไฟไชยา ตัวเมืองไชยาเดิมที่ตั้งอยู่ที่ตำบลพุมเรียงจึงย้ายมาที่ตำบลตลาดไชยา และเปลี่ยนชื่ออำเภอพุมเรียงเป็นอำเภอไชยา และได้

ย้ายที่ว่าการอำเภอพุมเรียงมาตั้งที่ตำบลตลาดไชยา และเปลี่ยนชื่อเป็นที่ว่าการอำเภอไชยา พุมเรียง จึงกลายเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอไชยา โดยมีการปกครองแบบเทศบาลตำบลมาจนถึงปัจจุบัน

จากภาพถ่ายทางอากาศตั้งแต่ปี 2510 จนถึงปัจจุบัน พบว่าชุมชนที่อยู่บริเวณตัวเมืองพุมเรียงเก่ามีลักษณะของการตั้งถิ่นฐาน และการขยายตัวที่เด่นชัด คือการขยายตัวตามแนวเส้นทางคมนาคม คือเส้นทางคมนาคมทางบกและทางน้ำที่มีความผสมผสานกันในการใช้สอย ซึ่งการขยายตัวหรือพัฒนาเป็นไปในลักษณะเป็นแนวยาวขนานไปตามเส้นทางคมนาคม (Ribbon Development) โดยในช่วงแรกๆจะมีการขยายตัวหรือการตั้งถิ่นฐานแบบซ้ำๆและค่อยเป็นค่อยไป จนถึงปี 2518 จึงมีการขยายตัวและปรับเปลี่ยนอย่างเห็นได้ชัด จากการตั้งข้อสังเกตจากกลุ่มอาคารเรือนแถว และเรือนแฝดดั้งเดิมหลายหลังซึ่งปัจจุบันอยู่ติดกับเส้นทางถนนแทนที่จะเป็นคูคลอง เนื่องจากเส้นทางถนนสายวิเศษนรกิจ และถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 เส้น ไชยา-พุมเรียง ได้ตัดถนนทับคูน้ำเก่าที่เคยมีอยู่ในชุมชน กลุ่มบ้านเรือนดังกล่าวจึงสร้างอยู่ติดกับถนนที่สร้างทับคูน้ำเดิม ซึ่งภาพรวมของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวของชุมชนไทยพุทธ ยังตั้งเกาะกลุ่มกระจุกตัวอยู่สองฝั่งถนนภายในชุมชนดั้งเดิม และกระจายตัวออกตามแนวถนนที่ตัดใหม่ ส่วนชุมชนมุสลิม การขยายตัวในเชิงพื้นที่นั้นน้อยมาก เนื่องจากชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่จะสร้างบ้านกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่ชุมชนเดิม จนปัจจุบันลักษณะของตัวอาคารก็ยังคงกระจุกตัวอยู่ภายในพื้นที่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5.1 แสดงลักษณะทางภูมิศาสตร์ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงและพื้นที่ต่อเนื่อง

2) **สภาพอาคารบ้านเรือน** แต่เดิมชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงเคยเป็นที่ตั้งของชุมชนที่อยู่บริเวณริมคลองพุมเรียงที่เชื่อมต่อไปสู่อ่าวบ้านดอน ส่งผลให้การประกอบอาชีพที่มีมาตั้งแต่ตั้งเดิมครั้งอดีต คือการประมงบริเวณชายฝั่ง และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน สภาพอาคารบ้านเรือนตั้งเดิมที่ตั้งอยู่บริเวณริมคลอง จึงมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นเรือนพื้นดินยกใต้ถุนสูง มีองค์ประกอบในการรองรับการทำมาหากิน คือ บริเวณบ้านมีท่าเรือเพื่อไว้จอดเรือ มีลานบริเวณออกสู่คลองเพื่อใช้ในการเก็บผลผลิตที่ได้จากทะเล มีพื้นที่เก็บอุปกรณ์หาปลา และในปัจจุบันลักษณะอาคารที่อยู่บริเวณริมคลองก็ยังคงรูปแบบเดิม แต่วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเพื่อให้คงทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศ ต่อมาเมื่อเมืองพุมเรียงเป็นจุดแลกเปลี่ยนการค้าขายของพ่อค้าพาณิชย์ ความเจริญรุ่งเรืองและความหลากหลายของวัฒนธรรมเข้ามาสู่ตัวเมืองพุมเรียงมากยิ่งขึ้น การดำรงอยู่ในสังคมของประชาชนเริ่มก้าวเข้าสู่ความเป็นเมืองลักษณะทางสังคมเริ่มก้าวสู่ความเป็นคนเมืองในสมัยนั้น อาคารบ้านเรือนเริ่มขยายเข้าสู่บก อีกทั้งพุมเรียงยังเป็นเมืองหลวงของไชยาในสมัยนั้น อาคารเป็นเรือนไทยพื้นดินตั้งเดิมที่ตั้งอยู่ริมน้ำเมื่อขยายขึ้นมาสู่บกได้เริ่มเปลี่ยนแปลงให้ตอบรับกับสภาพความเป็นอยู่มากยิ่งขึ้น โดยในสมัยหลังส่วนมากสร้างเป็นเรือนไม้สองชั้น ชั้นล่างเป็นร้านขายของ ชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัยหลับนอนซึ่งปัจจุบันยังหลงเหลืออาคารที่เป็นเรือนไม้สองชั้นเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่จะพบบริเวณถนนรักษันรภิรักษ์ อาคารที่เป็นเรือนพื้นดินตั้งเดิม ซึ่งพบมากในบริเวณริมคลองมีการเปลี่ยนแปลงต่อเติมอาคาร เพื่อตอบรับการใช้สอย กล่าวคือภายในอาคารหนึ่งหลังนั้นมีกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้นจากแต่เดิมที่เป็นสังคมของชาวประมงชายฝั่ง บ้านเรือนใช้เพียงเพื่ออาศัยหลับนอน แต่เมื่อความเจริญรุ่งเรืองก้าวเข้ามา อาชีพเสริมก็มีบทบาทมากยิ่งขึ้น โดยชาวพุมเรียงมีอาชีพเสริมคืออาชีพทอผ้า และเย็บหมวก และขยายเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน การใช้พื้นที่แต่เดิมที่ตอบรับการใช้สอยเริ่มไม่เพียงพอ จึงมีการต่อเติมบ้านเรือนออกไป แต่เนื่องด้วยความจำกัดทางด้านพื้นที่การต่อเติมทางแนวราบจึงเกิดขึ้นน้อย ตัวอาคารจึงต่อเติมในส่วนของใต้ถุนบ้านเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่จะพบมากในบริเวณบ้านหัวเลนเป็นชุมชนชาวไทยมุสลิม อีกทั้งในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงปัจจุบันยังคงมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างค่อยเป็นค่อยไป อาคารบ้านเรือนในสมัยถัดมาจึงยังคงเป็นอาคารที่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์รูปแบบอาคารพื้นดิน แต่วัสดุที่ใช้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบรับกับสภาพปัจจุบัน และมีอาคารรูปแบบร่วมสมัยปะปนอยู่บ้างประปราย ซึ่งส่วนใหญ่จะสร้างในพื้นที่ส่วนขยายจากตัวเมืองเดิม นั่นคือขยายขนานไปตามเส้นถนนรักษันรภิรักษ์จากศูนย์กลางเมืองไปทางทิศตะวันออกและตะวันตก

3) การใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวไทยพุทธ และไทยมุสลิมในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง รูปแบบของชุมชนหรือการตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวพุทธและชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ ต่างกลุ่มก็รวมกลุ่มอยู่ในพวกเดียวกันเป็นส่วนมาก ที่อยู่อาศัยของชาวไทยมุสลิมปลูกติดกระจุกตัวกันอย่างหนาแน่นมิได้แยกอยู่เป็นเอกเทศ ซึ่งเกิดจากการมีที่ดินเพียงพอที่จะแยกไปปลูกบ้านใหม่ได้ภายในพื้นที่ชุมชน เพราะการขยายตัวของชุมชนนั้นอยู่ภายในพื้นที่ที่จำกัดการที่บุตรธิดาแต่งงานใหม่จึงใช้วิธีต่อเติมบ้านเพิ่มเติม ดังนั้นครอบครัวใหม่ส่วนใหญ่ก็ยังคงอาศัยอยู่กับบิดามารดา การขยายตัวของชุมชนชาวไทยมุสลิมจึงขยายเพิ่มออกสู่ถนนรัชนีรักริจเพียงเล็กน้อย แต่ก็ยังเกาะกลุ่มเดิมอยู่ และตัวภายในชุมชนก็เพิ่มความหนาแน่นของบ้านเรือนมากเป็นเท่าตัวระหว่างปี 2518 ถึงปี 2538 ส่วนชาวไทยพุทธส่วนใหญ่จะปลูกบ้านอยู่สองฝั่งถนนเรียงขนานกันไป ซึ่งส่วนมากจะเป็นเรือนไม้สองชั้น ชั้นล่างเป็นร้านขายของส่วนชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัยหลับนอน ที่สร้างเป็นตึกแถวสองชั้นมีไม่มากนักบ้านเก่าหลังใหญ่ๆ ที่หลงเหลืออยู่ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านเก่าแก่ของเจ้าขุนมูลนายจากครั้งที่เมืองพุมเรียงเคยเป็นหัวเมืองเก่าของเมืองไชยา ซึ่งบ้านไม้ชั้นเดียวพื้นดินนั้นหลงเหลืออยู่น้อยมาก ปัจจุบันเมื่อมีการตัดถนนเพิ่มขึ้นมาใหม่ การกระจายตัวของชุมชนก็ได้ขยายออกไปขนานตามเส้นถนน การอยู่รวมกันของสองกลุ่มวัฒนธรรมนั้นเกิดขึ้นมานานนับตั้งแต่ครั้งอดีต การประกอบกิจกรรมทางศาสนาก็มีขึ้นอย่างปรกติ ซึ่งบางครั้งชาวไทยพุทธก็ได้ไปเข้าร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาอิสลามบ้าง เช่น พิธีฝังศพ พิธีแต่งงาน ตามสมควร เชกเช่นเดียวกับชาวไทยมุสลิม² การยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนนั้นก็มัสยิดและมัสยิดปลูกอยู่ในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงและมีจำนวนใกล้เคียงกัน คือมีมัสยิดสี่แห่งและมีวัดห้าแห่ง ที่มีศาสนสถานมากเนื่องจากในสมัยก่อนตัวเมืองไชยาอยู่ที่พุมเรียงนั่นเอง

2. ที่ทำกิน

วิถีชีวิตของผู้คนที่ผูกพันกันของสองวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง และมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการทำการประมง ผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่ทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมจึงประกอบอาชีพการประมงชายฝั่งทำมาหากินเลี้ยงครอบครัว และมีอาชีพเสริมจากผลผลิตที่ได้จากการประมงเช่น การแกะปูขาย การแปรรูปอาหารทะเล ฯลฯ และแม่บ้านยังมีอาชีพเสริม คือการทอผ้าซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทยมุสลิมที่ประกอบอาชีพกันเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน แต่เดิมในสมัยโบราณสาวพุมเรียงทุกบ้านจะต้องทอผ้าเป็นแต่เป็นผ้าฝ้ายที่สามารถปลูกได้เอง แต่เมื่อไม่นานมานี้ได้เปลี่ยนมาเป็นการทอผ้าไหมซึ่งต้องสั่งเข้ามาในชุมชน และมีนายทุนคือร้านค้าในตัวชุมชนเป็นผู้จ้างคนในชุมชนทอผ้า³ ซึ่งปัจจุบันผ้าไหมพุมเรียงได้เป็นสินค้าที่เลื่อง

² สัมภาษณ์ นายสมนึก จีระวรราชครู, 16 ธันวาคม พ.ศ. 2548.

³ สัมภาษณ์ นายกุศล ศรีสิทธิยานนท์, 16 ธันวาคม พ.ศ. 2548.

ชื่อของตัวชุมชน ส่วนอาชีพประมงก็ยังคงเป็นอาชีพที่คนภายในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบเป็นอาชีพหลักของครอบครัว ซึ่งผลผลิตที่ได้จากทะเลนั้นเป็นรายได้ที่สำคัญของตัวชุมชน ลักษณะของการประกอบอาชีพจึงเป็นตัวสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ และสภาพของชุมชนท้องถิ่นที่มีคลองสายต่างๆภายในชุมชนเชื่อมต่อออกสู่ทะเล บทบาทและความสำคัญของพื้นที่ทางการประมงจึงเป็นตัวสร้างความสมดุลให้กับพื้นที่ให้สามารถดำรงอยู่ได้ โดยลักษณะการใช้ที่ดินจะถูกใช้ไปใน 3 ลักษณะใหญ่ๆคือ เพื่อการพักอาศัยหรือการอุตสาหกรรมในครัวเรือน และการใช้พื้นที่เพื่อทางการประมงวิถีชีวิตประจำวันของผู้ที่มีอาชีพประมง และการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตร จึงเป็นสิ่งสะท้อนถึงพฤติกรรมของผู้คนในชุมชน ที่ยังคงต้องพึ่งพาอาศัยน้ำที่มาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ แม้ว่าในหลายๆครัวเรือนสมาชิกจะมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพไปบ้าง โดยเฉพาะชาวชุมชนในรุ่นหลังๆ ถึงแม้ว่าบางส่วนจะเปลี่ยนแปลงอาชีพไปแต่คนในชุมชนส่วนใหญ่ก็ยังคงประกอบอาชีพดั้งเดิมที่มีความชำนาญ และความได้เปรียบทางด้านศักยภาพของที่ตั้ง ดังนั้นลักษณะของการใช้ที่ดินที่เป็นพื้นที่ทางการประมงบริเวณชายฝั่ง จึงมีความสัมพันธ์ที่เป็นลูกโซ่ ทั้งด้านอาชีพ ระดับของรายได้ และยังเป็นตัวสร้างสภาพแวดล้อมให้มีสภาพที่เหมาะสม ตามความพึงพอใจของผู้คนในชุมชน ที่ยังคงรักษารูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายให้ดำเนินอยู่ต่อไป

นอกจากการใช้บริเวณพื้นที่ชุมชนให้เป็นที่พักอาศัยแล้ว องค์ประกอบของชุมชนและความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบ ยังเป็นสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีพของสมาชิกชุมชนด้วย การเลือกที่จะตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านในสมัยแรกเริ่มเองเป็นผลสืบเนื่องมาจากทรัพยากรของพื้นที่ และตอบสนองต่อกิจกรรมการทำมาหาเลี้ยงชีพเสมอมา

การเลี้ยงสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่ง

ภาพที่ 5.1 แสดงการประกอบอาชีพทางชายฝั่งของชาวพุมเรียง

แกะปูขายเป็นอาชีพเสริม

การประมงชายฝั่ง

ภาพที่ 5.1 แสดงการประกอบอาชีพทางชายฝั่งของชาวพุมเรียง (ต่อ)

กรรมสิทธิ์ในการเลี้ยงสัตว์ชายฝั่งและการประมงชายฝั่งนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของเทศบาลตำบลพุมเรียงและมีการเช่าพื้นที่ในการประกอบอาชีพ เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้ในการประกาศผังเมืองรวมปี 2546 นั้นเป็นพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและคุณภาพสิ่งแวดล้อมการท่องเที่ยวและการประมง ซึ่งการเช่าจะเป็นลักษณะของการตกทอดมาตั้งแต่รุ่นดั้งเดิมมาสู่รุ่นลูก

ปัจจุบันชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงมีอาชีพเสริมที่สร้างชื่อเสียง ใ้บุคคลภายนอกชุมชนได้รู้จัก และยังเป็นอาชีพที่ทำกันสืบทอดมาตั้งแต่อดีตของชาวไทยมุสลิมซึ่งเป็นผู้หญิง คืออาชีพการทอผ้า โดยแต่ละบ้านจะมีที่ทอผ้าเป็นของตัวเอง คนทอผ้าส่วนใหญ่เป็นหญิงสาวหน้าตาดี ผิวขาวคนทั่วไปเรียก “แขกขาว” ซึ่งการประกอบอาชีพทอผ้านั้นเป็นการใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งของบ้านในส่วนชั้นล่าง หรือใต้ถุนบ้านในการทอโดยอาจจะแบ่งสัดส่วนการใช้พื้นที่ โดยหน้าบ้านเป็นส่วนของร้านค้าหากบ้านหลังนั้นทอผ้าและขายเอง ส่วนหลังบ้านก็ใช้เป็นพื้นที่ทอผ้าและชั้นบนจึงใช้เป็นพื้นที่พักผ่อนดังนั้นภายในพื้นที่บ้านหลังหนึ่งจึงมีความหลากหลายในการใช้สอย

ภาพที่ 5.2 แสดงบริเวณการประกอบอาชีพทอผ้าไหมของชาวไทยมุสลิมในชุมชน

บริเวณด้านหลังชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ปลูกพืชสวน ซึ่งพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ มะพร้าว แตงโม สับปะรด โดยบริเวณรอบหมู่บ้านจะเป็นเรือกสวนขนาดใหญ่รายล้อมหมู่บ้าน โดยลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนจะนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มภายในตัวชุมชน เมืองพุมเรียงเก่า และตั้งอยู่เรียงรายขนานกับลำน้ำ ส่วนเรือกสวนจะอยู่บริเวณรอบนอก

กรรมสิทธิ์ที่ดินในส่วนของเรือกสวน รูปแบบกรรมสิทธิ์ได้ออกเป็นโฉนดที่ดินแล้วทุกแปลง โดยตำแหน่งที่ตั้งของบ้านเจ้าของสวนกับสวนของตนจะไม่มีรูปแบบที่แน่นอน เรือกสวนบางแปลงอยู่ใกล้กับบ้านเจ้าของ แต่สวนบางแปลงอยู่ห่างจากเจ้าของมาก ซึ่งบางแปลงอยู่ไกลถึงชุมชนอื่นซึ่งอยู่ห่างออกไป และเจ้าของสวนบ้านหนึ่งอาจมีที่สวนของตนกระจัดกระจายกันออกไปอย่างไม่มีรูปแบบ แต่ส่วนใหญ่ยังคงมีที่สวนต่อเนื่องกันเป็นผืนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากการจับจองการเป็นเจ้าของสวนมาเป็นระยะเวลาอันมาตั้งแต่อดีต และการซื้อขายแลกเปลี่ยนมือกันมาหลายชั่วอายุคน และการมอบที่นาให้เป็นมรดกหรือสินสมรสในการแต่งงานและออกเรือนของคนในครอบครัวที่อาจมีการแต่งงานกันระหว่างคนภายในหมู่บ้าน หรือหมู่บ้านใกล้เคียง ที่ดินจึงเกิดการกระจัดกระจายกันออกไป และลักษณะดังกล่าวกลับไม่เป็นปัญหาทางด้านขอบเขตที่ทำกินแต่อย่างไรเพราะรูปแบบทางสังคมของชุมชน ที่มีความรู้จักรักมักค้ำกันทั้งชุมชนมาเป็นระยะเวลาอัน และรู้ถึงขอบเขตสวนของตนและผู้อื่นเป็นอย่างดี อีกทั้งการสัญจรทางบกในปัจจุบันมีความสะดวกมากขึ้น ที่สวนที่อยู่ห่างจากชุมชนมากๆ จึงไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใด

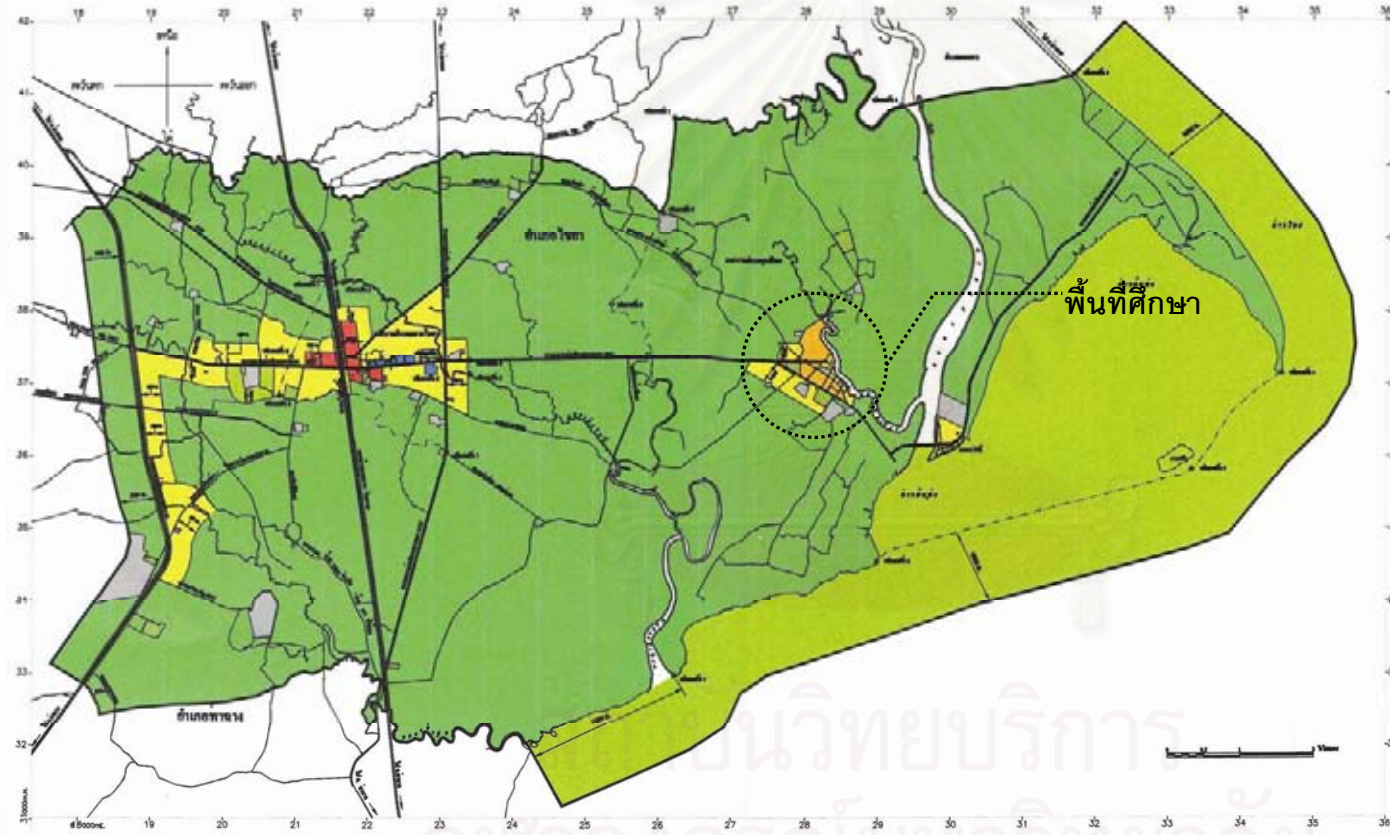
ภาพที่ 5.3 แสดงเรือกสวน ที่ทำกินภายในชุมชน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สภาพทางกายภาพโดยเฉพาะสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเป็นสิ่งที่กำหนดรูปร่างของที่ดินภายในบริเวณชุมชน แต่ในส่วนของขนาดของที่ดินแต่ละแปลงนอกจากสภาพทางกายภาพแล้ว ลักษณะนิสัยและการดำเนินชีวิตของชาวบ้านยังเข้ามามีส่วนกำหนดขนาดด้วยอีกทางหนึ่ง

จากการศึกษา รูปร่างและขนาดของที่ดินส่วนใหญ่ภายในบริเวณชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง และพื้นที่โดยรอบชุมชน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบคือ

1) **พื้นที่เลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง** สภาพโดยรวมของชุมชนเมืองพุมเรียง เป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพทางการประมงมาตั้งแต่อดีต และจากสภาพการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีการกระจุกตัวของอาคารบ้านเรือนบริเวณตัวเมืองเก่าพุมเรียง และด้านทิศตะวันออกของชุมชนมีอ่าวบ้านดอนซึ่งออกสู่อ่าวไทย บริเวณชายฝั่งจึงมีการทำการประมงน้ำตื้น และการเลี้ยงสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่ง ซึ่งกรรมสิทธิ์ที่ดินนั้นเป็นของเทศบาลตำบลพุมเรียงโดยประชาชนภายในชุมชนนั้นได้เช่าพื้นที่ประกอบอาชีพมาตั้งรกรากเก่าแก่ และตกทอดกันมาสู่ลูกหลาน

แผนที่ 5.2 แสดงรูปแบบการใช้ที่ดินภายในพื้นที่ศึกษาและพื้นที่ต่อเนื่อง

**การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี**

สัญลักษณ์

ที่ดินประเภท

- ที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย
- ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง
- พาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก
- ชนบทและเกษตรกรรม
- ที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- สถาบันการศึกษา
- สถาบันศาสนา
- สถาบันราชการ การสาธารณูปโภคสาธารณูปการ

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

ที่มา : ผังเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2) **ที่ดินแปลงใหญ่สำหรับการเกษตร** การตั้งถิ่นฐานของคนชุมชนเมืองเก่า พุมเรียงนั้นตั้งกระจุกตัวอยู่ในชุมชน และพื้นที่ทางการเกษตรห่อหุ้มชุมชนเอาไว้ และมีลักษณะที่ดินที่กระจุกกระจาย โดยกรรมสิทธิ์ที่ดินหรือที่นาของชาวบ้านบางแปลงอาจอยู่ไกลถึงตำบลข้างเคียง เนื่องจากการแบ่งที่ดินมรดกให้ลูกหลาน และการแต่งงานของคนในชุมชน และระหว่างชุมชน จึงเกิดการสับเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ของแต่ละตระกูล ซึ่งเป็นสาเหตุหลักๆ ให้กรรมสิทธิ์ที่ดินของแต่ละครอบครัวกระจุกกระจายออกไป รูปร่างของที่ดินที่มีการใช้ประโยชน์ทางการเกษตรจะมีลักษณะรูปร่างที่ไม่แน่นอน เนื่องจากรูปร่างของที่ดินจะขึ้นอยู่กับ ลักษณะทางกายภาพที่เป็นธรรมชาติมาตั้งแต่อดีต

3) **ที่ดินสำหรับอยู่อาศัย** บริเวณพื้นที่ที่มีลักษณะการใช้ที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะมีการกระจุกตัวอยู่สามบริเวณคือ พื้นที่ชุมชนของชาวไทยพุทธคือบ้านเหนือ บ้านกลางบ้านล่างและกระจายตัวออกไปตามแนวถนน และพื้นที่ชุมชนของชาวไทยมุสลิมที่ตั้งถิ่นฐานกระจุกตัวอยู่บริเวณบ้านหัวเลน และการตั้งที่อยู่อาศัยบริเวณริมน้ำ ที่มีการจับจองพื้นที่มาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน และจากที่มีการตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยภายในบริเวณชุมชนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน การจับจองที่ดินส่วนใหญ่ของชาวไทยพุทธจึงมีการจับจองแปลงที่ดินที่มีขนาดใหญ่ และจากการที่ชาวบ้านไม่นิยมแบ่งแยกแปลงที่ดินเนื่องจากนิยมปลูกบ้านเรือนต่อเนื่องและเชื่อมต่อกัน จึงไม่มีความจำเป็นที่จะแบ่งแยกที่ดินแม้ว่าลูกหลานจะแต่งงานออกเรือนไปแล้วก็ตาม แต่ที่ดินของชาวไทยมุสลิมจะเป็นลักษณะของที่ดินแปลงขนาดเล็ก เนื่องจากการขยายตัวของชุมชนนั้นอยู่ในพื้นที่ที่มีบริเวณจำกัด เนื่องจากขนานข้างไปด้วยคูคลองและชุมชนดั้งเดิมของชาวไทยพุทธการขยายพื้นที่ของชาวไทยมุสลิมจึงต้องแบ่งแปลงออกเป็นแปลงย่อยๆ ภายในตัวชุมชนเอง

5.1.2 ระบบที่ว่างและทางสัญจรของชุมชน

พื้นที่ว่างที่โล่ง รวมถึงทางสัญจรภายในชุมชนถือได้ว่าเป็นโครงสร้างและองค์ประกอบหลักๆ ของชุมชนแทบจะทุกชุมชนในประเทศไทย ซึ่งรวมไปถึงชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ที่มีโครงสร้างและองค์ประกอบดังกล่าวที่ส่งผลให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ภายในชีวิตประจำวันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1. ที่ว่างและที่โล่ง

พื้นที่ว่างและพื้นที่โล่งภายในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง สามารถแบ่งได้เป็นหลายรูปแบบตามขนาด และลักษณะการใช้งาน ดังนี้

1) พื้นที่ว่างและที่โล่งบริเวณอาคารบ้านเรือนชาวไทยพุทธ

(1) ด้านหน้าอาคาร ประกอบด้วย

— เฉลียงนอกชาน ใช้พักผ่อนรับแขกหน้าบ้าน หรือทำกิจกรรมต่างๆภายในครอบครัว เช่น นั่งเล่นพูดคุย หรือทำงานอดุสสาหกรรมในครัวเรือน เช่นทอผ้า เย็บหมวก เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีลมพัดเย็นสบาย มีทั้งแบบที่มีหลังคาคลุมและไม่มีหลังคาคลุม

— ด้านหน้าอาคาร ส่วนใหญ่บ้านเรือนในละแวกนี้จะขายของชำ ขายของที่ระลึก และขายผ้าไหม เพราะเป็นเมืองท่องเที่ยว การตัดแปลงพื้นที่หน้าบ้านของอาคารเก่า จึงใช้เป็นพื้นที่วางสิ่งของเพื่อค้าขาย และมีการต่อเติมยื่นออกมาติดกับถนน

— ลานดินด้านข้างบ้าน ใช้วางสิ่งของเครื่องใช้ของแต่ละบ้าน และที่พบเห็นได้แทบทุกหลังคา คือ โถงน้ำ ที่ใช้กักเก็บน้ำเพื่อที่จะตักได้อย่างสะดวกในเวลาที่จะล้างหรือทำความสะอาดสระอะระเบียงพื้นเรือน หรืออุปกรณ์ต่างๆ และไว้รองน้ำฝนไว้ดื่มกินยามหน้าแล้ง

— พื้นที่ทำการเพาะปลูกบริเวณพื้นที่โล่งโดยรอบบ้าน เช่น มีการจัดสวนต่างๆ มีทั้งปลูกพืชลงดินและปลูกในกระถางต้นไม้ ซึ่งจะมีทั้งต้นไม้สวยงาม และพืชผักสวนครัว เพื่อไว้เก็บรับประทานเอง บ้างมีการปลูกต้นไม้เพื่อใช้แทนรั้วบ้าน และป้องกันฝุ่นละอองเข้าบ้าน

— วางของเก็บของ ในพื้นที่ส่วนริมชายคาบ้านที่ยื่นออกไปด้านข้าง ส่วนใหญ่จะใช้เป็นพื้นที่เก็บของ เช่นอุปกรณ์สำหรับการประมงต่างๆ ที่ไม่จำเป็นต้องเอาเข้าไปเก็บไว้ในบ้าน บางครั้งอาจจะต่อหลังคามาคคลุมเพื่อป้องกันแดดฝน

(2) ที่ด้านหลังอาคาร อาคารส่วนใหญ่ในชุมชนจะเป็นเรือนไม้สองชั้น ลานด้านหลังอาคารจึงเป็นส่วนต่อเนื่องจากครัวเป็นส่วนใหญ่ จึงแบ่งลักษณะการใช้สอยได้ดังนี้

— ใช้สำหรับเพาะปลูก การเพาะปลูกในพื้นที่ด้านหลังอาคารของชาวไทยพุทธ ในระยะที่ใกล้กับอาคารหรือเรือน มักจะมีการปลูกพืชผักสวนครัว ซึ่งโดยมากจะเป็นพืชล้มลุกอายุสั้น

— ใช้เป็นพื้นที่ประกอบอาหาร ซึ่งบางบ้านจะนิยมใช้หลังบ้านเป็นพื้นที่ล้างถ้วยชาม และปรุงอาหารเพราะอาหารมีกลิ่นฉุนจึงต้องการระบายอากาศ

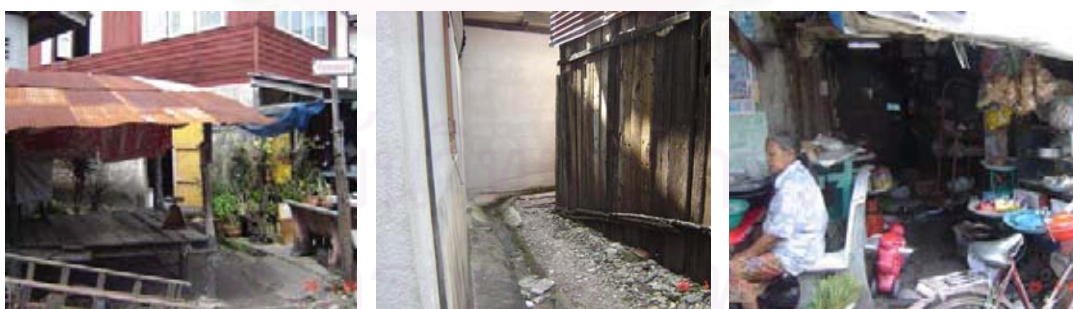
— บริเวณริมคลองพุมเรียง พื้นที่ว่างบริเวณริมคลองพุมเรียงในอดีต มีบทบาทอย่างมากในการใช้สำหรับเป็นท่าน้ำสำหรับขึ้นลงเรือในขณะที่การสัญจรทางบกยังไม่สะดวก แต่ในปัจจุบันได้ใช้เป็นพื้นที่สำหรับการขึ้นลงเรือเพื่อออกไปทำการประมงในทะเล โดยใช้คลองพุมเรียงเป็นตัวเชื่อมต่อและเป็นจุดพักสินค้าที่ได้มาเพื่อส่งขายต่อเท่านั้น

2) พื้นที่ว่างและที่โล่งบริเวณอาคารบ้านเรือนของชาวไทยมุสลิม

(1) **พื้นที่โดยรอบอาคาร** การปลูกบ้านของชาวไทยมุสลิม เนื่องจากพื้นที่มีขนาดที่จำกัด การปลูกบ้านเรือนจึงติดกันมีพื้นที่เว้นว่างเป็นทางเดิน และสำหรับรถมอเตอร์ไซด์ผ่านได้เท่านั้น ซึ่งปัจจุบันนั้นเกิดปัญหาในเรื่องระบบดับเพลิง ซึ่งการใช้สอยพื้นที่โล่งจะเป็นไปในลักษณะของการมีเฉลียงหน้าบ้านยื่นออกมาเล็กน้อย

บริเวณด้านหน้าอาคารชาวไทยพุทธ

บริเวณโดยรอบของอาคารชาวไทยมุสลิม

ภาพที่ 5.4 แสดงพื้นที่ว่างโดยรอบอาคาร

3) **พื้นที่ว่างและที่โล่งของชุมชน** พื้นที่ดังกล่าวจะมีทั้งพื้นที่ที่เป็นที่ส่วนบุคคล และพื้นที่ที่เป็นที่สาธารณะ แต่เป็นพื้นที่ที่สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชนดังนี้

(1) ที่ว่างบริเวณบ้าน หรือระหว่างบ้าน เนื่องจากชาวบ้านไม่นิยมสร้างรั้วกันบริเวณบ้าน จึงมีพื้นที่บริเวณบ้านค่อนข้างกว้าง ให้ประกอบกิจกรรมต่างๆ ประจำวัน เช่น เป็นพื้นที่พบปะ

พูดคุยกันของคนในครอบครัว หรือเพื่อนบ้าน ใช้สำหรับประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือน และเป็นที่ยี่งเล่นของเด็กๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น

(2) ลานคอนกรีตบริเวณหน้าโรงเรียนวัดโพธาราม เป็นลานที่ต่อเนื่องมาจากพื้นที่จอดรถประจำทาง และเป็นลานจอดรถรองรับเด็กนักเรียน ตกเย็นจะมีสภากาแฟตั้งและมีการเล่นหมากรุกและชุมนุมเสวนาของผู้ใหญ่ในทุกๆ เย็น และมีการใช้พื้นที่ในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาในบางครั้งบางคราว

(3) พื้นที่ว่างที่เป็นสนามหน้าโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดโพธาราม โรงเรียนวัดพุ่มเรียง โรงเรียนบ้านเหนือน้ำ โรงเรียนบ้านแหลมทราย ใช้ทำกิจกรรมสำหรับชุมชนทั้งศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม เช่นการจัดการแข่งขันกีฬาต่างๆ ภายในชุมชน การจัดงานมหรสพประจำปี การเล่นกีฬาของนักเรียน ฯลฯ

(4) พื้นที่ว่างและลานหน้าวัด ได้แก่ ลานวัดโพธาราม ลานวัดศักดิ์คุณาราม ลานวัดพุ่มเรียง ลานวัดสมุหนิมิต ลานวัดอุบล เป็นลานที่ใช้จัดงานในพิธีทางศาสนา และใช้จอดรถสำหรับผู้ที่มาวัด

(5) ลานสวนป่าวัดตระพังจิก (สวนโมกข์เก่า) เป็นลานวัดที่มีต้นไม้ปกคลุมอยู่ทั่วไป ซึ่งปัจจุบันประชาชนในพื้นที่ไม่ค่อยได้ไปประกอบพิธีกรรมเพราะอยู่ลึกเข้าไปหลังชุมชนมาก แต่เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรมเป็นอย่างยิ่ง

(6) ลานโล่งหน้าโรงภาพยนตร์เก่า เป็นลานหน้าโรงภาพยนตร์ที่ปัจจุบันได้เลิกกิจการไปแล้ว แต่ลานด้านหน้าเด็กๆ ได้ใช้เป็นที่วิ่งเล่น และประชาชนในพื้นที่ก็ใช้ลานในการตากผ้าที่นำที่ได้มาจากการทำประมง และใช้เป็นพื้นที่จอดรถยนต์เป็นครั้งคราว

(7) สนามเด็กเล่นโรงเรียนวัดพุ่มเรียง และสนามเด็กเล่นโรงเรียนวัดโพธาราม สนามเด็กเล่นโรงเรียนวัดพุ่มเรียงมีขนาดพื้นที่เปิดโล่ง เครื่องเล่นยังมีสภาพที่ดี แต่สนามเด็กเล่นโรงเรียนวัดโพธารามสภาพเครื่องเล่นทรุดโทรม ไม่ได้รับการดูแลรักษาที่ดีจึงไม่ค่อยมีผู้นิยมให้บุตรหลานเข้าไปเล่นในพื้นที่

ที่ว่างบริเวณบ้าน

ภาพที่ 5.5 แสดงพื้นที่ว่างและที่โล่งของชุมชน

ลานคอนกรีตหน้าโรงเรียนวัดโพธารามริมถนนรักษัณรภิจ

สนามหญ้าหน้าโรงเรียนวัดโพธาราม

สนามเด็กเล่นโรงเรียนวัดโพธาราม

สนามเด็กเล่นโรงเรียนวัดพุมเรียง

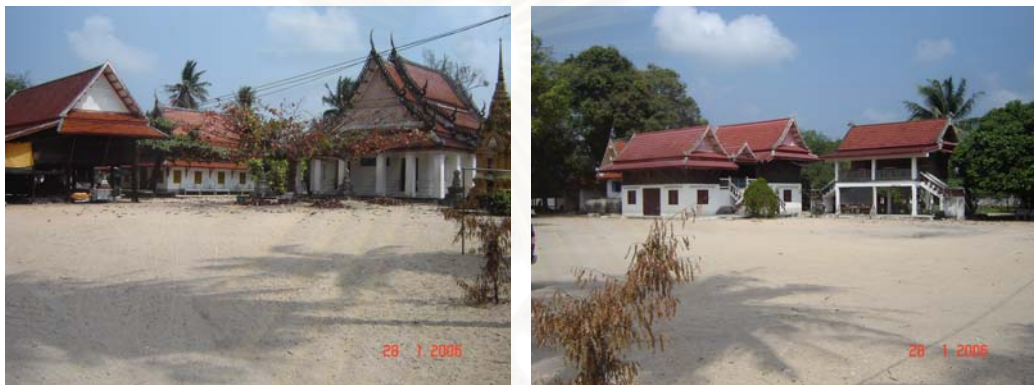

ลานหน้าโรงภาพยนตร์เก่า

ภาพที่ 5.5 แสดงพื้นที่ว่างและที่โล่งของชุมชน (ต่อ)

สนามหญ้าและลานดินหน้าโรงเรียนวัดพุมเรียง

ลานหน้าวัดโพธาราม

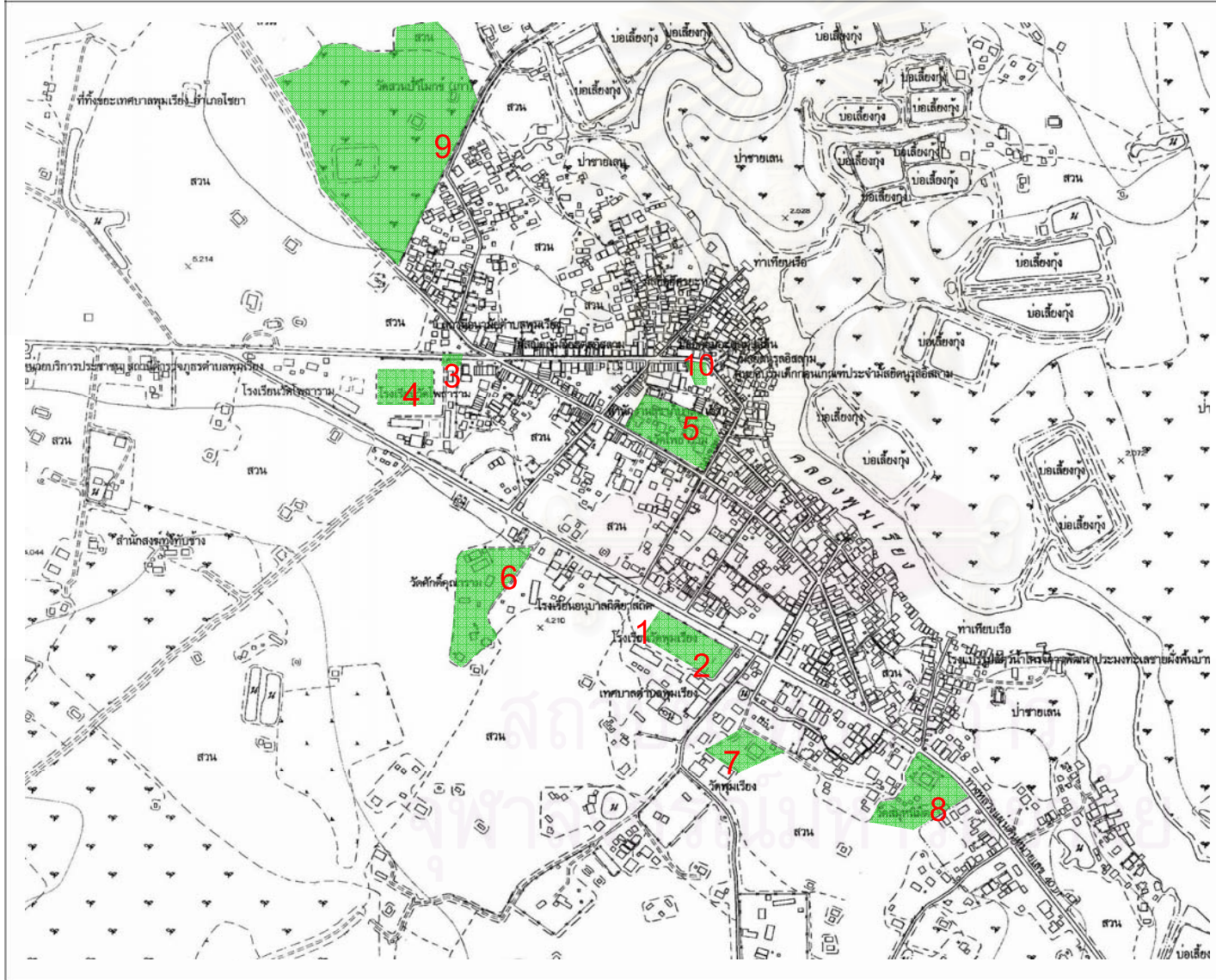
ลานหน้าวัดศักดิ์คุณาราม

ลานวัดสมุหนิมิตร

ภาพที่ 5.5 แสดงพื้นที่ว่างและที่โล่งของชุมชน (ต่อ)

แผนที่ 5.3 แสดงพื้นที่ว่างที่โล่งภายในชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

- 1.สนามเด็กเล่นโรงเรียนวัดพุมเรียง
2. สนามหน้าโรงเรียนวัดพุมเรียง
3. ลานคอนกรีตหน้าโรงเรียนวัดโพธาราม
4. สนามหน้าโรงเรียนวัดโพธาราม
5. ลานวัดโพธาราม
6. ลานวัดศรัทธาธรรม
7. ลานวัดพุมเรียง
8. ลานวัดสมุหนิมิต
9. ลานสวนป่าวัดตระพังจิก
10. ลานโล่งหน้าโรงภาพยนตร์เก่า

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ทางสัญจรในชุมชน

รูปแบบของทางสัญจรภายในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง สามารถแบ่งประเภทได้ตามลำดับศักดิ์ถนนได้ดังนี้

1) ถนนสายหลัก

ในบริเวณพื้นที่ชุมชนมีถนนสายหลักตัดผ่าน 2 สายคือ

(1) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 สายไชยา – พุมเรียง ผิวจราจรลาดยางสองช่องทาง ไป-กลับ สภาพการจราจรจะคับคั่งเฉพาะช่วงเวลาเร่งรีบ และเป็นเส้นทางคมนาคมที่สามารถติดต่อระหว่างชุมชนพุมเรียงกับอำเภอไชยาทางด้านตะวันออก

(2) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4223 (สายบ้านพุมเรียง - ตะกรบ) เป็นเส้นทางคมนาคมที่สามารถติดต่อกับตำบลพุมเรียงและบ้านตะกรบ ผิวจราจรลาดยางสองช่องทาง ไป-กลับ มีสภาพการจราจรที่เบาบางเนื่องจากเป็นเส้นทางสัญจรเชื่อมระหว่างชุมชน ผู้ที่ใช้เส้นทางส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านภายในพื้นที่

2) ถนนสายรอง ถนนสายรองภายในชุมชนจะมีลักษณะที่เป็นถนนซอยต่างๆ ภายในชุมชน เช่นถนนรักษันรภิก และยังมีอีกหลายเส้นทางซึ่งเส้นทางอื่นคนในชุมชนไม่นิยมตั้งชื่อซอย ผิวจราจรส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก และมีถนนหินคลุกและถนนลูกรังซึ่งขณะนี้มีอยู่น้อยมาก ในเขตชุมชนสภาพการจราจรไม่หนาแน่นจะหนาแน่นเฉพาะช่วงเทศกาล และฤดูกาลท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะเป็นคนในชุมชนและพ่อค้าคนกลางที่มาจับซื้อวัตถุดิบจากทะเล

3) ทางเดินเท้า ทางเดินเท้าส่วนมากจะเป็นลักษณะของทางเดินเข้าบ้านเรือน และทางเดินภายในชุมชน หรือเป็นทางเดินระหว่างบ้านที่รถยนต์เข้าไม่ถึงเช่นทางเดินภายในชุมชนบ้านหัวเลน โดยส่วนใหญ่จะเป็นทางดินและทางคอนกรีต และยังมีฟุตบอลด้านข้างถนน ที่มีขนานไปกับแนวถนนโดยรอบชุมชน นอกจากนี้ยังมีทางเดินในบริเวณพื้นที่ตลาดที่มีลักษณะผิวทางเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก เพื่อความสะดวกในการจับจ่ายซื้อสินค้าและขนถ่ายสินค้าในบริเวณตลาด

4) ทางเรือ ส่วนใหญ่เป็นการสัญจรจากคลองพุมเรียงออกสู่ทะเล และการเดินทางไปยังบ่อเลี้ยงกุ้งของชาวพุมเรียงซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ลึกเข้าไปในคลอง ซึ่งคลองพุมเรียงจะเชื่อมต่อกับคลองตะกรบ โดยส่วนใหญ่จะใช้เรือหางยาวเพราะอยู่ลึกเข้าไปด้านในมาก และการเดินทางเรื่อนั้นสะดวกกว่าทางบกในการเดินทางไปนาุ้ง โดยมีถนนเชื่อมต่อเพื่อมารับสินค้าที่ส่งมาทางเรือ

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 สายไชยา – พุมเรียง

ถนนสายรองภายในชุมชน

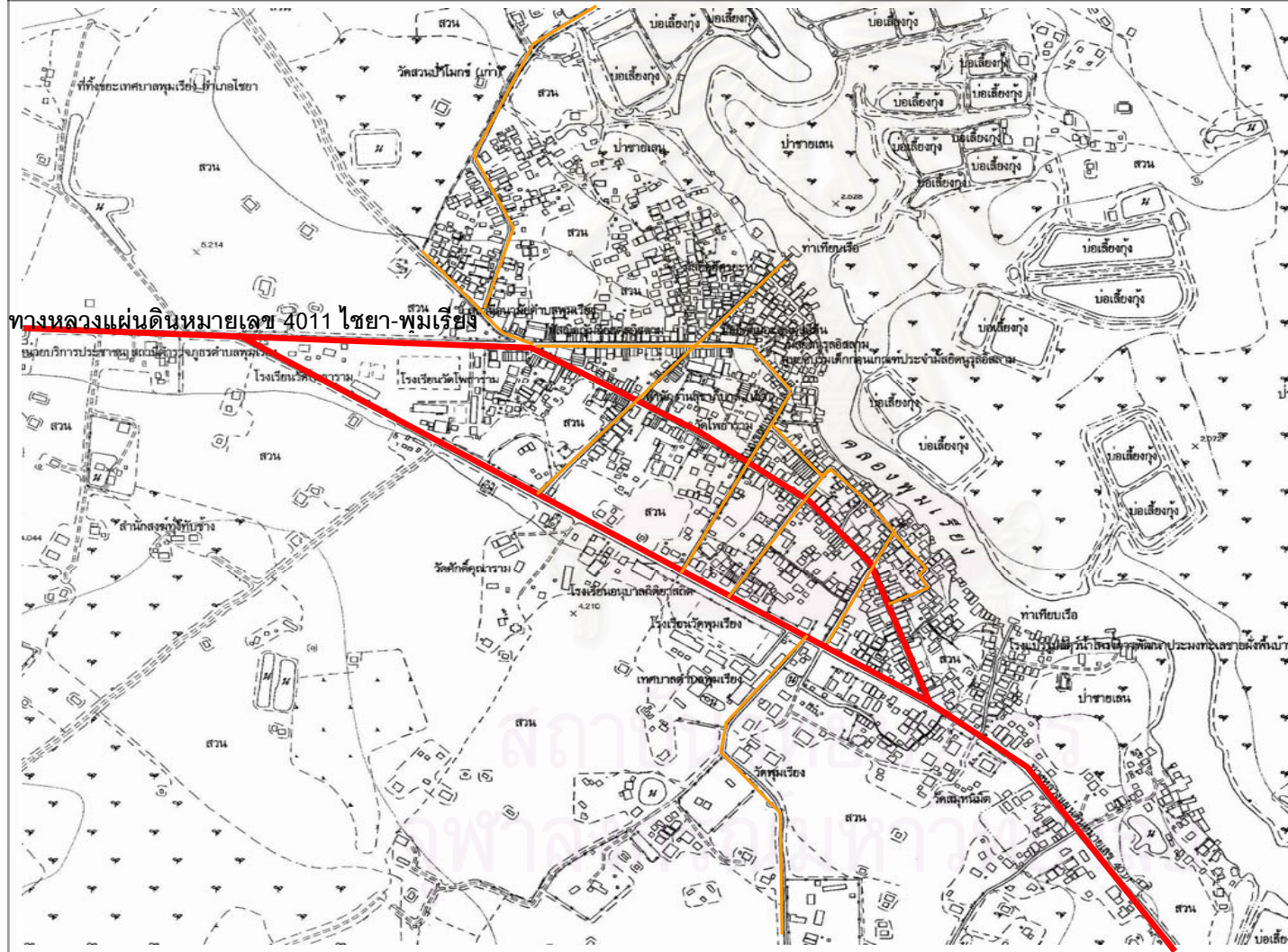
ทางเดินเท้าภายในพื้นที่ชุมชน

เส้นทางสัญจรทางเรือ

ภาพที่ 5.6 แสดงถนนสายหลัก และสายรองภายในพื้นที่ชุมชน

แผนที่ 5.4 แสดงเส้นทางสัญจรภายในชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

- สัญลักษณ์
- ถนนสายหลัก
 - ถนนสายรอง
 - ทางเดินเท้า

นางสาวจันทิรา เกื้อด้วง

ที่มา : จากการสำรวจ

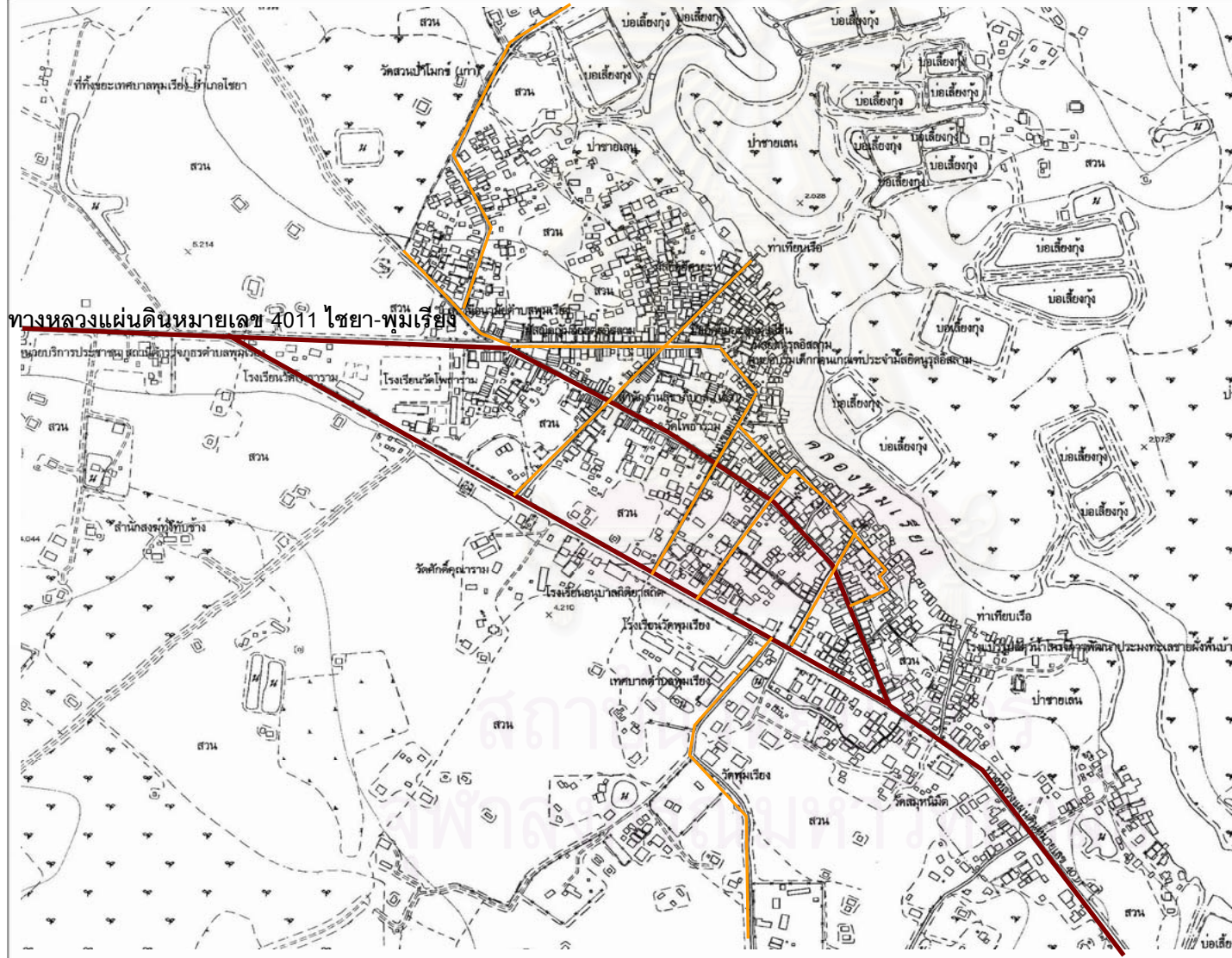

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5.5 แสดงการจำแนกเส้นทางสัญญาณตามลักษณะผิวทาง

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 ไซยา-พุมเรียง

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

- ถนนลาดยาง
- ถนนคอนกรีต
- ถนนลูกรัง

นางสาวจันทิรา เกื้อด้วง

ที่มา : จากการสำรวจ

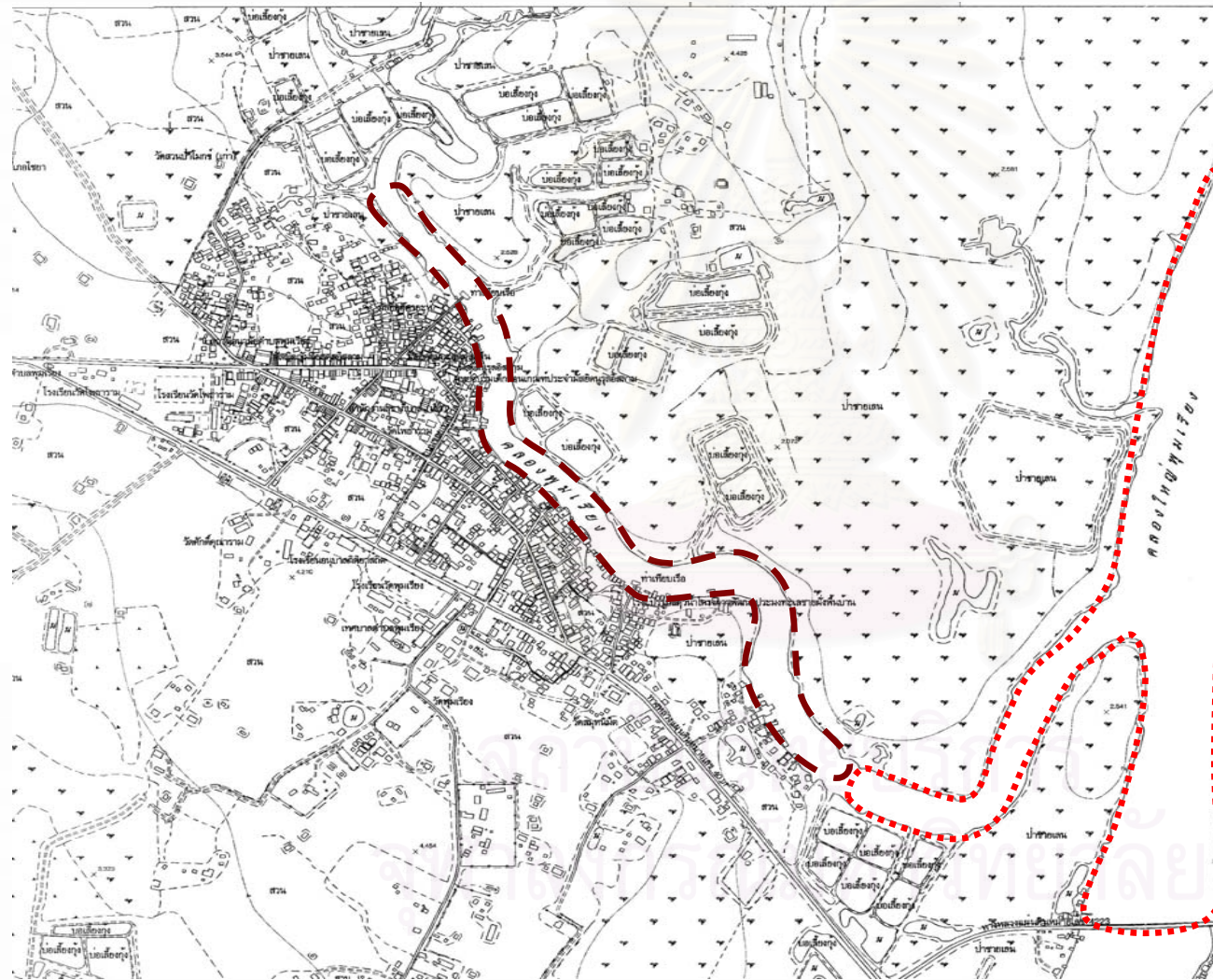

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5.6 แสดงการแบ่งพื้นที่ที่ริมน้ำเพื่อวิเคราะห์สภาพทางธรรมชาติ

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

- สัญลักษณ์
- พื้นที่ริมคลองช่วงชุมชนหนาแน่น
 - พื้นที่ริมคลองช่วงชุมชนเบาบาง

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.1.3 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

1) สภาพแวดล้อมบริเวณชุมชน

เนื่องจากสภาพแวดล้อมของชุมชนอยู่ติดกับพื้นที่ริมน้ำ และพื้นที่รอบนอกของหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่ราบผืนใหญ่ได้ถูกพัฒนาเป็นพื้นที่ทางการเกษตรโดยเฉพาะสวนมะพร้าว ดังนั้นพื้นที่ที่ยังคงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ยังคงหลงเหลืออยู่ จะอยู่พื้นที่ริมน้ำเป็นส่วนใหญ่ที่พื้นที่ริมทะเลบริเวณอ่าวบ้านดอน และพื้นที่ริมคลองพุมเรียง

ดังนั้นการศึกษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติจึงสามารถแบ่งพื้นที่ที่มีความแตกต่างออกไป 3 ช่วง ตามลักษณะทางกายภาพดังนี้

(1) พื้นที่ริมอ่าวบ้านดอน พื้นที่ดังกล่าวจะอยู่ในช่วงบริเวณริมอ่าวซึ่งเป็นส่วนของพื้นที่ทะเล โดยลักษณะพื้นที่บริเวณนี้พืชส่วนใหญ่เป็นผักประเภทขึ้นได้ในดินทราย เช่นผักบุ้งทะเล ต้นมะพร้าว เป็นต้น

(2) พื้นที่ริมคลองช่วงชุมชนหนาแน่น พื้นที่ดังกล่าวจะอยู่บริเวณโค้งน้ำคลองพุมเรียง เป็นต้นไป พื้นที่บริเวณนี้จะมีอาคารบ้านเรือนบริเวณริมน้ำอยู่ค่อนข้างหนาแน่นกว่าบริเวณอื่น โดยพื้นที่บริเวณดังกล่าวมีพืชพันธุ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติค่อนข้างน้อย โดยพืชพันธุ์ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะปลูกขึ้นมาเอง

(3) พื้นที่ริมคลองช่วงชุมชนเบาบาง พื้นที่ดังกล่าวอยู่บริเวณโค้งน้ำของคลองตะกอบหรือคลองใหญ่พุมเรียง ซึ่งช่วงนี้จะมีอาคารบ้านเรือนค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านที่ปลูกไว้เพื่อเฝ้าสัตว์น้ำที่เลี้ยงไว้เพื่อป้องกันการขโมย ซึ่งพื้นที่นี้ตามประกาศของกรมโยธาธิการและผังเมืองนั้นเป็นพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวและการประมง โดยพื้นที่บริเวณดังกล่าวสภาพพืชพันธุ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ โดยร้อยละ 75 เป็นป่าชายเลน มีทั้งป่าโกงกางที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่

ในส่วนของสัตว์ต่างๆ ยังคงมีอยู่ภายในพื้นที่ชุมชน และพื้นที่บริเวณป่าชายเลนที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ ไม่ว่าจะเป็นนก ปู หอย ปลา และสัตว์น้ำอื่นๆ ส่วนในทะเลนั้นปัจจุบันมีจำนวนลดน้อยลงมากเนื่องจากการจับปลาที่ไม่ถูกวิธีแต่ก็ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บริเวณบ้านริมน้ำแถวคลองพุมเรียง

บริเวณคลองตะกอบ หรือคลองใหญ่พุมเรียง

บริเวณอ่าวบ้านดอน

ภาพที่ 5.7 แสดงพื้นที่ที่มีสภาพทางธรรมชาติริมน้ำ

2) ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

จากการศึกษาถึงองค์ประกอบทางด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงที่มีองค์ประกอบที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่ได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง ต้นไม้ สัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น และองค์ประกอบที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น เช่น อาคารบ้านเรือน พื้นที่ว่าง โถง ที่ทำกิน ทาง

สัญจรในชุมชน ทำให้สามารถที่จะทราบถึงความสัมพันธ์ และความกลมกลืนกันระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลาช้านาน และรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในการอยู่อาศัย ดำเนินชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพการประมงเพื่อยังชีพ ในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กับองค์ประกอบทางด้านต่าง ๆ ที่ได้มีการศึกษาไปแล้วในข้างต้น

(1) อาคารบ้านเรือน จากการที่บริเวณพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง เป็นชุมชนที่อยู่ติดริมแม่น้ำลำคลองเป็นหลัก และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่นำมาสร้างเป็นอาคารบ้านเรือนซึ่งส่วนใหญ่ใช้ไม่เป็นวัสดุหลัก ๆ ในการปลูกสร้าง ทำให้อาคารบ้านเรือนที่อยู่ในชุมชนมีความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะพื้นที่ที่บริเวณริมน้ำทั้งแม่น้ำและลำคลองที่มีสภาพแวดล้อมที่ค่อนข้างสมบูรณ์ของพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ประกอบกับลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือนในบริเวณดังกล่าวไม่ได้มีความหนาแน่นมากนัก และยังคงมีพื้นที่ริมน้ำจะมีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก อาคารบ้านเรือน ที่ปลูกสร้างด้วยไม้เป็นหลักจึงมีลักษณะแทรกตัวอยู่ภายในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน และเนื่องจากสภาพอากาศของภาคใต้ที่มีฝนตกชุกตลอดปี การก่อสร้างอาคารบ้านเรือนจึงนิยมที่จะมีช่องเปิดที่น้อยเล็กเล็กเพื่อป้องกันฝนสาด จึงเป็นเครื่องชี้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรม วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามในพื้นที่ชุมชนเริ่มมีการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนที่มีความขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ แต่ก็มีจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับอาคารบ้านเรือนของทั้งชุมชน

ภาพที่ 5.8 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติกับอาคารบ้านเรือน

(2) ที่ทำกิน ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงเป็นชุมชนที่มีการทำการประมงและเกษตรกรรมมาเป็นระยะเวลาช้านาน ที่ทำกินเกือบทั้งหมดของชุมชนจึงเป็นเรือสวน และพื้นที่ทำการประมง ที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้ทุกประการ และมีความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติเป็นอย่างดี โดยอาชีพทำการเกษตรเป็นอาชีพที่ต้องมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งสภาพดินแหล่งน้ำ การระบายน้ำ เป็นต้น และจากการศึกษาถึงองค์ประกอบของชุมชนทางด้านที่

ทำกินในข้างต้นทำให้ทราบว่า รูปแบบหรือลวดลาย (Pattern) ของแปลงเรือกสวนเกิดขึ้นจากเส้นทางของลำคลองที่นำมาใช้ในการเกษตร

(3) ที่ว่าง , ที่โล่ง พื้นที่ว่าง และพื้นที่โล่งที่กระจายอยู่ในชุมชนซึ่งมีทั้งพื้นที่ที่เกิดขึ้นเองจากธรรมชาติ และพื้นที่มีมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น ซึ่งพื้นที่ว่าง หรือที่โล่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ส่วนมากจะยังคงมีสภาพกว้างเปลวอย่างไม่ได้มีการใช้ประโยชน์ ในส่วนของพื้นที่ว่างและที่โล่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น สนามกีฬา สนามเด็กเล่น ลานจอดรถ ฯลฯ ซึ่งมีทั้งการใช้วัสดุทางธรรมชาติเป็นองค์ประกอบ เช่น การปลูกหญ้า ปูหินกรวด ทำให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้เป็นอย่างดี และนอกจากวัสดุธรรมชาติยังมีการใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น ลานคอนกรีตเสริมเหล็ก ที่มีความขัดแย้งกับสภาพทางธรรมชาติ และสภาพโดยรวมของชุมชน แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่ดังกล่าวยังคงมีการปลูกต้นไม้ต่าง ๆ บริเวณใกล้เคียงจึงทำให้พื้นที่โล่ง และพื้นที่ว่างต่าง ๆ ยังคงมีฉากหลังเป็นสภาพทางธรรมชาติอยู่

(4) ทางสัญจร จากการที่พื้นที่ชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนริมน้ำมาตั้งแต่อดีตการสัญจรหลัก ๆ ในอดีตจึงอาศัยเส้นทางน้ำเป็นหลัก ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสัญจรที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยตรง ปัจจุบันยังคงมีการสัญจรทางน้ำหลงเหลืออยู่บ้างแต่ก็ไม่มากนัก ซึ่งปัจจุบันเมื่อการสัญจรทางบกเริ่มมีบทบาทมากขึ้นการสร้างเส้นทางถนนในพื้นที่ชุมชนจึงเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยการถมพื้นที่ที่ต้องการก่อสร้างถนนให้สูงเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาน้ำท่วมและการใช้วัสดุสมัยใหม่ในการปูพื้นผิวถนนเพื่อความคงทนถาวร เช่น ถนนลาดยาง และถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่ขัดแย้งกับสภาพดั้งเดิมของชุมชน และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

5.1.4 จินตภาพของชุมชน

เอกลักษณ์ด้านจินตภาพเป็นเอกลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกที่ได้สัมผัส รับรู้หรือเกิดจากความคุ้นเคยของคนในชุมชนที่มีต่อพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง โดยสิ่งทีคนในชุมชนเรียนรู้ และจดจำสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน มักเกิดจากการจดจำสภาพแวดล้อมทางกายภาพดังกล่าวในภาพที่อยู่ในความทรงจำ โดยมีการจัดระเบียบของสิ่งที่พบเห็นตามเกณฑ์ในการแยกประเภทต่าง ๆ ซึ่งการจดจำรายละเอียดดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในการรับรู้สำหรับคนในชุมชนเรียนรู้ และจดจำสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างเป็นระบบโดยโครงสร้าง (Structure) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางกายภาพ รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางด้านกายภาพต่อผู้รับรู้ ซึ่งมีความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางด้านกายภาพหลัก 5 ประเภท ภายในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงจากการพบเห็น สามารถถ่ายทอดรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1) เส้นทาง (Path) เส้นทางภายในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง มี 2 ลักษณะ คือ

(1) เส้นทางน้ำ เป็นเส้นทางสัญจรที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีตในการสัญจรไปมาหาสู่ภายในชุมชนหรือระหว่างชุมชน รวมถึงเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าทั้งเข้าและออก โดยมีคลองพุมเรียงเป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำสายหลักในชุมชน และมีเส้นทางสัญจรกับพื้นที่โดยรอบคือ คลองพุมเรียงใหญ่ หรือคลองตะกระบ

(2) เส้นทางบก มีเส้นทางสัญจรหลักทางรถยนต์ที่เชื่อมต่อกับถนนภายนอกเข้าสู่ชุมชน คือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 (สายไชยา – พุมเรียง) หรือถนนรักษาราชการ เป็นถนนสายสำคัญที่ตัดผ่านใจกลางชุมชน และถนนอีกสายหนึ่งคือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4223 (สายบ้านพุมเรียง - ตะกระบ) ที่แยกจากถนนสาย 4011 บริเวณชุมชน นอกจากนี้ยังมีถนนซอยต่าง ๆ ที่อยู่ภายในชุมชนที่ไม่มีชื่อเรียกเนื่องจากชาวชุมชนไม่นิยมตั้งชื่อซอย

เส้นทางสัญจรทางเท้า มีอยู่ทั่วไปในชุมชนเนื่องจากพื้นที่บางส่วนของชุมชนไม่สามารถที่จะนำรถยนต์เข้าถึงได้ เส้นทางสัญจรทางเท้าจึงเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อระหว่างเส้นทางสัญจรทางรถยนต์กับบ้านเรือนเป็นหลัก

2) ศูนย์รวม (Node) ศูนย์รวมกิจกรรมของคนในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง คือ บริเวณที่ว่างภายในชุมชน หรือบริเวณที่พบปะทำกิจกรรมประจำวันของชุมชน โดยแบ่งได้เป็น 2 ระดับคือ

(1) ระดับชุมชน เป็นจุดศูนย์รวมของคนในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงที่สามารถมาชุมนุมกันอยู่บริเวณศาลาไพฑาราม วัดสมุหนิมิต วัดศักดิ์คุณาราม ที่นั่งบริเวณหน้าโรงเรียนวัดไพฑาราม และโรงเรียนวัดพุมเรียง ลานบริเวณหน้าโรงเรียนวัดไพฑาราม สนามเด็กเล่นภายในโรงเรียนวัดไพฑารามและโรงเรียนวัดพุมเรียง และบริเวณสนามหญ้าหน้าโรงเรียน ซึ่งเป็นกิจกรรมประเภทนันทนาการเล่นกีฬา ออกกำลังกาย เป็นต้น

(2) ระดับละแวกบ้าน มีศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชนอยู่บริเวณที่โล่ง ที่ว่าง ในละแวกบ้านของตน เช่น บริเวณรอบ ๆ บ้าน ใต้ต้นไม้ ทางเดิน ตามจุดทางแยก หรือหน้าร้านค้า ใช้ทำกิจกรรมเช่น นั่งเล่น พักผ่อน หรือทำงานหัตถกรรม

ภาพที่ 5.9 แสดงพื้นที่ศูนย์รวมของกิจกรรมในพื้นที่

3) ย่าน (District) เป็นเอกลักษณ์หรือตัวตนของพื้นที่ หรือบริเวณที่เกิดจากลักษณะเฉพาะของ คน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ย่านหลัก ๆ ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ได้แก่

(1) ย่านพาณิชย์กรรม อยู่บริเวณตลาดพุมเรียงซึ่งเป็นตลาดเก่าแก่ที่อยู่คู่ชุมชนมาเป็นระยะเวลานาน และยังคงมีกิจกรรมการค้าขายอยู่ในปัจจุบัน และยังมีย่านขายผ้าไหมพุมเรียงที่เลื่องชื่อซึ่งอยู่ติดบริเวณริมถนนรักษนรกิจ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมเป็นผู้ขาย

(2) ย่านพักอาศัยภายในชุมชน ซึ่งมีชุมชนหลักๆคือชุมชนชาวไทยพุทธ ชุมชนชาวไทยมุสลิม และชุมชนพักอาศัยริมน้ำโดยอยู่บริเวณริมคลองพุมเรียง ซึ่งย่านพักอาศัยทั้งสามย่านนี้เป็นบริเวณย่านพักอาศัยดั้งเดิม ที่มีอยู่คู่ชุมชนมาเป็นระยะเวลานาน

(3) ย่านศาสนสถาน มีสองย่านคือมัสยิดที่ตั้งอยู่ภายในชุมชนของชาวไทยมุสลิม และย่านวัดของชาวไทยพุทธที่ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ริมถนนสาย 4011 เรียงไปตลอดเส้นทาง

4) เส้นขอบ (Edge) ชุมชนริมเมืองเก่าพุมเรียงมีเส้นขอบที่สำคัญของชุมชนได้แก่เส้นขอบเขตคลองพุมเรียงและคลองตะกระบ เส้นขอบระหว่างพื้นที่ชุมชนกับพื้นที่ทางการเกษตร แนวถนนรอบนอกชุมชน

5) **ภูมิสัญลักษณ์ (Landmark)** ได้แก่ องค์ประกอบทางกายภาพที่โดดเด่นเป็นจุดสังเกตหรือ จุดหมายตาของชุมชน หรือย่าน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับคือ

(1) **ภูมิสัญลักษณ์ที่มองเห็นได้ในระยะไกล (Distant Landmark)** ได้แก่ เสาร์บัสัญญาณโทรทัศน์บริเวณริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4022 สายไชยา-พุมเรียง และสะพานข้ามคลองใหญ่พุมเรียง หรือคลองตะกอบ

(2) **ภูมิสัญลักษณ์ที่มองเห็นได้ในระยะใกล้ (Local Landmark)** ได้แก่ เทศบาลตำบลพุมเรียง ชุมประตู่ทางเข้าวัดใหม่พุมเรียง วัดโพธาราม วัดศักดิ์คุณาราม วัดสมุหนิมิต ยอดมัสยิดนุรุอิสลาม มัสยิดยุมอาตุลมุสลิมีน มัสยิดฮิดายะห์ มัสยิดญุมอียะตุลอิสลาม

5.2 โครงสร้างตัวนครรัฐกิจ

โครงสร้างทางเศรษฐกิจและรายได้ของประชากร ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการประมง รองลงมาเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน และพานิชยกรรม โดยรายละเอียดของรายได้จากการประกอบอาชีพสามารถแบ่งได้ดังนี้

5.2.1 ด้านประมง

พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนอยู่ติดกับคลองที่สามารถออกสู่ทะเลได้ และเหมาะแก่การทำประมง และการเลี้ยงสัตว์ชายฝั่ง ซึ่งการประกอบอาชีพทั้งสองนั้นเป็นรายได้หลักที่นำมาจุนเจือครัวเรือนของคนในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงเป็นส่วนใหญ่ ในปัจจุบันชาวบ้านที่มีฐานะดีนั้นจะไม่ค่อยออกทะเล แต่จะเช่าพื้นที่บริเวณริมฝั่งเพื่อเลี้ยงสัตว์น้ำ เอาไว้ขายส่งให้กับพ่อค้าคนกลางหรือขาย ส่วนมากจะเลี้ยงปลาในกระชัง หอยแครง และกุ้งกุลาดำด้วย

5.2.2 เกษตรกรรม

พื้นที่ด้านหลังชุมชนนั้นส่วนใหญ่ยังเป็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรม เพราะมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มริมน้ำ แต่ลักษณะดินที่อยู่ติดกับชายทะเลการเพาะปลูกส่วนใหญ่จึงเป็นไปในลักษณะของการปลูกพืชสวน โดยพืชเศรษฐกิจนั้นจะเป็น มะพร้าว แตงโม และสับปะรด ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่นั้นก็ประกอบอาชีพเกษตรกรรมควบคู่ไปกับอาชีพการประมง เพราะการประกอบอาชีพประมงจะสามารถออกเรือได้ 5 – 6 เดือนเท่านั้น และเกษตรกรรมมีฤดูกาลที่จะทำแตกต่างกันไป

5.2.3 ด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน

วิถีชีวิตของคนในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงจะดำเนินควบคู่ไปกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยผู้ชายมีอาชีพการประมงเป็นหลัก ส่วนแม่บ้านอยู่บ้านก็จะประกอบอาชีพทอผ้าไหม เย็บหมวกเป็นอาชีพเสริม แต่ในปัจจุบันผ้าไหมพุมเรียงนั้นเกิดความนิยมจากนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและซื้อของที่ระลึก กิจกรรมการทอผ้าไหมจึงไม่ได้เป็นเพียงหัตถกรรมในครัวเรือน แต่ยังเกิดการจ้างงานของคนในพื้นที่เพิ่มมากขึ้นเกิดเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน มีทั้งการขายปลีกและส่งไปขายในจังหวัดกรุงเทพฯ และจากการทำการประมงนั้นผลผลิตจากการประมงปัจจุบันได้ก่อให้เกิดการแปรรูปอาหารทะเลโดยทำเป็นโรงงานแปรรูปอาหารทะเลเพื่อส่งออก ทำให้เกิดการจ้างงานและการอพยพเข้ามาของคนภายนอกพื้นที่ และยังมีที่ทำเป็นกิจการในครัวเรือนเพื่อจำหน่ายอีกส่วนหนึ่งด้วย

5.2.4 ด้านการค้า

การทอผ้าไหม เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่คนเมืองเก่าพุมเรียงทำมาเป็นระยะเวลานาน ลักษณะของความประณีตและลวดลายที่สวยงาม ทำให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปและส่งผลให้เกิดย่านร้านค้าขึ้นในพื้นที่ชุมชน ทั้งการขายผ้าไหม เสื้อผ้าที่สั่งมาจากภายนอกพื้นที่ และการขายของชำ สินค้าแปรรูปที่ทำจากผลผลิตทางทะเล รวมทั้งมีร้านขายอาหารทะเลตั้งอยู่ริมอ่าวบ้านดอนเพื่อบริการนักท่องเที่ยว แต่ที่น่าสังเกตคือร้านอาหารภายในพื้นที่จะมีจำนวนน้อยมาเนื่องจากคนภายในพื้นที่นิยมทำกับข้าวกินเอง ตลาดสดส่วนใหญ่ก็จะเป็นในลักษณะค้าปลีกที่มีขนาดของตลาดเล็กๆเนื่องจากวัตถุประสงค์ส่วนใหญ่มีภายในชุมชน ชาวบ้านจึงสามารถหาได้เองโดยไม่ต้องซื้อ

ปัจจุบันรายได้หลักของชุมชนตามสถิติที่ได้จากเทศบาลตำบลพุมเรียงอาชีพส่วนใหญ่ของคนในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงยังเป็นอาชีพทางการประมงอย่างใดก็ตามผู้ที่ประกอบอาชีพทางด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน น่าจะเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ทำรายได้ให้ชุมชนเป็นจำนวนที่มากขึ้นตามลำดับ เนื่องจากส่วนใหญ่ถ้าเป็นหน้าเทศกาลคนนอกพื้นที่จะมาท่องเที่ยวทำให้เกิดเงินหมุนเวียนภายในชุมชน

5.3 โครงสร้างด้านสังคม

5.3.1 วิถีชีวิต

ลักษณะทางสังคม มีบทบาทอย่างมากที่จะเป็นตัวกำหนดสภาพแวดล้อมโดยรวมของผู้คนและชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณเมืองเก่าพุมเรียง ทั้งยังเป็นตัวยึดเหนี่ยวให้รักษารูปแบบหรือวิถีชีวิตตามแบบชาวพื้นที่เมืองดั้งเดิม ซึ่งจุดเด่นอย่างหนึ่งซึ่งแสดงถึงความเป็นชุมชนสองศาสนาที่

อาศัยอยู่ร่วมกัน และเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำที่สามารถพบเห็นด้วยสายตาคือ ลักษณะของผู้คน และพฤติกรรมของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ซึ่งมีลักษณะบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ทั้งการแต่งกาย รูปร่างหน้าตา เชื้อชาติ ภาษาค่านิยม และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยผู้ที่อาศัยอยู่ จะมีถิ่นฐานที่เป็นภูมิลำเนาเดิมเติบโตในพื้นที่ และสืบทอดมรดกทางด้านที่ติ่นมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ตั้งแต่สมัยศรีวิชัย ซึ่งชาวชุมชนในเขตเมืองเก่านี้เป็นกลุ่มที่เก่าแก่ และเป็นกลุ่มส่วนใหญ่ของชุมชน อย่างไรก็ตามในช่วงสมัยกรุงสุโขทัย ได้เริ่มมีชาวไทยมุสลิมอพยพจากพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยเข้ามาปะปนกับชาวไทยมุสลิมที่ตั้งรกรากอยู่เดิม ก็ยังคงมีความเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์กับชาวชุมชนเดิม และวิถีชีวิตที่พึ่งพาลำคลองอย่างแยกไม่ออกทั้งสองวัฒนธรรม แม้ทั้งชาวไทยพุทธ และชาวไทยอิสลามจะมีการแต่งกาย รูปร่างหน้าตา เชื้อชาติ ภาษาค่านิยม และวัฒนธรรม ที่แตกต่างกันออกไปก็ไม่ได้สร้างปัญหาให้กับชุมชนแต่อย่างใด กลับอยู่ร่วมกันในชุมชนได้อย่างดีและมีการพึ่งพาอาศัยกัน และใช้ประโยชน์จากแม่น้ำลำคลองร่วมกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน แม้ว่าสองศาสนาจะมีที่พึ่งทางจิตใจที่แตกต่างกันออกไปแต่ที่ตั้งของศาสนสถานก็ตั้งขึ้นในบริเวณใกล้เคียงกันแต่ไม่ได้เกิดปัญหาใดๆทั้งสิ้น และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมโดยดำเนินมาได้เป็นระยะเวลาอันยาวนาน เนื่องจากอุปนิสัยของคนสองชุมชนนั้นมีความเป็นมิตรกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ แม้ว่าทางด้านจารีตประเพณีของสองศาสนา จะมีความแตกต่างกันออกไป แต่การทำกิจกรรมนอกเหนือจากการประกอบพิธีกรรมนั้นก็มีการทำร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข ดังนั้นผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนจึงมีความรู้จักกันดี และมีความสนิทสนมกันตลอดจนวางใจได้และลักษณะของอาชีพมีระดับความแตกต่างกันน้อยมาก ส่งผลต่อสภาพแวดล้อมโดยรวมในพื้นที่ ที่มีการปลูกสร้างบ้านเรือนส่วนใหญ่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน และจากการที่ภายในชุมชนมีประชากรที่ไม่หนาแน่น และรู้จักกันหมดในละแวกบ้านจึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเหนียวแน่นและมีความรู้สึกปลอดภัยเมื่อพักอาศัยในชุมชน การอยู่ร่วมกันของสองศาสนาในสังคมจึงแสดงให้เห็นถึงความกลมกลืน รักใคร่ปรองดองกันแม้ว่าวัฒนธรรมจะแตกต่างกัน

5.3.2 วัฒนธรรมประเพณี

วัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตศาสนาที่นับถือ และความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงรักษาไว้อย่างสมบูรณ์จนถึงปัจจุบัน

1) ประเพณี ความเชื่อของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ประเพณีความเชื่อของชาวบ้านในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จะมีทั้งประเพณีที่มีเพียงภายในชุมชน และประเพณีที่ปัจจุบันหาได้ยาก แต่ภายในชุมชนยังคงสืบทอดประเพณีมาจนถึงปัจจุบันคือ

(1) ประเพณีการทำบุญเดือนสิบ หรือสารทเดือนสิบ การจัดงานเทศกาลเดือนสิบจะมีช่วงระยะเวลาที่สำคัญตั้งแต่วันแรม 13 ค่ำ เดือนสิบ ถึง 15 ค่ำ เดือนสิบ ซึ่งจะตรงกับเดือนกันยายน หรือตุลาคมของทุกปี โดยงานเทศกาลเดือนสิบ งานเทศกาลเดือนสิบเกิดขึ้นเกิดขึ้นด้วยเหตุผลในทำนองเดียวกันกับชาวอินเดียที่มีพิธี " เปรตพลี " เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทิต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเชื่อกันว่าบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วส่วนหนึ่งจะตกไปอยู่ในยมโลก หรือที่เรียกว่า " นรกภูมิ " ได้รับความทุกข์เวทนา ในช่วงวันแรม 1 ค่ำ เดือนสิบยมโลกจะปล่อยตัวบรรพบุรุษขึ้นมาพบญาติพี่น้องลูกหลานในเมืองมนุษย์ บรรพบุรุษขึ้นมาพบญาติพี่น้องลูกหลานในเมืองมนุษย์ บรรพบุรุษที่ขึ้นมายังโลกมนุษย์ก็คือ " เปรต " เมื่อถูกปล่อยพวกเปรตทั้งหลายจะขึ้นมาโลกมนุษย์ เพื่อขอรับส่วนบุญกุศลจากลูกหลาน ญาติมิตรนำกลับไปไถ่โทษในยมโลกให้ลดน้อยลง ลูกหลานจะนำข้าวปลาอาหารไปทำบุญที่วัด วันนี้เรียกว่า " วันหมรับเล็ก " และเทศกาลเดือนสิบจะเริ่มคึกคักในวันแรม 13 ค่ำ เดือนสิบถือเป็น " วันจ่าย " โดยประชาชนทุกบ้านจะออกไปซื้อหาสิ่งของมาไว้สำหรับจัดหมรับ (คำว่า หมรับ มาจากคำว่า สำรับ) เมื่อวันแรก 14 ค่ำ จึงยกไปวัดเรียกวันนี้ว่า " วันยกหมรับ " หรือวันแห่หมรับ บางพื้นที่เรียกว่า " วันรับตายาย หรือวันรับบรรพบุรุษ " ซึ่งการทำบุญนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่จะเดินทางไปทำบุญที่วัดตั้งแต่ละบ้านไม่ว่าจะเป็นบ้านเหนือ บ้านกลาง หรือบ้านล่าง ก็มีวัดที่เป็นศูนย์กลางในแต่ละชุมชนย่อยอยู่แล้ว คือ วัดโพธิ์ธาราม (วัดเหนือ) วัดพุ่มเรียง (วัดกลาง) วัดสมุหนิมิต (วัดล่าง) ประเพณีชิงเปรตหรืองานบุญเดือนสิบมีส่วนคล้ายกับวันเซ่งเม้งของจีน คือเป็นกิจกรรมที่ลูกหลานมาร่วมกันทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปถึงญาติมิตรผู้ล่วงลับ บางคนบอกว่าเทียบกับล้านนาที่เหมือนกับการถวายทานสลากภัต แม้ว่าจะอยู่ในช่วงเดือนเดียวกันแต่สลากภัตทำในวันเดือนเพ็ญ ขณะที่ชิงเปรตเป็นวันแรมสิบห้าค่ำ ในความหมายของสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกของครอบครัว ชิงเปรต คริสต์มาส เซ่งเม้ง หรือสงกรานต์ ต่างก็เป็นช่วงเวลาที่ยุติมิตรพี่น้องผู้จากบ้านไปไกลของแต่ละวัฒนธรรม จะได้กลับมาพบปะกันพร้อมหน้าปีละครั้ง หลังจากทำพิธีถวายทานข้าวปลาอาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ในวัดแล้ว จากนั้นญาติโยมทั้งหลายก็จะขนเอาอาหารขนมต่างๆ ออกมาจัดวางไว้บริเวณหน้าวัดนอกเขตกำแพง นัยว่าเปรตที่จะมารับส่วนบุญและบริโภคอาหารเหล่านี้ ไม่สามารถล่วงล้ำเข้าไปในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของบริเวณวัดได้แต่เปรตที่เป็นตัวจริงก็คือเด็กๆที่กำลังถือถุง จ้องหมายตาขนมอร่อย ๆ ที่ตนชอบ ช่วงนี้แหละคือช่วงเวลาทีรอคอยและอาจเป็นที่มาของคำว่าชิงเปรต คือเมื่อพระสวดมนต์ให้พรเสร็จ ก็เป็นสัญญาณให้ทุกคนกรูกันเข้าแย่งชิงขนมข้าวปลาอาหารต่างๆ เป็นที่สนุกสนาน

ภาพที่ 5. 10 แสดงประเพณีสารทเดือนสิบ

(2) ประเพณีชักพระหรือบางครั้งก็เรียกว่าชักพระ บ้างก็เรียก “ประเพณีแห่พระ” ประเพณีนี้ชาวพุมเรียงปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณประเพณีลากพระของชาวพุมเรียงมีอยู่ 2 ประเภท คือลากพระบกกับลากพระน้ำ การลากพระบกคืออัญเชิญพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรขึ้นประดิษฐานบนบุษบก แล้วแห่แหนโดยการลากไปทางบก ส่วนการลากพระน้ำ คืออัญเชิญพระพุทธรูปปางห้ามยาตรขึ้นประดิษฐานบนบุษบกในเรือ แล้วแห่แหนโดยการลากไปทางลำน้ำไปหยุดที่แหลมโพธิ์ แล้วอัญเชิญไปสมโภชที่ วัดสมุหนิมิต (วัดล่าง) หรือที่โรงเรียนวัดพุมเรียงแล้วแต่กรรมการจะตกลงกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 5.11 แสดงประเพณีชักพระ

(3) ประเพณีเพลงบอก ชาวพุมเรียงมีประเพณีอย่างหนึ่งที่รักษาสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนทุกวันนี้ คือ “ประเพณีเพลงบอก” เพลงบอกคือการร้องเพลงสดๆ คิดขึ้นมาทันทีทันใดขณะที่ร้องเพลง ผู้ร่วมวงในการร้องเพลงบอกจะมีตั้งแต่ 4 คนขึ้นไปจนถึง 10 คน จะร้องไปตามบ้านเรือนของชาวบ้าน เมื่อไปถึงบ้านใครก็จะเรียกเจ้าของบ้านเป็นเพลงบอก ต่อจากนั้นก็บอกสาเหตุของการร้องเพลงบอก ไม่ว่าจะเป็นเพลงขอเงินหรือเหล้า หรือสิ่งใดตามแต่วัตถุประสงค์ที่ร้องเพลง แต่ส่วนใหญ่จะร้องขอเงินเพื่อนำไปร่วมทำบุญ ซึ่งเทศกาลที่นิยมร้องเพลงบอกคือทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ตรุษสงกรานต์

(4) ประเพณีสวดมาลัย ประเพณีการสวดมาลัย เป็นประเพณีประจำงานศพ แต่เดิมพระเป็นผู้สวดซึ่งสวดหลังจาก การสวดมนต์แล้ว พระที่สวด มีจำนวน 4 รูป หรือ 1 เติง ใช้ตาลปัตรบังหน้า บทสวดได้จากหนังสือมาลัย หรือที่เรียกว่า พระมาลัยคำสวด หนังสือดังกล่าวนี้เป็นสมุดข่อยหรือสมุดไทย ยาวเกือบ 1 เมตร ตัวอักษร ที่บันทึกใช้ขอมไทย โดยมีขอมบาลีแทรกบ้าง มักมีภาพประกอบอย่างสวยงาม เนื้อเรื่องเป็นธรรมะสั่งสอน ให้ผู้ฟังสะดุ้งกลับบาปกลัวอกุศล ประเพณีสวดมาลัยนอกจากมีจุดมุ่งหมายเพื่ออุบธรรมสั่งสอนแล้ว ยังมุ่งให้เป็นรายการแสดงแก้ความเจ็บเหงาในขณะ ที่เฝ้าศพและเพื่อไม่ให้เจ้าภาพหรือญาติผู้ตายเศร้าโศกเกินไปด้วย ผู้สวดมาลัยคณะหนึ่งเรียกว่า "วงมาลัย" วงหนึ่งๆ ที่พอเหมาะสมควรจะมี 4-6 คน เป็นแม่เพลง 2 คน เรียกว่า "แม่คู่" หรือ "ต้นเพลง" ส่วนที่เหลือเป็น "ลูกคู่" หรือ "คู่หู" ลูกคู่มีหน้าที่ร้องรับการสวดของแม่เพลงในการสวดนั้นจะมีการแสดงท่า ประกอบด้วย โดยทุกคนในวงจะร่วมกันแสดงท่าและเสียงประกอบให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องที่ร้องสวด เครื่องดนตรีไม่ต้อง มีประกอบ แต่บางวงมีขลุ่ยและรำมะนา ส่วนเครื่องแต่งกายจะแต่งอย่างไรก็ได้ แต่ส่วนใหญ่แต่งตามปกติ จะมีอยู่บ้างบางวง ที่มีการแต่งตัวตามท้องเรื่องหรือบทสวด เมื่อมีผู้ตาย เจ้าภาพจะไปบอกกล่าวให้วงมาลัยรู้เพื่อให้ไปสวด การสวดจะเริ่มขึ้นหลังจาก พระสวดพระอภิธรรมแล้วเสร็จ โดยเริ่มจากบท "ตั้งมโน" เพื่อเป็นการสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และ "ไหว้คุณ" คือไหว้ครูอาจารย์และสิ่งทีเคารพนับถือ ต่อจากนั้นจึงสวดบท "ในกาล" อันเป็นบทเริ่มเนื้อเรื่องในหนังสือพระมาลัย ที่เรียกบท "ในกาล" เพราะว่าคำขึ้นต้นของการสวดตอนนี้ขึ้นว่า "ในกาลอันลับลับ..." เนื้อหาของบทนี้เป็นการเล่าประวัติของพระ

มาลัย เกี่ยวกับการโปรดสัตว์ทั้งในสวรรค์และนรกผู้ร้องบทนี้ จะเป็นผู้ชาย เมื่อจบบทในกาลแล้วก็จะขึ้นบท "ล้านอก" หรือเรียกว่า "เบ็ดเตล็ด" เรื่องที่นำมาร้องมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับวรรณคดีต่างๆ เช่น ขุนช้าง ขุนแผน สังข์ทอง พระอภัยมณี อิเหนา จันทโครพ ฯลฯ การแทรก "ล้านอก" การแทรก ล้านอกเข้ามาเพื่อเปลี่ยน บรรยากาศทำให้สนุกสนาน ในบทล้านอกนี้อาจจะใช้ท่อนทำนองเพลงลำตัด เพลงฉ่อย เพลงนา ก็ได้ แต่ส่วนมากนิยมลำตัด แต่เดิม การเล่น "ล้านอก" หรือเรื่องเบ็ดเตล็ดไม่มี เพิ่งจะมีขึ้นในภายหลังเพื่อให้การสวดมาลัยสนุกสนานยิ่งขึ้น ในสมัยก่อนการสวดมาลัยมีปัญหาในการฝึกหัดและฝึกซ้อมเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อว่าหากฝึกหัดหรือซ้อมการ สวดมาลัยบนบ้านจะเป็นเสียดจัญไรแก่บ้าน ดังผู้ฝึกหัดจึงต้องหาสถานที่นอกบ้าน เช่น หน้ำกลางทุ่งนา ชายป่าช้า ในวัด หรือในโรงนา แต่สำหรับในปัจจุบันความเชื่อเช่นนี้หมดไป ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุมากกว่า 70 ปีขึ้นไปแล้วว่า แต่ก่อนการสวดมาลัยมีแพร่หลาย งานศพทุกงานจะต้องมีสวดมาลัยเสมอ การสวดมาลัยที่มีชื่อเสียงมาก ได้แก่ วงมาลัยของไชยา กาญจนดิษฐ์ ท่าฉาง ท่าชนะเป็นต้น แต่ปัจจุบันการสวดมาลัยหมดความนิยม นักสวดมาลัยที่เหลืออยู่ที่แก่เฒ่า ผู้ที่สนใจฝึกหัดเพื่อสืบต่อก็ไม่มี จึงเป็นที่แน่ชัดว่าในอนาคตไม่นานนักการสวดมาลัยคงเหลือเพียงชื่อ

ชาวไทยมุสลิมในพุมเรียงนั้นมีประเพณีเป็นของตนเอง บวกกับหลักการศาสนาซึ่งบัญญัติไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน ในแต่ละอย่างย่อมมีทั้งประเพณีของหมู่บ้าน และหลักตามศาสนาปะปนกันไป สิ่งเหล่านี้จะเริ่มตั้งแต่เกิดมาจนถึงวันสุดท้ายของชีวิต โดยมีประเพณีที่สำคัญๆ คือ เริ่มจากการทำบุญรับขวัญ เมื่อภรรยาหรือหญิงมีท้อง และเมื่อเด็กได้เกิดมาก็มีการโกนผมไฟซึ่งอาจทำในอายุประมาณ 1 สัปดาห์ หลังจากนั้นก็มีพิธีการเข้าแขก (สุนัด) เมื่อเป็นหนุ่มเป็นสาวก็มีพิธีแต่งงาน และในที่สุดก็มีพิธีการศพ ซึ่งเป็นพิธีสุดท้ายของชีวิตตามหลักของศาสนาอิสลาม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.1 แสดงสรุปการประกอบกิจกรรมที่สำคัญในรอบปีของชุมชน

วันสำคัญ	ช่วงเวลา	กิจกรรม	สถานที่
ชาวไทยพุทธ ทอดผ้าป่าห้วยสา	วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8	นำอาหารผ้าสบงจีวรเพื่อ ทอดผ้าป่า	วัดในแต่ละชุมชนย่อย หรือวัดบริเวณใกล้เคียง
การทำบุญเดือนสิบ	วันแรม 13 ค่ำ เดือนสิบ ถึง 15 ค่ำ เดือนสิบ	นำข้าวปลาอาหารไป ทำบุญที่วัดเพื่ออุทิศส่วน กุศลให้ญาติผู้ล่วงลับ	วัดในแต่ละชุมชนย่อย หรือวัดบริเวณใกล้เคียง
ชักพระ	วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11	แห่แห่นพระพุทธรูปไป สมโภชที่วัด	วัดสมุหนิมิต (วัดล่าง) โรงเรียนวัดพุมเรียง
เพลงบอก	เทศกาลที่นิยมร้องเพลง บอกคือ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ตระขสงกรานต์	การร้องเพลงสดๆไปตาม บ้านเรือนของชาวบ้าน	บริเวณชุมชนพุมเรียง
สวดมาลัย	ที่มีงานศพ	การตั้งวงกันขึ้นอ่าน หนังสือพระมาลัย	ในครัวเรือน
ชาวไทยมุสลิม การทำบุญรับขวัญ	ภรรยาหรือหญิงมีท้อง	ตอนภรรยาท้อง	ในครัวเรือน
การโกนผมไฟ	เด็กแรกเกิด	โกนผมแรกเกิด	ในครัวเรือน
การเข้าสู่นัด	ต่อจากการเกิด	เข้าสู่นัด	ในครัวเรือน
แต่งงาน	เมื่อหนุ่มสาว	พิธีแต่งงาน	ในครัวเรือน
การฝังศพ	ตอนเสียชีวิต	ฝังศพภายใน 1 วัน	ในพื้นที่ชุมชน และสุสาน
หะวีรายอฟรึดอริ	หลังจากสิ้นสุดการถือศีล อด	วันสิ้นสุดการถือศีลอด	ภายในชุมชน และลาน โรงเรียนวัดโพธาราม

2) **กิจกรรมทางน้ำ** ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในสังคมคือ มีการใช้ลำคลองในการไปมาหาสู่หรือทำธุระภายในบริเวณชุมชน และบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนและในบางพื้นที่ยังมีการใช้เส้นทางน้ำเดินทางไปยังนาทุ่ง และยังมีประเพณีการแข่งขันเรือยาวซึ่งเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นในช่วงเทศกาลงานชักพระ โดยส่วนใหญ่การส่งเรือเข้าแข่งขันจะใช้ในนามของวัดต่างๆในพื้นที่

ภาพที่ 5.12 แสดงเรือที่ใช้ในงานแข่งเรือชักพระประเพณี

5.3.3 กลุ่มพื้นที่ทางสังคม

จากการศึกษาเอกลักษณ์ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง และการสัมภาษณ์นายสมนึก จีรวรางค์กูร พบว่าย่านที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่นั้น การที่จะบ่งบอกถึงขอบเขตที่ชัดเจนนั้นมิสามารถที่จะกำหนดได้อย่างชัดเจน แต่การเรียกขานพื้นที่ในเขตเมืองเก่าพุมเรียงนั้น เกิดจากการจดจำและการรับรู้ได้ของชาวบ้านที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการแบ่งกลุ่มพื้นที่ทางสังคมนั้นเกิดขึ้นได้ โดยมีองค์ประกอบหลายอย่างรวมกัน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายภาพ ลักษณะทางสังคม กลุ่มเชื้อสาย ชาติพันธุ์ ที่เกิดขึ้น ที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1) ย่านทางสังคม

จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงได้มีการแบ่งกลุ่มพื้นที่ที่เกิดจากจินตภาพ ทั้งในระดับใหญ่ และระดับเล็ก ซึ่งในระดับใหญ่จะเรียกหรือใช้คำนำหน้าว่า “ชุมชน” และในพื้นที่ระดับเล็กจะใช้คำนำหน้าว่า “บ้าน” หรือบางที่เรียกชื่อพื้นที่นั้นๆ ขึ้นมาเลยโดยไม่ใช้คำนำหน้าว่าบ้าน แต่เป็นที่เข้าใจของคนภายในชุมชนเองโดยพื้นที่ภายในชุมชนแบ่งเป็น 3 พื้นที่ คือ

- ชุมชนชาวไทยพุทธ
- ชุมชนชาวไทยมุสลิม
- ชุมชนริมน้ำ

ซึ่งย่านทางสังคมที่แบ่งเป็นบ้านต่างๆที่คนในชุมชนตั้งชื่อขึ้นมาเพื่อเรียกบริเวณต่างๆ ภายในชุมชนจากลักษณะเฉพาะของแต่ละย่าน ซึ่งแต่ละย่านจะมีทั้งความเหมือนและแตกต่างกับการแบ่งกลุ่มย่านโดยใช้แนวความคิดทางด้านจินตภาพเมืองที่ได้วิเคราะห์ไปแล้วในข้างต้น ซึ่งย่านหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “บ้าน” ในบริเวณชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงมีดังนี้

(1) บ้านเหนือ อยู่ภายในบริเวณหมู่ที่ 3 ตามขอบเขตเทศบาล การตั้งชื่อมาจากการนับจากตัวเมืองเก่ามาตามถนน ซึ่งมีบ้านล่างบ้านกลาง และมีบ้านเหนืออยู่ด้านบนสุดของหมู่บ้าน โดยมีวัดโพธารามเป็นวัดประจำบ้านซึ่งส่วนใหญ่คนในพื้นที่จะเรียกวัดนี้ว่าวัดเหนือ ซึ่งเกิดขึ้นจากการตั้งถิ่นฐานในอดีตที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและมีบ้านเรือนตั้งอยู่บริเวณรอบๆวัด

(2) บ้านกลาง อยู่ภายในบริเวณท้องที่หมู่ที่ 1 เป็นหมู่บ้านที่อยู่ระหว่างบ้านเหนือ กับ บ้านล่างตั้งอยู่บริเวณโรงเรียนวัดพุมเรียง และมีวัดพุมเรียงหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าวัดกลางเป็น ศูนย์กลางชุมชน และมีวัดศักดิ์คุณารามอยู่ภายในพื้นที่ด้วย

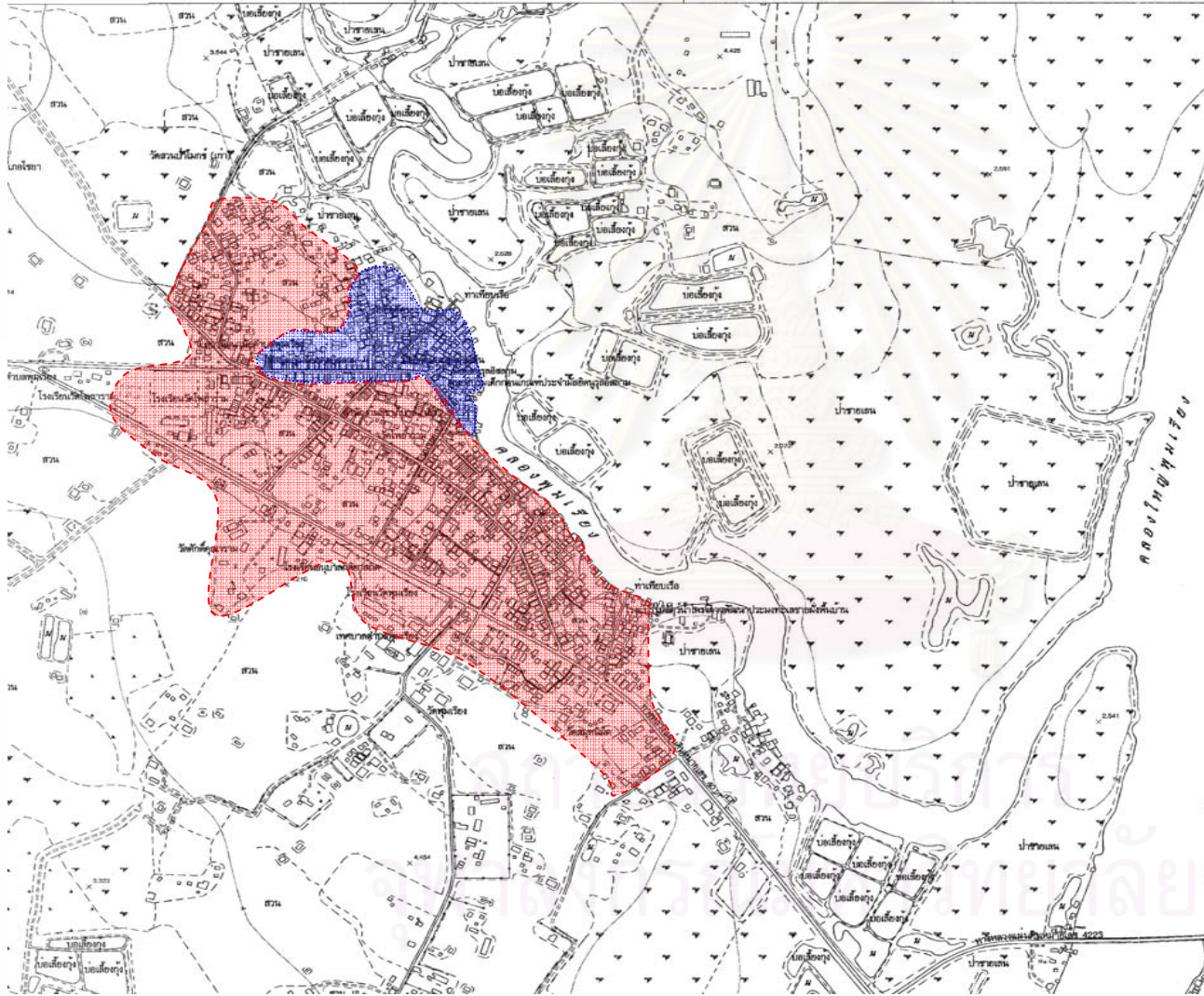
(3) บ้านล่าง อยู่ภายในบริเวณท้องที่หมู่ที่ 1 ซึ่งตั้งติดต่อกับที่ตั้งเมืองไชยาเก่า และ วัดล่าง (สมุหนิมิต) เนื่องจากอยู่ติดกับวัดล่างจึงเรียกบ้านนี้ว่า บ้านล่างตามชื่อวัด

(4) บ้านหัวเลน อยู่ภายในบริเวณท้องที่หมู่ที่ 2 เนื่องจากสภาพพื้นที่บ้านหัวเลนเป็น หาดริมคิ่งน้ำแต่เป็นพื้นที่ดินเลน จึงเรียกบ้านนี้ว่าบ้านหัวเลน แต่เดิมนั้นหมู่บ้านนี้เป็นที่ตั้งถิ่นฐาน ของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ แต่ต่อมาก็คือหลังจากสังขยาหมด ซึ่งเป็นชาวอินโดนีเซีย ได้มาตั้ง บ้านเรือนอยู่ โดยตั้งอยู่ที่กูโบไต่ะบิน ก็มีอิสลามคนอื่นๆอพยพครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันบ้านหัวเลนจึงมีประชาชนที่นับถืออิสลามเกือบทั้งสิ้น และได้สร้างสุเหร่าแห่งแรกอยู่ที่ หน้าวัดโพธารามในปัจจุบัน และมีคำกล่าวติดปากสำหรับบ้านหัวเลนว่า “แขกหัวเลนแถววัดเหนือ”

(5) บ้านท่านายร้อย ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 สาเหตุที่เรียกบ้านนี้ว่า บ้านท่านายร้อยก็เพราะว่า แต่เดิมสถานที่แห่งนี้เป็นที่ตั้งของสถานีตำรวจ สมัยนั้น ผู้กองหรือสารวัตรใหญ่ในปัจจุบัน มียศเป็น นายร้อย และมีบ้านพักอยู่ใกล้สถานีตำรวจริมฝั่งคลอง ถึงท่าน้ำพวกชาวบ้านจึงเรียกท่าน้ำนั้นว่า ท่านายร้อย ปัจจุบันท่านายร้อยแห่งนี้เป็นสะพานปลา หมู่บ้านที่ตั้งในบริเวณนี้ จึงเรียกชื่อตามท่าน้ำนั้นด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5.7 แสดงบริเวณพื้นที่ชุมชนต่างๆของพื้นที่

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

ชุมชนชาวไทยพุทธ

ชุมชนชาวไทยมุสลิม

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2) กลุ่มสกุล

กลุ่มสกุลหรือกลุ่มเครือญาติ เป็นอีกรูปแบบที่ชาวบ้านสามารถจดจำ และยืนยันตำแหน่งหรือบริเวณกลุ่มบ้านเรือนต่างๆ ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงเป็นชุมชนที่มีประวัติและความเป็นมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นชุมชนเมืองที่เคยเจริญรุ่งเรืองในครั้งที่เป็นเมืองหลวงของเมืองไชยา เชื้อสายที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษนั้นยังคงหลงเหลือให้เห็น อีกทั้งยังประกอบไปกับความใกล้ชิดกันของคนในชุมชนที่อยู่อาศัยในชุมชนเดียวกัน มีรูปแบบการดำเนินชีวิตและอาชีพที่ใกล้เคียงกัน มีการพบปะพูดคุยและประกอบกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันของชาวบ้าน และที่สำคัญ ชาวชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกันเป็นเครือญาติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน โดยการให้ระบุกลุ่มสกุลหรือเครือญาติลงในแผนที่ชุมชน พบว่า กลุ่มสกุลส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านสามารถจดจำได้ จะเป็นกลุ่มสกุลที่อยู่ในพื้นที่มาเป็นระยะเวลาช้านาน และมีกลุ่มบ้านเรือนของเครือญาติที่มีขนาดใหญ่จนสามารถสังเกตได้โดยง่าย โดยกลุ่มบ้านเรือนดังกล่าวจะเป็นบ้านเรือนเก่าแก่ที่อยู่คู่ชุมชนมาเป็นระยะเวลาช้านาน และส่วนใหญ่จะอยู่ภายในพื้นที่บริเวณศูนย์กลางชุมชนเป็นหลัก และเป็นที่น่าสังเกตคือไม่ว่ากลุ่มสกุลเดียวกันจะมีการแยกเรือนออกมานอกบริเวณกลุ่มเรือนของเครือญาติจากการแต่งงาน หรือกรณีอื่นๆ ชาวบ้านก็ยังสามารถจดจำได้ว่าครอบครัวนั้นมาจากกลุ่มสกุลใด จากการสอบถามเป็นเพราะว่าการพบปะพูดคุยกันของคนในพื้นที่ที่มีขนาดไม่กว้างขวางนักทำให้ทราบถึงรายละเอียดของกลุ่มเครือญาติได้เป็นอย่างดี โดยกลุ่มสกุลที่ชาวบ้านสามารถจดจำได้นั้นมักเป็นผู้ที่มีบทบาทในชุมชน หรือเป็นผู้ที่มีคนนับหน้าถือตาอย่างกว้างขวาง เช่น กลุ่มสกุลของเจ้าเมืองหรือขุนนางสมัยก่อน อดีตผู้ใหญ่บ้าน ครู โต๊ะอิหม่าม ฯลฯ จากการศึกษาพบว่ากลุ่มสกุลหลักๆ ที่ชาวบ้านสามารถจดจำได้มีอยู่ 10 กลุ่มหลักๆ คือ ศรียาภัย สนวนานนท์ มานิชกุล บุรพัฒน์ ศิวยไพเราะหมณ์ วงศ์วานิช หมั่นเงาะสุนทารักษ์ หวันมุขตา หมั่นหลิน โดยภายในกลุ่มสกุลที่ชาวบ้านสามารถจดจำได้จะมีผู้อยู่อาศัยที่มีนามสกุลแตกต่างกันออกไปบ้าง เนื่องจากการแต่งงานที่ฝ่ายชายมักเป็นผู้ย้ายเข้ามาอยู่ในครอบครัวฝ่ายหญิง และฝ่ายหญิงจะเปลี่ยนนามสกุลมาเป็นนามสกุลของครอบครัวฝ่ายชาย จึงเกิดการคละกันของสกุลในหนึ่งครัวเรือน แต่ในการจดจำได้ของชาวบ้านก็ยังคงจำนามสกุลดั้งเดิมที่เป็นเจ้าของบ้านมาตั้งแต่อดีตเป็นหลัก

แผนที่ 5.8 แสดงย่านทางด้านสังคมของชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

- สัญลักษณ์
- 1 บ้านเหนือ
 - 2 บ้านกลาง
 - 3 บ้านล่าง
 - 4 บ้านหัวเลน
 - 5 บ้านท่านายร้อย

นางสาวจันทิรา เกื้อด้วง

ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.4 รูปแบบ และเอกลักษณ์ของกลุ่มย่อยภายในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

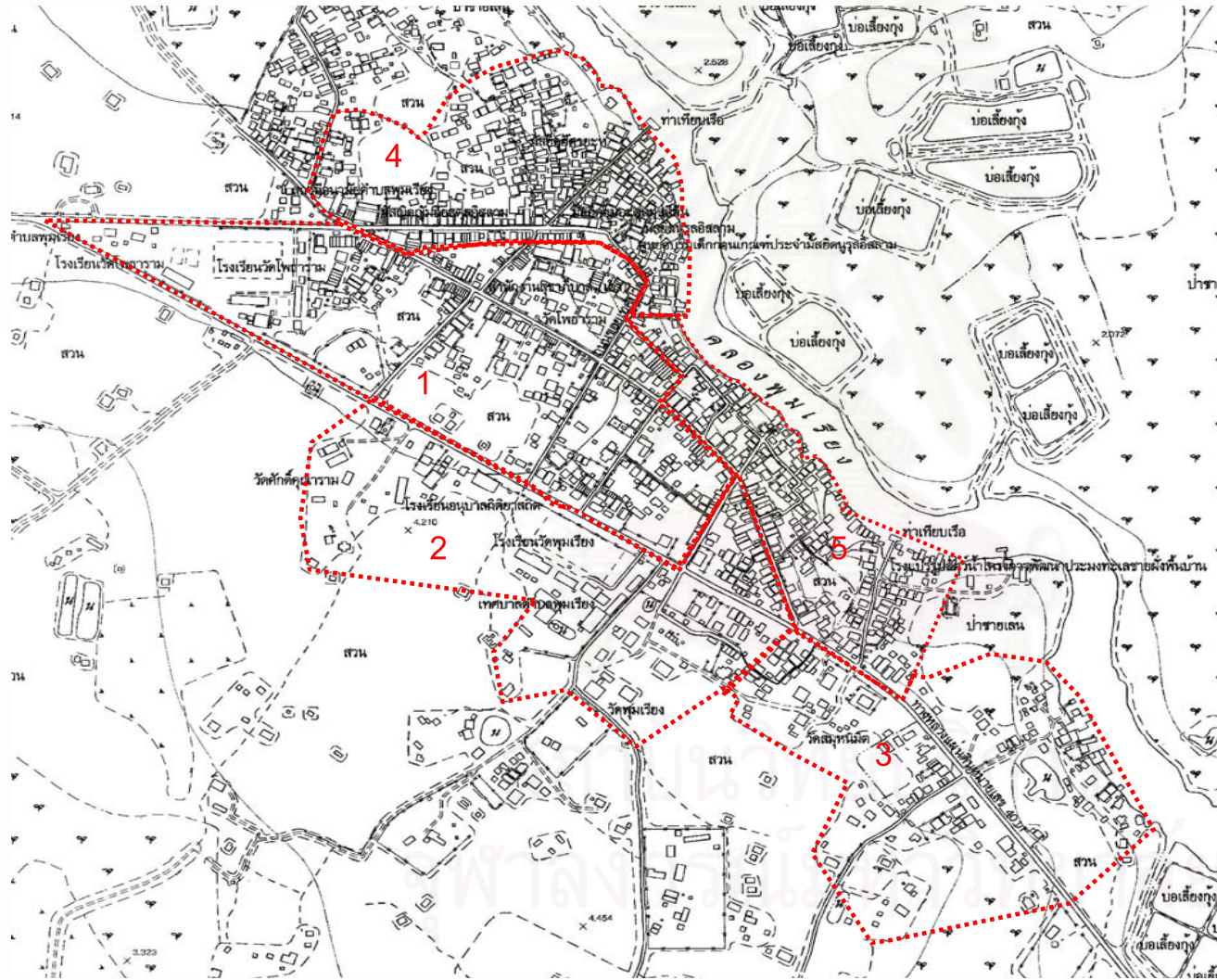
5.4.1 การแบ่งกลุ่มย่อยพื้นที่ชุมชน

จากการสำรวจพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง และการศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐาน รวมทั้งเอกลักษณ์โดยรวมของชุมชน สามารถที่จะแบ่งพื้นที่ชุมชนเพื่อทำการศึกษารูปแบบและเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานกลุ่มย่อยภายในชุมชนด้านต่างๆ โดยใช้แผนที่ทางสังคมเป็นฐานหลักในการแบ่งพื้นที่และใช้โครงสร้างต่างๆของชุมชนมาประกอบการแบ่งพื้นที่ชุมชน โดยสามารถแบ่งกลุ่มพื้นที่ของชุมชนออกเป็น 5 บริเวณโดยยังคงอยู่ในกลุ่มใหญ่ 3 ชุมชน (ดูแผนที่ 5.11) คือ

ชุมชนชาวไทยพุทธ	1) บ้านเหนือ 2) บ้านกลาง 3) บ้านล่าง
ชุมชนชาวไทยมุสลิม	1) บ้านหัวเลน
ชุมชนริมน้ำ	1) บ้านท่านายร้อย

ทั้งนี้การแบ่งพื้นที่ชุมชนออกเป็น 5 บริเวณ เพื่อทำการศึกษาในแต่ละบริเวณที่มีลักษณะและรูปแบบอาคารการใช้พื้นที่ และวิถีชีวิตกิจกรรม มีความสัมพันธ์ของกิจกรรมของแต่ละชุมชนทั้ง 5 บริเวณอย่างไร ซึ่งน่าจะเป็นสิ่งที่แสดงถึงการใช้พื้นที่และกิจกรรมที่มีเหตุผลเกี่ยวข้องกันในลักษณะทางกายภาพได้ดี ซึ่งสามารถที่จะทราบถึงพื้นที่ที่มีคุณค่ารวมถึงเอกลักษณ์ทางด้านต่างๆ เพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางในการกำหนดพื้นที่ที่ควรได้รับการอนุรักษ์หรือแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป

แผนที่ 5.9 แสดงการแบ่งกลุ่มพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

1. บ้านเหนือ
2. บ้านกลาง
3. บ้านล่าง
4. บ้านหัวเลน
5. บ้านท่านายร้อย

นางสาวจันทิรา เกื้อด้วง

ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5.10 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามเขตปกครอง

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

- หมู่ที่ 1
- หมู่ที่ 2
- หมู่ที่ 3

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

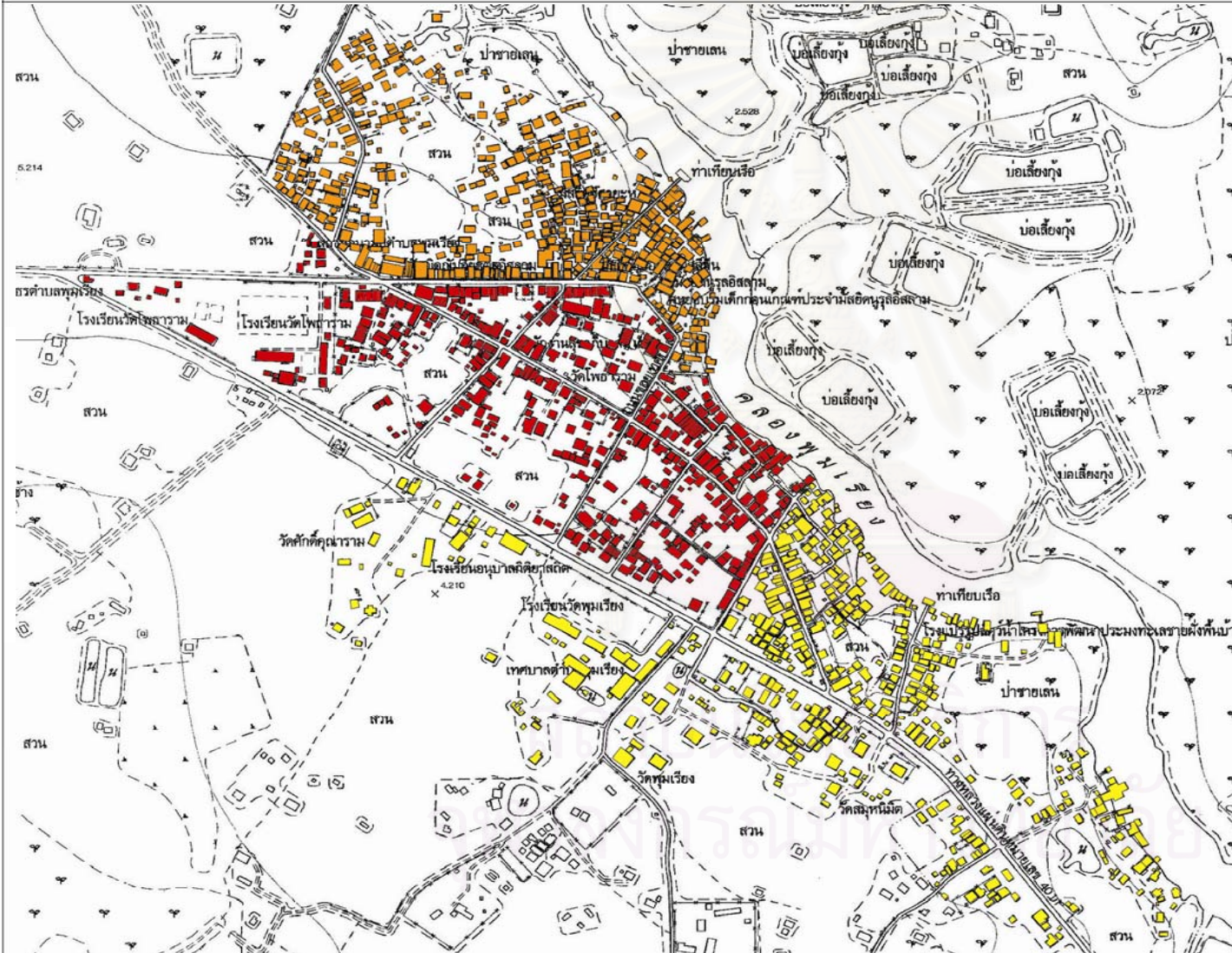
ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.4.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมภายในชุมชน

จากการศึกษาเอกลักษณ์โดยรวมของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ซึ่งเป็นการศึกษาในระดับใหญ่ หรือภาพรวมของชุมชน และการศึกษาเอกลักษณ์ของกลุ่มอาคารภายในชุมชนซึ่งเป็นการศึกษาในระดับย่อยลงมา ดังนั้นการศึกษาในส่วนของรูปแบบสถาปัตยกรรมภายในชุมชนจึงเป็นการศึกษาที่ลงรายละเอียดของชุมชนมากยิ่งขึ้น

5.4.2.1 อาคารบ้านเรือน

สิ่งปลูกสร้างภายในชุมชนส่วนใหญ่ ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยภาคใต้ ซึ่งเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ปัจจุบันการสำรวจพื้นที่ศึกษาประกอบด้วย สิ่งปลูกสร้างจำนวนประมาณ 1,401 ครัวเรือนแบ่งออกเป็น 3 เขตการปกครองของตำบลพุมเรียง ได้แก่ หมู่ 1 คิดเป็นร้อยละ 42.97 ของอาคารทั้งหมด, หมู่ 2 คิดเป็นร้อยละ 28.48 ของอาคารทั้งหมด และหมู่ 3 คิดเป็นร้อยละ 28.55 ของอาคารทั้งหมด

ตารางที่ 5.2 แสดงการจำแนกจำนวนอาคารบ้านเรือนตามเขตการปกครอง

หมู่	จำนวน	ร้อยละ
1	602	42.97
2	399	28.48
3	400	28.55
รวม	1,401	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ

รูปแบบของการใช้อาคารในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นชุมชนพักอาศัยเป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนของอาคารที่มีกิจกรรมพักอาศัยถึงร้อยละ 82.51 โดยปลูกกระจุกดัวอยู่ในพื้นที่ตัวชุมชนและกระจายออกมารอบบริเวณตามเส้นถนน ขณะที่สิ่งปลูกสร้างที่เหลือถูกใช้เพื่อกิจกรรมอื่น เพียงร้อยละ 20.49 ซึ่งกิจกรรมที่มีความสำคัญรองลงมาได้แก่อาคารที่มีกิจกรรมประเภทพาณิชยกรรมคือร้อยละ 5.29 ที่ส่วนใหญ่กระจุกดัวอยู่บริเวณชุมชนชาวไทยมุสลิม และส่วนน้อยที่กระจายอยู่ในพื้นที่ชุมชนที่อยู่บริเวณบ้าน กิจกรรมการค้าจะเป็นลักษณะของการขายของที่ระลึก ของฝาก และมีร้านขายของชำ และร้านขายอาหารอยู่ประปราย

ตารางที่ 5.3 แสดงการจำแนกอาคารตามกิจกรรมการใช้สอย

กิจกรรม	จำนวน	ร้อยละ
พักอาศัย	1,156	82.51
พาณิชยกรรม	83	5.92
ศาสนสถาน	68	4.85
สถานศึกษา	45	3.21
สถานที่ราชการ	15	1.07
สถานพยาบาล	3	0.21
โรงงาน, โกดัง	4	0.29
ไม่มีกิจกรรม	27	1.93
รวม	1,401	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ

ภาพที่ 5.13 แสดงลักษณะการใช้ประโยชน์อาคาร

ตารางที่ 5.4 แสดงอาคารบ้านเรือนตามจำนวนชั้นของอาคาร

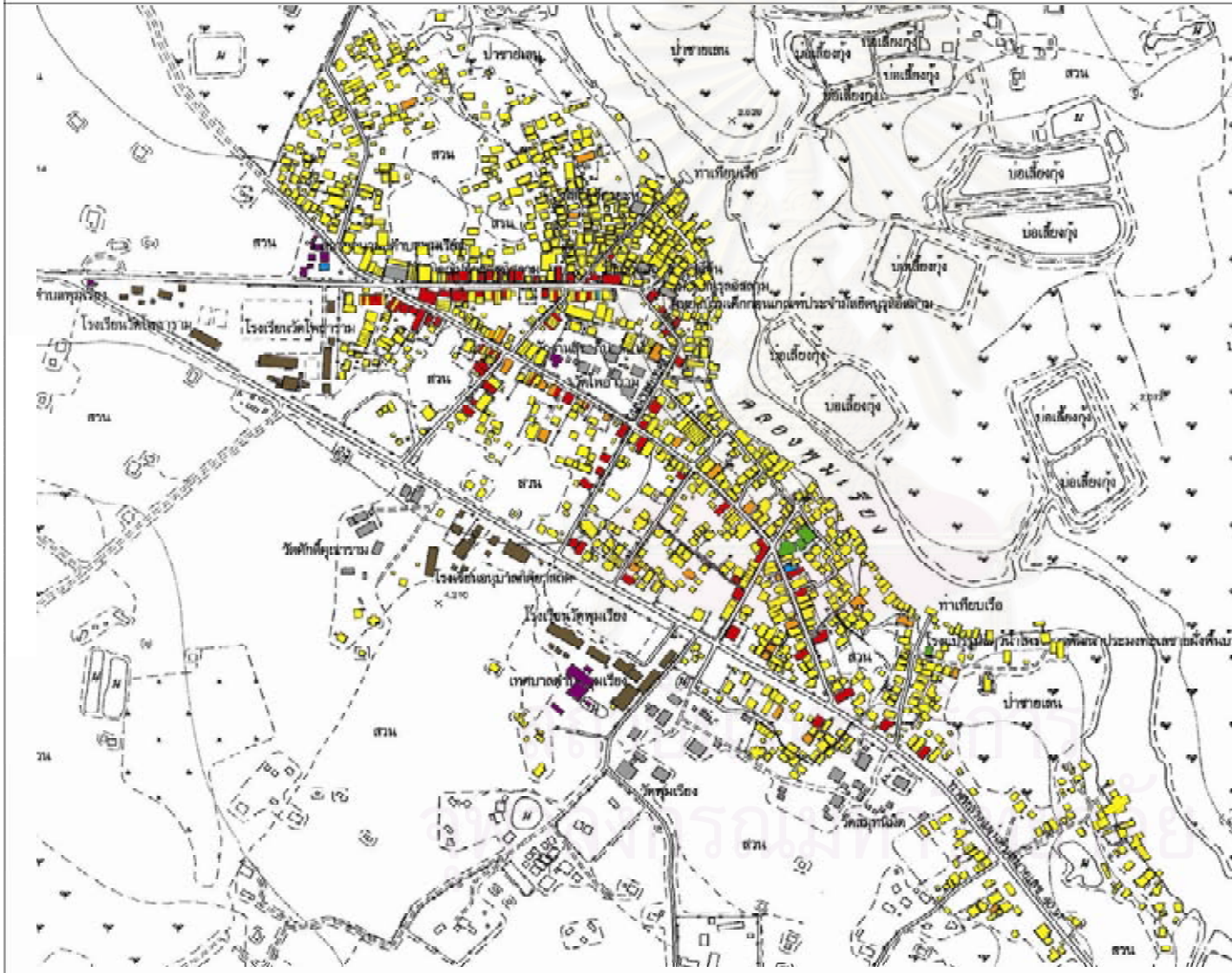
ชั้น	จำนวน	ร้อยละ
1 ชั้น	309	22.06
1 ชั้นยกใต้ถุนสูง	347	24.77
2 ชั้น	745	53.17
รวม	1,401	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ

เนื่องจากพื้นที่ชุมชนพุมเรียงนั้น แต่เดิมเคยเป็นพื้นที่ตัวเมืองเก่าของเมืองไชยดงนั้น อาคารส่วนใหญ่จะเป็นบ้านไม้สองชั้นโดยมีจำนวนมากที่สุดถึงร้อยละ 22.06 และในส่วนของอาคารบ้านเรือน 1 ชั้นยกใต้ถุนสูง 1 ชั้น ชั้นมีจำนวนลดหลั่นลงมาตามลำดับ ซึ่งอาคารที่มีจำนวนชั้นมากกว่าสองนั้นไม่มีภายในพื้นที่ เนื่องด้วยกฎหมายอาคารที่ว่าด้วยการสร้างอาคารริมทะเล ซึ่งอาคารบางแห่งที่เป็นเรือนสองชั้นในปัจจุบันนั้นเคยเป็นเรือนยกใต้ถุนมาก่อน แต่ปัจจุบันเศรษฐกิจภายในพื้นที่ดีขึ้นชาวบ้านจึงนิยมต่อเรือนชั้นล่าง เพื่อตอบสนองกับประโยชน์ใช้สอยมากยิ่งขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5.11 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามกิจกรรมการใช้สอย

**การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี**

- สัญลักษณ์**
- พักอาศัย
 - พาณิชย์ยกรรม
 - ศาสนสถาน
 - สถานศึกษา
 - สถานที่ราชการ
 - สถานพยาบาล
 - โรงงาน, โกดัง
 - ไม่มีกิจกรรม

นางสาวจันทิรา เกื้อด้วง

ที่มา : จากการสำรวจ

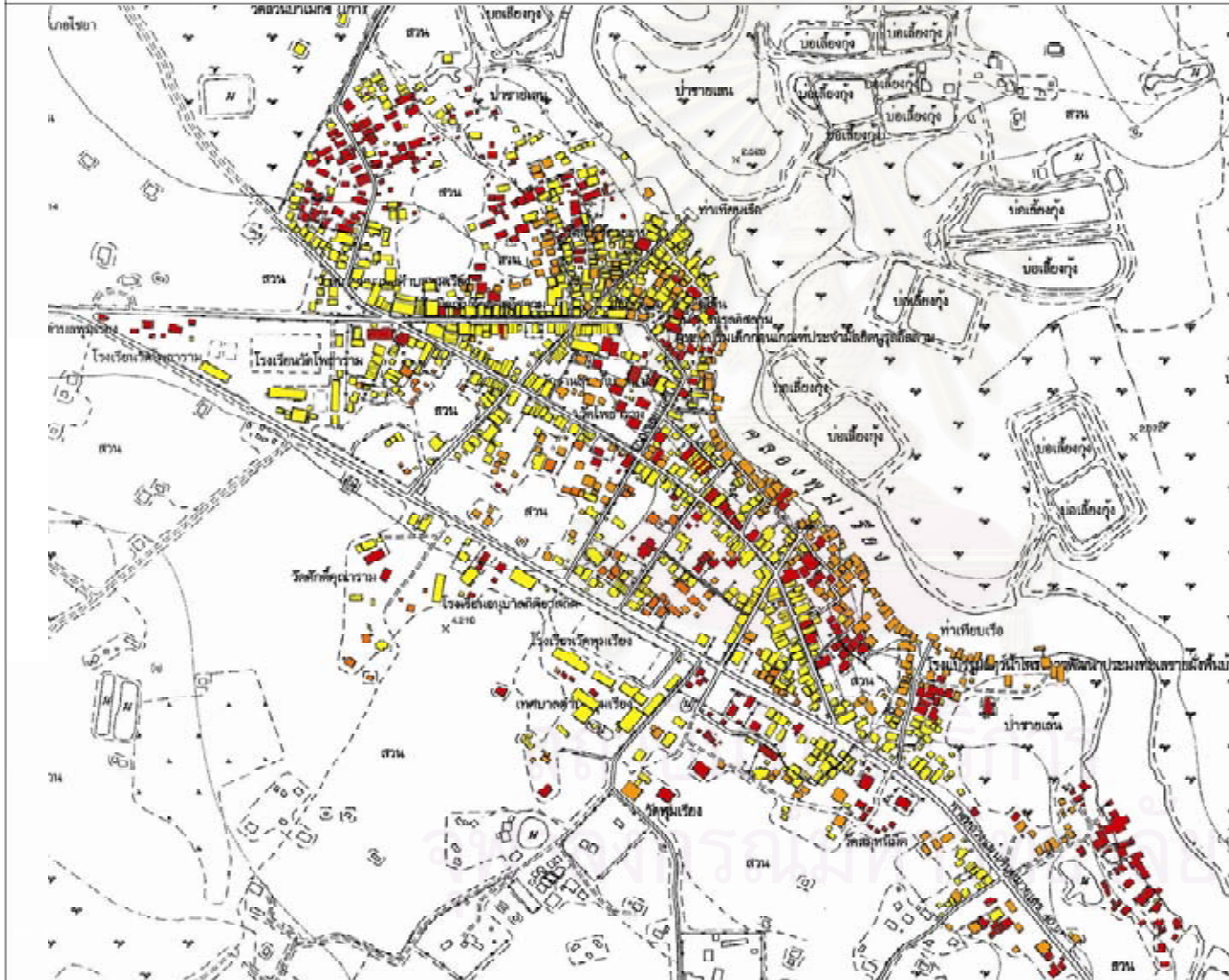

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5.12 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามจำนวนชั้น

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

- 1 ชั้น
- 1 ชั้นยกใต้ถุนสูง
- 2 ชั้น

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สิ่งปลูกสร้างภายในชุมชนส่วนใหญ่ คือร้อยละ49.03 ใช้ไม้เป็นวัสดุก่อสร้าง ซึ่งเป็นวัสดุที่ได้รับความนิยมมาตั้งแต่อดีต และหลงเหลือให้พอเห็นอีกเป็นจำนวนมาก ในส่วนของอาคารบ้านเรือนที่ใช้วัสดุประเภทคอนกรีต หรือไม้ผสมกับคอนกรีต ในการก่อสร้างส่วนใหญ่จะเป็นอาคารในยุคหลังๆ หรืออาคารสมัยใหม่ หรืออาคารดั้งเดิมที่มีการต่อเติมขึ้นมาใหม่ด้วยวัสดุที่ร่วมสมัย

ตารางที่ 5.5 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามวัสดุก่อสร้าง

วัสดุก่อสร้าง	จำนวน	ร้อยละ
ไม้	687	49.03
คอนกรีต	345	24.63
ไม้+ คอนกรีต	369	26.34
รวม	1,401	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ

5.4.2.2 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

เนื่องจากชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง เป็นชุมชนที่เคยเป็นตัวเมืองเมืองเก่าของเมืองไชยา มาแต่เดิม ระบบโครงข่ายทางถนนจึงมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ รูปแบบการวางอาคารส่วนใหญ่จึงเป็นลักษณะการวางอาคารหันหน้าเข้าหาถนน

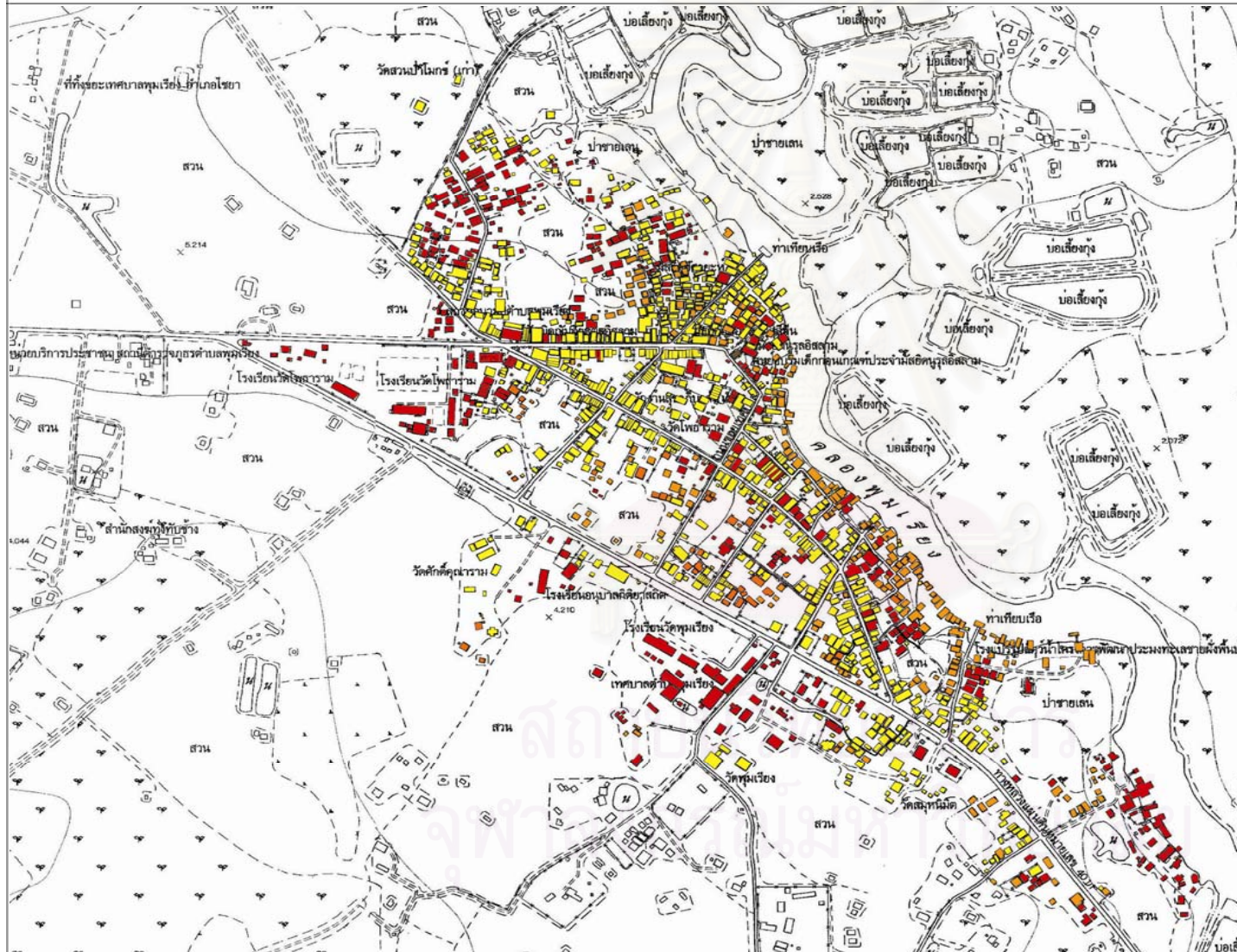
ในส่วนของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารบ้านเรือนที่มีมากที่สุดในพื้นที่ คือ เรือนพื้นบ้านทั่วไป ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 41.90 เนื่องจากเป็นเรือนที่มีรูปแบบที่ปลูกสร้างง่ายและราคาไม่แพงจนเกินไป รองลงมาคือบ้านเรือนในรูปแบบของเรือนไทยสองชั้นที่มีอายุเก่าแก่ และสวยงาม ซึ่งมีอยู่ถึงร้อยละ 34.61 โดยรายละเอียดของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมมีดังนี้

ตารางที่ 5.6 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

รูปแบบ	จำนวน	ร้อยละ
เรือนไทยสองชั้น	485	34.61
เรือนพื้นบ้านทั่วไป	587	41.90
บ้านร่วมสมัย	198	14.14
อาคารบริการ	63	4.50
อาคารศาสนสถาน	68	4.85
รวม	1,401	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ

แผนที่ 5.13 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามวัสดุก่อสร้าง

**การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี**

สัญลักษณ์

- ไม้
- คอนกรีต
- ไม้+ คอนกรีต

นางสาวจันทิรา เกื้อด้วง

ที่มา : จากการสำรวจ

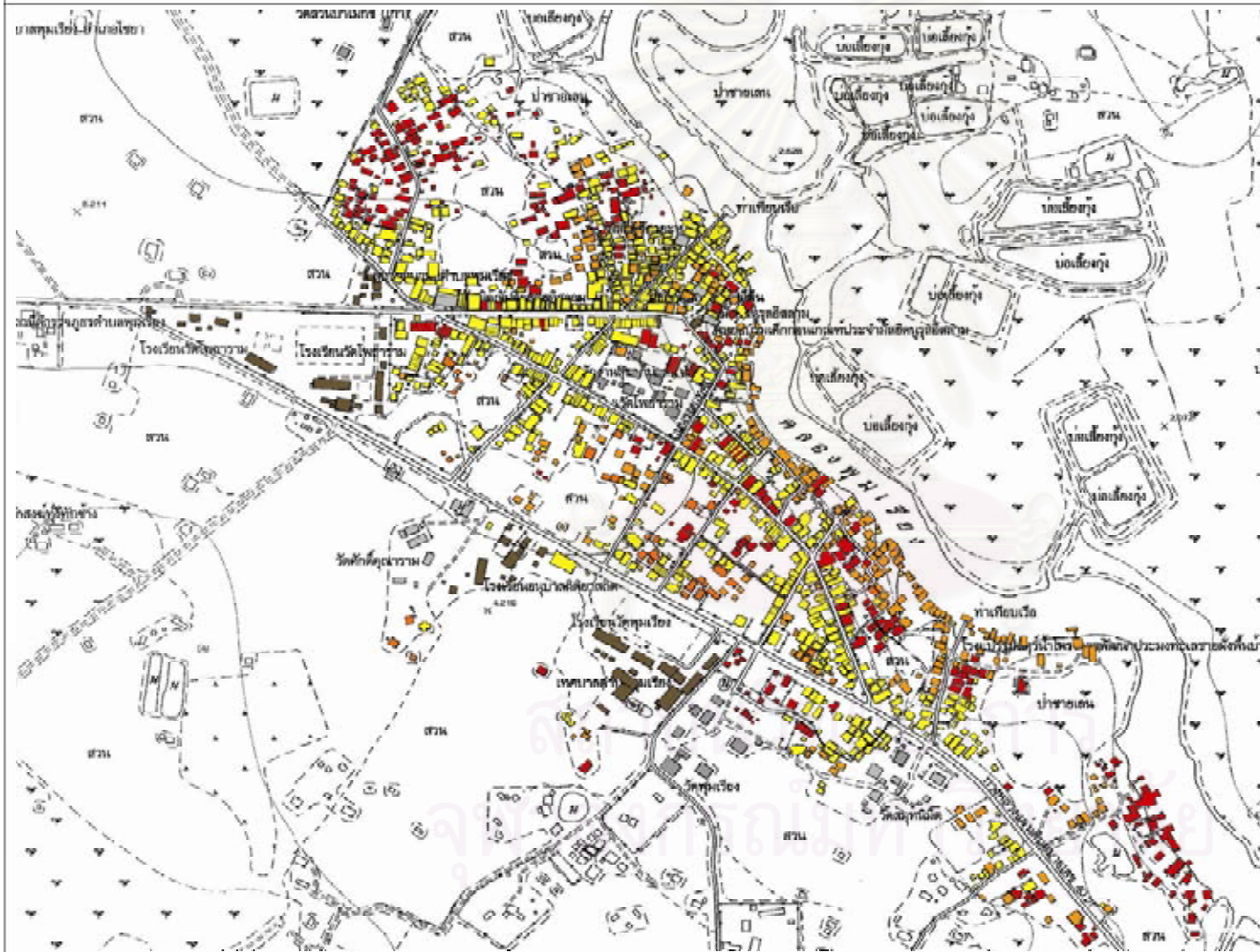

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5.14 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามรูปแบบสถาปัตยกรรม

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

- เรือนไทยสองชั้น
- เรือนพื้นบ้านทั่วไป
- บ้านร่วมสมัย
- อาคารบริการ
- อาคารศาสนสถาน

นางสาวจันทิรา เกื้อด้วง

ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1) อาคารพักอาศัย

(1) อาคารพักอาศัยแบบเรือนสองชั้นดั้งเดิม เป็นเรือนสองชั้นที่ปลูกสร้างในช่วงยุคที่เมืองเจริญรุ่งเรือง เพราะพุมเรียงเคยเป็นเมืองท่า และเมืองเก่าของไชยยามาก่อน ซึ่งวัสดุที่ใช้เป็นเรือนไม้จริง มีลักษณะเป็นเรือนพักอาศัยของชาวบ้านที่ในอดีตค่อนข้างมีฐานะและเป็นเรือนเจ้าเมืองเก่ามาก่อน พบเป็นจำนวนมากบริเวณภายในตัวชุมชนตรงเส้นถนนรักษันรภิจ ซึ่งเป็นรูปแบบของอาคารในพื้นที่ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุด ลักษณะโดยทั่วไปจะเป็นเรือนไม้สองชั้น หลังคาทรงจั่วสูงชายคายื่นยาวมุงด้วยกระเบื้องว่าว ลักษณะการวางอาคารเป็นลักษณะของอาคารที่ต่อยาวออกไปทางด้านหลังในแนวยาว ด้านหน้าจะแคบมีลักษณะคล้ายเรือนแถว แต่สร้างเป็นเรือนเดี่ยว บ้านบางหลังมีบ่อน้ำภายในบริเวณบ้าน หรือภายในบ้านส่วนด้านหลัง ในปัจจุบันส่วนใหญ่ได้มีการต่อเติมหลังคา ในส่วนของด้านข้างบ้านเพื่อเพิ่มประโยชน์ใช้สอยขอบบ้านตามขนาดครอบครัวที่ใหญ่ขึ้น มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมดังนี้

- หลังคา จะเป็นหลังคาทรงจั่วที่ต่อกันไปตามระยะความยาวของตัวบ้าน ซึ่งบางหลังจะเป็นหลังคาปีกผีเสื้อ มีการเน้นลวดลายที่หน้าจั่วเป็นลูกฟักคล้ายฝาปะกน บางหลังมีลักษณะเป็นลวดลายคล้ายพระอาทิตย์ มีกันสาดยื่นโดยรอบ วัสดุมุงหลังคาส่วนใหญ่ยังเป็นกระเบื้องว่าวที่มีมาแต่เดิม

- ประตู , หน้าต่าง และช่องลม ประตูบานส่วนใหญ่เป็นประตูบานพับเติมช่วงหน้าต่างกว้างของบ้าน และมีช่องลมในตัวประตูเพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก ส่วนหน้าต่างเป็นลูกฟักบานเปิดออกและบานกระทุ้งในบางหลัง ซึ่งขนาดของหน้าต่างจะมีขนาดเล็กเนื่องด้วยสภาพภูมิอากาศในพื้นที่ที่มีฝนตกชุกเกือบตลอดปี และมีช่องลมระบายอากาศด้านบนของประตูที่มีการแกะสลักลวดลายที่สวยงาม ได้หลังคาเป็นลวดลายประดับ

- ฝาบ้าน จะเป็นไม้ฝากระดานตีซ้อนเกร็ด

- พื้น พื้นตัวเรือนเป็นพื้นไม้ เป็นพื้นไม้แผ่นกระดานปูบนตง บางหลังพื้นชั้นล่างจะมีการเทพูนแทนการใช้ไม้

- ระเบียง อาคารส่วนใหญ่จะมีระเบียงชั้นบนในส่วนของหน้าบ้าน ซึ่งใช้เป็นที่พักผ่อน บางหลังมีลวดลายลูกกรงที่สวยงาม บางหลังจะมีลักษณะเป็นหน้าต่างบานยาวมีช่องระบายลมคล้ายประตู

ภาพที่ 5.14 แสดงอาคารพักอาศัยแบบเรือนเดี่ยวสองชั้น

(2) อาคารพักอาศัยแบบลักษณะพื้นบ้าน รูปแบบอาคารมีหลายลักษณะ สร้างขึ้นเพื่อความสะดวกในการอยู่อาศัย โดยทั่วไปมีผังพื้นที่เรียบง่าย อาจมีชั้นเดียวหรือสองชั้น หลังคาทรงจั่วหรือเพิงหมาแหงน มุงด้วยกระเบื้องว่าว ลอนคู้หรือสังกะสี บางหลังมีลวดลายที่หน้าจั่ว หน้าต่างเป็นแบบบานเปิดคู่บางหลังมีการประดับกระจกสีด้านบน หลายหลังมีลักษณะเป็นบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ที่ส่วนชั้นล่างของบ้านจะมีการใช้โครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กฝาผนังอาจเป็นฝาคอนกรีตฉาบปูน หรือฝาไม้กระดาน บ้านที่มีลักษณะครึ่งตึกครึ่งไม้มักจะพัฒนามาจากบ้านใต้ถุนสูงแล้วจึงทำการต่อเติมส่วนของใต้ถุนเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้

ภาพที่ 5.15 แสดงอาคารพักอาศัยแบบลักษณะพื้นบ้าน

(3) อาคารพักอาศัยแบบลักษณะร่วมสมัย เป็นอาคารที่มีรูปทรง หน้าตา ขนาด สัดส่วนแตกต่างกันออกไปตามลักษณะเฉพาะ ตามการใช้งาน และรสนิยมหรือความต้องการของเจ้าของบ้าน สามารถแบ่งรูปแบบของอาคารและการใช้งานได้ 2 ลักษณะ

- แบบพักอาศัยอย่างเดียว เป็นอาคารสมัยใหม่แต่บางหลังยังแฝงลักษณะความเป็นพื้นบ้าน มีทั้งรูปแบบชั้นเดียว หรือ 2 ชั้น โดยมีโครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กหลังคานิยมมุงกระเบื้องลอน สีแพคโมเนีย ฝ้าผนังก่ออิฐฉาบปูน หน้าตาประตูมีทั้งแบบที่เป็นบานไม้เต็มแผ่น และแบบลูกพักกระจก มีช่องแสงอยู่เหนือหน้าต่างและประตู

- แบบพักอาศัยและพาณิชย์ รูปแบบอาคารและวัสดุจะคล้ายคลึงกันกับบ้านร่วมสมัยแบบพักอาศัยอย่างเดียว แต่ที่บริเวณชั้นล่างจะมีการเปิดพื้นที่ด้านหน้าไว้ทำการค้าขายซึ่งประตูด้านหน้าจะเป็นลักษณะเหล็กยึดเลื่อนขึ้นลงอยู่กับประเภทการค้าขาย และการใช้งานแต่ละชนิด จะหันด้านหน้าอาคารออกสู่ถนนหลัก หรือถนนซอย

ภาพที่ 5.16 แสดงอาคารพักอาศัยแบบลักษณะร่วมสมัย

2) อาคารเพื่อการค้าบริการ

เป็นลักษณะของอาคารในชุมชนที่ใช้ประโยชน์เพื่อการค้าบริการกับสาธารณะของชุมชน ทั้งของรัฐและเอกชน ที่มีรูปแบบแตกต่างกัน โดยสามารถแบ่งตามลักษณะโครงสร้างและวัสดุที่ใช้กับอาคารได้ 2 ประเภท ดังนี้

(1) อาคารที่มีโครงสร้างเป็นเรือนไม้ เป็นอาคารที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในยุคสมัยก่อน ที่มีการก่อสร้างโดยใช้วัสดุที่เป็นไม้เป็นหลัก มีรูปแบบที่มีเอกลักษณ์ เช่น อาคารสุขาภิบาลตำบลพุมเรียง

(2) อาคารที่มีโครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก เป็นอาคารที่มีการก่อสร้างด้วยโครงสร้าง และวัสดุที่มีความทันสมัยขึ้น ใช้งานกับพื้นที่รองรับปริมาณคนมากขึ้นมีความคงทนแข็งแรง รูปทรงหลังคาเป็นแบบไม่มีหลังคาแบบทรงจั่วมุงกระเบื้อง ประตูหน้าต่างมีทั้งบานเปิดไม้กรอบไม้ลูกฟักกระจก บานเกร็ดกระจก รูปทรงอาคารไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับลักษณะการใช้สอยของอาคาร เช่น อาคารเรียนโรงเรียนวัดพุมเรียง อาคารโรงเรียนวัดโพธาราม เทศบาลตำบลพุมเรียง

ภาพที่ 5.17 แสดงอาคารพักอาศัยแบบลักษณะพื้นบ้าน

3) อาคารศาสนสถาน

เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญต่อชุมชน เป็นที่สำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนา เป็นที่ซึ่งแสดงออกถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) อาคารทางศาสนาพุทธ

(1) อาคารที่มีโครงสร้างเป็นเรือนไม้ โดยมากอาคารทางศาสนาที่มีโครงสร้างเป็นไม้จะเป็นกุฏิภายในวัดที่มีลักษณะเป็นเรือนไทยหมู่มีหลายหลังคาเรือนอยู่ในบริเวณเดียวกันและมีชานเรือนเชื่อมต่อเรือนแต่จะหลังเข้าด้วยกัน ซึ่งในอดีตชาวบ้านนิยมนำไม้ที่เคยสร้างเรือน หรือไม้ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้วนำมาถวายวัดเพื่อทำการซ่อมแซมและประกอบกันเป็นกุฏิ ดังนั้นรูปแบบการก่อสร้างไม่ต่างกับบ้านเรือนไทยของชาวบ้านที่พบเห็นได้มากในชุมชน

(2) อาคารที่มีโครงสร้างแบบก่ออิฐถือปูน จะมีรูปแบบเป็นสถาปัตยกรรมไทย ก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ การก่อสร้างได้รับอิทธิพลจากฝีมือช่างหลวง ดังจะเห็นได้จากการตกแต่งหน้าบันด้วยลวดลายปูนปั้นรูปดอกไม้ ประดับกระจกสี บานหน้าต่างและประตูเขียนลายลงรักปิดทอง และพระอุโบสถบางหลังลวดลายหน้าบันจะใช้ถ้วยชามกระเบื้องเคลือบสมัยก่อนที่การขนส่งสินค้ามาทางเรือโดยได้รับอิทธิพลมาจากประเทศจีน

ภาพที่ 5.18 แสดงอาคารศาสนสถานของศาสนาพุทธ

2) อาคารทางศาสนาอิสลาม

ลักษณะอาคารเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน เป็นแบบรูปทรงสมัยใหม่ หลังคาเป็น Slab และมียอดโดมที่เป็นเอกลักษณ์ของอาคารทางศาสนาอิสลาม ภายในอาคารมีลักษณะเป็นโถงโล่ง

ภาพที่ 5.19 แสดงอาคารศาสนสถานของศาสนาอิสลาม

5.4.2.3 รูปแบบกลุ่มอาคารบ้านเรือนภายในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

ในการศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบัน ของกลุ่มอาคารชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำเป็นจะต้องศึกษาถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในอดีตเพื่อวิเคราะห์หาที่มา และเหตุผลของการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนในลักษณะกลุ่มอาคารต่างๆที่มีในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

จากการศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง พบว่าลักษณะการวางตัวอาคารบ้านเรือนนั้น ในช่วงแรกได้รับอิทธิพลจากการติดต่อกับชาวจีน และอินเดีย โดยใช้เส้นทางสัญจรเดินเรือเลียบชายฝั่ง ทำให้เกิดชุมชนเมืองท่าตลอดชายฝั่งทะเล ชุมชนริมน้ำจึงได้พัฒนาขึ้นมาในลักษณะนี้ เมื่อเมืองเจริญรุ่งเรืองขึ้น ชุมชนเริ่มมีการขยายตัว เส้นทางสัญจรทางบกที่เป็นเพียงเส้นทางเล็กๆเชื่อมต่อระหว่างชุมชนใกล้เคียงเพื่อขนส่งสินค้าไปยังชุมชนอื่นๆ ต่อมา มีการสร้างถนนสายหลักของชุมชนให้กว้างขึ้น การสัญจรทำได้สะดวกสบายขึ้น จึงมีการอพยพบ้านเรือนมาตั้งอยู่ตาม 2 ข้างแนวถนนมากขึ้นจนเกิดเป็นชุมชนการค้า กรค้าขายกับต่างชาติที่มีมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการอพยพของชาวอินเดียมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ และนำเอาคติความเชื่อทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม เข้ามาผสมผสานกับชาวไทย ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความผสมผสานทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมกับชาวไทยพื้นถิ่น จนเกิดเป็นชุมชนชาวไทยมุสลิมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในปัจจุบัน

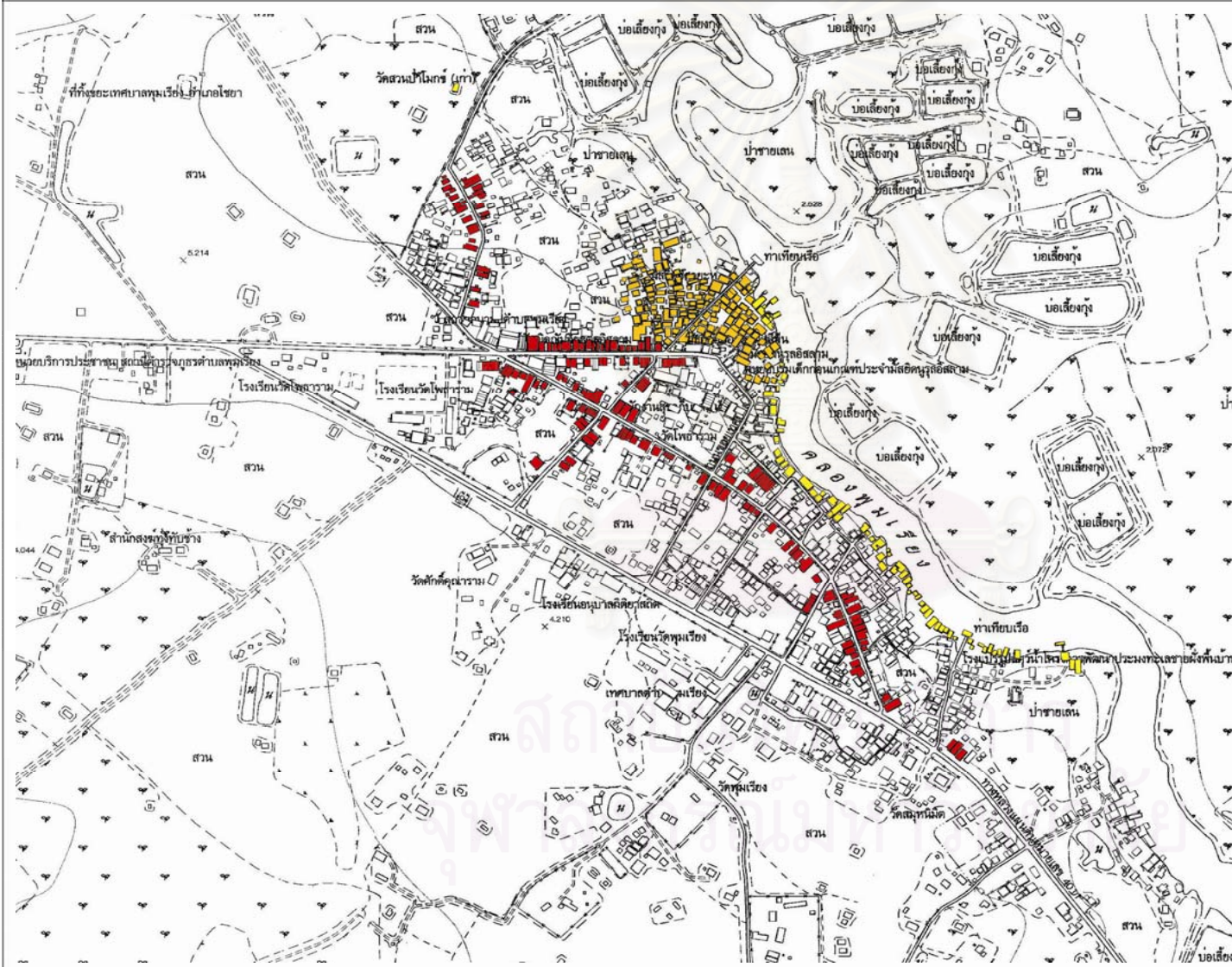
การเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจการค้าของชุมชน ก่อให้เกิดพัฒนาการของรูปแบบชุมชนเมืองเก่าในปัจจุบัน ซึ่งในการศึกษานี้จะแบ่งรูปแบบกลุ่มอาคารบ้านเรือนภายในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงออกเป็น 3 รูปแบบ ตามลักษณะทางสถาปัตยกรรมในชุมชน ดังต่อไปนี้

- 1) กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางบก
- 2) กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางน้ำ
- 3) กลุ่มเรือนในลักษณะกระจาย

ภาพที่ 5.20 แสดงศูนย์รวมชุมชน ในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ทั้งบ้านเหนือ บ้านกลางและบ้านล่าง มีศูนย์รวมของชุมชน คือวัด โดยมีบ้านเรือนของชาวชุมชนกระจายอยู่โดยรอบวัด

แผนที่ 5.15 แสดงกรณีศึกษารูปแบบกลุ่มอาคารบ้านเรือนในปัจจุบัน

**การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี**

- 1 กรณีศึกษาที่ 1
- 2 กรณีศึกษาที่ 2
- 3 กรณีศึกษาที่ 3

นางสาวจันทิรา เกื้อดั่ง

ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1) กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางบก

รูปแบบการวางอาคารบ้านเรือนภายในชุมชนในอดีตที่สืบทอดต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน เมื่อประกอบกับการพัฒนาเส้นทางสัญจรทางบกให้สามารถติดต่อกับชุมชนใกล้เคียง ได้โดยสะดวกสบายมากขึ้น จึงมีอาคารบ้านเรือนปลูกสร้างตลอด 2 ฝั่งถนน ลักษณะอาคารบ้านเรือนที่เรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางบกนี้ จะมีรูปแบบอาคารเป็นบ้านไม้เรือนแถว 2 ชั้น ปลูกชิดถนน โดยเหลือบริเวณหน้าบ้านเป็นลานเพียงเล็กน้อย อันสืบเนื่องมาจากการพัฒนาของชุมชนในอดีตที่ไม่ได้เตรียมการเพื่อการขยายของชุมชนในอนาคต การวางตัวอาคารในลักษณะนี้ทำให้พื้นที่ใช้สอยด้านหน้าถูกใช้เป็นเฉลียงหรือระเบียงทางเข้าหน้าบ้าน โดยพื้นที่ของระเบียงจะมีรูปแบบเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่มีความยาวตลอดแนวด้านหน้าของตัวเรือน ซึ่งจะเป็นส่วนรับแขก และพักผ่อนไปในเวลาเดียวกัน พื้นที่ภายในตัวเรือนจะมีส่วนโถงกลางเรือนเป็นพื้นที่เชื่อมต่อ ไปยังพื้นที่อื่นๆของตัวเรือน โดยพื้นที่ส่วนนี้จะมีการใช้สอยเหมือนส่วนเก็บของเอนกประสงค์ มีการวางตุ่มน้ำดื่ม น้ำดื่ม-น้ำใช้ ในบริเวณนี้ด้วย พื้นที่ใช้สอยชั้นบนเป็นส่วนห้องนอน ที่ต้องการความเป็นส่วนตัวของเจ้าของเรือน

ชาติพันธุ์ ผู้อยู่อาศัยในกลุ่มเรือนลักษณะนี้ จะเป็นคนเชื้อชาติไทยดั้งเดิม สืบทอดเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่ในอดีต ซึ่งถือเป็นคนในท้องถิ่น แม้จนถึงปัจจุบันจะมีคนเชื้อสายจีนผสมผสานบ้างก็เป็นส่วนน้อย

ค่านิยม ผู้อยู่อาศัยในกลุ่มเรือนลักษณะนี้ เป็นผู้สืบทอดเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษมาเป็นระยะเวลาช้านาน แม้ความเจริญของปัจจุบันจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิต แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งค่านิยมที่ยังสืบทอดกันมา เช่น การนั่งสนทนากันที่สภากาแฟในตอนเช้าตรู่ การตักบาตรทำบุญในตอนเช้า การช่วยแรงงานพิธีต่างๆ ทั้งงานศพ งานแต่ง การฟังสวดมาลัยในงานศพเพื่อคลายความเศร้าโศก เป็นต้น

คติ ความเชื่อ รูปแบบของคติ ความเชื่อ ยังคงสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคตินิยมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษ เช่น การหาฤกษ์ยามลงเสาเอกสร้างบ้านเรือน การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ การทำขนมต้มในวันรับส่งตายาย การทำขนมลาในงานชิงเปรต การโยนกำพริกให้เป็นทานในวันเผาศพ เป็นต้น

วิถีชีวิต รูปแบบวิถีชีวิตของผู้อาศัยในกลุ่มเรือนในลักษณะนี้ ส่วนหนึ่งประกอบอาชีพทำการประมงชายฝั่ง อีกส่วนจะทำอาชีพเกษตรกรรม และมีบางส่วนที่ทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสาน ไบลานเป็นอาชีพเสริม เพราะชุมชนพุมเรียงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม ยังคงมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมชุมชนไม่ขาดสาย จนเกิดเป็นชุมชนค้าขายผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกท้องถิ่นในย่านนี้

วัฒนธรรม ประเพณี ยังคงมีการสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีในอดีตจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา โดยในชุมชนล้วนนับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน โดยมีวัดเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมของชุมชน เช่น งานเทศกาลเดือนสิบ งานรับส่งตายาย เป็นต้น

ลักษณะภูมิประเทศ ในบริเวณที่มีกลุ่มเรือนลักษณะนี้ตั้งอยู่จะมีลักษณะภูมิประเทศที่ราบ และป่าโปร่ง ที่มีความอุดมสมบูรณ์

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องด้วยในอดีตที่ชุมชนนี้มีความเจริญทางด้าน การค้าขาย ทำให้สภาพชุมชนมีความหนาแน่นของอาคารบ้านเรือนพอสมควร แต่ยังคงรักษา สภาพบ้านเรือนไม้รูปแบบโบราณไว้ได้สืบมาจนปัจจุบัน

การสัญจร และการเข้าถึง จากรูปแบบของการวางอาคารบ้านเรือนภายในชุมชนนี้ ที่ขยายตัวเกาะไปกับแนวถนนเดิม ทำให้การสัญจรและการเข้าถึงทำได้โดยสะดวก

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม กลุ่มอาคารบ้านเรือนในพื้นที่นี้จะมีรูปแบบทาง สถาปัตยกรรมเป็นแบบเรือนไทยเดิมและเรือนไทยประยุกต์ 2 ชั้น อาคารมีลักษณะเป็นเรือนแฝด ไม้ 2 ชั้น ด้านหน้าบ้านนิยมเปิดโล่งเป็นเฉลียงยาวตลอดแนวอาคาร แยกเรือนเป็น 2 ส่วน หน้า หลังและเชื่อมด้วยชานโล่งที่มีหลังคาคลุมตรงกลาง พื้นที่ชั้นบนแบ่งเป็นส่วนห้องนอนแยกออกจากพื้นที่ชั้นล่าง ที่เป็นส่วนต้อนรับแขกและส่วนพักผ่อน ผงั่งตีซ็อนเกิลิต ยอดผนังใต้หลังคาตี เป็นไม้ระแนงไขว้เพื่อระบายอากาศ ชายคายื่นยาวป้องกันฝนสาด และมีหลังคากันสาดเหนือ หน้าต่างในด้านหน้าจั่วของหลังคา ในบางเรือนที่มีความวิจิตรจะตกแต่งอาคารด้วยไม้ฉลุลวดลาย ไม้ตามขอบเหนือหน้าต่าง ค้ำยันหลังคา รวากันตกของระเบียง ตลอดจนแนวรอบชายคาของ หลังคา ทำให้เกิดรายละเอียดทางงานสถาปัตยกรรม ในพื้นที่ส่วนนี้ได้มีกฎหมายควบคุมระยะรั้ว ชายฝั่งทะเลเป็นตัวกำหนดขนาดและความสูงของตัวอาคารและสิ่งก่อสร้างอยู่ก่อนแล้ว จึงทำให้ การพัฒนาทางด้านสถาปัตยกรรมมีความเป็นระเบียบไปในแนวทางเดียวกัน เกิดความกลมกลืน เป็นหนึ่งเดียวกันในชุมชน

การใช้พื้นที่ พื้นที่ใช้สอยภายในกลุ่มบ้านเรือนในลักษณะนี้แบ่งเป็นการใช้พื้นที่ว่าง ภายในอาคาร และพื้นที่ว่างรอบนอกอาคาร โดยพื้นที่ว่างภายในอาคารจะประกอบด้วยกิจกรรม ต่างๆ ตัวเรือนชั้นล่างจะเป็นส่วนที่ทำกิจกรรมรวมที่ไม่ต้องการความเป็นส่วนตัวมากนัก เช่น ส่วนเฉลียงรับแขก ห้องนั่งเล่นพักผ่อน ห้องครัวไฟ เป็นต้น ด้วยลักษณะตัวอาคารที่หันด้านยาว ของอาคารเข้าสู่ถนนและหันด้านจั่วไปทางด้านข้าง และขยายตัวเรือนไปทางด้านหลัง จึงมีชาน เรือนโล่งที่มีหลังคาคลุมกันฝนเป็นทางเชื่อมต่อกันระหว่างเรือน เฉลียงหน้าบ้านจะยาวตลอดทั้ง แนวตัวอาคาร ซึ่งประตูทางเข้าหน้าบ้านนั้นนิยมทำเป็นประตูบานเพี้ยมเปิดได้กว้างตลอดแนว ผนังทำให้เกิดความเชื่อมต่อกันของพื้นที่ในบ้านและเฉลียงหน้าบ้าน อีกทั้งบ้านเรือนทั่วไปไม่นิยม

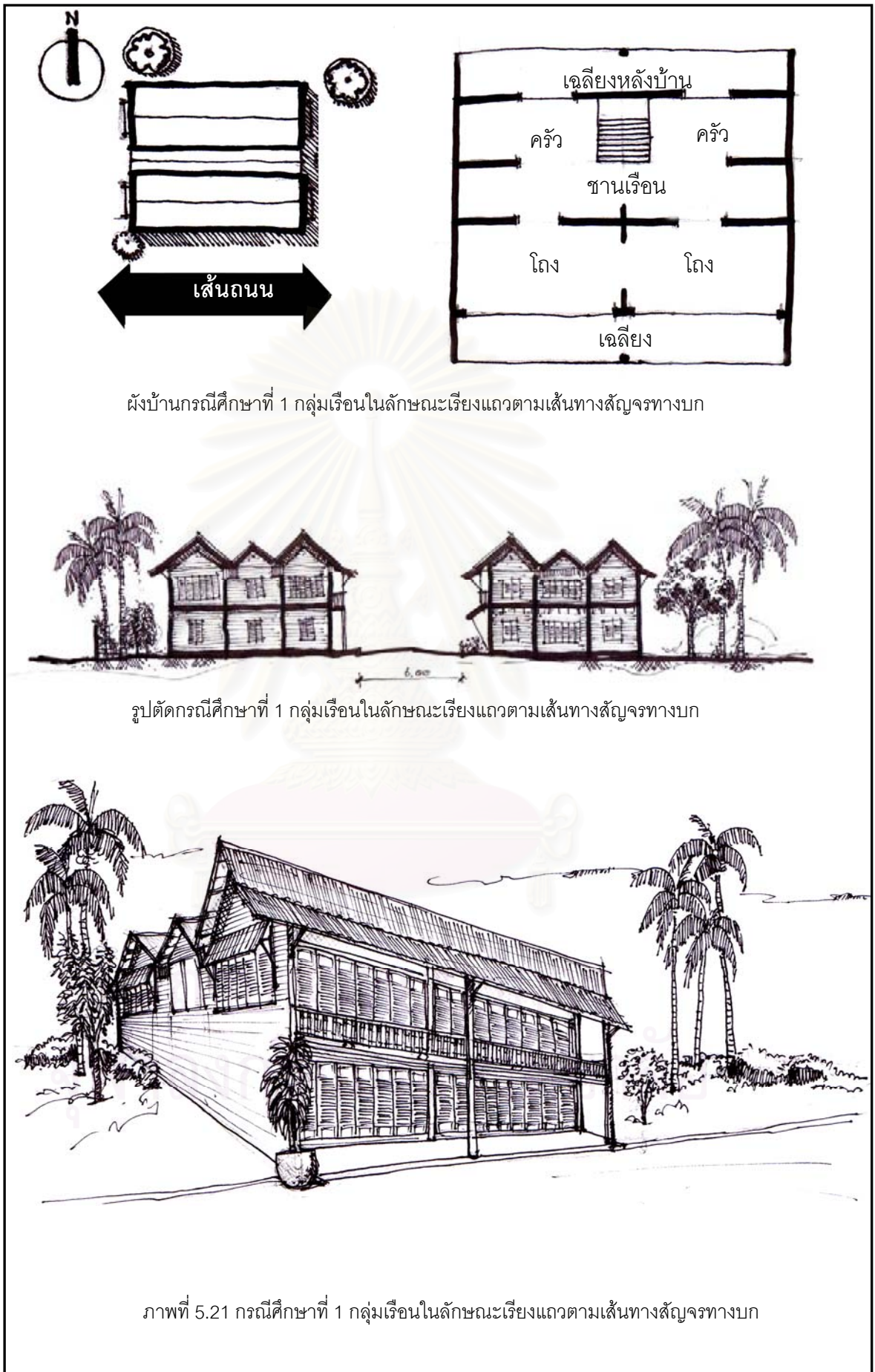
สร้างกำแพงคอนกรีต จะมีเพียงแนวรั้วต้นไม้เตี้ยๆ เป็นเส้นบอกเขตแดนทำให้เกิดกิจกรรมที่เป็น การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ว่างภายนอกอาคารในแต่ละเรือน

กรณีศึกษากลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางบก จากการ สัมภาษณ์คุณเพื่อ วรสรายุ เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2548 ทราบว่าเรือนหลังนี้เป็นของ บรรพบุรุษที่ได้ตกทอดมาถึงรุ่นลูกหลาน สร้างขึ้นมาราวปี พ.ศ.2458 มีอายุเรือนประมาณ 90 ปี และยังคงใช้เป็นที่พักอาศัยจนถึงในปัจจุบัน

จากการตั้งข้อสังเกตในเรื่องของลักษณะการวางตัวเรือนที่หันด้านยาวเข้าหาถนนและมี ระยะร่นจากถนนเพียงเล็กน้อย เมื่อได้สอบถามจึงทราบว่า จากอดีตที่มีการสร้างถนนดินที่มีความ กว้างเพียงคนเดินผ่าน ต่อมาได้มีการขยายถนนให้เป็นทางรถสัญจรมีความกว้างพอให้รถ สามารถวิ่งสวนทางกันได้เท่านั้น มีทางเดินเท้า 2 ข้างทางที่ชิดตัวอาคารเลย เมื่อเวลาผ่านไปการ ขยายตัวของชุมชนที่ไม่ได้วางแผนล่วงหน้า ทำให้มีการสร้างบ้านเรือนเรียงรายไปตามแนวถนน มากขึ้นจนเกิดเป็นลักษณะของชุมชนบริเวณนี้

แผนที่ 5.16 แสดงกรณีศึกษาที่ 1 กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางบก

ผังบ้านกรณีศึกษาที่ 1 กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางบก

รูปตัดกรณีศึกษาที่ 1 กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางบก

ภาพที่ 5.21 กรณีศึกษาที่ 1 กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางบก

2) กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางน้ำ

จากการศึกษาในเรื่องการวางตัวอาคารในชุมชนริมน้ำคลองพุมเรียง พบว่าการวางตัวอาคารนั้นจะเรียงขนานไปตามลำคลอง เพราะวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสายน้ำ ในอดีตมีการใช้เส้นทางสัญจรทางน้ำเป็นเส้นทางหลักในการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ จนถึงปัจจุบันแม้ไม่มีการค้าขายแบบเดิม แต่ในชุมชนยังมีการใช้เส้นทางสัญจรทางน้ำในการขนส่ง เป็นทางเชื่อมต่อไปสู่ถนนเพื่อลำเลียงสินค้าไปยังชุมชนอื่นๆ ลักษณะบ้านเรือนในชุมชนนี้จึงมีเอกลักษณ์แตกต่างไปจากกลุ่มเรือนลักษณะอื่นๆ

รูปแบบการวางตัวเรือนจะหันด้านหน้าบ้านออกลำคลอง และขยายตัวเรือนออกไปทางด้านข้างและด้านหลังที่ยังคงเป็นแนวป่าโกงกาง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของป่าชายเลนบริเวณปากแม่น้ำที่อยู่ใกล้กับทะเล พื้นที่ใช้สอยในตัวเรือนแต่ละหลังจะเชื่อมกันด้วยระเบียงเดี่ยวที่ทอดยาวตลอดแนวตัวเรือน

ชาติพันธุ์ ผู้อาศัยในกลุ่มเรือนในลักษณะนี้ จะเป็นคนเชื้อชาติไทยดั้งเดิม ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษ มีส่วนน้อยที่เป็นคนไทยมุสลิม

ค่านิยม แม้ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น แต่ผู้อาศัยในชุมชนก็ยังคงรักษาวิถีชีวิตแบบเดิมไว้และผสมผสานเข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปได้เป็นอย่างดี ในชุมชนเก่าริมคลองพุมเรียงนั้นยังได้รับอิทธิพลของธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและฤดูกาลซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในพื้นที่

คติ ความเชื่อ รูปแบบของคติ ความเชื่อในอดีตยังคงสืบทอดมาจนปัจจุบันในชุมชนริมคลองพุมเรียงมีการทำประมงชายฝั่งมาแต่ครั้งอดีต จึงมีความเชื่อในการทำพิธีแสดงความนับถือแม่น้ำลำคลองเพื่อให้เกิดสิริมงคลในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิต เช่น การขอขมาไหว้แม่ย่านางเรือก่อนออกทะเล เป็นต้น

วิถีชีวิต รูปแบบวิถีชีวิตของคนในชุมชนนี้ยังดำเนินชีวิตสอดคล้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม แทบทุกหลังคาเรือนประกอบอาชีพทำประมงชายฝั่งมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในบางหลังคาเรือนจะมีการสร้างแพปลาเพื่อตัวกลางรับส่งสินค้าจากชาวประมง ส่งต่อไปยังชุมชนอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงปลาในกระชัง และทำนาทุ่งซึ่งเป็นอาชีพหลักอีกอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจในชุมชน

วัฒนธรรม ประเพณี ประเพณีที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนั้น เป็นสิ่งที่คนในชุมชนให้ความร่วมมือด้วยดี โดยเฉพาะวัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวข้องทางศาสนา เช่น ประเพณีแห่เรือพระน้ำ ที่ปฏิบัติสืบเนื่องมาแต่ครั้งอดีตเป็นงานประเพณีที่ทำควบคู่ไปกับงานแห่เรือพระบกในชุมชนเมือง งานแข่งเรือพาย งานรับส่งตายาย งานทำบุญเดือนสิบ เป็นต้น

ลักษณะภูมิประเทศ บริเวณที่ตั้งของชุมชนริมน้ำคลองพุมเรียงนี้ มีพื้นที่เป็นป่าชายเลน หนาแน่นไปด้วยพรรณไม้ที่ขึ้นจนชิดยื่นล้ำเข้าไปในลำคลอง ในเวลาที่น้ำลงจะมองเห็นดินเลนได้บ้างเป็นบางส่วน ลึกเข้าไปในชายฝั่งจะเป็นมีพื้นที่ทำนาทุ่ง มีสวนปาล์มธรรมชาติ และสวนผลไม้แทรกในบางพื้นที่

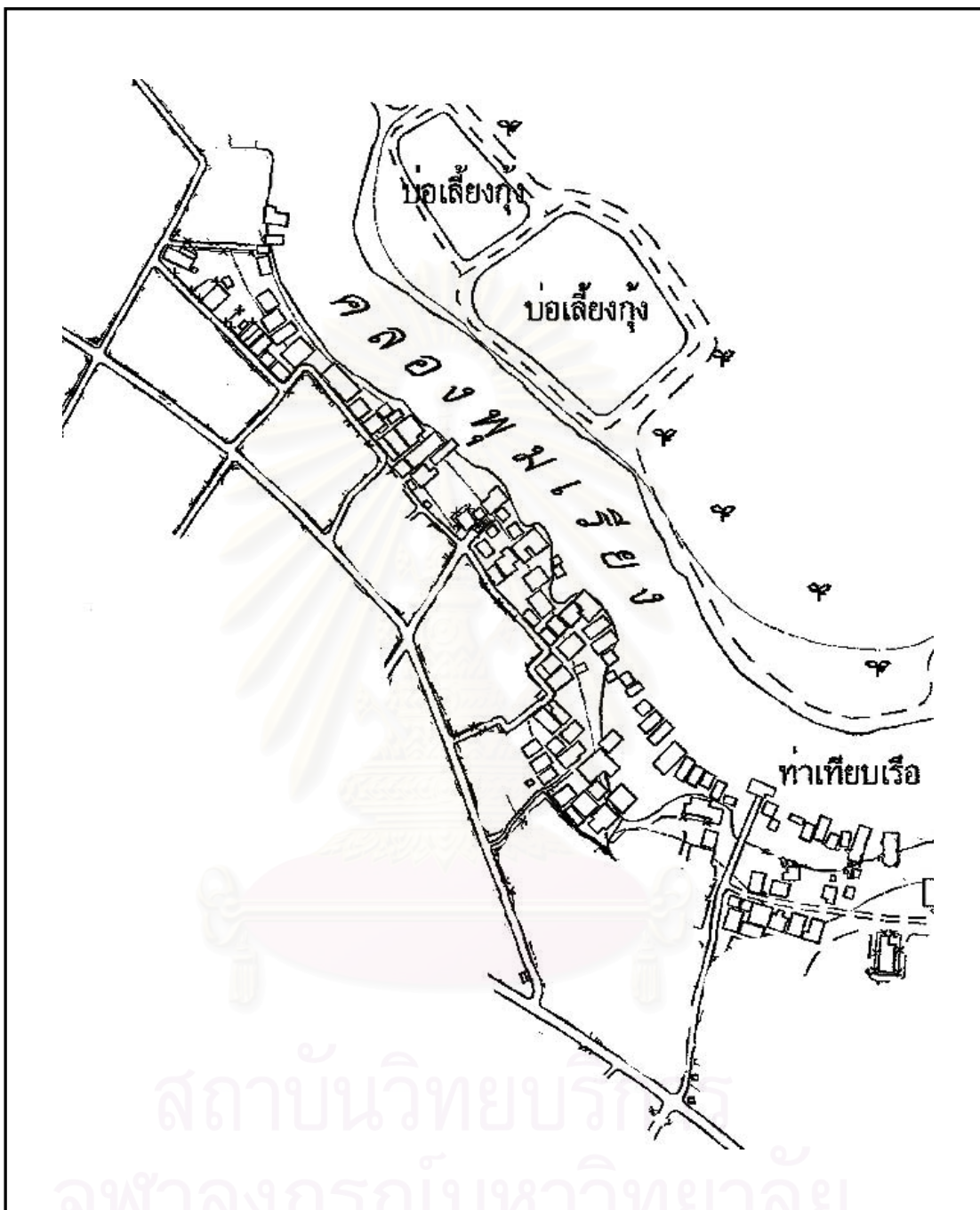
สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมในกลุ่มบ้านเรือนนี้ยังคงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและระบบนิเวศน์ ลำคลองมีระดับน้ำสูงตลอดปีเพราะเป็นภูมิภาคที่มีฝนตกชุก สองฝั่งคลองแบ่งเป็นพื้นที่ป่าชายเลนฝั่งหนึ่ง และอีกฝั่งมีอาคารบ้านเรือนกระจายตัวอยู่ห่างๆ เลียบไปกับลำคลอง กลุ่มบ้านเรือนในลักษณะนี้สร้างขึ้นอย่างเรียบง่าย นิยมใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นมาสร้างบ้านเรือนทำให้เกิดความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติแวดล้อม

การสัญจร และการเข้าถึง แต่เดิมการสัญจรหลักของชุมชนนี้คือทางเรือ แต่ในปัจจุบันมีการทำถนนให้เข้ามาถึงอาคารได้โดยสะดวก การสัญจรทางน้ำจึงใช้ในการประกอบอาชีพทำประมงชายฝั่ง และขนส่งสินค้าทั่วไป

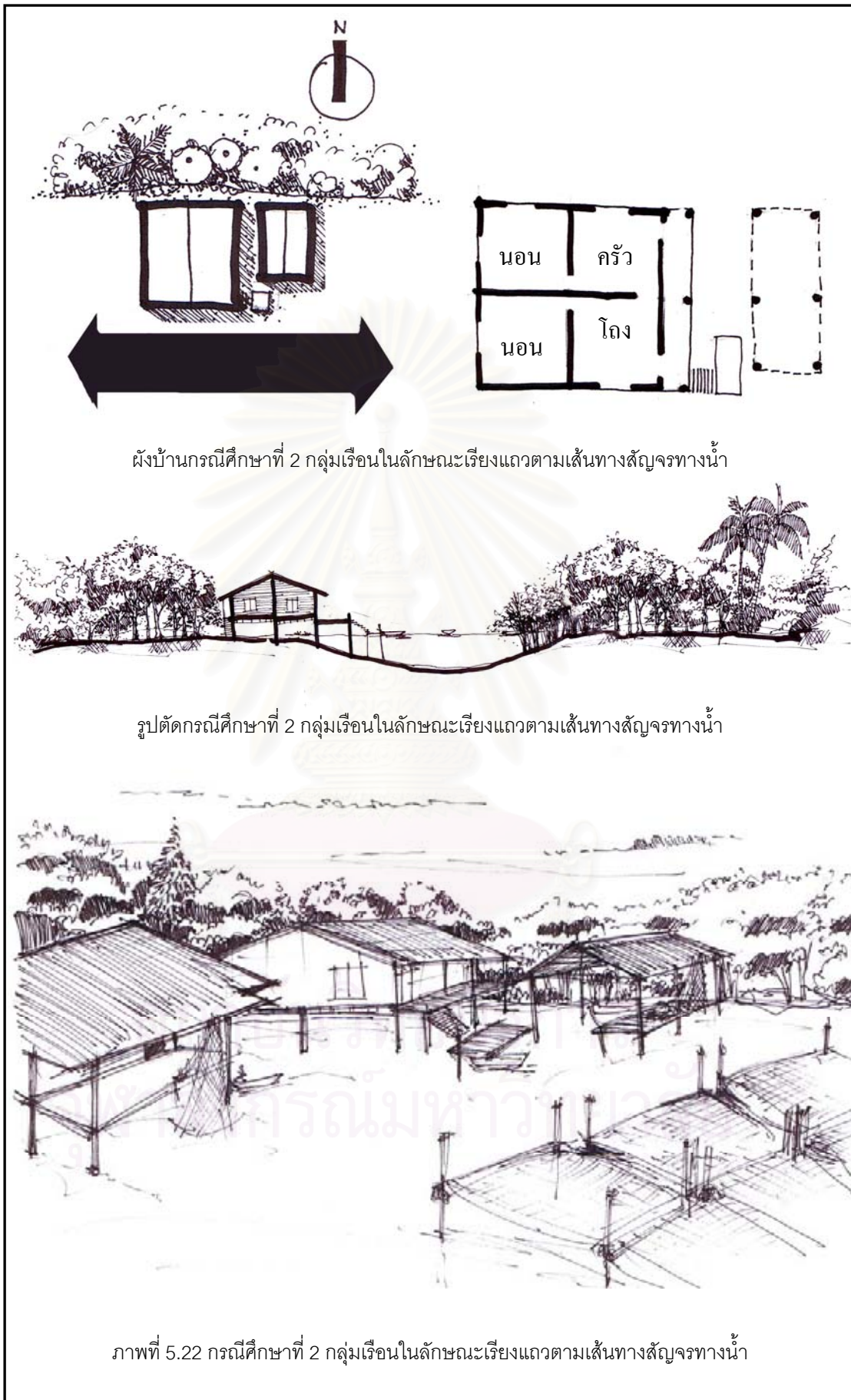
รูปแบบทางสถาปัตยกรรม บ้านเรือนของกลุ่มชุมชนริมน้ำนี้จะมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นเรือนพื้นบ้านทั่วไป ตัวเรือนเป็นอาคารชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง หลังคาจั่วยื่นชายคากันฝนสาดยาวเพราะเป็นพื้นที่ที่มีฝนตกชุก บ้านเรือนก่อสร้างอย่างเรียบง่าย ไม่มีการประดับตกแต่งอาคารที่เกินจำเป็น มีแพเทียบเรือด้านหน้า ด้านข้างมีโรงจอดเก็บเรือและอุปกรณ์ต่างๆ

การใช้พื้นที่ ด้านหน้าเป็นท่าแพขนาดเล็กรอรับเรือที่มาจอดเทียบ ตัวเรือนเป็นอาคารไม้ยกใต้ถุนสูง พื้นที่ภายในอาคารไม่ซับซ้อนแบ่งเป็นห้องนอน ห้องครัว โถงเอนกประสงค์ และเฉลียงด้านหน้าบ้านที่เป็นพื้นที่พักผ่อน ทำกิจกรรมต่างๆ และยังเป็นส่วนเชื่อมต่อไปยังห้องต่างๆ การใช้พื้นที่รอบนอกอาคารนั้นส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่น้ำท่วมถึงจึงมีการสร้างกระชังเพื่อใช้เลี้ยงปลา หน้าบ้านผูกเป็นท่าแพเทียบเรือก่อนเข้าถึงตัวบ้าน ด้านข้างตัวเรือนมีเรือนโล่งที่มีหลังคาคลุมเป็นที่จอดเก็บเรือและอุปกรณ์หาปลา

กรณีศึกษากลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางน้ำ จากการสัมภาษณ์นายผ่อง ผ่องฉวี เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2548 พบว่าคลองพุมเรียงนี้เป็นแหล่งทำมาหากินสำคัญของคนในชุมชนมาแต่อดีต กลุ่มเรือนในลักษณะนี้จะปลูกสร้างอาคารโดยหันหน้าบ้านเข้าสู่ลำคลอง รูปแบบอาคารมีความเรียบง่ายอย่างยิ่ง เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง แบ่งพื้นที่ใช้สอยเป็นส่วนพักผ่อน และส่วนที่ใช้ประกอบอาชีพทำประมง มีการสร้างโรงเก็บอุปกรณ์และจอดเรือไว้แยกออกมาจากเรือนนอน มีแพด้านหน้าเป็นท่าเทียบเรือจอดรับส่งผู้โดยสาร ต่อเชื่อมไปยังเฉลียงหน้าบ้านซึ่งใช้เป็นส่วนพักผ่อนและทำกิจกรรมต่างๆ การขยายพื้นที่ตัวเรือนจะขยายออกทางด้านข้างเพราะตัวเรือนมักนิยมปลูกเลียบบลำคลองจนด้านหลังอยู่ชิดแนวป่าชายเลน

แผนที่ 5.17 แสดงกรณีศึกษาที่ 2 กลุ่มเรียนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางน้ำ

3) **กลุ่มเรือนในลักษณะกระจาย** กลุ่มเรือนลักษณะนี้เป็นกลุ่มอาคารบ้านเรือนที่เกิดขึ้นมา ในช่วงที่มีการติดต่อค้าขายกับต่างชาติ มีการอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวอินเดียมาตั้งเป็นชุมชนชาวมุสลิมในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ในปัจจุบันมีการขยายตัวอย่างหนาแน่นของอาคารบ้านเรือนในลักษณะที่ไม่มีระเบียบออกไปโดยรอบ ซึ่งมีความแตกต่างจากกลุ่มเรือนใน 2 กลุ่มแรกอย่างชัดเจน

แผนที่ 5.18 แสดงกรณีศึกษาที่ 3 กลุ่มเรือนในลักษณะกระจาย

รูปแบบของอาคารบ้านเรือนในชุมชนนี้ไม่แตกต่างจากบ้านเรือนที่พบเห็นทั่วไป มีทั้งบ้านพักอาศัยชั้นเดียว ทั้งบ้านไม้ยกพื้นเดี่ยว บ้านก่ออิฐฉาบปูนชั้นเดียว บ้านพักอาศัย 2 ชั้น ครึ่งอิฐครึ่งไม้ ตลอดจนบ้านไม้ 2 ชั้น เรียงรายสลับกันไปโดยมีตรอกซอยเล็กๆเป็นเส้นทางเชื่อมต่อในชุมชน การจัดวางตำแหน่งตัวเรือนเป็นไปอย่างไม่มีรูปแบบ ขึ้นอยู่กับฐานะความเป็นอยู่ รูปร่างขนาดที่ดิน ตลอดจนความต้องการของเจ้าของบ้าน

ชาติพันธุ์ ผู้อยู่อาศัยในกลุ่มเรือนลักษณะนี้ เป็นคนเชื้อชาติไทยมุสลิม นับถือศาสนาอิสลามแทบทุกหลังคาเรือน ส่วนใหญ่เป็นคนพื้นถิ่นที่สืบเชื้อสายมาแต่บรรพบุรุษ อีกส่วนเป็นคนต่างถิ่นที่ย้ายถิ่นฐานมาตั้งในชุมชนเพิ่มเติมในภายหลัง

ค่านิยม ผู้อยู่อาศัยในกลุ่มเรือนลักษณะนี้ เป็นกลุ่มคนที่มีแนวทางในการดำรงชีวิตตามศาสนาที่ยึดเหนี่ยวกันอย่างเหนียวแน่น มีค่านิยมทางด้านการดำรงชีวิตที่แตกต่างจากกลุ่มเรือนใน 2 อย่างแรกอย่างชัดเจน แต่คนในชุมชนก็ยังมีปฏิสัมพันธ์กับนอกชุมชนได้เป็นอย่างดี อันเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยที่ความหลากหลายของชาติพันธุ์ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม ตลอดจนศาสนาสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบ

คติ ความเชื่อ เนื่องจากผู้อยู่อาศัยส่วนมากเป็นคนไทยมุสลิมที่มีคติ ความเชื่อทางศาสนาที่นับถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเคร่งครัดเสมอมา เช่นการละหมาดเพื่อแสดงความเคารพต่อองค์ศาสดา ที่ปฏิบัติกันอย่างพร้อมเพรียงในแต่ละวัน เป็นต้น

วิถีชีวิต ผู้อยู่อาศัยในกลุ่มนี้ ปัจจุบันมีอาชีพหลัก คืออาชีพทำการประมงชายฝั่ง การทอผ้าไหมพรมเรียงซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นที่สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน และอาชีพเสริมของกลุ่มแม่บ้านในตอนกลางวัน เช่นการรับจ้างแกะเปลือกกุ้ง แกะเปลือกปู แยกขนาดปลา มีการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่สอนให้ผู้คนรู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แก่ผู้อื่น ทำให้ชุมชนมีความสามัคคีกัน

วัฒนธรรม ประเพณี กลุ่มเรือนในลักษณะนี้เป็นกลุ่มที่มีความแตกต่างจาก 2 กลุ่มแรกอย่างชัดเจน อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางศาสนา ซึ่งคนในชุมชนนี้ต่างนับถือศาสนาอิสลาม และปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณีอย่างเคร่งครัด และจำกัดที่คนไทยมุสลิมไม่นิยมแยกบ้านเมื่อแต่งงาน ทำให้เกิดการต่อเติมบ้านเดิมออกไปเรื่อยๆ ในที่ดินเดิม จนเกิดเป็นชุมชนที่แออัดอย่างปัจจุบัน

ลักษณะภูมิประเทศ กลุ่มเรือนในลักษณะนี้ตั้งอยู่ระหว่างบริเวณที่ดินติดกับถนนใหญ่ ไปจนจรดกับคลองพุมเรียง จึงมีทั้งพื้นที่ราบ และพื้นที่ลุ่มที่มีน้ำขัง ตลอดจนพื้นที่ป่าชายเลนริมคลอง

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากลักษณะการตั้งอาคารบ้านเรือนของกลุ่มเรือนในชุมชนนี้ที่มีความไม่เป็นระเบียบและมีความหนาแน่นของอาคารค่อนข้างสูง จึงทำให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติลดน้อยถอยลงไป จนเหลือเพียงบางพื้นที่ และบางส่วนเป็นเพียงสวนที่คนสร้างขึ้นมาตกแต่งอาคารเท่านั้น ส่วนในพื้นที่ที่น้ำท่วมถึงจะมีขยะและสิ่งปฏิกูลอยู่ในน้ำซึ่งทำให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเสียไป

การสัญจร และการเข้าถึง เส้นทางสัญจรหลักของชุมชนนี้คือการสัญจรทางบก ที่ตัดผ่านกลางชุมชน และมีทางเดินเท้าเป็นตรอกซอยเล็กที่กระจายตัวอย่างไม่มีระเบียบเชื่อมไปยังบ้านเรือนต่างที่อยู่ลึกเข้าไปในชุมชน ส่วนเส้นทางสัญจรทางน้ำนั้นมักจะเป็นผู้ที่ทำอาชีพประมงจึงจะใช้เป็นส่วนใหญ่

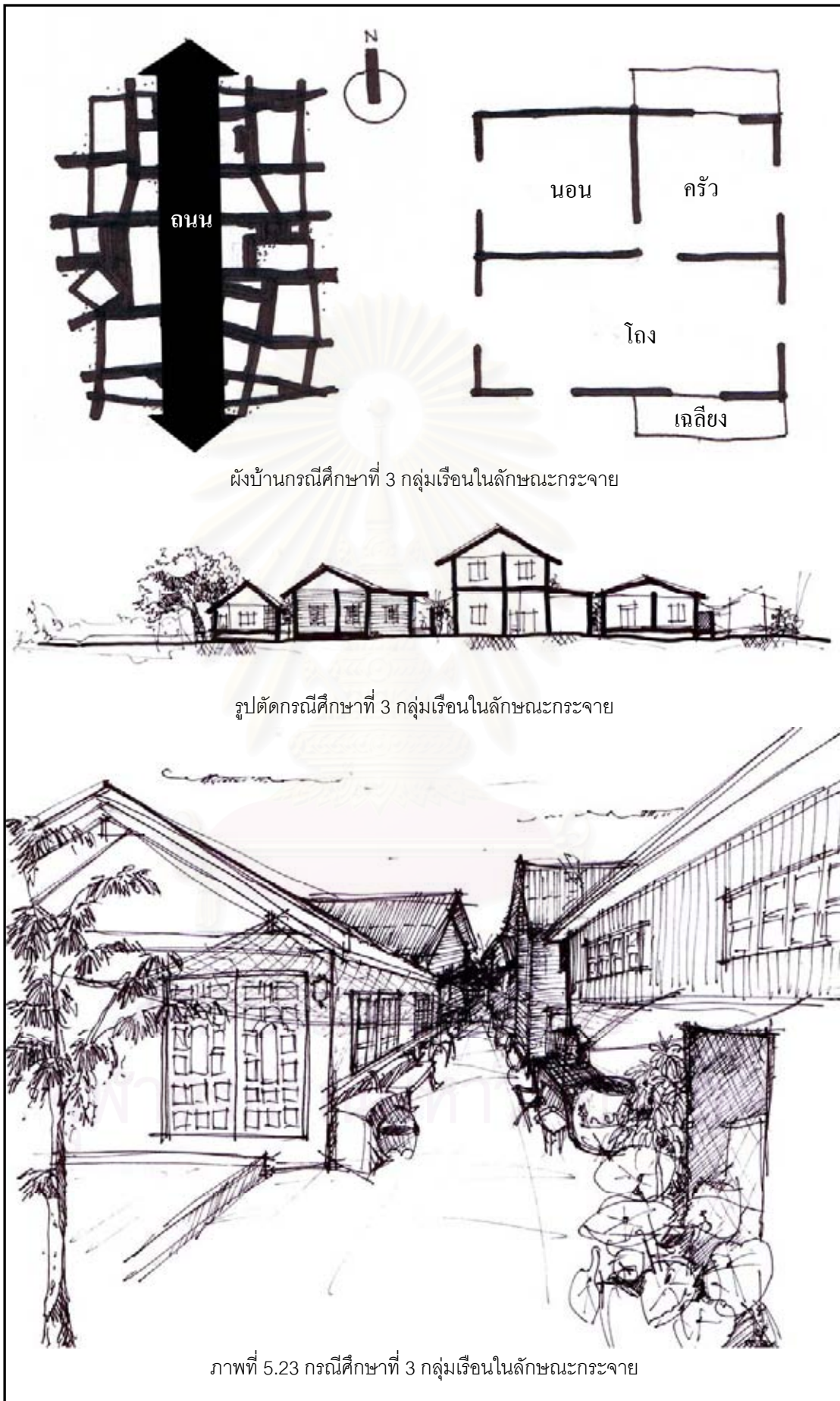
รูปแบบทางสถาปัตยกรรม กลุ่มเรือนในลักษณะนี้มีความหลากหลายแตกต่างกันออกไป โดยส่วนใหญ่จะเป็นบ้านไทยประยุกต์ มีทั้งบ้านไม้ชั้นเดียว ไปจนถึงบ้าน 2 ชั้น ครึ่งอิฐครึ่งไม้ บ้านเรือนส่วนใหญ่วางผังอย่างเรียบง่าย และมีการต่อเติมเรือนชั่วคราวออกมาทุกทิศทางแล้วแต่ความต้องการของเจ้าของบ้าน ทำให้สภาพแวดล้อมในชุมชนมีความทรุดโทรม อีกทั้งตัวบ้านที่ตั้งอย่างระเกะระกะ ทำให้เกิดเป็นชอกมุ่มอับรก ในบางพื้นที่ที่มีน้ำท่วมถึงบ้านเรือนบริเวณนั้นจะมีการยกใต้ถุนเตี้ยขึ้นมาและทำทางเดินไม้ระแนงเชื่อมต่อไปยังบ้านเรือนหลังถัดไป

การใช้พื้นที่ พื้นที่ใช้สอยของกลุ่มเรือนในลักษณะแบ่งเป็นพื้นที่ว่างภายในบ้านที่ใช้เป็นส่วนพักผ่อน ห้องครัว โดยกิจกรรมอื่น ๆ มักนิยมทำนอกบริเวณตัวเรือน จึงมีการสร้างโถงที่มีหลังคาคลุมมาเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนเป็นพื้นที่เก็บของทั่วไปด้วย แต่บ้านเรือนในชุมชนส่วนใหญ่จะมีพื้นที่ค่อนข้างน้อย ดังนั้นจึงมักจะเหลือพื้นที่ว่างระหว่างแต่ละเรือนน้อยลงไปด้วย จึงมีการชิงผ้าไปชั่วคราวแล้วเกิดการใช้พื้นที่นั้นรวมกันกับเพื่อนบ้านไปในตัว

กรณีศึกษากลุ่มเรือนในลักษณะกระจาย จากการสัมภาษณ์ นายหมัดหรัมนุ้ยหมัม เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2548 ทำให้ทราบว่ากลุ่มเรือนในลักษณะนี้เป็นกลุ่มเรือนที่มีลักษณะการวางตัวเรือนที่ต่างจาก 2 แบบแรก จากการวางตัวอาคารตามแต่ความต้องการของเจ้าของบ้าน และขนาดของที่ดินที่มีขนาดเล็กทำให้พื้นที่รอบอาคารเหลือน้อย เมื่อมีการต่อเติมอาคารใช้สอยเพิ่มขึ้นในแต่ละครัวเรือน จึงทำให้ชุมชนเกิดความแออัดอย่างในปัจจุบัน

ตัวเรือนที่นำมาศึกษานี้เป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นล่างเป็น อาคารมีผนังก่ออิฐฉาบปูนเรียบ เว้นพื้นที่บางส่วนเป็นใต้ถุนโล่งเก็บของต่างๆ ส่วนชั้นบนเป็นเรือนไม้เป็นพื้นที่พักอาศัยทั่วไป บ้านเรือนทั่วไปไม่นิยมทำรั้วกันแบ่งเขต พื้นที่ด้านข้างของอาคารจึงกลายเป็นทางสัญจรไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผังบ้านกรณีศึกษาที่ 3 กลุ่มเรือนในลักษณะกระจาย

รูปตัดกรณีศึกษาที่ 3 กลุ่มเรือนในลักษณะกระจาย

ภาพที่ 5.23 กรณีศึกษาที่ 3 กลุ่มเรือนในลักษณะกระจาย

ตารางที่ 5.7 แสดงการสรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มอาคาร

		กลุ่มที่ 1:กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางบก	กลุ่มที่ 2:กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางน้ำ	กลุ่มที่ 3:กลุ่มเรือนในลักษณะกระจาย
คน	ชาติพันธุ์	เป็นคนเชื้อชาติไทยสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิม ต่อมาจึงมีคนไทยเชื้อสายจีนมาปะปนบ้างเป็นส่วนน้อย	เป็นคนเชื้อชาติไทยดั้งเดิม ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษ	เป็นคนเชื้อชาติไทยมุสลิม นับถือศาสนาอิสลาม แทบทุกหลังคาเรือน สืบเชื้อสายมาแต่บรรพบุรุษ ต่อมาจึงมีผู้ย้ายถิ่นฐานจากที่อื่นมาปะปนบ้างแต่ก็เป็นมุสลิมเช่นเดียวกัน
	ค่านิยม	คงไว้ซึ่งค่านิยมดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาในอดีตแล้วผสมผสานกันเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ปัจจุบันจึงเป็นค่านิยมของชุมชนอย่างแท้จริง	ยังคงค่านิยมของชุมชนริมคลองพุมเรียงที่ได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและฤดูกาล	มีแนวทางในการดำเนินชีวิต ตลอดจนค่านิยมไปตามแนวทางของศาสนาอิสลามที่ยึดถือปฏิบัติอย่างเหนียวแน่น
	คติความเชื่อ	ยังสืบทอดคติ ความเชื่อจากบรรพบุรุษในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะคติ ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษ	ยังสืบทอดคติ ความเชื่อในอดีตมาจนปัจจุบันอันเกี่ยวเนื่องกับการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดสิริมงคลในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตของชุมชนริมคลอง	มีคติ ความเชื่อทางศาสนาอิสลามที่นับถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัดจนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ 5. 7 แสดงการสรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มอาคาร (ต่อ)

		กลุ่มที่ 1:กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางบก	กลุ่มที่ 2:กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางน้ำ	กลุ่มที่ 3:กลุ่มเรือนในลักษณะกระจาย
กิจกรรม	วิถีชีวิต	ประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง เกษตรกรรม และมีบางส่วนทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานโบราณเป็นอาชีพเสริม เพราะเป็นเมืองท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมไม่ขาดสาย	ประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง และยังคงค่านิยมของชุมชนริมคลองพุมเรียงที่ได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและฤดูกาล	ประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง การทอผ้าไหม พุมเรียงซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงให้กับชุมชน และยังมีอาชีพปลีกย่อยต่อเนื่องจากการทำประมงอีกด้วย ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ที่สอนให้รู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แก่ผู้อื่น ทำให้ชุมชนมีความสามัคคีกัน
	วัฒนธรรมประเพณี	ยังคงมีการสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีในอดีตจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งคนในชุมชนล้วนนับถือศาสนาพุทธ	มีการสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีในอดีตจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และวิถีชีวิตของคนในชุมชน	มีความแตกต่างจาก 2 กลุ่มแรกอย่างชัดเจน อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางศาสนา ซึ่งคนในชุมชนนี้ต่างนับถือศาสนาอิสลาม และปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด

ตารางที่ 5.7 แสดงการสรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มอาคาร (ต่อ)

		กลุ่มที่ 1:กลุ่มเรือน ในลักษณะเรียงแถว ตามเส้นทางสัญจร ทางบก	กลุ่มที่ 2:กลุ่มเรือนใน ลักษณะเรียงแถวตาม เส้นทางสัญจรทางน้ำ	กลุ่มที่ 3:กลุ่มเรือนใน ลักษณะกระจาย
พื้นที่	ลักษณะภูมิ ประเทศ	ในบริเวณที่มีกลุ่มเรือน ลักษณะนี้ตั้งอยู่จะมี ลักษณะภูมิประเทศที่ ราบ และป่าโปร่ง ที่มี ความอุดมสมบูรณ์	เป็นป่าชายเลนมีต้นไม้ หนาแน่นจนยื่นล้ำไปในลำ คลอง เวลารน้ำลงจะ มองเห็นดินเลนได้บ้าง ลึก เข้าไปในชายฝั่งเป็นพื้นที่ ทำนาทุ่ง มีสวนป่า ธรรมชาติ และสวนผลไม้ แทรกในบางพื้นที่	กลุ่มเรือนตั้งอยู่ระหว่าง บริเวณที่ดินติดกับถนน ใหญ่ ไปจนจรดกับคลอง พุมเรียง จึงมีพื้นที่ที่ราบ และพื้นที่ลุ่มที่มีน้ำขัง ตลอดจนพื้นที่ป่าชายเลน ริมคลอง
	สภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติ	จากอดีตที่ชุมชนนี้มีความ เจริญทางด้าน การค้าขาย ทำให้ สภาพชุมชนมีความ หนาแน่นของอาคาร บ้านเรือนพอควร แต่ ยังคงรักษาสภาพ บ้านเรือนไม้รูปแบบ โบราณไว้ได้สืบมา	มีความอุดมสมบูรณ์ดี ลำ คลองมีระดับน้ำสูงตลอดปี เพราะเป็นภูมิภาคที่มีฝน ตกชุก สองฝั่งคลอง แบ่งเป็นพื้นที่ป่าชายเลน และอาคารบ้านเรือน กระจายตัวอยู่ห่างๆ	ตัวอาคารตั้งอย่างไม่เป็น ระเบียบและหนาแน่นมาก ทำให้ธรรมชาติลดน้อยลง ส่วนในพื้นที่ที่น้ำท่วมถึง จะมีขยะและสิ่งปฏิกูลอยู่ใน น้ำขังทำให้ สภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติเสียไป
	การสัญจรและ การเข้าถึง	รูปแบบของการวาง อาคารบ้านเรือนที่ ขยายตัวเกาะไปกับ แนวถนนเดิม ทำให้ การสัญจรและการ เข้าถึงทำได้สะดวก	แต่เดิมการสัญจรหลักคือ ทางเรือ ในปัจจุบันมีถนน เข้ามาถึงอาคารได้	เส้นทางหลักของชุมชนคือ ถนน มีทางเดินเท้าเป็น ตรอกซอยเล็กที่กระจาย ตัวอย่างไม่มีระเบียบเชื่อม ไปยังบ้านเรือนต่างที่อยู่ ลึกเข้าไปในชุมชน ส่วน ทางสัญจรทางน้ำนั้นจะใช้ เพื่อทำการประมง

ตารางที่ 5.7 แสดงการสรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มอาคาร (ต่อ)

		กลุ่มที่ 1:กลุ่มเรือน ในลักษณะเรียงแถว ตามเส้นทางสัญจร ทางบก	กลุ่มที่ 2:กลุ่มเรือนใน ลักษณะเรียงแถวตาม เส้นทางสัญจรทางน้ำ	กลุ่มที่ 3:กลุ่มเรือนใน ลักษณะกระจาย
พื้นที่ (ต่อ)	รูปแบบทาง สถาปัตยกรรม	เป็นเรือนแฝดไม้ 2 ชั้น หน้าบ้านเปิดโล่งเป็น เฉลียงยาว ผงังตีซ้อน เกล็ด ใต้หลังคาตีเป็น ไม้ระแนงไขว้ระบาย อากาศ ชายคายื่นยาว และมีหลังคากันสาด เหนือตงแต่งอาคาร ด้วยไม้ฉลุลวดลาย	เป็นเรือนพื้นบ้านทั่วไป เป็นอาคารชั้นเดียวยกใต้ ถุนสูง หลังคาจั่วยื่นชายคา กันสาดยาว รูปแบบเรือน ก่อสร้างอย่างเรียบง่าย ไม่ มีการประดับตกแต่ง อาคาร	กลุ่มเรือนนี้มีความ หลากหลายแตกต่างกัน ออกไป จะเป็นบ้านไทย ประยุกต์ครั้งอิฐครึ่งไม้ เรือนวางผังอย่างเรียบง่าย มีการต่อเติมห้องออกมา ทุกทิศทาง ในพื้นที่ที่น้ำ ท่วมถึงจะยกใต้ถุนเตี้ย ขึ้นมาและทำทางเดินเชื่อม บ้านเรือนถัดไป
	การใช้พื้นที่	แบ่งเป็นพื้นที่ว่าง ภายในอาคารชั้นล่าง ทำกิจกรรมต่างๆ ชั้น บนเป็นที่พักผ่อนตัว มี โถงเชื่อมระหว่างเรือน ไม่นิยมสร้างกำแพงทำ ให้เกิดกพื้นที่ว่าง ภายนอกระหว่างแต่ละ เรือน	มีแพเทียบท่าเรือเชื่อมไป ถึงเฉลียงหน้าบ้าน พื้นที่ ภายในแบ่งเป็นห้องนอน โถง คร้ว พื้นที่ภายนอกประกอบ อาชีพด้านข้างมีเรือนโล่งที่ มีหลังคาคลุมเป็นที่จอด เก็บเรือและอุปกรณ์หา ปลา	เป็นพื้นที่ภายในเป็นส่วน พักผ่อน คร้ว มีที่ว่าง ภายนอกจะมีขนาดเล็กจึง มีการชิงผ้าใบชั่วคราวแล้ว เกิดการใช้พื้นที่นั้นร่วมกัน กับเพื่อนบ้านไปในตัว
สรุปเอกลักษณ์ของกลุ่ม อาคารบ้านเรือน		เป็นกลุ่มเรือนไม้สอง ชั้นเก่าแก่ อาคารเปิด โล่ง ชายคายื่นยาว ตกแต่งอาคารด้วยไม้ ฉลุลายสวยงาม	เป็นกลุ่มเรือนพื้นบ้าน ทั่วไป รูปแบบเรียบง่าย หลังคาจั่ว ชายคายื่นยาว	เป็นกลุ่มเรือนพื้นบ้าน ทั่วไป รูปแบบเรียบง่าย หลังคาจั่ว วางอาคารชิด ติดกัน ช่องว่างระหว่าง อาคารใช้เป็นทางเดินใน ชุมชน

5.4.2.4 สรุปรูปแบบสถาปัตยกรรมภายในกลุ่มย่อยในพื้นที่ชุมชน

1) บ้านเหนือ

(1) กิจกรรมการใช้สอยอาคาร การใช้สอยอาคารส่วนใหญ่เป็นการใช้อาคารในลักษณะพักอาศัยกิ่งอุตสาหกรรมในครัวเรือนเกือบทั้งบริเวณ และมีอาคารในลักษณะการค้าขาย ทั้งขายของชำ ร้านขายยา และร้านอาหาร แซมไปตามช่วงริมถนนราษฎร์บำรุง และถนนรักษนรกิจ

(2) ความสูงอาคาร อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่จะมีลักษณะสองชั้น และมีเรือนไม้ 1 ชั้นยกใต้ถุนสูง ซึ่งส่วนใหญ่จะมีการต่อเติมบ้านในส่วนชั้นล่างของอาคารเพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบัน

(3) วัสดุก่อสร้างอาคาร อาคารบ้านเรือนเกือบทั้งบริเวณจะใช้วัสดุการก่อสร้างอาคารที่ทำมาจากไม้เป็นส่วนใหญ่ โดยจะมีบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้แซมอยู่เนื่องจากการต่อเติมบ้านที่เกิดขึ้นในระยะหลัง และมีบ้านคอนกรีตชั้นเดียวที่สร้างขึ้นใหม่เกิดขึ้นมาในระยะหลังถึง 8 หลัง

(4) รูปแบบสถาปัตยกรรม อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่ในพื้นที่บริเวณชุมชนดังกล่าวจะมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในลักษณะของอาคารเรือนไม้สองชั้น ที่มีลักษณะลวดลายของช่องลม และเชิงชายที่มีความสวยงาม และยังพอมเห็นอยู่เป็นจำนวนมากแถวบริเวณริมถนนรักษนรกิจ โดยมีรูปแบบสถาปัตยกรรมในลักษณะร่วมสมัยอยู่เพียง 8 หลัง

(5) ความหนาแน่นของพื้นที่กับอาคาร ภายในพื้นที่บริเวณชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลาชานาน และเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นเนื่องจากเป็นพื้นที่ตัวเมืองเก่าและเป็นที่ตั้งบ้านของเจ้าเมืองเก่า การตั้งบ้านเรือนในสมัยก่อนจึงกระจุกตัวอยู่ในชุมชนจนถึงปัจจุบันเห็นได้จากลักษณะของการสร้างบ้านเรือนที่ตั้งชิดติดถนนมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันจึงทำการขยายถนนให้มากกว่าเดิมมีได้

2) บ้านกลาง

(1) กิจกรรมการใช้สอยอาคาร การใช้สอยอาคารส่วนใหญ่เป็นการใช้อาคารในลักษณะของการผสมผสานกันระหว่างอาคารทางศาสนา และสถานศึกษา เป็นหลัก ซึ่งมีวัดอยู่ภายในพื้นที่ถึง 3 วัด คือวัดพุ่มเรียง วัดศักดิ์คุณาราม และวัดทุ่งจับช้าง ซึ่งอาคารพักอาศัยที่มีปะปนอยู่ภายในพื้นที่ จะมีมีลักษณะเป็นอาคารที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการประมงเป็นหลัก การใช้พื้นที่จึงเพื่อการพักผ่อนและเก็บอุปกรณ์ทางการประมงเป็นหลัก

(2) ความสูงอาคาร อาคารบ้านเรือนเกือบทั้งบริเวณเป็นอาคารชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง และมีอาคารเป็นเรือนไม้สองชั้นปะปนอยู่

(3) วัสดุก่อสร้างอาคาร อาคารบ้านเรือนเกือบทั้งบริเวณใช้วัสดุการก่อสร้างเป็นอาคารไม้เป็นส่วนใหญ่ โดยจะมีบ้านตึกอยู่ 1 หลัง

(4) รูปแบบสถาปัตยกรรม ส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้พื้นถื่นยกใต้ถุนเพื่อเก็บอุปรกรณ์ทางการประมง และมีลักษณะของอาคารที่ตอบรับกับลักษณะภูมิอากาศคือมีการเปิดช่องหน้าต่างจำนวนน้อยและมีขนาดเล็ก ซึ่งบางหลังจะไม่มีหน้าต่างจะใช้การเจาะช่องเพื่อระบายอากาศแทน ส่วนอาคารทางศาสนาจะเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมแบบสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่ยังคงความสวยงามและยังคงสภาพดั้งเดิมที่มีมาแต่อดีต

(5) ความหนาแน่นของพื้นที่กับอาคาร อาคารในบริเวณนี้จะเป็นลักษณะของอาคารทางศาสนาและอาคารสถาบันราชการเป็นส่วนใหญ่ การตั้งถิ่นฐานของบ้านเรือนในบริเวณนี้จึงตั้งอยู่อย่างเบาบาง แต่ก็ยังเกาะกลุ่มกันอยู่ภายในบริเวณชุมชนเป็นส่วนใหญ่

3) บ้านล่าง

(1) กิจกรรมการใช้สอยอาคาร กิจกรรมที่มีอยู่ภายในบริเวณจะมีความหลากหลายมากในพื้นที่ที่มีการผสมผสานระหว่าง คำชาย ศาสนสถาน และมีบ้านพักอาศัยปะปนอยู่บางส่วนในพื้นที่ที่ติดกับชุมชนบ้านกลาง

(2) ความสูงอาคาร อาคารบ้านเรือนทั้งบริเวณจะมีความสูงตั้งแต่ 1-2 ชั้น โดยอาคารส่วนใหญ่จะเป็นอาคารสองชั้นที่มีลักษณะการใช้สอยร่วมกันระหว่างพักอาศัยและค้าขาย

(3) วัสดุก่อสร้างอาคาร ในพื้นที่อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้ และอาคารตึกคืออาคารภายในโรงเรียนวัดโพธารามและมีอาคารครึ่งไม้ครึ่งปูนอยู่ปะปนทั่วทั้งบริเวณ

(4) รูปแบบสถาปัตยกรรม เป็นลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างอาคารสมัยใหม่และอาคารเรือนไม้สองชั้น แต่ลักษณะของอาคารที่มีรูปแบบร่วมสมัยก็ไม่ได้เกิดความขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมเนื่องจากมีความสูงของอาคารเป็นตัวกำหนด

(5) ความหนาแน่นของพื้นที่กับอาคาร เป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานในยุคหลังที่มีการกระจายตัวของชุมชนออกนอกพื้นที่ไปตามเส้นทางสายหลัก ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยายมาจากชาวบ้านดั้งเดิม และบางส่วนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ อาคารบ้านเรือนจึงกระจายตัวออกไม่หนาแน่นมาก

4) บ้านหัวเลน

(1) กิจกรรมการใช้สอยอาคาร การใช้สอยอาคารส่วนใหญ่เป็นการใช้สอยผสมผสานกันในหนึ่งหลัง คือพักอาศัยและอุตสาหกรรมในครัวเรือน บางครัวเรือนมีการผสมผสานทางการพาณิชย์กรรมด้วย กิจกรรมในการใช้พื้นที่บ้านหัวเลนจึงมีความหลากหลายมากที่สุดของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

(2) ความสูงอาคาร อาคารในพื้นที่ส่วนใหญ่ร้อยละ 80 เป็นอาคารที่มีความชันเดียวซึ่งในอดีตอาคารบางหลังเป็นเรือนไม้ยกใต้ถุน แต่เนื่องจากการขยายตัวของคนในชุมชนที่ไม่ตอบรับในเชิงแนวราบ การต่อเติมในส่วนของชั้นล่างจึงตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอยของคนในชุมชน

(3) วัสดุก่อสร้างอาคาร พื้นที่บริเวณนี้ส่วนใหญ่จะใช้ไม้ในการก่อสร้าง และมีการใช้ปูนผสมผสานในช่วงหลังซึ่งเกิดจากการต่อเติมบ้านในยุคถัดมา

(4) รูปแบบสถาปัตยกรรม อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่ยังคงรูปแบบอาคารเรือนไม้พื้นดิน และส่วนใหญ่มีสภาพที่ทรุดโทรม แต่ยังคงไว้ซึ่งความงดงามของลวดลายหน้าจั่วที่ยังมีให้เห็นอยู่หลายหลังคาเรือน

(5) ความหนาแน่นของพื้นที่กับอาคาร เนื่องจากในพื้นที่บริเวณชุมชนบ้านหัวเลนเป็นชุมชนของชาวไทยมุสลิมที่มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ครั้งอดีต และการขยายตัวของชุมชนในเชิงพื้นที่นั้นมีน้อยมากการก่อสร้างบ้านเรือนจึงกระจุกตัวอยู่ภายในบริเวณชุมชน ทำให้เกิดความแออัดขึ้น ทางสัญจรนั้นรถยนต์ไม่สามารถเข้าถึงซึ่งอาจเกิดปัญหาในด้านอัคคีภัยได้

5) บ้านท่านายร้อย

(1) กิจกรรมการใช้สอยอาคาร เนื่องจากพื้นที่บริเวณบ้านท่านายร้อยเป็นพื้นที่ชุมชนริมน้ำ การใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นอาคารประเภทพักอาศัย และมีอาคารประเภทอุตสาหกรรมขนาดเล็ก คือโรงงานแปรรูปอาหารทะเลอยู่ 4 หลังภายในพื้นที่

(2) ความสูงอาคาร อาคารบ้านเรือนบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นอาคารเรือนพื้นดินยกได้สูงเนื่องจากเป็นอาคารที่อยู่ติดกับคลองพุมเรียงเพื่อป้องกันการท่วมของน้ำในฤดูน้ำหลาก

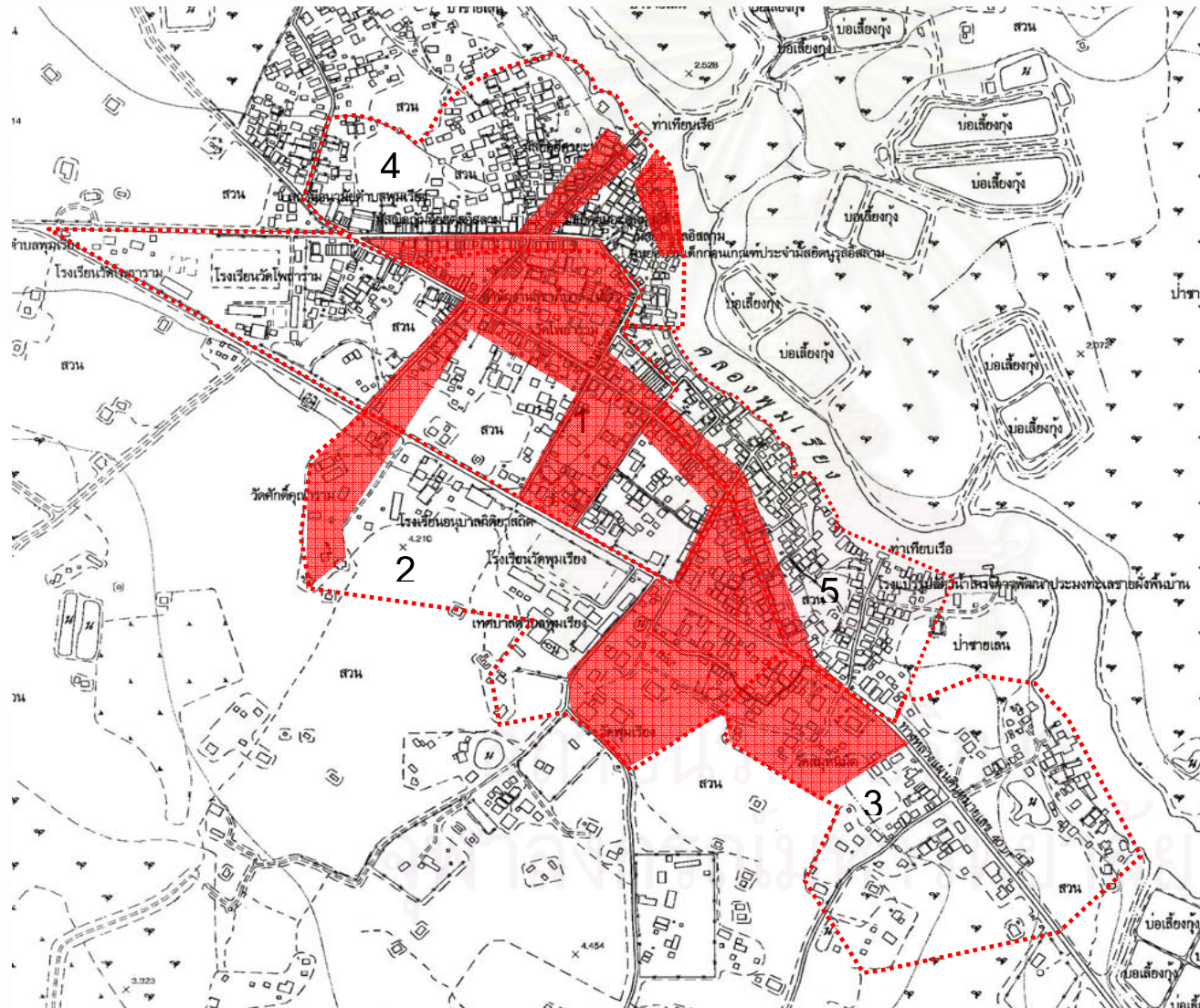
(3) วัสดุก่อสร้างอาคาร อาคารบ้านเรือนเกือบทั้งบริเวณใช้ไม้ผสมปูนในการก่อสร้างอาคาร โดยจะมีบ้านที่ก่อสร้างด้วยปูนอยู่บ้างประปราย

(4) รูปแบบสถาปัตยกรรม อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นอาคารที่เป็นเรือนพื้นบ้าน มีช่องเปิดน้อยเพื่อป้องกันฝนสาด และมีอาคารทางสถาปัตยกรรมร่วมสมัยปะปนอยู่ในพื้นที่ คืออาคารโกดังเก็บสินค้า และอาคารบ้านเรือนที่เพิ่งก่อสร้างขึ้นมาในระยะหลัง

(5) ความหนาแน่นของพื้นที่กับอาคาร บริเวณอาคารในพื้นที่มีความหนาแน่นค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่บริเวณริมคลองพุมเรียง โดยพื้นที่ที่ติดกับคลองในอดีตจะเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นมาจนสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันในพื้นที่ชุมชน ปัจจัยสำคัญตั้งแต่อดีตที่ทำให้เกิดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมดังกล่าวคือ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ชาวบ้านในยุคเริ่มตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้จนถึงปัจจุบัน มีความต้องการที่จะอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อต้องการสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติในการดำเนินชีวิต แต่ในภายหลังมีปัจจัยทางด้านกิจกรรมจนถึงค่านิยมเข้ามาเกี่ยวข้องที่ทำให้ลักษณะและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ภายในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป

แผนที่ 5.19 แสดงพื้นที่ที่มีคุณค่าในทางสถาปัตยกรรม

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

1. บ้านเหนือ
2. บ้านกลาง
3. บ้านล่าง
4. บ้านหัวเลน
5. บ้านท่านายร้อย

 พื้นที่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.5 ความสัมพันธ์ระหว่างคน ระบบกิจกรรม และพื้นที่ภายในชุมชน

การศึกษาถึงระบบกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ต้องการที่จะทราบถึงกิจกรรมใด ๆ เพื่อการวิเคราะห์โดยเฉพาะในการนำไปกำหนดเป็นแนวทางการจัดการหรือพัฒนา ซึ่งจำเป็นต้องทราบถึงองค์ประกอบของกิจกรรมนั้น ๆ ได้แก่การระบุได้ว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ และอย่างไร หรือกิจกรรมต่าง ๆ นั้นใครเป็นเป็นกลุ่มบุคคลที่กระทำ กระทำที่ใด และกระทำกันในช่วงเวลาใด รวมถึง รายละเอียดของกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะได้มาจากการสอบถามและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Deep interview) ที่สอบถามถึงสถานที่ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่สำรวจ และสังเกตการณ์ภายในชุมชนในช่วงระยะเวลาหนึ่งเพื่อที่จะนำมาประมวลเป็นรูปแบบของระบบกิจกรรมในพื้นที่ชุมชน

5.5.1 กลุ่มวัยกับระบบกิจกรรมการใช้พื้นที่

จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่าในภาพรวมกิจกรรมประเภทนี้จะขึ้นอยู่กับรสนิยมและเวลาว่างของแต่ละคนหลังจากปฏิบัติหน้าที่หรือทำงานหลัง ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า

1) กลุ่มเด็กและวัยรุ่น (อายุประมาณ 8-20) จะเรียนหนังสือเป็นหลัก จะกิจกรรมทั่วไปบ้างช่วงก่อน-หลังกลับจากโรงเรียนหรือในวันหยุด กิจกรรมบางอย่างเป็นการตามคนในครอบครัวไปช่วยทำกิจกรรมนั้น ๆ มากกว่าไปด้วยตนเอง

(2) กลุ่มผู้ใหญ่ (อายุประมาณ 21-50) จะทำงานเป็นหลัก จึงไม่ต้องเรียนหนังสือการทำงานบ้านก็จำทำทุกวันเป็นกิจวัตรเพราะถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องดูแลบ้าน ขณะเดียวกันก็จะไม่ละเลยการช่วยงานส่วนรวมของหมู่บ้าน เพราะเป็นการแสดงออกถึงการมีน้ำใจต่อคนในหมู่บ้าน และเป็นการพบปะผู้คนในหมู่บ้านไปในตัว การเดินทางเข้าตัวอำเภอหรือตัวเมืองจะไปบ้างเมื่อจำเป็นจริง ๆ

(3) กลุ่มผู้สูงอายุ (อายุประมาณ 51 ปีขึ้นไป) มีทั้งผู้ที่ยังทำงานอยู่และผู้เกษียณอายุ แต่กิจกรรมหลักที่ทำคือการทำงานบ้าน ถ้ายังมีสุขภาพแข็งแรงหรืออยู่ในช่วงฤดูการเพาะปลูกที่ต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก ผู้สูงอายุก็จะไปช่วยคนในครอบครัวทำงานบ้าง ส่วนการช่วยงานส่วนรวมของหมู่บ้าน พบว่าผู้สูงอายุจะเป็นกำลังสำคัญในการเตรียมงานและอยู่ร่วมงานจนเลิก เพราะถือเป็นการพบปะพูดคุยกับคนในหมู่บ้าน แต่สำหรับการเดินทางไกล ๆ ออกนอกชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุมักจะทำให้คนในบ้านทำหน้าที่แทน เพราะไม่ค่อยอยากจะเดินทางไกลเท่าใดนัก

5.5.2 ความถี่ในการทำกิจกรรม

ในภาพรวมพบว่าส่วนใหญ่ความถี่ในการทำกิจกรรม จะไม่สัมพันธ์กับอายุของกลุ่มผู้ทำกิจกรรม รายละเอียดมีดังนี้

การพูดคุยกับคนในครอบครัว การอ่านหนังสือ การดูโทรทัศน์ และการทำงานบ้านเป็นกิจกรรมที่ทุกคนในชุมชนทำบ่อยที่สุด โดยจะทำอยู่ในบริเวณบ้าน ซึ่งการทำกิจกรรมจะมากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับเวลาว่าง ความพอใจ หรือรสนิยมของผู้ทำกิจกรรมเป็นหลัก

ส่วนการไปซื้อของในหมู่บ้าน การไปซื้อของในอำเภอ หรือจังหวัด ความจำเป็นและระยะทางจะมีผลต่อการตัดสินใจไปซื้อของที่ดีที่สุด ซึ่งการไปซื้อของในหมู่บ้านจะใช้ระยะเวลาเดินทางไม่นาน นิยมไปซื้อที่ร้านสะดวกใกล้ ๆ บ้านมากกว่าไปตลาดในหมู่บ้าน เพราะไม่ต้องตื่นเช้ามีของขายครบ สินค้าที่ซื้อส่วนใหญ่จะเป็นวัตถุดิบที่ไม่มีในพื้นที่ หรือของกินของใช้ประจำวัน นอกจากนี้ยังมีรถขายสินค้าและบริการให้ถึงหมู่บ้านเป็นประจำ ในลักษณะรวดเร็ว หรือตลาดนัดจึงไม่ต้องเดินทางไปไหนไกล ๆ ส่วนสินค้าประเภทของหายาก เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า ที่นอน ก็จำเป็นที่จะต้องเข้าไปซื้อของที่ตลาดภายในตัวอำเภอไชยา หรือตัวจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยในการไปซื้อของในตัวอำเภอ จะใช้เวลาในการเดินทางไม่มากนักและมีสภาพถนนที่ดีสามารถเดินทางได้ด้วยรถมอเตอร์ไซด์เพราะมีระยะทางเพียง 9 กิโลเมตร แต่การไปซื้อของในตัวจังหวัดผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีรถยนต์สำหรับไว้ใช้สอย ต้องอาศัยรถสองแถวบริการในการขนของ จึงต้องมีความจำเป็นจริง ๆ หรือมีกิจธุระจำเป็นเป็นต้องทำในจังหวัดหลายอย่าง จึงจะตัดสินใจเดินทางเข้าตัวจังหวัด สำหรับการไปหาหมอ นั้นทุกคนตอบว่าจะไปเมื่อเจ็บป่วยหรือไปตรวจสุขภาพ ซึ่งนาน ๆ จะป่วยสักครั้ง หากเจ็บป่วยไม่มากนักก็จะซื้อยากินเองตามร้านขายของชำใกล้บ้าน หรือหาหมอยาบริเวณบ้าน เหมือนกับการไปธนาคาร และการเติมน้ำมัน ที่ขึ้นอยู่กับความจำเป็นเช่นกัน

เมื่อดูที่กลุ่มอายุของผู้ทำกิจกรรม จะพบว่าไม่มีกิจกรรมที่สัมพันธ์กับกลุ่มอายุของผู้ทำกิจกรรม คือกลุ่มเด็กวัยรุ่น (อายุประมาณ 8-20 ปี) กิจกรรมหลักที่ทำคือการเรียนหนังสือ หลังจากเรียนหนังสือในแต่ละวันจะเป็นการทำกิจกรรมทั่ว ๆ ไป ได้แก่ การช่วยทำงานบ้านพักผ่อน หลังจากเรียนหนังสือในแต่ละวันจะเป็นการทำกิจกรรมทั่ว ๆ ไป ได้แก่ การช่วยทำงานบ้านพักผ่อน แต่กิจกรรมที่คนกลุ่มนี้ทำมากกว่าคนกลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มผู้สูงอายุ คือ การไปพูดคุยหรือเล่นกับคนใกล้ชิด เช่น เพื่อนที่โรงเรียน เพื่อนข้างบ้าน โดยเด็กและวัยรุ่นจะไปตอนเย็นหลังจากกลับจากโรงเรียนและวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ส่วนผู้ใหญ่และผู้สูงอายุจะไปพูดคุยกับคนใกล้ชิดบ้าง แต่ผู้สูงอายุจะทำบ่อยกว่า ทั้งนี้เพราะไม่ต้องทำงาน จึงมีเวลาว่างเดินไปพูดคุยกับคนที่อยู่ในวัยเดียวกัน

5.5.3 ช่วงเวลาในการทำกิจกรรม

ในภาพรวมพบว่า เมื่อเสร็จสิ้นจากการทำกิจกรรมหลักในแต่ละวัน คือ การเรียนหนังสือของกลุ่มเด็กและวัยรุ่น และการทำงานของกลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มผู้สูงอายุ ก็จะเป็นช่วงเวลาทำกิจกรรมทั่วไปที่เหลือ ได้แก่ การทำงานบ้าน โดยกลุ่มเด็กและวัยรุ่น (อายุประมาณ 8-20 ปี) จะช่วยทำงานบ้านตอนเย็นหลังกลับตอนเย็นหลังกลับจากโรงเรียน กลุ่มผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ จะทำงานบ้านตลอดเวลาตั้งแต่ตื่นนอนจนออกไปทำงานนอกบ้านแล้วกลับเข้ามาใหม่ เมื่อทำงานบ้านเสร็จแล้ว ก็จะเป็นการพักผ่อนของแต่ละคน เช่น โดยการพูดคุยกับคนในครอบครัว การอ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ และฟังวิทยุ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนทุกวัยมักจะทำในช่วงเวลาว่าง ไม่สามารถระบุได้ว่าทำในช่วงเวลาใดเป็นประจำหรือเป็นพิเศษ ในส่วนช่วงเวลาของการทำกิจกรรมอื่นๆ ที่น่าสนใจมีดังนี้

- การพูดคุยกับคนใกล้ชิด มีความแตกต่างกัน คือ กลุ่มเด็กและวัยรุ่น (อายุประมาณ 8-20 ปี) มักจะไปเล่นหรือพูดคุยกับคนใกล้ชิด ซึ่งเป็นเพื่อนที่โรงเรียนตอนเย็นหลังกลับจากโรงเรียนแล้ว ส่วนใหญ่จะไปเล่นอยู่บ้านเพื่อน หรือสนามกีฬาจนกว่าจะได้เวลาทานอาหารเย็นหรือวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ก็จะออกไปเล่นเกือบทั้งวัน ส่วนกลุ่มผู้ใหญ่ (อายุประมาณ 21-50 ปี) จะพูดคุยกับคนใกล้ชิด เช่น เพื่อนบ้านตอนเย็นหลังกลับจากทำงานไปแล้ว หรือกลุ่มผู้ใหญ่ที่ออกเรือ ส่วนใหญ่ก็จะมีกิจกรรมพูดคุยในขณะที่ทำการเก็บกวาดล้างท่าเรือ และกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มผู้สูงอายุ (อายุประมาณ 51 ปีขึ้นไป) มักจะพูดคุยกับคนใกล้ชิดในช่วงเวลาบ่าย และทำงานหัตถกรรมไปเรื่อย ๆ โดยมักจะมีการจับกลุ่มพูดคุยกับคนรุ่นราวคราวเดียวกันในบริเวณใกล้ๆ หรือเพื่อนจะเดินทางมาคุยด้วยที่บ้าน หากไม่ได้พูดคุยกับใครผู้สูงอายุก็จะนอนพักผ่อนอยู่ที่บ้าน

- การซื้อของในหมู่บ้าน พบว่ามีกลุ่มใหญ่ที่เป็นเพศหญิงหรือกลุ่มแม่บ้านจะทำกิจกรรมนี้มากกว่าผู้ชาย โดยจะซื้อของที่จะใช้ทำกับข้าวเลี้ยงคนในครอบครัว หรือสินค้าอื่น ๆ เช่น น้ำตาลทราย น้ำปลา ขนมน เป็นต้น แต่ถ้าเป็นสินค้าที่หายากก็จะไปซื้อที่ตัวอำเภอหรือตัวจังหวัดพร้อมกับคนในครอบครัว

- การไปหาหมอ หากเกิดการเจ็บป่วยที่ไม่หนักหนา ก็จะนิยมซื้อยากินเอง หรือไปโรงพยาบาลบางใหญ่ที่มีแต่เจ้าหน้าที่อนามัย หากเกิดการเจ็บป่วยที่หนัก หรือเร่งด่วน ก็จะนิยมนำเข้าไปรักษาภายในตัวจังหวัด

5.5.4 ความสัมพันธ์ระหว่าง คน ระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ภายในกลุ่มย่อย

1) บ้านเหนือ

(1) ความสัมพันธ์ของอาคารกับการใช้ที่ดิน เป็นชุมชนที่อยู่บริเวณขนานกับถนนรักษนรกิจ ซึ่งเป็นตัวชุมชนดั้งเดิมของเมืองพุมเรียง โดยมีวัดโพธารามเป็นศูนย์กลางชุมชน

ลักษณะของอาคารบ้านเรือนมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมประเภท เรือนสองชั้นเป็นส่วนใหญ่ โดยส่วนใหญ่จะมีการปลูกสร้างอาคารโดยวัสดุที่ใช้ไม่เป็นหลัก ส่วนใหญ่ด้านหน้าอาคารจะมีลักษณะประตูแบบบานพับที่มีความกว้างเท่ากับหน้ากว้างของตัวอาคาร อีกทั้งยังมีโบราณสถานศาสนสถานภายในพื้นที่คือวัดโพธาราม ซึ่งภายในวัดมีพระอุโบสถที่สร้างมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นและมีโรงเรียนคือโรงเรียนวัดโพธาราม โดยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมจะเป็นลักษณะของอาคารบริการที่มีความร่วมสมัยเป็นส่วนใหญ่

เนื่องจากเมืองพุมเรียงเก่าในอดีต เคยเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางการค้าในแถบละแวกนี้ การใช้อาคารในส่วนใหญ่จะเป็นการพักอาศัยถึงพาณิชย์กรรมซึ่งปัจจุบันก็ยังคงมีการใช้อาคารที่ยึดตามรูปแบบเดิมอยู่ แต่บางหลังก็มีการใช้อาคารเพื่อการพักอาศัยเพียงอย่างเดียว

สภาพอาคารโดยทั่วไป อาคารที่เป็นบ้านพักอาศัยส่วนใหญ่จะมีอายุที่ค่อนข้างมาก จึงมีสภาพที่ทรุดโทรมเป็นบางจุด เช่น หลังคา ฝาเรือน แต่โดยภาพรวมแล้วยังคงมีสภาพที่สมบูรณ์อยู่

(2) กิจกรรมการใช้อาคาร และพื้นที่ว่าง เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชุมชนกึ่งพาณิชย์กรรม กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันที่นอกเหนือจากเดินทางออกไปทำการประมงและเกษตรกรรมแล้ว จึงมักจะเกิดขึ้นภายในบ้านหรือบริเวณบ้านเรือนของตนเองเป็นส่วนใหญ่

นอกจากการใช้พื้นที่ในบริเวณบ้านในการประกอบกิจกรรมต่างๆแล้ว ในบริเวณชุมชนยังมีพื้นที่โล่งว่างต่างๆ สำหรับประกอบกิจกรรมนันทนาการต่างๆ เช่นสนามเด็กเล่น ลานหน้าวัดโพธาราม สนามหน้าโรงเรียนวัดโพธาราม โดยแต่ละพื้นที่มีการใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่จากนักเรียนในโรงเรียน ผู้ใช้จากภายนอก โดยมีการจัดการแข่งขันกีฬาต่างๆภายในชุมชนหรือระหว่างชุมชน หรือมีเทศกาลงานประจำปีต่างๆที่มีในชุมชน

(3) ความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ชุมชน กับชีวิตประจำวัน บริเวณบ้านเหนือสามารถแบ่งกลุ่มคนที่มีการใช้พื้นที่ทำกิจกรรม ดังนี้

— กลุ่มชาวบ้านที่ทำการประมงชายฝั่ง ส่วนใหญ่คนในพื้นที่จะมีอาชีพประมง กิจกรรมการใช้พื้นที่หลักๆจะต้องเดินทางออกจากบ้านเพื่อทำการประมงวนลาก เรือเล็กจะออกหาปลาในบริเวณชายฝั่งแบบเข้าไปเย็นกลับ หรือออกเรือตอนค่ำและกลับตอนเช้า ส่วนเรือที่มีขนาดใหญ่ขึ้นไปก็จะออกไปหาปลาในระยะไกลออกไปคราวละ 2-3 วันแล้วแต่สภาพภูมิอากาศและสมรรถนะของเรือ ผู้หญิงส่วนใหญ่จะทำงานบ้าน และมีอาชีพเกะปูม้าที่ผู้ชายหามาได้และส่งขายให้กับร้านค้าซึ่งเป็นลูกค้าประจำ และมีอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือนคือการทอผ้าไหม การเย็บหมวกเป็นอาชีพเสริม ชาวบ้านบางส่วนจะเดินทางไปรับบุตรหลานที่โรงเรียนวัดพุมเรียง โรงเรียนวัดโพธาราม หรือโรงเรียนในละแวกบ้าน และมีการนั่งพบปะพูดคุยกันในระหว่างรอ

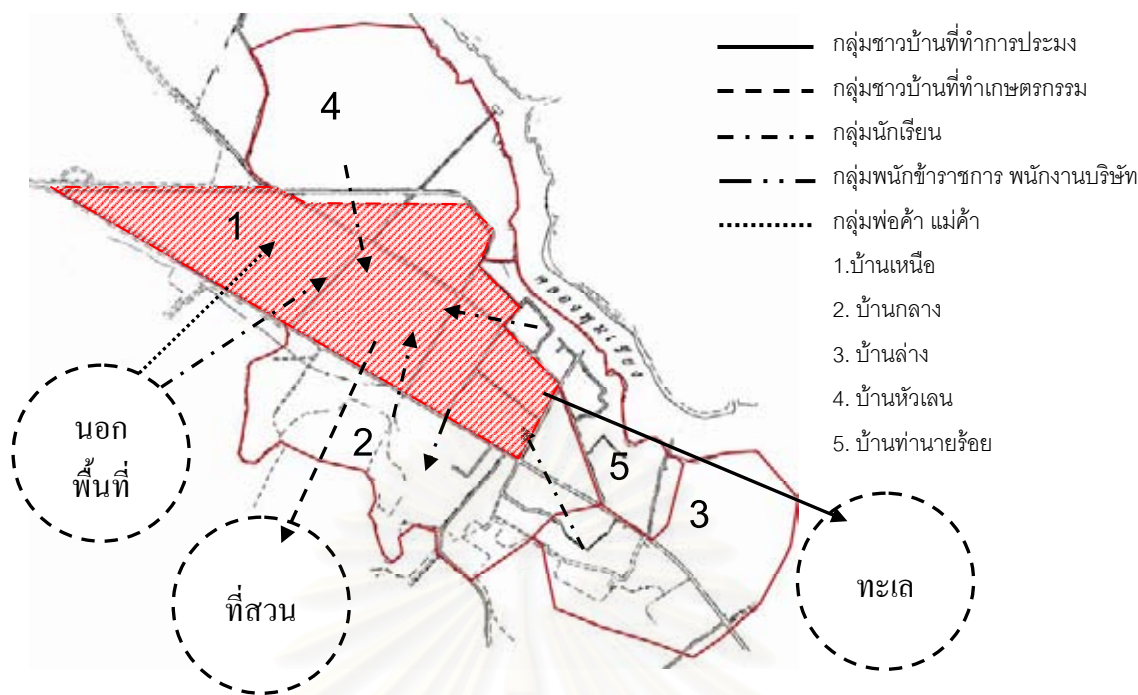
นอกจากนั้นยังมีการนัดพบเพื่อพูดคุยนั่งเล่น หรือเล่นหมากรุกเป็นสภากาแฟยามๆหน้าโรงเรียน วัดโพธาราม และช่วงหัวค่ำจึงเดินทางกลับบ้านของตนเพื่อรับประทานอาหารและพักผ่อน

— กลุ่มชาวบ้านที่ทำการเกษตร เป็นอาชีพที่นิยมทำกันรองลงมาจากอาชีพประมง กิจกรรมการใช้พื้นที่ จะต้องเดินทางออกจากบ้านแต่เช้า เพื่อไปยังที่สวนของตน ที่อยู่ห่างออกไปจากชุมชน และมักจะเดินทางกลับมาบ้านในช่วงบ่าย โดยส่วนใหญ่มักจะกลับมาทำงานบ้าน และทำงานหัตถกรรมในครัวเรือน โดยใช้พื้นที่ในบริเวณบ้าน เช่น เฉลียงหน้าบ้าน ใต้ถุนบ้าน ใต้ต้นไม้ บริเวณบ้าน และจะใช้พื้นที่ดังกล่าวจนถึงช่วงเย็น ชาวบ้านบางส่วนจะเดินทางไปรับบุตรหลานที่โรงเรียนวัดพุมเรียง โรงเรียนวัดโพธาราม หรือโรงเรียนในละแวกบ้าน และมีการนั่งพบปะพูดคุยกันในระหว่างรอ นอกจากนั้นยังมีการนัดพบเพื่อพูดคุยนั่งเล่น หรือเล่นหมากรุกเป็นสภากาแฟยามๆหน้าโรงเรียนวัดโพธาราม และช่วงหัวค่ำจึงเดินทางกลับบ้านของตนเพื่อรับประทานอาหารและพักผ่อน

— กลุ่มนักเรียนนักศึกษา ภายในพื้นที่ชุมชนบ้านเหนือมีโรงเรียนวัดโพธารามในพื้นที่ แต่เด็กนักเรียนก็ยังคงกระจายไปเรียนตามโรงเรียนอื่นบ้าง แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงอยู่ในพื้นที่ศึกษา ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ทั้งสิ้น โดยกลุ่มนักเรียนจะใช้พื้นที่บริเวณชุมชนในช่วงเช้าไม่มากนักโดยจะทำกิจกรรมทั้งวันอยู่ภายในสถานศึกษา และช่วงเย็นจึงจะกลับไปประกอบกิจกรรมต่างๆที่บ้าน เมื่อกลับถึงบ้านก็จะทำกิจกรรมต่างๆ เช่น รับประทานอาหาร ทำงานบ้าน และทำการบ้านซึ่งก็จะใช้พื้นที่บริเวณบ้านของตนในการประกอบกิจกรรม

— กลุ่มข้าราชการ พนักงานบริษัท จะมีทั้งข้าราชการที่ทำงานอยู่ภายในพื้นที่ หรืออยู่นอกชุมชนออกไปไกล ซึ่งส่วนใหญ่จะมีการใช้พื้นที่เพื่อการพักอาศัยเป็นหลัก หากสถานที่ทำงานอยู่นอกชุมชนก็จะออกจากบ้านแต่เช้า และบางส่วนที่มีสถานที่ทำงานอยู่ภายในชุมชน เช่น เทศบาลตำบลพุมเรียง โรงเรียนวัดพุมเรียง โรงเรียนวัดโพธาราม สถานีอนามัย ฯลฯ ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องออกจากบ้านแต่เช้าตรู่ จึงมีกิจกรรมที่เกิดขึ้นบริเวณบ้านในช่วงเช้า เช่น ตักบาตรทำบุญ ทำกับข้าว รับประทานอาหาร แล้วจึงออกเดินทางไปทำงาน โดยการเดิน รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ แล้วแต่ความสะดวกและระยะทาง กิจกรรมการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จึงอยู่ในบริเวณที่ทำงาน และกิจกรรมการใช้พื้นที่ที่หลากหลายจะอยู่ในช่วงหลังเลิกงาน เช่น การออกกำลังกาย นั่งเล่นบริเวณที่ว่างของชุมชน หรือกลับไปประกอบกิจกรรมในบริเวณบ้านของตน

— กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า จากการที่บริเวณดังกล่าวจะมีการค้าขายบริเวณภายในอาคารพักอาศัยของตนเอง และใช้พื้นที่ด้านหลัง หรือชั้นสองในการพักผ่อนหลับนอน ดังนั้นกิจกรรมในชีวิตประจำวันส่วนใหญ่จึงมักอยู่ในบริเวณบ้านของตน โดยเฉพาะบริเวณด้านหน้าบ้าน หรือหน้าร้าน เพื่อที่จะพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน และเฝ้าหน้าร้านไปในคราวเดียวกัน

แผนที่ 5.20 แสดงระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่โดยรอบบริเวณบ้านเหนือ

2) บ้านกลาง

(1) **ความสัมพันธ์ของอาคารกับการใช้ที่ดิน** ภายในบริเวณบ้านกลาง มีรูปแบบการใช้ที่ดินส่วนใหญ่ อยู่หลักๆสองประเภทคือ ศาสนาสถาน และสถานศึกษา โดยศาสนสถานคือ วัดพุมเรียง วัดศักดิ์คุณาราม และวัดทุ่งจับช้าง มีโรงเรียนคือโรงเรียนวัดพุมเรียงและโรงเรียนอนุบาลกิตติยาสถิต บริเวณที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทศาสนสถาน อาคารที่อยู่ภายในพื้นที่จะใช้วัสดุในการก่อสร้างที่ผสมผสานระหว่างไม้กับคอนกรีต ซึ่งพระอุโบสถ ศาลา และเจดีย์หรือสถูปจะเป็นอาคารคอนกรีต ส่วนกุฏิจะเป็นอาคารไม้ ซึ่งศาลาการเปรียญในพื้นที่ส่วนใหญ่จะมีขนาดกว้างขวางสำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ ซึ่งวัดภายในพื้นที่ล้วนได้ก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นหรือก่อนหน้านั้นทั้งสิ้น และในส่วนของอาคารสถานศึกษาจะมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเป็นอาคารบริการที่มีความร่วมสมัยเป็นส่วนใหญ่

การใช้อาคารขึ้นอยู่กับรูปแบบและวัตถุประสงค์ของสถานที่ โดยจะแบ่งเป็นการใช้อาคารศาสนสถาน ซึ่งมีกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งกิจกรรมทางด้านพักอาศัยของพระภิกษุสงฆ์หรือกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ เช่น ทำบุญ ฟังเทศน์ งานศพ งานประเพณีต่างๆ เป็นต้น ในส่วนของการใช้อาคารของโรงเรียนวัดพุมเรียงจะเป็นการใช้อาคารเพื่อการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ โดยผู้ที่มาใช้พื้นที่จะเป็นครูและนักเรียนเป็นหลัก

สภาพของอาคารในบริเวณพื้นที่บริเวณย่าน ซึ่งส่วนใหญ่จะมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารเก่าแก่ โดยเฉพาะอาคารทางศาสนา แต่ปัจจุบันก็ยังคงสภาพที่สมบูรณ์อยู่มาก เนื่องจากได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากรจึงได้รับการดูแลเป็นอย่างดี

(2) **กิจกรรมการใช้อาคาร และพื้นที่ว่าง** จากการที่ภายในบริเวณย่านประกอบไปด้วยการใช้อาคารประเภทศาสนสถาน และสถาบันการศึกษา กิจกรรมการใช้อาคารและที่ว่างจึงมีความแตกต่างกัน การใช้อาคารภายในศาสนสถาน หรือวัดภายในบริเวณย่าน ความถี่ในการใช้จะขึ้นอยู่กับกิจกรรมทางศาสนาในแต่ละวัน หรือแต่ละเทศกาล ดังนั้นในบางวันจึงมีอาคารที่ไม่มีการใช้งานแต่อย่างใด ในส่วนของการใช้อาคารภายในสถานศึกษา หรือโรงเรียนมีการใช้อาคารอย่างเต็มที่ในแต่ละวันที่มีการเรียนการสอน

พื้นที่ว่างบริเวณบ้านกลางมีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น สนามหญ้าหน้าโรงเรียนวัดพุมเรียงที่มีการใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่จากนักเรียนในโรงเรียน และมีผู้ใช้จากภายนอก เช่น การจัดการแข่งขันกีฬาต่างๆภายในชุมชนหรือระหว่างชุมชน ในส่วนของพื้นที่ว่างบริเวณวัด การใช้งานที่เกิดขึ้นประจำวันจะเกิดกับพระภิกษุสงฆ์ และชาวบ้านทั่วไปที่ใช้พื้นที่ในการพบปะพูดคุยกัน และการใช้งานอย่างเต็มที่ที่ขึ้นอยู่กับการเทศกาลต่างๆประจำปีที่มีในชุมชน

(3) **ความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ชุมชน กับชีวิตประจำวัน** บริเวณชุมชนบ้านกลาง สามารถแบ่งกลุ่มคนที่มีการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมดังนี้

— พระภิกษุสงฆ์ จากการที่บริเวณบ้านกลางส่วนใหญ่เป็นพื้นที่วัดและโรงเรียนอยู่ในบริเวณบ้าน พระภิกษุสงฆ์จึงเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ชุมชนโดยตรง ชีวิตประจำวันของพระภิกษุสงฆ์เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของพุทธศาสนา โดยช่วงเช้าตรู่จะออกบิณฑบาตบริเวณบ้านกลางและบริเวณใกล้เคียงชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมประจำวันที่พระภิกษุสงฆ์ออกจากวัดไป หลังจากนั้นกิจกรรมต่างๆจะอยู่ภายในบริเวณวัดเป็นส่วนใหญ่นอกจากมีกิจกรรมที่ต่างๆ ซึ่งจะเป็นไปในลักษณะที่ไม่แน่นอนในชีวิตประจำวันของพระภิกษุสงฆ์

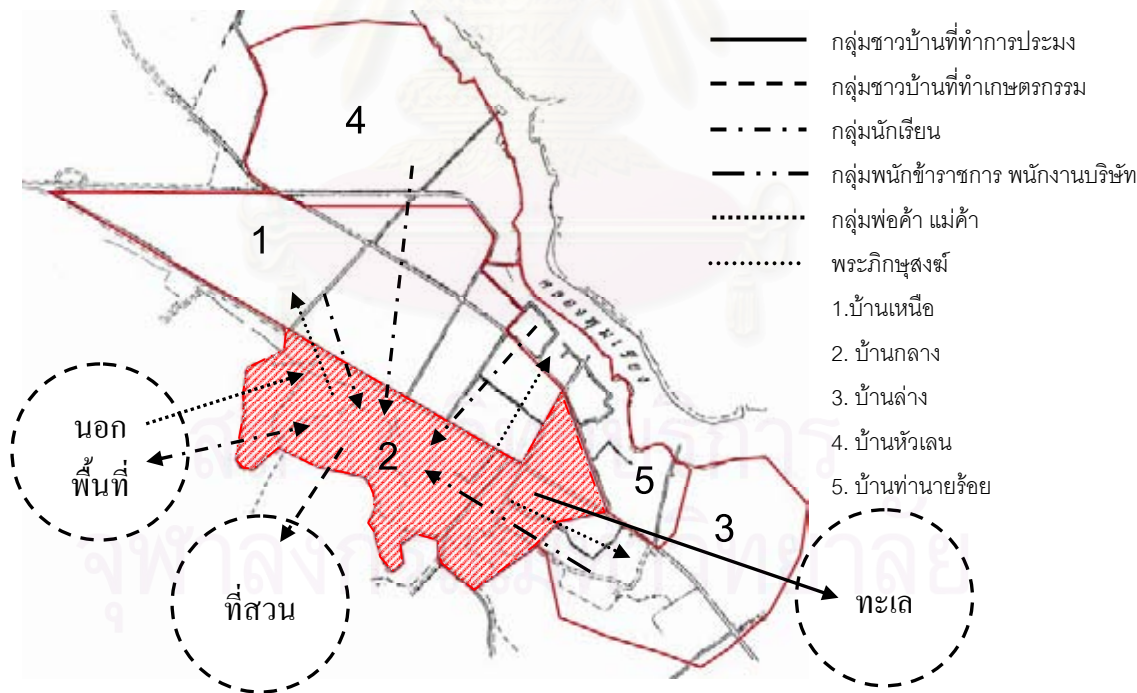
— กลุ่มชาวบ้านที่ทำการประมงและทำการเกษตร จะมีบ้างโดยรอบบริเวณพื้นที่วัดและโรงเรียนแต่มีจำนวนไม่มากนัก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการใช้พื้นที่ภายในบริเวณบ้าน แต่ไม่มีการใช้พื้นที่วัดและโรงเรียนโดยตรงในชีวิตประจำวัน โดยการเข้ามาใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการนัดพบเพื่อนั่งพบปะพูดคุย หรือการใช้พื้นที่โรงเรียนระหว่างการรอรับบุตรหลานในช่วงเวลาเลิกเรียน การใช้พื้นที่โดยตรงส่วนใหญ่จะเป็นเฉพาะวันที่มีพิธีกรรมทางศาสนาหรือมีกิจกรรมของชุมชน

— กลุ่มนักเรียน จะเป็นกลุ่มนักเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ซึ่งส่วนใหญ่จะมาจากชุมชนโดยรอบพื้นที่และมีการใช้พื้นที่จนถึงหัวค่ำถึงกลับบ้าน โดยพื้นที่ที่นักเรียนใช้จะมีทั้งพื้นที่สนามหญ้าหน้าโรงเรียน พื้นที่ด้านหน้าโรงเรียน พื้นที่สนามเด็กเล่น หรือใต้ต้นไม้บริเวณวัด สำหรับนั่งเล่นจับกลุ่มพูดคุยกัน โดยมีรถเข็นบายน้ำ ขนม และอาหารขบมาจอดเพื่อ

ขายสินค้า โดยจะอยู่ภายในพื้นที่ในช่วงหลังเลิกเรียนไม่นานนักจึงแยกย้ายกันเดินทางกลับบ้านของตน

— กลุ่มข้าราชการพนักงานบริษัท ผู้ที่เดินทางเข้ามาในพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการครู โดยส่วนใหญ่จะมีบ้านพักอยู่ในพื้นที่ศึกษาชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง กลุ่มข้าราชการจะเข้ามาใช้พื้นที่ในช่วงเวลาเช้าใกล้กับเวลาเช้างาน เนื่องจากบ้านพักอยู่ไม่ไกลจากที่ทำงานมากนัก เวลาพักเที่ยงจะมีบางส่วนเดินทางไปรับประทานอาหารที่บ้านของตน หรือร้านอาหารด้านนอก แล้วจึงกลับเข้ามาทำงานต่อในช่วงบ่ายและจะอยู่ในบริเวณย่านจนถึงเวลาเลิกงาน จึงแยกย้ายกันกลับบ้าน

— กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า ส่วนใหญ่จะพักอยู่บริเวณรอบๆวัดและโรงเรียน หรือภายในพื้นที่ศึกษาชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง โดยพื้นที่ที่ทำการค้าขายจะมีพื้นที่หลักๆอยู่ 2 บริเวณคือภายในโรงอาหารโรงเรียนวัดพุมเรียง ซึ่งส่วนใหญ่จะขายในช่วงพักเที่ยง กลุ่มลูกค้าคือนักเรียนและครูภายในโรงเรียน พื้นที่ที่ 2 คือ บริเวณด้านหน้าโรงเรียนวัดพุมเรียง ซึ่งเป็นร้านขายของชำขนม ต่างๆโดยมีกลุ่มลูกค้าเป็นนักเรียนและชาวบ้านทั่วไป และนอกจากนี้ยังมีกลุ่มพ่อค้า แม่ค้าที่เข้ามาค้าขายในช่วงเย็นในลักษณะรถเข็น และจะอยู่บริเวณด้านหน้าโรงเรียนวัดพุมเรียงเป็นหลัก

แผนที่ 5.21 แสดงระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่โดยรอบบริเวณชุมชนบ้านกลาง

3) บ้านล่าง

(1) **ความสัมพันธ์ของอาคารกับการใช้ที่ดิน** บริเวณชุมชนบ้านล่าง เป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นมาในยุคหลังๆ ของชุมชน จากการที่เส้นทางคมนาคมทางบกเข้ามา มีบทบาทต่อพื้นที่ชุมชนและพื้นที่โดยรอบ ที่ทำให้การตั้งถิ่นฐานในยุคหลังๆ มักจะอิงกับถนนเป็นหลัก ทั้งจากการที่สามารถเข้าถึงได้สะดวกรวดเร็ว และมีราคาที่ดินที่สูงขึ้น

บริเวณพื้นที่ของบ้านล่าง จะมีรูปแบบการใช้ที่ดิน สามลักษณะ คือ พักอาศัยถึงพาณิชยกรรม พักอาศัยและ ศาสนสถาน เนื่องจากบ้านเรือนในบริเวณนี้แต่เดิมได้ถูกเผาทำลายไป เมื่อครั้งมีการสู้รบกับพม่า รวมไปถึง วัดสมุหนิมิตที่ได้ถูกเผาทำลายไปสิ้น กว่าจะมีคนมาบุกเบิกสร้างบ้านเรือนใหม่ก็เป็นในช่วงยุคหลังๆ อาคารบ้านเรือนในบริเวณนี้จึงมีความร่วมสมัยมากกว่าบริเวณอื่น

สภาพของอาคารภายในบริเวณพื้นที่บ้านล่าง ซึ่งส่วนใหญ่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ร่วมสมัย แต่ยังมีอาคารพื้นถิ่นปะปนอยู่บ้าง สภาพอาคารในปัจจุบันจึงมีความสมบูรณ์อยู่มาก เนื่องจากเป็นอาคารที่เพิ่งปลูกสร้างเมื่อไม่นานนัก

(2) **กิจกรรมการใช้อาคาร และพื้นที่ว่าง** จากการที่รูปแบบอาคารบ้านเรือนที่มีอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบร่วมสมัย และเรือนพื้นถิ่น จึงมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่หลากหลายทั้งที่เป็นรูปแบบดั้งเดิมของชุมชน และบ้านเรือนร่วมสมัย แต่การดำรงชีวิตก็ยิ่งเหมือนชุมชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ศึกษา มีพื้นที่ว่างที่ใช้ประกอบกิจกรรมทั้งในบริเวณบ้าน และบริเวณวัดสมุหนิมิต แต่พื้นที่ส่วนใหญ่ยังมีสภาพที่รกร้างอยู่

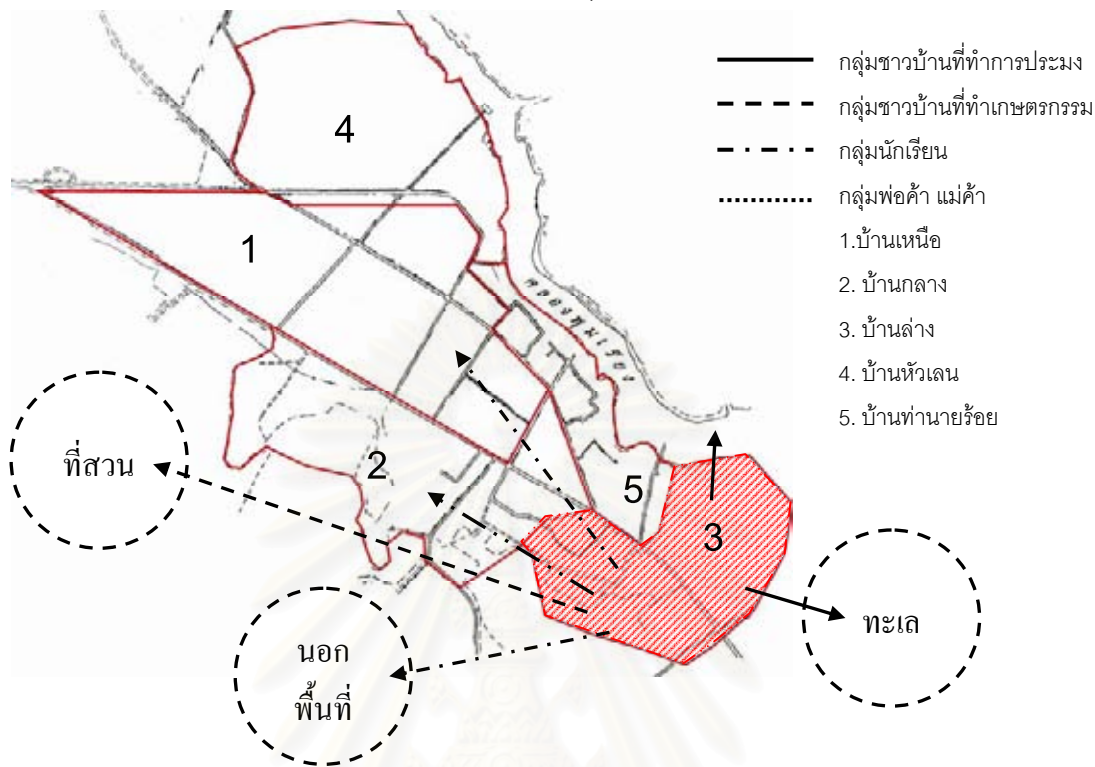
(3) **ความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ชุมชน กับชีวิตประจำวัน** บริเวณชุมชนบ้านล่าง สามารถแบ่งกลุ่มคนที่มีการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมดังนี้

— กลุ่มชาวบ้านที่ทำการประมงและการเกษตร รูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวันไม่มีความแตกต่างกับบ้านอื่นภายในบริเวณพื้นที่ศึกษา โดยการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่นั้นจะเป็นการนัดพบเพื่อนั่งพบปะพูดคุย การใช้พื้นที่โดยตรงส่วนใหญ่จะเป็นเฉพาะวันที่มีพิธีกรรมทางศาสนาที่วัดสมุหนิมิตหรือมีกิจกรรมของชุมชน

— กลุ่มนักเรียน บริเวณพื้นที่บ้านล่างจะอยู่ติดกับโรงเรียนวัดพุ่มเรียง ซึ่งอยู่ในบ้านกลาง และก็อยู่ไม่ไกลกับโรงเรียนวัดโพธาราม เด็กนักเรียนส่วนใหญ่จึงเดินทางไปเรียนในโรงเรียนภายในชุมชนพุ่มเรียง และมีบางส่วนที่เดินทางออกไปศึกษานอกพื้นที่ แต่จะเป็นลักษณะของการไปกลับใน 1 วัน กิจกรรมส่วนใหญ่จึงดำเนินอยู่ภายในบริเวณโรงเรียนและช่วงเวลาเย็นจึงกลับไปประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่บ้าน

— กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า ภายในบริเวณบ้านล่าง มีร้านค้าจำนวนน้อยมาก เนื่องจากพื้นที่ชุมชนส่วนใหญ่เป็นชุมชนพักอาศัย และอยู่ติดกับชุมชนละแวกใกล้เคียง การประกอบกิจการ

ส่วนใหญ่จึงเป็นลักษณะการขายของชำเล็กลงๆ ในช่วงเวลาในการเปิดร้านก็จะเปิดในช่วงสาย เมื่อทำกิจกรรมส่วนตัวเสร็จแล้ว และปิดร้านเมื่อเย็นๆ

แผนที่ 5.22 แสดงระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่โดยรอบบริเวณชุมชนบ้านล่าง

4) บ้านหัวเลน

(1) **ความสัมพันธ์ของอาคารกับการใช้ที่ดิน** บริเวณชุมชนบ้านหัวเลนเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้มาเป็นระยะเวลาช้านาน และมีการประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก และมีอาชีพเสริมเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน คือการทอผ้า และบางครัวเรือนมีการผสมผสานทางการพานิชยกรรมด้วย กิจกรรมในการใช้พื้นที่บ้านหัวเลนจึงมีความหลากหลายมากที่สุดของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง และการการที่ชุมชนอยู่ติดกับคลองพุมเรียงรูปแบบอาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่จึงเป็นอาคารพื้นถิ่นยกใต้ถุน

รูปแบบการใช้อาคารส่วนใหญ่เป็นการใช้สอยผสมผสานกันในเรื่องหนึ่งหลัง คือพักอาศัยร่วมกับอุตสาหกรรมในครัวเรือน และบางครัวเรือนมีการผสมผสานทางการพานิชยกรรมด้วย

สภาพอาคารโดยทั่วไป ส่วนใหญ่มีอายุค่อนข้างมาก และมีสภาพที่ทรุดโทรม มีการปลูกสร้างต่อเติมมาแล้วหลายยุคหลายสมัย อาคารยกใต้ถุนในสมัยก่อนส่วนใหญ่จึงมีการต่อเติมด้านล่างแล้วทั้งสิ้น แต่อาคารเรือนไม้ยกด้านบนก็ยังคงสภาพเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลง

(2) **กิจกรรมการใช้อาคาร และพื้นที่ว่าง** เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของบริเวณเป็นชุมชนที่มีการผสมผสานทางด้านการใช้สอยอาคาร กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันจึงมีความ

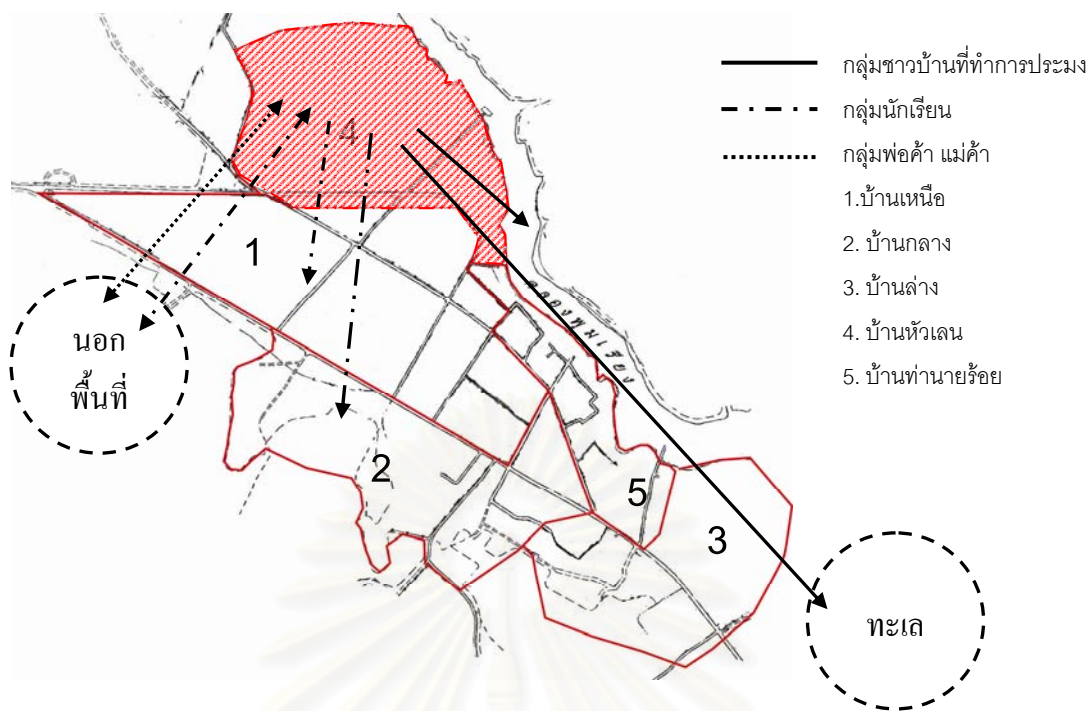
หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการใช้พื้นที่ชั้นล่างในการค้าขายด้านหน้า กลางบ้าน หรือบางบ้านเป็นได้
 ฤๅจะเป็นพื้นที่ประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือน คือการทอผ้า ส่วนด้านบนบ้านส่วนใหญ่เป็น
 พื้นที่พักอาศัย อีกทั้งในบริเวณบ้านหัวเลนเป็นชุมชนของชาวไทยอิสลาม การพบปะกันในพื้นที่ที่
 คนส่วนใหญ่ในชุมชนไปพบปะกันคือมัสยิดที่มีอยู่ในพื้นที่ถึง 4 แห่ง ส่วนพื้นที่ว่างอื่นจะไม่มี
 เนื่องจากพื้นที่การใช้สอยในบริเวณบ้านหัวเลน เป็นพื้นที่ปลูกอาคารพักอาศัยที่ขยายตัวเต็มพื้นที่

(3) ความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ชุมชน กับชีวิตประจำวัน

— กลุ่มชาวบ้านที่ทำการประมง กิจกรรมการใช้พื้นที่ กับวิถีชีวิตประจำวันของ
 ชาวบ้านที่ทำอาชีพทะเลประมง จะไม่แตกต่างกับกลุ่มของชุมชนอื่นบริเวณใกล้เคียง คือ กิจกรรม
 การใช้พื้นที่หลักๆจะต้องเดินทางออกจากบ้านเพื่อทำการประมงวนลาก ซึ่งผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่
 จะเป็นปูม้า มีปริมาณมากน้อยขึ้นอยู่กับสภาพของลมฟ้าอากาศ โดยเฉพาะอิทธิพลของลมบก ลม
 ทะเล ที่มีผลต่อการทำการประมงชายฝั่ง เรือเล็กจะออกหาปลาในบริเวณชายฝั่งแบบเข้าไปเย็น
 กลับ หรือออกเรือตอนค่ำและกลับตอนเช้า ส่วนเรือที่มีขนาดใหญ่ขึ้นไปก็จะออกไปหาปลาใน
 ระยะไกลออกไปคราวละ 2-3 วันแล้วแต่สภาพภูมิอากาศ และสมรรถนะของเรือ ผู้หญิงส่วนใหญ่
 จะทำงานบ้าน และมีอาชีพเกะปูม้าที่ผู้ชายหามาได้และส่งขายให้กับร้านค้าซึ่งเป็นลูกค้าประจำ
 และมีอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือนคือการทอผ้าไหมเป็นอาชีพเสริม ซึ่งส่วนใหญ่จะทำกันในทุก
 บ้าน บางบ้านก็เปิดร้านขายผ้าไหม ของฝากของเมืองพุมเรียงด้วย และมีกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์
 ในพื้นที่คือการไปมัสยิดของคนในชุมชนเพื่อละหมาดและพบปะกันในแต่ละวัน และในช่วงเทศกาล
 งานต่างๆ

— กลุ่มนักเรียน ภายในบริเวณชุมชนมีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิดนุรูล
 อิสลาม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเด็กเล็ก ส่วนเด็กโตจะเข้าเรียนโรงเรียนของศาสนาอิสลามที่อยู่นอก
 พื้นที่หรือบางคนก็เรียนร่วมกับนักเรียนชาวไทยพุทธในโรงเรียนวัดพุมเรียง และโรงเรียนวัดโพ
 ธาราม โดยกิจกรรมต่างๆไม่แตกต่างจากที่อื่นมากนัก นอกจากนักเรียนที่อยู่นอกพื้นที่จะกลับบ้าน
 มาในช่วงวันหยุดปิดภาคเรียน หรือช่วงเทศกาลเท่านั้น

— กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า ในพื้นที่ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือน
 และมีการค้าขายเองและส่งออกนอกพื้นที่อีกด้วย อาคารส่วนใหญ่จึงเป็นอาคารพักอาศัยกึ่ง
 พาณิชยกรรม และมีอุตสาหกรรมในครัวเรือนร่วมอยู่ด้วย กิจกรรมส่วนใหญ่จึงเกิดขึ้นในบริเวณ
 บ้าน มากกว่าที่จะเดินไปยังพื้นที่ว่างบริเวณรอบชุมชน แต่ยังมี การพบปะกันเป็นประจำใน
 ช่วงเวลาที่ต้องไปมัสยิด

แผนที่ 5.23 แสดงระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่โดยรอบบริเวณชุมชนบ้านหัวเลน

5) บ้านท่านายร้อย

(1) ความสัมพันธ์ของอาคารกับการใช้ที่ดิน เป็นชุมชนที่อยู่บริเวณริมคลองพุมเรียง ลักษณะอาคารบ้านเรือนจะมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ประเภทเรือนไทยพื้นถิ่น และเรือนริมน้ำผสมกับอาคารร่วมสมัย โดยเฉพาะบริเวณริมคลองพุมเรียงจะเป็นอาคารที่มีการปลูกสร้างโดยใช้วัสดุที่เป็นไม้ผสมกับปูนเป็นหลัก บ้านเรือนส่วนใหญ่มีการยกใต้ถุนในส่วนที่ยื่นออกไปในน้ำ เนื่องจากเป็นบริเวณที่อยู่ติดกับน้ำจึงต้องมีการยกระดับของพื้นที่ดินขึ้นมา โดยบริเวณพื้นที่บ้านท่านายร้อยจะมีการถมดินยกให้สูงขึ้นจากระดับน้ำที่หนุนมาจากทะเล บริเวณชุมชนจึงไม่ค่อยเกิดน้ำท่วมเหมือนชุมชนริมคลองทั่วไป และนอกจากอาคารในรูปแบบข้างต้น ในบริเวณดังกล่าว มีอาคารที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในรูปแบบร่วมสมัยแทรกตัวอยู่เป็นระยะๆ เนื่องจากมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในพื้นที่ห้องเช่า หรือห้องแถวจึงสร้างขึ้นมาเพื่อรองรับพนักงานที่ทำงานในโรงงานที่มาจากต่างถิ่น

การใช้อาคารส่วนใหญ่จะเป็นการพักอาศัยเกือบทั้งบริเวณ เนื่องจากเป็นชุมชนที่ทำการประมงเป็นส่วนใหญ่ ในส่วนของกิจกรรมการใช้อาคารพาณิชยกรรมจะมีน้อยมาก ส่วนอาคารประเภทโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็กก็เกิดขึ้นในพื้นที่ เนื่องจากในบริเวณบ้านท่านายร้อยมีท่าเรือที่รับผลผลิตทางทะเลที่ชาวประมงหาได้ โรงงานอุตสาหกรรมในบริเวณนี้จึงรองรับผลผลิตที่ได้มาแปรรูปและส่งออกนอกพื้นที่

เนื่องจากลักษณะของน้ำในบริเวณคลองพุมเรียงจะเป็นน้ำกร่อย ลมที่พัดมาเป็นลมทะเล อาคารบ้านเรือนในพื้นที่ที่เป็นเรือนไม้พื้นดินจึงเหลือ้อยมากเนื่องจากผลกระทบจากลักษณะภูมิอากาศ รวมไปถึงเกิดการผูกเรือนไปตามกาลเวลา การซ่อมแซมหรือการสร้างขึ้นมาทดแทนในปัจจุบันลักษณะอาคารจึงใช้การก่ออิฐฉาบปูนเป็นส่วนใหญ่ รูปแบบอาคารในบริเวณนี้จึงมีการผสมผสานของอาคารเก่าและอาคารใหม่

(2) **กิจกรรมการใช้อาคาร และพื้นที่ว่าง** เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของบริเวณเป็นชุมชนพักอาศัย กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันที่นอกเหนือจากการเดินทางออกไปหาปลา จึงมักเกิดขึ้นในบ้าน หรือบริเวณบ้านเรือนเป็นส่วนใหญ่ จะมีกิจกรรมที่พลุกพล่านบ้างในส่วนของโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการใช้พื้นที่จากคนจำนวนมาก ตลอดทั้งวันมีการแบ่งกะการใช้สอยบริเวณพื้นที่ซึ่งมีความพลุกพล่านในบริเวณบางส่วนของชุมชน แต่ในส่วนของบ้านที่ใช้สำหรับพักอาศัยนั้นชาวบ้านไม่นิยมสร้างรั้วบ้านกันระหว่างเรือน พื้นที่ว่างบริเวณบ้านข้างๆบ้านจึงมีพื้นที่เชื่อมต่อกันสนิทกันโดยไม่มีกำแพงกั้น อีกรั้วบริเวณด้านหน้าบ้านมีพื้นที่ว่างก่อนเข้าบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะใช้พื้นที่ในการพบปะพูดคุยกันในช่วงเวลาเย็น หรือเวลาว่าง

(3) **ความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ชุมชน กับชีวิตประจำวัน** บริเวณบ้านท่านายร้อยสามารถแบ่งกลุ่มคนที่มีการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมดังนี้

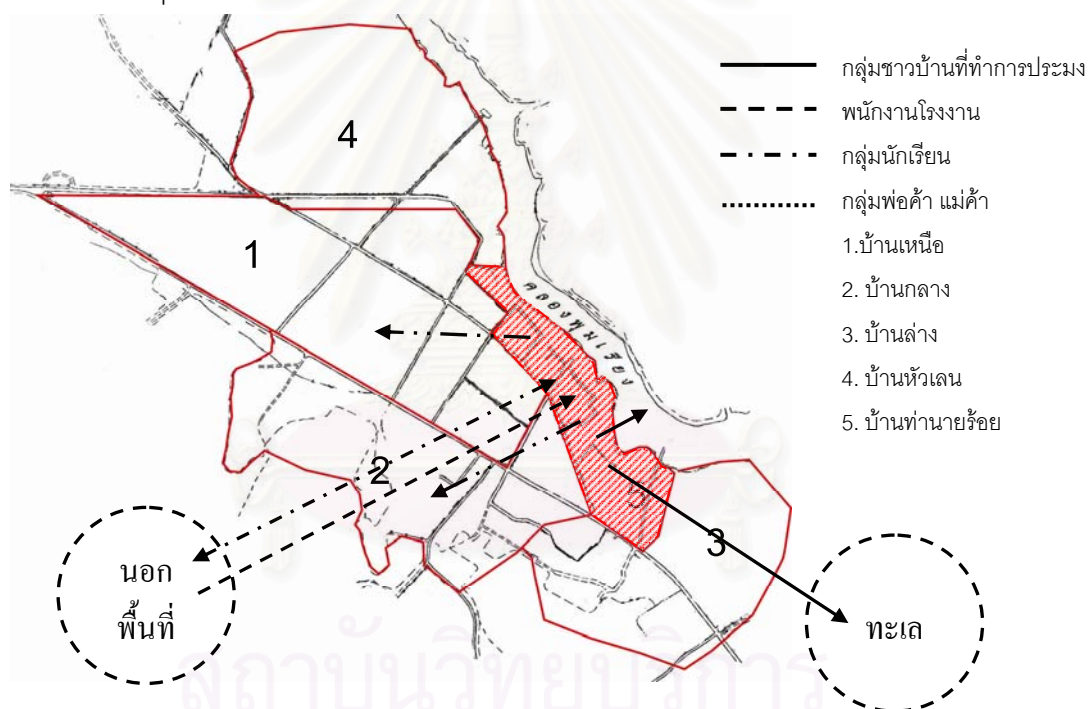
— กลุ่มชาวบ้านที่ทำการประมง ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพการประมงชายฝั่ง และมีการเลี้ยงปลาในกระชัง และมีการทำนาเกลือในบางครัวเรือน กิจกรรมการใช้พื้นที่หลักๆจะต้องเดินทางออกจากบ้านเพื่อทำการประมงอวนลาก ซึ่งผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่จะเป็นปูม้า มีปริมาณมากน้อยขึ้นอยู่กับสภาพของลมฟ้าอากาศ โดยเฉพาะอิทธิพลของลมบก ลมทะเล ที่มีผลต่อการทำการประมงชายฝั่ง เรือเล็กจะออกหาปลาในบริเวณชายฝั่งแบบเข้าไปเย็นกลับ หรือออกเรือตอนค่ำและกลับตอนเช้า ส่วนเรือที่มีขนาดใหญ่ขึ้นไปก็จะออกไปหาปลาในระยะไกลออกไปคราวละ 2-3 วันแล้วแต่สภาพภูมิอากาศ และสมรรถนะของเรือ ผู้หญิงส่วนใหญ่จะทำงานบ้านและมีอาชีพกะปูม้าที่ผู้ชายหามาได้และส่งขายให้กับร้านค้าซึ่งเป็นลูกค้าประจำ ชีวิตประจำวันในลักษณะเช่นนี้การใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นพื้นที่บริเวณบ้าน เช่น หน้าบ้าน ซานบ้านที่ยื่นออกไปในน้ำ หรือใต้ต้นไม้บริเวณบ้าน และมีการพบปะพูดคุยกันบริเวณท่านายร้อยสำหรับผู้ชาย เมื่อกลับมาจากประมงและเก็บล้างอุปกรณ์ การปฏิสัมพันธ์ส่วนใหญ่จึงเกิดขึ้นพร้อมๆกับพื้นที่การทำงาน

— กลุ่มนักเรียน ภายในพื้นที่ชุมชนบ้านท่านายร้อย ไม่ได้มีสถานศึกษาอยู่ภายในพื้นที่ของขอบเขตชุมชนที่ได้ทำการแบ่งกลุ่ม แต่ขอบเขตของพื้นที่จะอยู่ใกล้กับ โรงเรียนวัดพุมเรียง และโรงเรียนวัดโพธาราม ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ในละแวกบ้านพุมเรียงทั้งสิ้น โดยกลุ่มนักเรียนจะใช้พื้นที่บริเวณชุมชนในช่วงเช้าไม่มากนักโดยจะทำกิจกรรมทั้งวันอยู่ในสถานศึกษา และช่วงเย็น

จึงจะกลับไปประกอบกิจกรรมต่างๆที่บ้าน เมื่อกลับถึงบ้านก็จะทำกิจกรรมต่างๆ เช่นรับประทาน อาหาร ทำงานบ้าน และทำการบ้านซึ่งก็จะใช้พื้นที่บริเวณบ้านของตนในการประกอบกิจกรรม

– กลุ่มพนักงานโรงงาน จะมีทั้งคนที่อยู่ภายในพื้นที่ และพวกนอกพื้นที่ที่ย้ายเข้ามา ทำงานและเช่าบ้านพักอยู่ในบริเวณโรงงาน รวมไปถึงคนในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการใช้พื้นที่บริเวณโรงงานริมคลองเป็นหลัก

– กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า จากที่บริเวณดังกล่าวมีกิจกรรมการค้าขายมากและส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะอาคารที่พักอาศัยถึงพาณิชย์กรรม กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงอยู่บริเวณบ้านของตนเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะการเปิดร้านค้าส่วนใหญ่จะเปิดในช่วงสาย ภายหลังจากการประกอบกิจกรรมส่วนตัวในช่วงเช้าเสร็จแล้ว และร้านค้าต่างๆจะเปิดตลอดวันจนถึงช่วงค่ำกลุ่มพ่อค้า แม่ค้า จึงใช้พื้นที่ส่วนใหญ่บริเวณบ้านและร้านค้าของตนมากกว่าที่จะเดินทางไปยังพื้นที่ว่าง เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ

แผนที่ 5.24 แสดงระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่โดยรอบบริเวณชุมชนบ้านท่านายร้อย

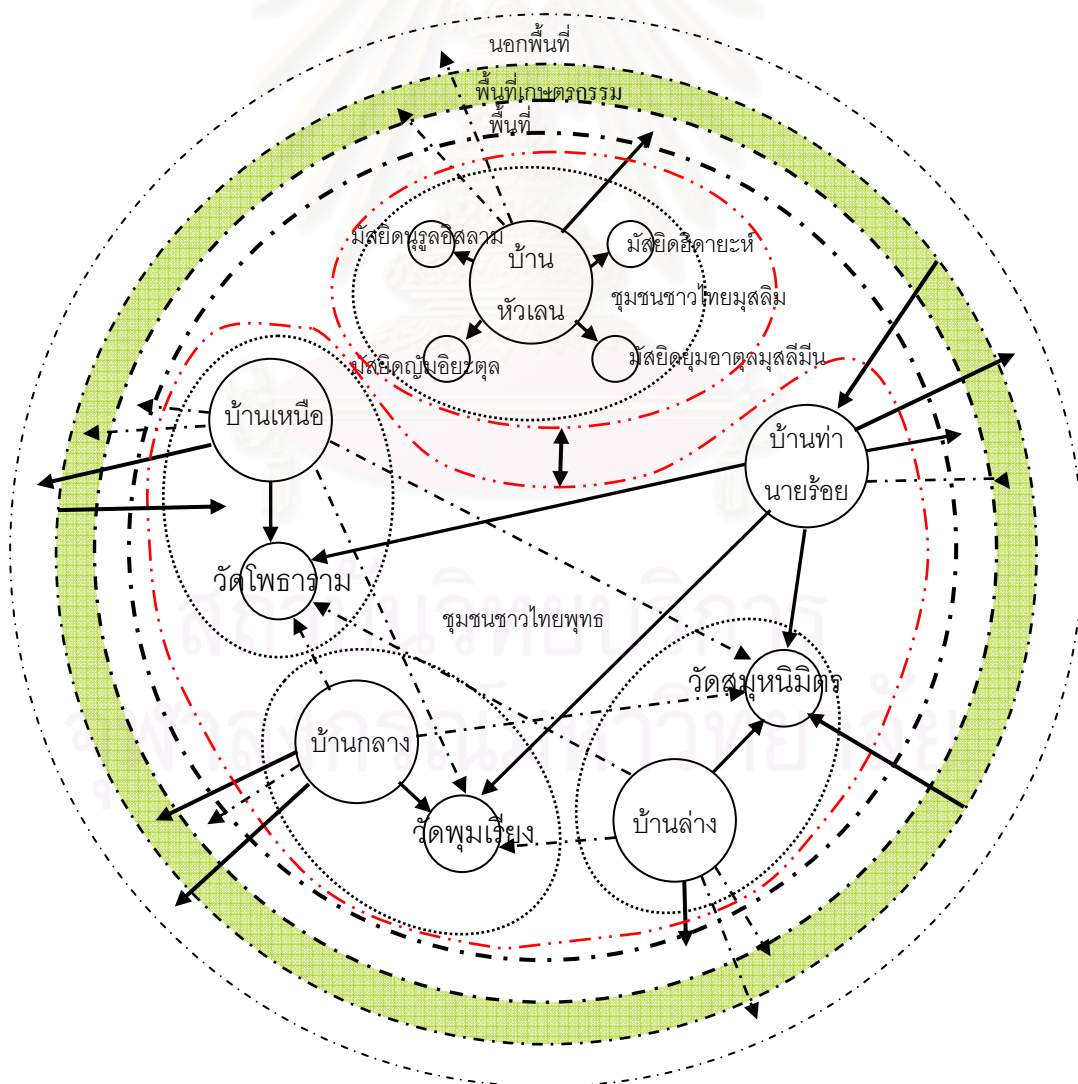
5.5.5 สรุปภาพรวมของระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชน

ระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ส่วนใหญ่ยังคงเป็นรูปแบบของระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน โดยพื้นที่ที่มีการใช้งานในชีวิตประจำวันคงอยู่ภายในบริเวณชุมชน และบริเวณรอบ ๆ ชุมชนเป็นส่วนใหญ่ และแต่ละพื้นที่ชุมชนย่อยจะมีย่านที่เป็นศูนย์รวมกิจกรรมในบริเวณนั้น ๆ ขึ้นอยู่กับระยะทางของย่านกิจกรรมที่จำเป็นต้องทำในชีวิตประจำวันและพื้นที่ที่เหมาะสมในการทำกิจกรรม

ภายในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงสามารถแบ่งบริเวณหลัก ๆ ได้ 5 บริเวณคือ บ้านเหนือ บ้านกลาง บ้านล่าง บ้านหัวเลน และบ้านท่านายร้อย ทั้ง 5 ชุมชนย่อยจะมีย่านหรือพื้นที่ที่เป็นศูนย์รวมของกิจกรรมในแต่ละชุมชน กล่าวคือ บ้านเหนือมีวันโพธารามเป็นศูนย์รวม บ้านกลางมีวัดพุมเรียง บ้านล่างและบ้านท่านายร้อยมีวัดสมุหนิมิต โดยแต่ละวัดชาวบ้านจะเรียกตามชื่อชุมชน เช่นวัดโพธารามเรียกวัดเหนือ ส่วนชุมชนบ้านหัวเลนจะมีมัสยิดทั้งห้าแห่งภายในพื้นที่เป็นศูนย์รวมของกิจกรรม ซึ่งจากระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ทั้ง 5 บริเวณได้มีความสอดคล้องกับชื่อพื้นที่หลักๆ ที่ชาวบ้านเรียกพื้นที่ดังกล่าวว่า บ้านเหนือ บ้านกลาง บ้านล่าง บ้านหัวเลน และบ้านท่านายร้อย

ในแต่ละพื้นที่ยังคงมีการใช้พื้นที่ข้ามชุมชนหลักๆเช่นกัน เช่น การเข้าไปใช้พื้นที่วัดโรงเรียน หรือตลาดของชุมชนย่อยอื่น ๆ เนื่องจากมีความจำเป็นในการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หากภายในชุมชนย่อยของตนไม่มีพื้นที่ดังกล่าว

แผนภูมิ 5.1 แสดงการสรุปความสัมพันธ์ของระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ในแต่ละชุมชนย่อย

กิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละวันของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง สามารถแบ่งรูปแบบกิจกรรมได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ คือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรมทางสังคม ดังนี้

1) กิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ปัจจุบันคนในชุมชนที่อยู่ในวัยทำงานในรุ่นหลัง ๆ มักจะทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานภายในพื้นที่คือโรงงานแปรรูปอาหารทะเล และการออกเรือหาปลาเลี้ยงสัตว์ทะเลบริเวณชายฝั่ง และมีการเดินทางไปทำงานในนอกพื้นที่ ซึ่งมีทั้งเป็นรูปแบบของ ไปเช้า-เย็นกลับ ซึ่งโดยกลุ่มอาชีพที่ใช้เวลาอยู่นอกชุมชนมากกว่ากลุ่มอาชีพอื่น ได้แก่ รับราชการ ทำงานโรงงาน รับจ้าง อีกประเภทหนึ่งคือคนที่ไปทำงานยังพื้นที่ที่ห่างไกลออกไป ที่จะเดินทางกลับมาเฉพาะช่วงวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ หรือกลับมาในช่วงเทศกาลสำคัญๆ หรือมีวันหยุดนานๆ ในส่วนของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจที่อยู่ในชีวิตประจำวันจะพบเห็นเด่นชัด คือ บริเวณริมคลองพุมเรียง และบริเวณใกล้เคียงกับตลาด ซึ่งปัจจุบันบริเวณตลาดยังคงมีกิจกรรมการค้าต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมานาน เช่น การค้าผ้าไหมเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน หรือไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการค้าใหม่ เช่น ร้านวีดีโอ หรือ วีซีดี ซึ่งผู้ที่ประกอบการกิจการเหล่านี้จะอาศัยภายในเรือนที่ใช้สำหรับค้าขายนั้นเลย ในส่วนของพื้นที่ชุมชนบริเวณบ้านท่านายร้อย กิจกรรมการค้ามีน้อยมาก จะมีก็เพียงร้านขายของชำและอาหารกระจายตัวกันอยู่เพียงไม่กี่ร้าน ซึ่งก็จะเป็นการเปิดหน้าบ้าน ค่ำก็ปิดร้าน ไม่ต้องการเดินทางแต่อย่างใด นอกจากการเดินทางไปซื้อสินค้ามาขาย หรือทำธุระต่างๆ ซึ่งไม่บ่อยนัก โดยจากการสัมภาษณ์ ร้านค้าที่เปิดกิจการอยู่บริเวณชุมชนบ้านหัวเลน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทยมุสลิม ส่วนใหญ่จะมีฐานะที่ค่อนข้างมั่นคง และบางร้านมีการขยายกิจการส่งออกผ้าไหมไปถึงกรุงเทพฯ

โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ใหญ่ซึ่งมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันคือ

(1) ชาวไทยพุทธ ชาวบ้านในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยกลางคนถึงวัยสูงอายุ กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นโดยมากจะอยู่ภายนอกที่พักอาศัย เช่น การเดินทางไปหาปลา การเลี้ยงสัตว์ทะเล กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายในบริเวณที่พักอาศัย โดยมากจะเป็นการทำหัตถกรรมเล็กๆ น้อยๆ ในช่วงที่ว่างจากการทำอาชีพหลักแล้ว โดยพื้นที่ที่ใช้ทำหัตถกรรมจะเป็นบริเวณใต้ถุนบ้าน หรือบริเวณหน้าบ้าน

(2) ชาวไทยมุสลิม ชาวบ้านในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยกลางคนถึงวัยสูงอายุ เช่นเดียวกับกลุ่มแรก กิจกรรมทางเศรษฐกิจของฝ่ายหญิงที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณที่พักอาศัยที่ใช้เป็นร้านค้าภายในตัวเรือนและการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนคือการทอผ้าโดยมีเกือบทุกบ้าน ซึ่งก็เป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวไทยมุสลิมที่พบเห็นได้ทั่วไปในชุมชนมาเป็นระยะเวลานาน ส่วนผู้ชายก็จะออกไปหาปลาเป็นอาชีพหลักเหมือนกับชาวไทยพุทธ

จะสังเกตได้ว่ากลุ่มอายุของชาวบ้านทั้งสองกลุ่มในข้างต้น จะอยู่ในวัยกลางคนถึงวัยสูงอายุ เนื่องจากกลุ่มอายุตั้งแต่วัยเด็ก จนถึงวัยทำงานของทั้งสองกลุ่มสองสัญชาติ จะเป็นคนรุ่นหลังที่มีชีวิตเริ่มใกล้เคียงกัน ไม่ว่าจะกิจกรรมภายในโรงเรียนของวัยเด็ก และการเดินทางไปประกอบอาชีพของวัยทำงาน

นอกจากนี้ภายในบริเวณชุมชนยังมีรูปแบบการค้าขายในลักษณะ ร้านอาหารทะเล โดยลูกค้าจะเป็นผู้ที่มาท่องเที่ยวชายทะเล

2) กิจกรรมทางสังคม

กิจกรรมทางสังคมในชีวิตประจำวันของคนในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้คล้ายกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ คือ แบ่งตามเชื้อชาติที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน โดยผู้ที่ใช้ชีวิตและทำกิจกรรมตลอดทั้งวันภายในชุมชนจะเป็นชาวบ้านวัยกลางคนถึงสูงอายุ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มดังนี้

(1) ชาวไทยพุทธ กิจกรรมทางสังคมของบุคคลในกลุ่มนี้มีความเปลี่ยนแปลงจากในอดีตพอสมควร โดยในอดีตการพบปะพูดคุยของคนในชุมชนจะมีมากกว่านี้ ไม่ว่าจะเป็นช่วงเช้าที่จะพบปะพูดคุยกันตามร้านกาแฟบริเวณตลาด การจับกลุ่มพูดคุยกันบริเวณวัดในแต่ละชุมชนในตอนเย็นรวมถึงการใช้พื้นที่บริเวณที่พักอาศัยในการพบปะ หรือประกอบกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นบริเวณพื้นที่รอบๆบ้าน ใต้ถุนบ้าน ที่มีพื้นที่กว้างขวางและเย็นสบาย แต่ในปัจจุบันสภาพการดำเนินชีวิตและกิจกรมเปลี่ยนแปลงไป การพบปะพูดคุยกันในตอนเช้าที่ตลาด หรือตอนเย็นบริเวณวัดภายในพื้นที่ชุมชนเริ่มหายไป โดยส่วนใหญ่จะมีกิจกรรมกันบริเวณบ้านเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากในปัจจุบันระยะเวลาที่ว่างจากการทำประมงแล้วชาวบ้านมักจะกลับมา ทำงานหัตถกรรมในบริเวณที่พักอาศัยของตนเพื่อเป็นการเสริมรายได้ ดังนั้นกิจกรรมทางสังคมเช่นการพบปะพูดคุยกันของชาวบ้านในกลุ่มนี้จะอยู่ในบริเวณละแวกบ้านของตนหรือเพื่อนบ้านเป็นส่วนใหญ่

(2) ชาวไทยมุสลิม กิจกรรมทางสังคมของชาวไทยมุสลิมในชุมชน ไม่แตกต่างจากในอดีต โดยชาวไทยมุสลิมจะอาศัยอยู่บริเวณบ้านหัวเลน เพราะจะทำการค้าขายผ้าไหมและมีการรวมกลุ่มกันทอผ้า กิจกรรมการพบปะพูดคุยของคนในกลุ่มนี้มักจะอยู่บริเวณบ้านหัวเลนของตนเอง โดยบริเวณในชุมชนจะมีร้านกาแฟตั้งขึ้นเป็นระยะ การรับประทานอาหารนั้นก็ต่างกับชาวไทยพุทธร้านค้าส่วนใหญ่จึงแยกออกจากโดยรวม และตั้งขึ้นภายในชุมชนเอง โดยร้านกาแฟในชุมชนจะเป็นที่ที่ชาวบ้านในกลุ่มนี้ใช้เป็นที่นั่งสำหรับนั่งเล่นหมากรุก หรือเป็นที่นั่งคุยกันระหว่างเพื่อนบ้าน หรือผู้ที่ผ่านไปมาในชุมชน

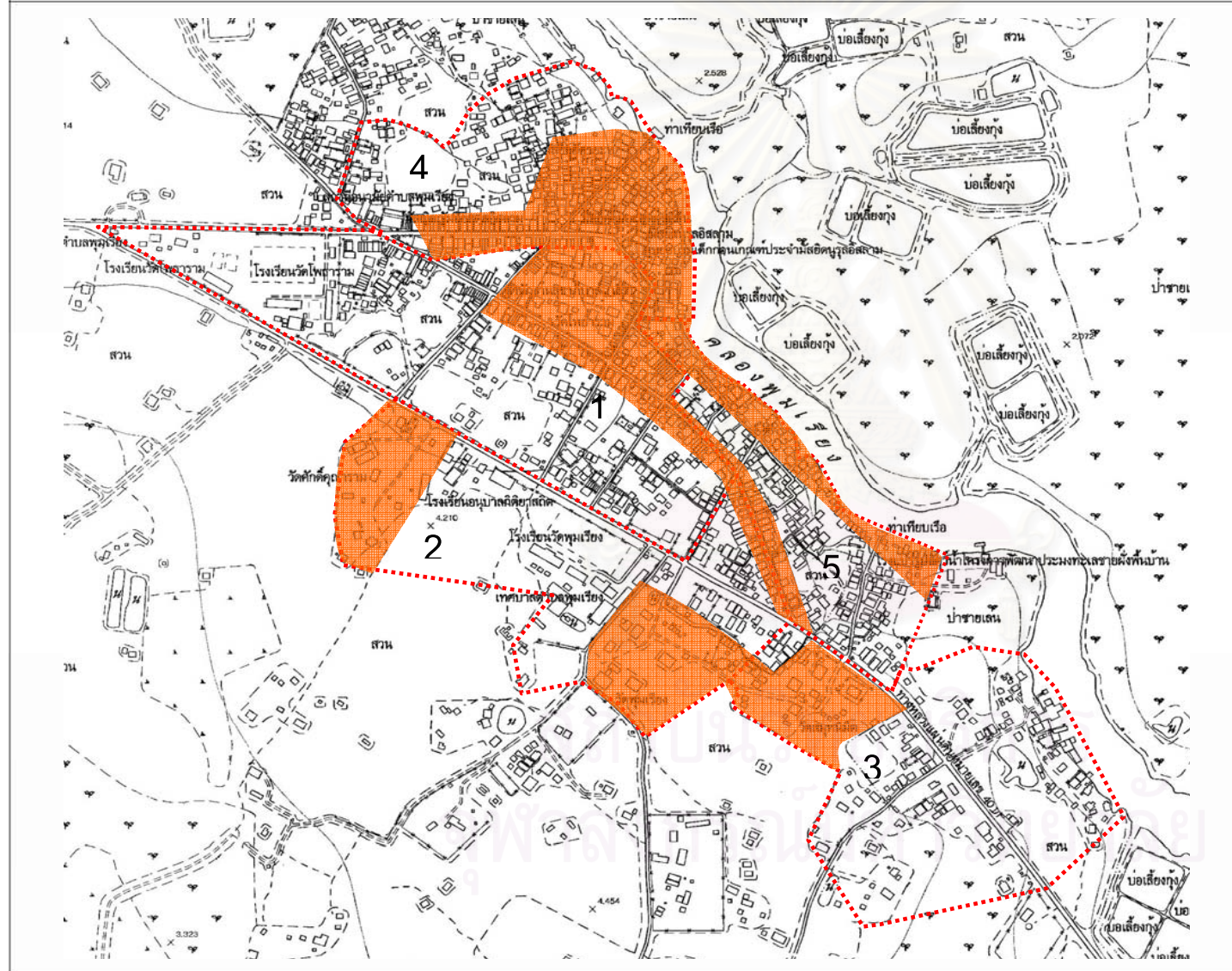
กลุ่มทางเชื้อชาติที่สามารถแบ่งกลุ่มลักษณะกิจกรรมในข้างต้นได้อย่างเด่นชัด โดยจะใช้ได้กับกลุ่มคนที่อยู่ในวัยกลางคนถึงสูงอายุ เนื่องจากกลุ่มคนในวัยเด็กจนถึงวัยหนุ่มสาวมักจะมี การประกอบกิจกรรมทางสังคมในแต่ละวันที่ไม่แตกต่างกันนัก ไม่ว่าจะ เป็นเชื้อชาติใดเนื่องจาก

เป็นกลุ่มช่วงวัยที่เติบโตมาในช่วงที่กระแสความเป็นเมืองได้เข้ามาถึงภายในพื้นที่ โดยกิจกรรมส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นภายในบริเวณสถานศึกษาของตน โดยชาวบ้านในกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่ใช้พื้นที่สาธารณะภายในชุมชนมากที่สุด เนื่องจากยังอยู่ในวัยเรียน กิจกรรมที่เกิดขึ้นหลังจากเลิกเรียนแล้ว ส่วนใหญ่จะประกอบกิจกรรมกันบริเวณสถานศึกษานั้นเอง ไม่ว่าจะเป็น การรวมกลุ่มเล่นกีฬา นั่งคุย อ่านหนังสือ เดินเล่น และมีอีกส่วนหนึ่งที่จะกลับบ้านของตนไปประกอบกิจกรรมต่างๆ โดยกลุ่มของวัยเด็กหรือวัยที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จะมีพื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ที่แน่นอน และค่อนข้างพอเพียง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบริเวณสถานศึกษาของตน ในส่วนของกลุ่มคนในวัยหนุ่มสาวจะมีพื้นที่ที่ไม่แน่นอน เนื่องจากภายในพื้นที่ชุมชนยังไม่ได้มีการพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน

ภาพที่ 5.24 แสดงกิจกรรมการใช้พื้นที่ว่างบริเวณบ้าน

แผนที่ 5.25 แสดงพื้นที่ที่มีคุณค่าในทางวิถีชีวิต

**การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี**

สัญลักษณ์

1. บ้านเหนือ
2. บ้านกลาง
3. บ้านล่าง
4. บ้านหัวเลน
5. บ้านท่านายร้อย

 พื้นที่ที่มีคุณค่าทาง
วิถีชีวิต

นางสาวจันทิรา เกื้อคิ้ว

ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5.26 แสดงพื้นที่ที่มีคุณค่าในทางกิจกรรม

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

1. บ้านเหนือ
2. บ้านกลาง
3. บ้านล่าง
4. บ้านหัวเลน
5. บ้านท่านายร้อย

พื้นที่ที่มีคุณค่าทาง
กิจกรรม

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

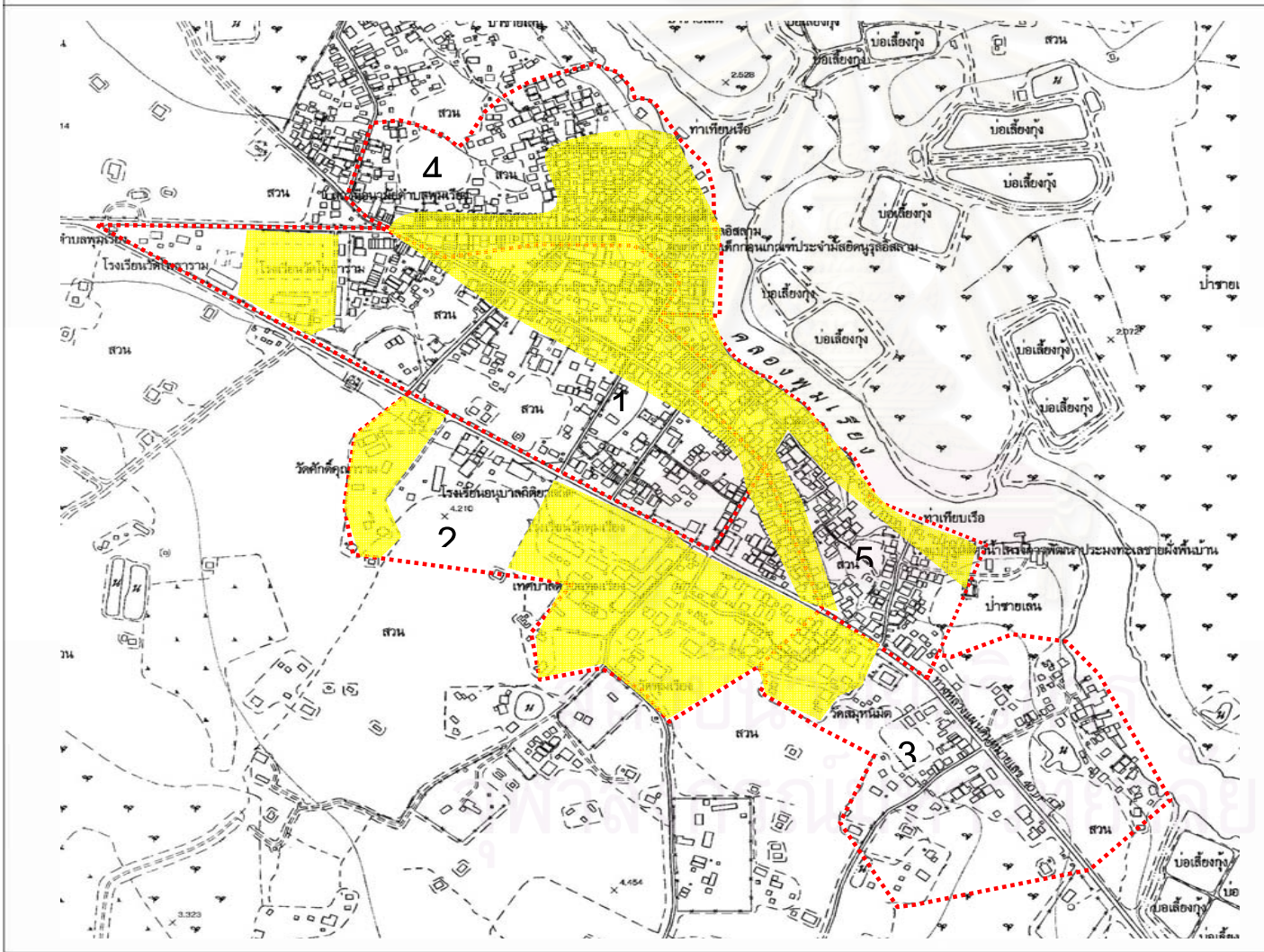
ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

การวิเคราะห์ศักยภาพ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง และสภาพปัญหา ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

จากการศึกษาเอกลักษณ์ทางด้านต่างๆของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ระหว่างคน ระบบกิจกรรม และพื้นที่ภายในชุมชน รวมไปถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้สามารถนำข้อมูลพื้นฐานต่างๆประกอบการวิเคราะห์มาหาศักยภาพของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงได้ดังนี้

6.1 การวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง จุดเด่น จุดด้อย อุปสรรค และโอกาส

6.1.1 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง รวมถึงทัศนคติและความต้องการของคนในกลุ่มย่อยภายในชุมชน

1) บ้านเหนือ

(1) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ชุมชนมีแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากรอยู่ในระดับปานกลาง เพราะแนวโน้มการขยายตัวของอาคารบ้านเรือนมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป โดยเป็นการขยายตัวในลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบร่วมสมัย บริเวณริมถนนรัชชบุรี ซายา-พุมเรียง มากขึ้น เนื่องจากมีความจำกัดทางด้านขอบเขตพื้นที่อยู่ในตัวเมืองประกอบกับความหนาแน่นของกลุ่มบ้านเรือนภายในบริเวณจึงมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่น้อย ซึ่งการปลูกเรือนในบริเวณพื้นที่จะเป็นไปในลักษณะการซ่อมแซมหรือต่อเติมส่วนที่สึกหรอ ซึ่งบางครั้งอาจไม่ได้ใช้วัสดุทางธรรมชาติ แต่ปรับเปลี่ยนมาใช้วัสดุที่ดูเหมือนธรรมชาติ แต่ยังคงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมลักษณะอาคารแบบดั้งเดิมเอาไว้ การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบริเวณบ้านเหนือจึงมิได้สร้างปัญหาแต่อย่างใด

(2) ทัศนคติและความต้องการของคนในพื้นที่ การใช้พื้นที่ของคนในชุมชน ยังคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ และมีกิจกรรมการใช้อาคารที่ยังยึดถือรูปแบบเดิมไว้ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านและสรุปได้ว่า ในปัจจุบันความเจริญรุ่งเรืองนั้นเข้ามามีผลต่อสถาปัตยกรรมในพื้นที่ ประชาชนต้องการที่จะสร้างบ้านเรือนที่ยังคงไว้ซึ่งสถาปัตยกรรมในอดีต เพราะตระหนักว่าเป็นอาคารเก่าแก่ที่คงความสวยงามและตอบรับประโยชน์ใช้สอย อีกทั้งสถาปัตยกรรมที่ยังสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศ กลางวันไม่ร้อนมาก เมื่อฝนตกก็ไม่สาดเข้ามาในตัวบ้าน และอยากเก็บไว้ให้ลูกหลานดู แต่จากการที่จะซ่อมแซมบ้านเรือนของตนโดยใช้วัสดุดั้งเดิมของอาคารนั้นทำได้ยาก เนื่องจากงบประมาณที่มีจำกัด และทรัพยากรที่ปัจจุบันนี้หายาก ถ้าหากต้องการให้ยัง

คงไว้ซึ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ใกล้เคียงหรือเหมือนเดิม จึงควรที่จะมีงบประมาณสนับสนุนช่วยเหลือ หรือ มีการชี้แนะแนวทางในการที่จะอนุรักษ์หรือซ่อมแซมโดยใช้วัสดุที่ใกล้เคียงโดยไม่เสียงบประมาณมากนัก⁴

2) บ้านกลาง

(1) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ชุมชนมีแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากรอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากมีแนวโน้มการขยายตัวของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงไม่มากนักแม้ว่าจะมีเส้นทางถนนคอนกรีต และถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 ตัดผ่านบริเวณชุมชน แต่เนื่องจากในบริเวณพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ทางสถาบันราชการ และอาคารทางศาสนาที่เป็นพื้นที่วัด การอพยพย้ายของประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นการเช่าที่ของวัดอยู่อาศัย แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่จึงเป็นไปในลักษณะการพัฒนา หรือปลูกสร้างอาคารต่างๆภายในสถานที่ดังกล่าวเพิ่มขึ้นในอนาคต

(2) ทักษะและความต้องการของคนในพื้นที่ จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า ภายในพื้นที่มีอาคารโบราณสถานมากมาย และมีทั้งที่ได้ขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากรและยังมิได้ขึ้นทะเบียน บางแห่งขาดการดูแลเนื่องจากขาดทุนทรัพย์ เช่นบริเวณวัดศักดิ์คุณาราม ที่อดีตเคยมีอาคารที่สวยงามแต่ปัจจุบันมีเพียงอาคารอุโบสถไม่เก่าๆที่ปกคลุมพระพุทธรูป ชาวบ้านต้องการที่จะซ่อมแซมอาคาร แต่ยังคงขาดปัจจัยหลักคือเรื่องทุนทรัพย์ อีกทั้งยังมีสถานที่อีกหลายแห่งที่ยังไม่ได้บูรณปฏิสังขรณ์เช่นบริเวณหลังโรงเรียนวัดพุ่มเรียง ที่ยังหลงเหลือคูน้ำกำแพงเมืองเดิมให้เห็นอยู่ แต่ไม่ได้รับการเอาใจใส่สนใจดูแล ปล่อยให้หญ้าขึ้นรกร้าง และชาวบ้านบางคนก็ไม่ได้รู้ว่ามียุทธสถานที่สำคัญหลงเหลืออยู่ด้วย⁵

3) บ้านล่าง

(1) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง บริเวณพื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่ที่มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสูงมากทั้งทางด้านกายภาพ และวิถีชีวิต ถึงแม้ว่าจะเป็นพื้นที่ที่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานมาพร้อมกับ บ้านเหนือ และบ้านกลาง แต่การที่มีถนนสายหลักถึงสองสายคือเป็นช่วงระหว่างทางแยกเข้าสู่ชุมชนและมีถนนตัดผ่านออกสู่สถานที่ท่องเที่ยวคือชายหาดพุ่มเรียง และแหลมโพธิ์ ลักษณะอาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่จึงเป็นไปในลักษณะร่วมสมัยประกอบกับรูปแบบ

⁴ สัมภาษณ์ นางเลื้อย นิลสังคะ, นาย เพ็ชร วรสาธิต, นางบุญเย็น มีเพียร, นางสาวชัตติยา สุณาภิรักษ์, 16 ธันวาคม พ.ศ.2548.

⁵ สัมภาษณ์ นายพุมิ ศรีสิทธิยานนท์, นายภิญญู ภิญญณศิริกุล, 16 ธันวาคม พ.ศ.2548.

การดำเนินชีวิตที่มีความใกล้เคียงกับชุมชนเมืองมากขึ้น ส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงของประชากรมีแนวโน้มสูงขึ้น

(2) ทักษะคติและความต้องการของคนในพื้นที่ ในพื้นที่ส่วนใหญ่อาคารบ้านเรือนเป็นอาคารสมัยใหม่เพราะชุมชนขยายตัวออกขนานตามแนวถนน ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่ก็ยังคงวิถีชีวิตรูปแบบเดิม แต่การใช้สอยอาคารและลักษณะอาคารปรับเปลี่ยนไปในรูปแบบร่วมสมัยมากขึ้น ชาวบ้านบริเวณนี้ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ความเป็นอยู่และวิถีชีวิตแบบเดิมๆก็ยังคงสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่บางหลังก็ได้มีการขยายบ้านเรือนจากบ้านเดิมออกมาสร้างบ้านใหม่ ครั้นจะสร้างให้รูปแบบเหมือนเดิมมันก็หมดยุคสมัยไปแล้ว อีกทั้งจะหาไม้มาก่อสร้างก็ลำบาก แต่ก็ยังมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนเหมือนเดิม และต้องการที่จะส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวให้เฟื่องฟูมากขึ้นกว่าเดิมเนื่องจากในพื้นที่ปัจจุบันคนมาเที่ยวคือคนที่ต้องการมาซื้อผ้าไหมพรมเรียง กับเที่ยวชวยหาเต้านั้นนักท่องเที่ยวยังไม่ค่อยทราบเรื่องโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีในชุมชนเท่าใดนัก ถ้ามีการส่งเสริมทางด้านนี้ก็จะเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชนและสามารถที่จะพัฒนาหรืออนุรักษ์อะไรก็ได้⁶

4) บ้านหัวเลน

(1) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง บริเวณชุมชนมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่น้อยมากในปัจจุบัน เนื่องจากขีดจำกัดในการขยายตัวของพื้นที่ที่อยู่ติดกับคลองและนาบข้างด้วยชุมชนบ้านเหนือและบ้านกลางที่มีลักษณะความหนาแน่นของบ้านเรือนอยู่แล้ว การขยายตัวในเชิงพื้นที่จึงไม่สามารถทำได้ อาคารบ้านเรือนที่มีอยู่เดิมนั้นก็ยังคงสภาพความเป็นเรือนพื้นถิ่นยกใต้ถุนแต่บ้านภายในพื้นที่ส่วนใหญ่มีการต่อเติมส่วนต่างๆโดยใช้วัสดุไม่กลมกลืนกับสภาพเดิมเท่าที่ควร ที่ยังคงอยู่นั้นก็ยังเป็นรูปแบบของวิถีชีวิตที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม

(2) ทักษะคติและความต้องการของคนในพื้นที่ ชาวบ้านในพื้นที่เป็นชาวไทยมุสลิม กิจกรรมการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ยังยึดถือรูปแบบการดำรงชีวิตที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต ทักษะคติที่มีต่อชุมชนนั้น ชาวบ้านเล่าว่า แต่เดิม บริเวณพื้นที่ที่ยังไม่มีความแออัดมากขนาดนี้ แต่เนื่องจากไม่รู้ว่า จะขยับขยายไปตรงไหน บรรพบุรุษก็ตั้งรกรากมาจากที่นี้เมื่อมีลูกหลานก็ต่อเติมบ้านเรือนหลังเดิมให้เต็มพื้นที่มากยิ่งขึ้น ปัจจุบันเลยเป็นพื้นที่ที่เหมือนชุมชนแออัด แต่คนในพื้นที่ก็นักใคร่ปรองดองกันดี ปัญหาส่วนใหญ่อยู่ที่ ถนนภายในชุมชนนั้นรถยนต์ไม่สามารถเข้าถึงได้ อาคารส่วนใหญ่ก็เป็นอาคารไม้ ถ้าหากเกิดไฟไหม้ คงไม่สามารถดับไฟได้จึงต้องการที่จะมีจุดติดตั้งถังดับเพลิงในบริเวณพื้นที่⁷

⁶ สัมภาษณ์ นางชัตติยา สุนธารักษ์, นางฉะอ้อน สงขรรักษ์, 16 ธันวาคม พ.ศ.2548.

⁷ สัมภาษณ์ นายสะอาด ร่าหมาน, นายหมัดหรั่ม นุ้ยหมั่ม, 16 ธันวาคม พ.ศ.2548.

5) บ้านท่านายร้อย

(1) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง บริเวณชุมชนมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากลักษณะของพื้นที่ที่อยู่ริมน้ำและชนาบข้างด้วยถนนภายใน หมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นไปในทางด้านของรูปแบบอาคารบ้านเรือนที่เปลี่ยนแปลงให้ร่วมสมัยยิ่งขึ้น แต่วิถีชีวิตยังคงรูปแบบดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่

(2) ทักษะคติและความต้องการของคนในพื้นที่ บ้านท่านายร้อยเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณริมคลองพุมเรียง ประชาชนในพื้นที่มีอาชีพประมงชายฝั่งเป็นหลัก คนในพื้นที่ส่วนใหญ่จะ ใช้บ้านเป็นส่วนพักอาศัยหลักบนถนนเป็นหลัก จากการสัมภาษณ์คนในชุมชน สรุปได้ว่า จากการชีวิตประจำวันในแต่ละวันถ้าว่างจากหาปลาก็ไม่ค่อยได้ออกไปไหน การพบปะกับเพื่อนบ้านก็ ระหว่างการทำงาน หรือไม่กี่ช่วงที่มีงานเทศกาลการดำรงชีวิตก็ยังมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนอยู่ ชาวบ้านก็อยู่กันอย่างเรียบง่าย แต่ในปัจจุบันเริ่มมีคนภายนอกย้ายเข้ามาอยู่อาศัยภายในบริเวณ พื้นที่มากยิ่งขึ้นเนื่องจากในบริเวณบ้านท่านายร้อยมีโรงงานอุตสาหกรรมถึงสี่แห่ง จึงเกรงว่าถ้า ระบบการจัดการในพื้นที่ไม่ดีพอ อาจมีปัญหาเรื่องต่างๆตามมา เช่น เกิดปัญหาการขโมย การเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมอย่างรวดเร็ว ฯลฯ⁸

6.1.2 จุดเด่น จุดด้อย อุปสรรค และโอกาสของกลุ่มย่อยภายในชุมชน

1) บ้านเหนือ

- **จุดเด่น** บริเวณพื้นที่ชุมชนมีศักยภาพทางด้านเอกลักษณ์ความเป็นเมืองเก่าที่ยังคงสภาพสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ทั้งทางด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ เรือนพื้นที่ถิ่น และเรือนไม้สองชั้นของเจ้าขุนมูลนายสมัยก่อนหลงเหลือให้เห็นอยู่เป็นจำนวนมาก ถึงแม้ว่าจะมีสภาพที่ทรุดโทรมลงไปมากแล้ว ซึ่งเป็นลักษณะเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ประกอบกับวิถีชีวิตโดยรวมที่ยังคงรูปแบบชีวิตของชาวบ้านที่อยู่อย่างพอเพียง และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ลักษณะทางสังคมที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต และพื้นที่นี้ยังมีศักยภาพที่จะส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต

- **จุดด้อย** อาคารบ้านเรือนที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนส่วนใหญ่มีอายุมาก และมีสภาพทรุดโทรม การซ่อมแซมต้องใช้ทุนสูง ในอนาคตอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาคารบ้านเรือนทำให้เสียเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมไป กิจกรรมในพื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณบ้าน และพื้นที่ว่างบริเวณวัดโพธาราม แต่พื้นที่ว่างในชุมชน เช่นสภาพอาคารสุขาภิบาลตำบลพุมเรียง

⁸ สัมภาษณ์ นายกุล ศรีสวัสดิ์ยานนท์, 16 ธันวาคม พ.ศ.2548.

หลังเก่าที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สวยงาม สมควรที่จะอนุรักษ์นั้น มีสภาพทรุดโทรมขาดการดูแลรักษา รวมถึงสภาพภูมิทัศน์บริเวณสองฝั่งถนนยังมีสภาพแห้งแล้งและภูมิทัศน์บริเวณหน้าบ้านยังไม่สวยงาม

- **อุปสรรค** การซ่อมแซมอาคารบ้านเรือนนั้นถ้าต้องการคงรูปแบบเดิมไว้นั้นต้องใช้งบประมาณในการใช้จ่ายสูง อีกทั้งคนในพื้นที่นั้นมั่งมีงบประมาณจำกัดในการซ่อมแซม อาจส่งผลให้รูปแบบสถาปัตยกรรมเปลี่ยนไปได้ อีกทั้งในปัจจุบัน ช่างฝีมือในพื้นที่นั้นไม่มีผู้สืบทอดในรุ่นปัจจุบัน

- **โอกาส** จากที่ชุมชนบ้านเหนือมีศักยภาพทางด้านเอกลักษณ์ความเป็นเมืองเก่าที่ยังคงสภาพสมบูรณ์ รูปแบบอาคารบ้านเรือนเก่าแก่ยังคงสภาพความสมบูรณ์หายหลังหากมีการจัดระบบการท่องเที่ยว มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในลักษณะกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ การชมลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สวยงาม โดยมีการจัดการกันเองอย่างเป็นระบบ มีการบริหารที่ถูกต้อง ก็จะได้เกิดรายได้ขึ้นภายในชุมชน

2) บ้านกลาง

- **จุดเด่น** พื้นที่ชุมชนมีการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานร่วมกับชุมชนบ้านเหนือ จึงมีศักยภาพทางด้านเอกลักษณ์ที่ยังคงอยู่ของชุมชนเมืองเก่าแก่ที่มีมาตั้งแต่อดีต ในด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ที่ส่วนใหญ่จะพบเห็นได้จากอาคารทางศาสนสถานที่ยังหลงเหลือเป็นจำนวนมากในพื้นที่ ซึ่งอาคารบางหลังกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานไว้ ทำให้ยังคงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความงดงามไว้ ซึ่งมีศักยภาพที่จะส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต

- **จุดด้อย** จากการที่บริเวณย่านมีลักษณะเป็นย่านของสถาบันราชการซึ่งประกอบด้วยโรงเรียน สถานที่ราชการ ซึ่งส่วนใหญ่มีการปลูกสร้างอาคารที่มีได้คำนึงถึงความกลมกลืนกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และพื้นที่ว่างส่วนใหญ่มีสภาพแห้งแล้งขาดความร่มรื่น ทำให้ขาดภูมิทัศน์ที่สวยงาม รูปแบบการตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่ในพื้นที่จะเกิดขึ้นตามแนวถนน ลักษณะทางภูมิทัศน์ทางด้านหลังจึงขาดการเอาใจใส่ดูแลรักษาไม่มีความสวยงาม

- **อุปสรรค** บ้านกลางซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงที่ถือว่าเป็นชุมชนเก่าแก่นั้นยังมีปัญหาด้านสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ การตั้งถิ่นฐานในสมัยก่อนจะเกิดขึ้นตามเส้นทางคมนาคมเป็นหลัก คือสร้างบ้านติดกับถนนที่เพิ่งเริ่มตัดในสมัยนั้น การขยายเส้นทางคมนาคมจึงมีข้อจำกัด

- **โอกาส** บ้านกลางเป็นพื้นที่ที่ยังหลงเหลือในส่วนของโบราณสถาน โบราณวัตถุมากที่สุดภายในชุมชน ค่ายุคที่ยังหลงเหลืออยู่ ถ้าหากมีการบูรณะซ่อมแซม ในส่วนของพื้นที่ที่ยังคง

เอกลักษณ์ไว้ และการดัดแปลงให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันจะต้องได้รับการวางแผนและดำเนินการ โดยให้ความเคารพต่อเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าของที่ตั้ง และสถาปัตยกรรม ความงาม และความสมดุลของสังคมที่มีอยู่เดิม

3) บ้านล่าง

- **จุดเด่น** พื้นที่ดังกล่าวมีศักยภาพทางด้านการเข้าถึงเนื่องจากอยู่ติดถนนสายหลัก ซึ่งเป็นทางหลวงแผ่นดิน และเป็นพื้นที่ที่ขนาบด้วยถนนสองเส้น และมีสภาพพื้นที่ว่างที่สามารถพัฒนาเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจได้
- **จุดด้อย** รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตที่เข้าสู่ความเป็นชุมชนเมือง ทำให้เกิดความขัดแย้งกับเอกลักษณ์ในทุกๆด้านของชุมชน
- **อุปสรรค** ปัจจุบันพื้นที่บ้านล่างนั้นขาดกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบการจัดการและการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงสถาปัตยกรรมต่างๆ
- **โอกาส** ในพื้นที่บ้านล่างเป็นพื้นที่ตัวเมืองมุมเรียงเก่าเหมือนอีกทั้งสี่บ้าน ถึงแม้ว่าในพื้นที่จะมีลักษณะสถาปัตยกรรม และรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เข้าสู่ความเป็นเมืองมากขึ้น และบริเวณพื้นที่ หรืออาคารบ้านเรือนเก่าแก่ยังคงหลงเหลืออยู่ รวมไปถึงกิจกรรมวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ก็ยังคงรูปแบบที่ใกล้เคียงกับอดีต จึงสามารถเป็นส่วนต่อเนื่องในการที่จะจัดระบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นพื้นที่ต่อเนื่องได้เป็นอย่างดี

4) บ้านหัวเลน

- **จุดเด่น** พื้นที่ดังกล่าวคนภายในพื้นที่เป็นชาวไทยมุสลิมลักษณะทางสังคม การประกอบกิจกรรมทางศาสนาที่มีเอกลักษณ์จึงมีความแตกต่างไปจากคนในพื้นที่โดยรอบ และสามารถดำรงอยู่ได้ ทำให้มีความน่าสนใจในการศึกษาถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการอยู่ร่วมกันของคนในพื้นที่กับคนในพื้นที่โดยรอบที่รายล้อมด้วยชาวไทยพุทธ
- **จุดด้อย** จากลักษณะการขยายตัวของพื้นที่ของชุมชนที่ไม่สามารถขยายได้ ความแออัดในพื้นที่จึงเกิดขึ้น อีกทั้งเกิดสภาพปัญหาของถนนในพื้นที่ที่ทรุดใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงได้ เมื่อเกิดอัคคีภัยจึงยากต่อการช่วยเหลือ และเนื่องจากไม่สามารถขยายตัวออกได้โดยรอบการต่อเติมอาคารบ้านเรือนจึงเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากเกือบทุกหลังคาเรือน โดยมีได้คำนึงถึงลักษณะของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีมาแต่เดิม และพื้นที่ดังกล่าวยังขาดพื้นที่ว่าง ประกอบกิจกรรมร่วมกันระหว่างคนในชุมชน

- **อุปสรรค** การพัฒนาเชิงพื้นที่นั้นไม่สามารถที่จะทำได้มากนักเนื่องจากการขยายตัวของชุมชนนั้นเต็มพื้นที่ ตัวอาคารก็ทรุดโทรมและมีการต่อเติมไปมาก

- **โอกาส** เป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมการใช้พื้นที่แตกต่างจากพื้นที่ใกล้เคียง กล่าวคือเป็นพื้นที่ที่ชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่ซึ่งอยู่ร่วมกับชาวไทยพุทธในพื้นที่ใกล้เคียงได้อย่างปรกติสุข วิถีชีวิตและความเป็นอยู่จึงน่าสนใจศึกษา และเยี่ยมชมเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการทอผ้าไหม การใช้ชีวิตประจำวัน ฯลฯ อีกทั้งยังมีโครงการหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยว ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมกับกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ที่ริเริ่มให้คนในชุมชนพุมเรียงได้ตระหนักถึงอาชีพที่ส่งเสริมและแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของชุมชนได้เป็นอย่างดี

5) บ้านท่านายร้อย

- **จุดเด่น** พื้นที่ดังกล่าวมีศักยภาพทางด้านการเข้าถึงเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้ทั้งทางน้ำ และทางถนน ทำให้บริเวณพื้นที่เป็นศูนย์กลางในการถ่ายเทสินค้าและส่งออก สามารถเป็นพื้นที่ที่พัฒนาในทางด้านเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตได้ในอนาคต

- **จุดด้อย** ชุมชนมีสภาพปัญหาในทางด้านที่ถนนซอยตัดผ่านชุมชนบางช่วงมีสภาพที่คับแคบ ขาดแสงสว่างในเวลาค่ำคืน อีกทั้งเรือนริมน้ำมีลักษณะยกใต้ถุนสูงจึงมีการนำขยะทิ้งบริเวณใต้ถุนเมื่อน้ำขึ้นก็พัดพาขยะออกสู่ลำคลองเกิดความสกปรกได้

- **อุปสรรค** บ้านล่างเป็นพื้นที่ที่อยู่ติดริมคลองอีกด้านติดถนนการขยายตัวของชุมชนจึงไม่สามารถขยายในแนวราบได้

- **โอกาส** การที่เป็นชุมชนที่มีอาชีพการประมงชายฝั่งเป็นหลักมาตั้งแต่ครั้งอดีต วิถีชีวิตยังคงยึดถือรูปแบบเดิมอยู่ถึงแม้ว่าลักษณะอาคารบ้านเรือนจะมีการปรับเปลี่ยนวัสดุ แต่กิจกรรมการใช้พื้นที่ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิมอยู่ เป้าหมายของการอนุรักษ์และปรับปรุงเมืองนั้นก็คือการคงไว้ซึ่งความต่อเนื่องของชีวิต ความเป็นหนึ่งเดียว และความต่อเนื่องของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ อันมีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม และสื่อให้เห็นโครงสร้างทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในอดีต

จากการศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ศักยภาพ ปัญหา และโอกาสในกลุ่มพื้นที่ย่อยของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ทำให้สามารถทราบถึงแนวโน้มทางการขยายตัวของพื้นที่ชุมชนโดยรวม ซึ่งมีแนวโน้มที่จะขยายตัวไปตามเส้นทางคมนาคมมากขึ้น เช่น บริเวณริมถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 ไซยา-พุมเรียง ซึ่งจะเป็นการขยายตัวแนวตะวันออกของชุมชน โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ย่อยของชุมชน คือ ชุมชนบ้านกลาง ชุมชนบ้านล่าง รวมถึงพื้นที่บางส่วนของชุมชนบ้านเหนือ ซึ่งโดยภาพรวมของชุมชนแล้วการขยายตัวตามเส้นทางคมนาคมกลับไม่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในตัวชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงเท่าใดนัก เนื่องจากผู้ที่คง

อยู่อาศัยในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในวัยกลางคน จนถึงสูงอายุที่ยังยึดติดอยู่กับวิถีชีวิตและ การอยู่อาศัยแบบเดิมๆที่ยังคงมีมา

ผู้ประกอบการอาชีพประมงและอาชีพทอผ้าไหมในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านใน วัยกลางคน จนถึงสูงอายุ ส่วนชาวบ้านในวัยหนุ่มสาวรุ่นใหม่ได้รับการถ่ายทอดทางด้านอาชีพการ ประมงแต่ในส่วนอาชีพการทอผ้าส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับอาชีพทอผ้าเท่าไรนัก แนวโน้มการ ประกอบอาชีพการประมงของชุมชนในอนาคตอาจลดน้อยลงเนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีน้อย แต่อาจจะเพิ่มขึ้นในส่วนของการเลี้ยงสัตว์บริเวณชายฝั่ง ส่วนอาชีพการทอผ้าขึ้นจะมีแนวโน้ม ลดลง อาจจะมีการทอบ้างก็เฉพาะลดสายที่ไม่ยากมากนัก เนื่องจากลดสายที่สวยงามและทอ ยากส่วนใหญ่ผู้ที่ทอได้จะเป็นกลุ่มคนมีอายุ แต่ในปัจจุบันก็ได้มีการริเริ่มสร้างกลุ่มทอผ้าขึ้นภายใน ชุมชนเพื่อที่จะอนุรักษ์ไม่ให้เกิดการทอผ้าซึ่งเป็นอาชีพที่มีมาแต่โบราณนั้นเลือนหายไป ดังนั้นรายได้ ส่วนใหญ่ของคนในชุมชนก็ยังคงเป็นรายได้จากการประมงและเลี้ยงสัตว์ชายฝั่งอยู่

ทางด้านศักยภาพของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง เป็นชุมชนที่มีคุณค่าทางด้าน ประวัติศาสตร์ โดยชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ประเทศไทยตั้งแต่สมัยก่อน ประวัติศาสตร์ และนอกจากนี้ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงยังมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นทางด้านลักษณะ ทางกายภาพและทางด้านสังคมวัฒนธรรมที่มีการอยู่ร่วมกันของสองวัฒนธรรม คือศาสนาพุทธ และอิสลามที่ดำเนินร่วมกันมาเป็นระยะเวลายาวนานอย่างเป็นปรกติสุข นอกจากนี้รูปแบบของ สถาปัตยกรรม อาคารบ้านเรือน ศาสนสถาน ที่ยังคงเอกลักษณ์และแสดงให้เห็นถึงความ เจริญรุ่งเรืองครั้งอดีตตั้งแต่สมัยเคยเป็นหัวเมืองของเมืองไชยา และลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรม ยังสามารถตอบสนองการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาสภาพปัญหาต่างๆ สามารถที่จะแบ่งลักษณะของปัญหาหลักๆ ได้ดังนี้

- ปัญหาทางด้านการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรม
- ปัญหาทางด้านอาคารที่มีเอกลักษณ์มีสภาพเสื่อมโทรม
- ปัญหาเรื่องที่ว่างขาดการดูแล และจัดการ
- ปัญหาเรื่องการไม่เห็นความสำคัญของโบราณสถานและโบราณวัตถุ
- ปัญหาทางด้านการสัญจรเข้าถึงพื้นที่
- ปัญหาเรื่องการสัญจรมีสภาพเสื่อมโทรม

จากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ศักยภาพ และปัญหาของชุมชนทำให้สามารถที่จะใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและแก้ปัญหาต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนปัจจุบัน และปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนได้ในอนาคต

ปัญหาทางด้านการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 6.1 แสดงสภาพปัญหาภายในพื้นที่ชุมชน

ปัญหาทางด้านอาคารที่มีเอกลักษณ์มีสภาพเสื่อมโทรม

ปัญหาเรื่องที่ว่าขาดการดูแล และจัดการ

ปัญหาเรื่องการไม่เห็นความสำคัญของโบราณสถานและโบราณวัตถุ

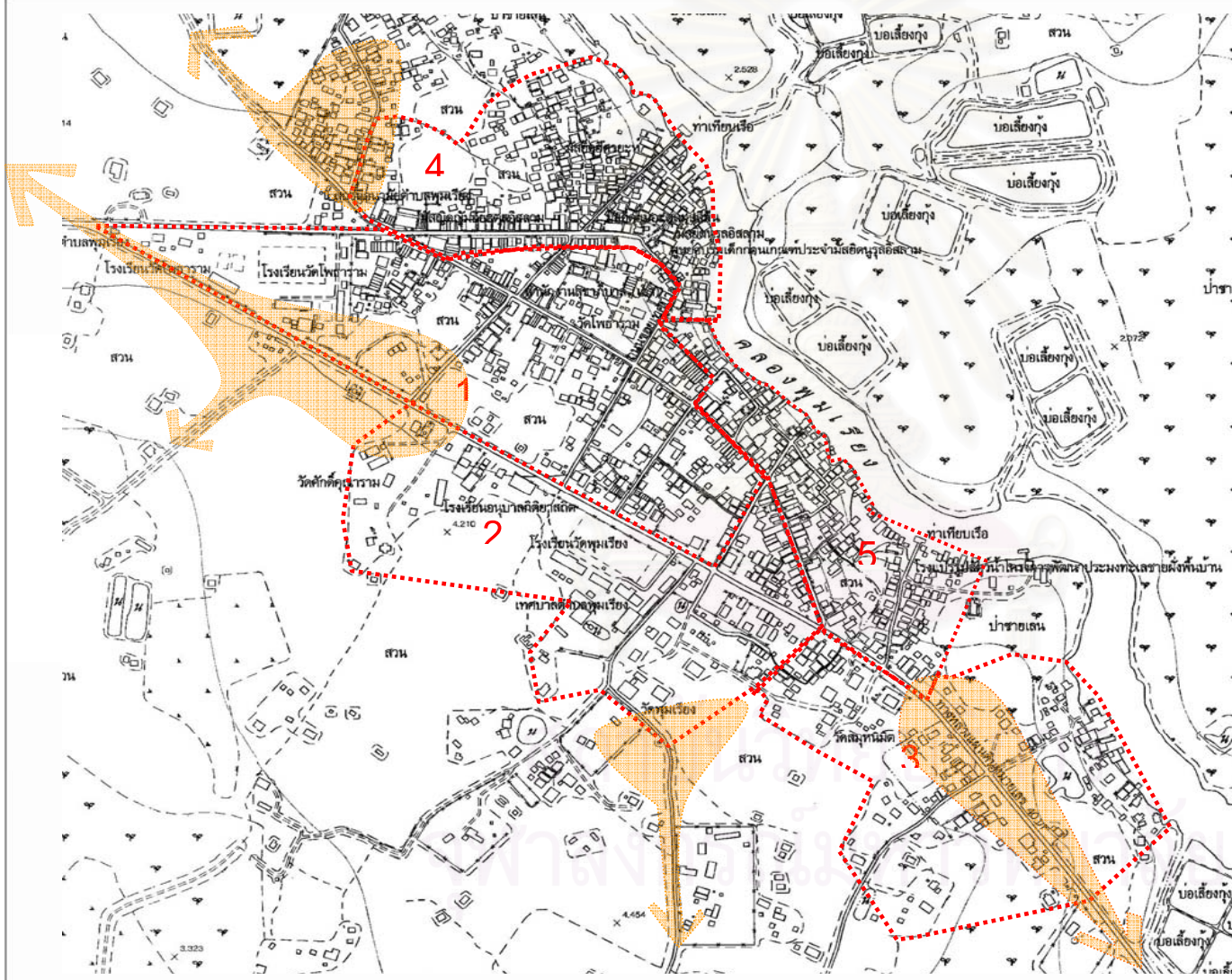
ปัญหาทางการสัญจรเข้าถึงพื้นที่

ปัญหาเรื่องเส้นทางสัญจรมีสภาพเสื่อมโทรม

ภาพที่ 6.1 แสดงสภาพปัญหาภายในพื้นที่ชุมชน (ต่อ)

แผนที่ 6.1 แสดงบริเวณและทิศทางการขยายตัวของชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

- 1. บ้านเหนือ
- 2. บ้านกลาง
- 3. บ้านล่าง
- 4. บ้านหัวเลน
- 5. บ้านท่านายร้อย
- บริเวณและทิศทางการขยายตัวของชุมชน

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.1.3 การอนุรักษ์ชุมชนที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

เป็นการศึกษาถึงศักยภาพและทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ ที่มีคุณค่า และเอกลักษณ์ของชุมชน ตลอดจนกิจกรรม วิถีชีวิต ของคนในชุมชนเมืองพุมเรียง

จุดเด่น :

- ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ที่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเมืองเก่าที่มีความเจริญรุ่งเรืองในอดีต มีลักษณะอาคารที่แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชนประกอบด้วยอาคารที่พักอาศัยแบบพื้นดินดั้งเดิม แบบเรือนไม้สองชั้นดั้งเดิม และอาคารริมน้ำยกใต้ถุนสูง ที่มีการใช้พื้นที่บริเวณบ้านและพื้นที่ภายในอาคารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมที่มีการใช้พื้นที่ที่หลากหลาย และศาสนสถาน โบราณวัตถุที่ยังคงหลงเหลืออยู่เป็นส่วนใหญ่ในชุมชน ที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์ในพื้นที่ชุมชน

- การใช้ที่ดินและการตั้งถิ่นฐาน ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง เป็นพื้นที่พักอาศัย ทิศตะวันออกเป็นคลองพุมเรียงที่ไหลสู่ทะเลที่อ่าวบ้านดอน และยังมีพื้นที่เกษตรกรรมล้อมรอบชุมชน การอยู่อาศัยก็จะอยู่ทั้งสองฝั่งของถนนสายหลักและริมฝั่งคลอง มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่แสดงถึงวิถีชีวิต กิจกรรมทางด้านศาสนาและศรัทธาเชื่อ วัฒนธรรม ถึงแม้จะอยู่ใกล้กับชุมชนที่เป็นชุมชนเมืองก็ยังคงมีการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติไว้เป็นอย่างดี

- กิจกรรมการใช้พื้นที่และวิถีชีวิต วิถีชีวิตของคนชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ยังคงไว้ซึ่งการผสมผสานของสองวัฒนธรรม คือชาวไทยพุทธและ ชาวไทยมุสลิม ที่อยู่ร่วมกันมาแต่อดีตสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน มีกิจกรรมการใช้พื้นที่ที่หลากหลาย

- การเดินทาง เนื่องจากพื้นที่ชุมชนอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองไชยา และมีแหล่งศิลปวัฒนธรรม หัตถกรรม ที่ต่อเนื่อง จึงทำให้เกิดความเชื่อมโยงทางการท่องเที่ยวกับพื้นที่ชุมชนกับพื้นที่ภายนอกชุมชน รวมไปถึงสถานที่ท่องเที่ยวภายในชุมชน ทำให้มีศักยภาพในการท่องเที่ยวได้

จุดด้อย :

- สถาปัตยกรรม อาคารที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์มีสภาพเสื่อมโทรม และขาดการดูแล และการสร้างอาคารสมัยใหม่ที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมร่วมสมัยขึ้น ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งกับอาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพื้นดินดั้งเดิม และพื้นดินทั่วไป

- การใช้ที่ดิน ยังไม่มีการวางแผนการใช้ที่ดินที่เป็นระบบ การใช้ที่ดินเป็นไปตามความต้องการของเจ้าของที่ดิน การใช้ที่ดินในรูปแบบของสาธารณประโยชน์ไม่มีความชัดเจน และขาดความร่วมมือและความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม

- การเดินทาง ทางสัญจรมีสภาพเสื่อมโทรมในบางพื้นที่

อุปสรรค :

- อุปสรรคของพื้นที่นั้นเป็นผลจากอิทธิพลการพัฒนาพื้นที่โดยรอบ และเศรษฐกิจของชุมชน การพัฒนาทางเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนรูปแบบสถาปัตยกรรม และการใช้ที่ดิน

โอกาส :

- การเข้ามามีบทบาทของหน่วยงานราชการ จะสามารถเป็นส่วนสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนในการดูแลรักษาสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และเอกลักษณ์ ทั้งในแง่ของการประชาสัมพันธ์ความรู้แก่ชุมชน การให้สนับสนุนและแนะนำชุมชนในการรักษาสภาพแวดล้อม นอกจากนี้การตื่นตัวทางด้านอนุรักษ์ และรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชนย่อมส่งผลต่อความสนใจในการดูแลสภาพของชุมชนโดยคนในชุมชน ตลอดจนการรวมกลุ่มกันในชุมชนในด้านกิจกรรม วิถีชีวิต และสามารถพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงได้ การปรับปรุงหรือฟื้นฟูเมืองหรือชุมชนโบราณ และการดัดแปลงให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันจะต้องได้รับการวางแผนและดำเนินการ โดยให้ความเคารพต่อเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าของที่ตั้งและสถาปัตยกรรม ความงาม และความสมดุลของสังคมที่มีอยู่เดิม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6.1 แสดงสรุปรูปแบบสถาปัตยกรรมในแต่ละกลุ่มย่อยภายในชุมชน

สถาปัตยกรรมภายในชุมชน	คุณค่า	พื้นที่ที่1 : บ้านเหนือ	พื้นที่ที่2 : บ้านกลาง	พื้นที่ที่3 : บ้านล่าง	พื้นที่ที่4 : บ้านหัวเลน	พื้นที่ที่5 : บ้านท่านายร้อย
อาคารบ้านเรือน กิจกรรมการใช้สอยอาคาร	เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงและมีอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือนเป็นอาชีพเสริมกิจกรรมการใช้สอยที่มีมาตั้งแต่อดีตคือการพักอาศัยที่อุตสาหกรรมในครัวเรือนเป็นหลัก	การใช้สอยอาคารส่วนใหญ่เป็นการใช้อาคารในลักษณะพักอาศัยที่อุตสาหกรรมในครัวเรือนเกือบทั้งบริเวณ และมีอาคารในลักษณะการค้าขายแซมไปตามช่วงริมถนน ราษฎร์บำรุง และถนนรักษนรกิจ	การใช้สอยอาคารส่วนใหญ่เป็นการใช้อาคารในลักษณะของการผสมผสานกันระหว่างอาคารทางศาสนา และสถานศึกษา เป็นหลัก	อาคาร กิจกรรมที่มีอยู่ภายในบริเวณจะมีความหลากหลายมากในพื้นที่มีการผสมผสานระหว่างค้าขาย ศาสนสถาน และมีบ้านพักอาศัยปะปนอยู่บางส่วนในพื้นที่ติดกับชุมชนบ้านกลาง	การใช้สอยอาคารส่วนใหญ่ผสมผสานกันในเรื่องหลัง คือพักอาศัยและอุตสาหกรรมในครัวเรือน บางครัวเรือนมีการผสมผสานทางการพาณิชย์กรรมด้วย กิจกรรมในการใช้พื้นที่จึงหลากหลายมากที่สุดของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง	เนื่องจากพื้นที่บริเวณบ้านท่านายร้อยเป็นพื้นที่ชุมชนริมน้ำ การใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นอาคารประเภทพักอาศัย และมีอาคารประเภทอุตสาหกรรมขนาดเล็ก คือโรงงานแปรรูปอาหารทะเลอยู่ 4 หลังภายในพื้นที่
ความสูงของอาคาร	จากการที่ชุมชนเป็นชุมชนเมืองเก่า การสร้างอาคารส่วนใหญ่จึงเป็นอาคารสองชั้น เพื่อชั้นล่างใช้ในการพาณิชย์กรรมและชั้นบนใช้อยู่อาศัย	อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น และเรือนไม้ 1 ชั้นยกได้สูง ซึ่งส่วนใหญ่จะมีการต่อเติมบ้านในส่วนชั้นล่างของอาคาร	อาคารบ้านเรือนเกือบทั้งบริเวณเป็นอาคารชั้นเดียวยกได้สูง และมีอาคารเป็นเรือนไม้สองชั้นปะปนอยู่ในส่วนชั้นล่างของอาคาร	อาคารบ้านเรือนมีความสูงตั้งแต่ 1-2 ชั้น โดยอาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารที่มีลักษณะการใช้สอยร่วมกันระหว่างพักอาศัยและค้าขาย	อาคารในพื้นที่ส่วนใหญ่ร้อยละ 80 เป็นอาคารที่มีความชันเดียว	อาคารบ้านเรือนบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นอาคารเรือนพื้นถิ่นยกได้สูง เนื่องจากเป็นอาคารที่อยู่ติดกับคลองพุมเรียง
วัสดุก่อสร้างอาคาร	วัสดุในการปลูกสร้างส่วนใหญ่เป็นไม้ ซึ่งทำให้มีความกลมกลืนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้เป็นอย่างดี	วัสดุการก่อสร้างอาคารส่วนใหญ่เป็นไม้ มีบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้แซมอยู่ เนื่องจากการต่อเติมบ้านที่เกิดขึ้นในระยะหลัง มีบ้านคอนกรีตชั้นเดียวที่สร้างขึ้นใหม่เกิดขึ้นมาในระยะหลังถึง 8 หลัง	อาคารบ้านเรือนเกือบทั้งบริเวณใช้วัสดุการก่อสร้างเป็นอาคารไม้เป็นส่วนใหญ่ โดยจะมีบ้านตึกอยู่ 1 หลัง	ในพื้นที่อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้ และอาคารตึกคืออาคารภายในโรงเรียนวัดโพธารามและมีอาคารครึ่งไม้ครึ่งปูนอยู่ปะปนทั่วทั้งบริเวณ	พื้นที่บริเวณนี้ส่วนใหญ่จะใช้ไม้ในการก่อสร้าง และมีการใช้ปูนผสมผสานในช่วงหลังซึ่งเกิดจากการต่อเติมบ้านในยุคถัดมา	อาคารบ้านเรือนเกือบทั้งบริเวณใช้ไม้ผสมปูนในการก่อสร้างอาคาร โดยจะมีบ้านที่ก่อสร้างด้วยปูนอยู่บ้างประปราย
รูปแบบสถาปัตยกรรม	อาคารบ้านเรือนที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และเป็นเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองเก่าตั้งแต่ในอดีตคือเรือนไม้พื้นถิ่นสองชั้นซึ่งมีลักษณะองค์ประกอบต่างๆที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม	ส่วนใหญ่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมคืออาคารเรือนไม้สองชั้น ที่มีลักษณะลวดลายของช่องลมและเชิงชายที่มีความสวยงาม และยังพบเห็นอยู่เป็นจำนวนมากแถวบริเวณริมถนนรักษนรกิจ	ส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้พื้นถิ่นยกได้สูง และมีลักษณะของอาคารที่ตอบรับกับลักษณะภูมิอากาศคือมีการเปิดช่องหน้าต่างจำนวนน้อยและมีขนาดเล็ก ส่วนอาคารทางศาสนาจะเป็นลักษณะทาง สถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์ตอนต้น	เป็นลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างอาคารสมัยใหม่และอาคารเรือนไม้สองชั้น แต่ลักษณะของอาคารที่มีรูปแบบร่วมสมัยก็ไม่ได้เกิดความขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมเนื่องจากมีความสูงของอาคารเป็นตัวกำหนด	อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่ยังคงรูปแบบอาคารเรือนไม้พื้นถิ่น และมีสภาพที่ทรุดโทรม แต่ยังคงไว้ซึ่งความงดงามของลวดลายหน้าจั่วที่ยังมีให้เห็นอยู่หลายหลังคาเรือน	อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารที่เป็นเรือนพื้นบ้าน มีช่องเปิดน้อยเพื่อป้องกันฝนสาด และมีอาคารทางสถาปัตยกรรมร่วมสมัยปะปนอยู่ในพื้นที่ คืออาคารโกดังเก็บสินค้า และอาคารบ้านเรือนที่เพิ่งก่อสร้างขึ้นมาในระยะหลัง

ตารางที่ 6.2 แสดงสรุปรูปแบบกลุ่มอาคารบ้านเรือนในแต่ละกลุ่มย่อยภายในชุมชน

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มอาคารบ้านเรือนภายในชุมชน	คุณค่า	พื้นที่ที่ 1 : บ้านเหนือ	พื้นที่ที่ 2 : บ้านกลาง	พื้นที่ที่ 3 : บ้านล่าง	พื้นที่ที่ 4 : บ้านหัวเลน	พื้นที่ที่ 5 : บ้านทำนายร้อย
<p>กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางบก</p> 	<p>กลุ่มเรือนในลักษณะนี้เป็นกลุ่มเรือนไทยพื้นถิ่น ตกแต่งอาคารด้วยไม้ฉลุลายอย่างสวยงาม ปัจจุบันเหลือน้อยและหาชมได้ยาก</p>	<p>จากอดีตที่มีการค้าขายและการพัฒนาทางสัญจรทางบกในพื้นที่นี้ ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานและเริ่มขยายตัวของกลุ่มเรือนในลักษณะนี้มากมาย</p>	<p>จากสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่มีทางหลวงแผ่นดินพาดผ่านในบางส่วน จึงเกิดกลุ่มเรือนในลักษณะนี้ตั้งอยู่เพียงบางพื้นที่</p>	<p>จากสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่มีทางหลวงแผ่นดินพาดผ่าน จึงเกิดกลุ่มเรือนในลักษณะนี้ตั้งอยู่ทั่วไป</p>	<p>ถนนที่พาดผ่านชุมชนใน ทำให้เกิดกลุ่มเรือนในลักษณะนี้ตั้งอยู่ในบางพื้นที่ แต่มีข้อแตกต่างกันในเรื่องวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในชุมชน</p>	<p>จากสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่มีทางหลวงแผ่นดินพาดผ่านในบางส่วน จึงเกิดกลุ่มเรือนในลักษณะนี้ตั้งอยู่</p>
<p>กลุ่มเรือนในลักษณะเรียงแถวตามเส้นทางสัญจรทางน้ำ</p> 	<p>กลุ่มเรือนในลักษณะนี้เป็นเรือนพื้นบ้านทั่วไป อาคารชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง รูปแบบเรียบง่าย เป็นไปเพื่อประโยชน์ใช้สอยอย่างแท้จริง อีกทั้งยังมีความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติแวดล้อมในท้องถิ่น</p>	<p>จากสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่ไม่ติดกับลำคลองจึงไม่มีกลุ่มเรือนในลักษณะนี้อยู่ภายในพื้นที่</p>	<p>จากสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่ไม่ติดกับลำคลองจึงไม่มีกลุ่มเรือนในลักษณะนี้อยู่ภายในพื้นที่</p>	<p>จากสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่มีบางส่วนอยู่ติดลำคลองจึงมีกลุ่มเรือนในลักษณะนี้อยู่ภายในพื้นที่เป็นบางส่วน</p>	<p>จากสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่มีบางส่วนอยู่ติดลำคลองจึงมีกลุ่มเรือนในลักษณะนี้อยู่ภายในพื้นที่เป็นบางส่วน ผสมผสานกับชุมชนมุสลิมที่อยู่ข้างเคียง</p>	<p>จากสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่อยู่ติดลำคลองจึงมีกลุ่มเรือนในลักษณะนี้อยู่มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน</p>
<p>กลุ่มเรือนในลักษณะกระจาย</p> 	<p>กลุ่มเรือนในลักษณะนี้เป็นกลุ่มเรือนพื้นบ้านสมัยใหม่ทั่วไป รูปแบบเรียบง่าย ด้วยอาคารที่วางชิดติดกัน เกิดการใช้พื้นที่ว่างระหว่างอาคารร่วมกันในชุมชน</p>	<p>จากสภาพความแตกต่างทางวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ จึงไม่มีกลุ่มเรือนในลักษณะนี้อยู่ภายในพื้นที่</p>	<p>จากสภาพความแตกต่างทางวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ จึงไม่มีกลุ่มเรือนในลักษณะนี้อยู่ภายในพื้นที่</p>	<p>จากสภาพความแตกต่างทางวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ จึงไม่มีกลุ่มเรือนในลักษณะนี้อยู่ภายในพื้นที่</p>	<p>ในพื้นที่นี้เป็นที่ตั้งของชุมชนอิสลามมาตั้งแต่อดีต จึงเป็นที่มาของกลุ่มเรือนในลักษณะนี้จนถึงปัจจุบัน</p>	<p>จากสภาพความแตกต่างทางวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ จึงไม่มีกลุ่มเรือนในลักษณะนี้อยู่ภายในพื้นที่</p>

ตารางที่ 6.3 แสดงสรุปความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ในแต่ละกลุ่มย่อยภายในชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ภายในชุมชน	คุณค่า	พื้นที่ที่1 : บ้านเหนือ	พื้นที่ที่2 : บ้านกลาง	พื้นที่ที่3 : บ้านล่าง	พื้นที่ที่4 : บ้านหัวเลน	พื้นที่ที่5 : บ้านท่านายร้อย
กลุ่มวัยกับระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่	การออกเป็นแต่ละช่วงอายุ หรือกลุ่มวัย สามารถที่จะบ่งบอกถึงกิจกรรมที่เหมือน และแตกต่างของคนในแต่ละวัย อีกทั้งยังสามารถที่จะคาดเดาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมและการใช้พื้นที่ในอนาคตได้อีกทางหนึ่ง	กลุ่มวัยที่มีบทบาทกับกิจกรรมและพื้นที่อย่างมากคือ กลุ่มผู้ใหญ่ โดยมีบทบาทของการทำกิจกรรม และการใช้พื้นที่ในแบบดั้งเดิมที่เคยมีมาในอดีต ซึ่งส่วนใหญ่คือการประมง และการอุตสาหกรรมในครัวเรือน กิจกรรมส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นบริเวณบ้าน	กลุ่มวัยที่มีบทบาทกับกิจกรรมและการใช้พื้นที่อย่างมากคือ กลุ่มเด็ก โดยเฉพาะเด็กนักเรียนที่เข้ามาเรียนหนังสือและประกอบกิจกรรมต่างๆภายในบริเวณโรงเรียนในส่วนของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุจะมีกิจกรรมทางด้านแรงงานในพื้นที่	กลุ่มวัยที่มีบทบาทกับกิจกรรมและพื้นที่อย่างมากคือ กลุ่มผู้ใหญ่ มีรูปแบบของกิจกรรมและการใช้พื้นที่ที่ก้าวกระหว่างแบบเก่า และแบบใหม่	กลุ่มวัยที่มีบทบาทกับกิจกรรมและพื้นที่อย่างมากคือ กลุ่มผู้ใหญ่ซึ่งมีอาชีพเกี่ยวกับการประมงชายฝั่ง และกิจกรรมในพื้นที่ที่มีความสอดคล้องกับศาสนาที่นับถือในบ้านหัวเลน คือ ศาสนาอิสลาม	กลุ่มวัยที่มีบทบาทกับกิจกรรมและพื้นที่อย่างมากคือ กลุ่มผู้ใหญ่ โดยมีบทบาทของการทำกิจกรรม และการใช้พื้นที่ในแบบดั้งเดิมที่เคยมีมาในอดีต ซึ่งส่วนใหญ่คือการประมง โดยการใช้ชีวิตและกิจกรรมจะเกิดขึ้นในบริเวณบ้าน
ความถี่ในการทำกิจกรรม และการใช้พื้นที่	ความถี่ของการทำกิจกรรม และการใช้พื้นที่ทั้งจากคนในบริเวณนั้นๆเองและคนที่อยู่นอกพื้นที่ สามารถที่จะบ่งบอกถึงความสำคัญของพื้นที่ที่มีการใช้บ่อยและเกิดกิจกรรมที่แตกต่างกัน	พื้นที่ชุมชนมีลักษณะเป็นย่านพักอาศัยเป็นหลักและมีกิจกรรมทางการค้าปะปนอยู่ด้วยประกอบกับพื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่เปิด สามารถสัญจรเข้าออกได้โดยง่าย ความถี่ในการเกิดกิจกรรมและใช้พื้นที่อยู่ในระดับสูง	บริเวณบ้านกลางเป็นที่ตั้งของวัด 1 แห่ง และโรงเรียน 2 แห่งทำให้เกิดการใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมต่างๆทั้งวัน และมีปริมาณผู้เข้าใช้เป็นจำนวนมาก บริเวณบ้านกลางจึงมีความถี่ในการเกิดกิจกรรมและการใช้พื้นที่สูง	ถึงแม้ว่าพื้นที่ชุมชนดังกล่าวมีอาณาเขตอยู่ติดกับพื้นที่ที่มีความถี่ในการเกิดกิจกรรม และการใช้พื้นที่ที่อยู่ในระดับสูง แต่ด้วยลักษณะของพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นบ้านพักอาศัย ความถี่จึงอยู่ในระดับปานกลาง	ความถี่ในการทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมประเพณีและศาสนาคือตัวกำหนดหลัก	พื้นที่ที่มีการใช้ทั้งจากบุคคลภายนอกและบุคคลในพื้นที่ อีกทั้งยังมีโรงงานในพื้นที่ถึง 4 โรงงาน ความถี่ในการเกิดกิจกรรมและการใช้พื้นที่จึงอยู่ในระดับสูง
ช่วงเวลาในการทำกิจกรรม และการใช้พื้นที่	การศึกษาถึงช่วงเวลาในการทำกิจกรรม และการใช้พื้นที่ สามารถที่จะทราบได้ถึงวิถีชีวิตในแต่ละวัน และยังสามารถทราบถึงระยะเวลาในการทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ต่างๆในแต่ละชุมชน	ช่วงเวลาในการทำกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นตั้งแต่ช่วงเช้าไปถึงช่วงค่ำเป็นหลัก	ช่วงเวลาในการทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ภายในบริเวณบ้านกลางส่วนใหญ่จะเริ่มต้นตั้งแต่เช้าตรู่ตั้งแต่เวลาที่พระออกบิณฑบาต แต่กิจกรรมหลักๆอยู่ในช่วงเวลาราชการเป็นหลัก คือประมาณ 8.00 - 16.00 น.	พื้นที่ชุมชนบ้านล่างมีกิจกรรมที่หลากหลาย การใช้พื้นที่จึงไม่มีความแน่นอนขึ้นอยู่กับรูปแบบของกิจกรรมภายในพื้นที่	ช่วงเวลาในการทำกิจกรรม การใช้พื้นที่จะเริ่มตั้งแต่ช่วงเช้าเรื่อยไปจนถึงช่วงเย็น โดยจะมีลักษณะกิจกรรมทางการค้า และการประมงเป็นหลัก ส่วนกิจกรรมในช่วงค่ำจะเป็นลักษณะของการออกเรือไปทำการประมง	ช่วงเวลาในการทำกิจกรรม การใช้พื้นที่จะเริ่มตั้งแต่ช่วงเช้าเรื่อยไปจนถึงช่วงเย็น โดยจะมีลักษณะกิจกรรมทางการประมงเป็นหลัก ซึ่งจะมีกิจกรรมต่อเนื่องจากช่วงเช้าไปถึงช่วงค่ำ
ความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่	คุณค่าที่ได้จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่คือการที่หาที่สามารถทราบว่าพื้นที่ใดมีความกลมกลืนสอดคล้อง หรือมีความขัดแย้งไม่เป็นระบบ	<p>พื้นที่ทั้ง 2 ชุมชนย่อย เป็นพื้นที่ที่มีสภาพทางกายภาพที่คล้ายคลึงกัน ประกอบกับมีพื้นฐานทางอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ที่เหมือนกัน รูปแบบของความสัมพันธ์ ระหว่างคน กิจกรรมและการใช้พื้นที่จึงมีความใกล้เคียงกัน</p>		<p>พื้นที่ที่มีตั้งถิ่นฐานและรูปแบบการดำเนินชีวิตผสมผสานกับแบบเก่าและแบบสมัยใหม่ รสนิยมของคนจึงเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดกิจกรรม</p>	<p>บทบาทหลักคือชุมชนชาวไทยมุสลิม ดังนั้นกิจกรรมทางศาสนาจึงเป็นปัจจัยหลักที่เกิดพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางศาสนาที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น</p>	<p>เนื่องจากสภาพพื้นที่ซึ่งไม่มีบริเวณสำหรับทำกิจกรรมที่เป็นส่วนรวม กิจกรรมส่วนใหญ่จึงเกิดขึ้นบริเวณบ้านของชาวบ้านเอง</p>

ตารางที่ 6.4 แสดงสรุปแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ศักยภาพ ปัญหา ในแต่ละกลุ่มย่อยภายในชุมชน

คุณค่า	สรุป	พื้นที่ที่1 : บ้านเหนือ	พื้นที่ที่2 : บ้านกลาง	พื้นที่ที่3 : บ้านล่าง	พื้นที่ที่4 : บ้านหัวเลน	พื้นที่ที่5 : บ้านท่านายร้อย	
<p>การศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ศักยภาพ และปัญหาของชุมชน สามารถที่จะใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา และแก้ปัญหาต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนปัจจุบัน และปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับพื้นที่ชุมชนได้</p>	<p>แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง</p>	<p>ชุมชนมีแนวโน้มการขยายตัวค่อนข้างน้อย เนื่องจากมีความจำกัดทางด้านขอบเขตพื้นที่อยู่ในตัวเมืองประกอบกับความหนาแน่นของกลุ่มบ้านเรือนภายในบริเวณจึงมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่น้อย</p>	<p>เนื่องจากในบริเวณพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ทางสถาบันราชการ และอาคารทางศาสนา การอพยพย้ายของประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นการเช่าที่ของวัดอยู่อาศัย แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่จึงเป็นไปในลักษณะการพัฒนา หรือปลูกสร้างอาคารต่างๆภายในสถานที่ดังกล่าวเพิ่มขึ้นในอนาคต</p>	<p>บริเวณพื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่ที่มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสูงมากทั้งทางด้านกายภาพ และวิถีชีวิต ถึงแม้ว่าจะเป็นพื้นที่ที่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานมาพร้อมๆกับ บ้านเหนือ และบ้านกลาง แต่การที่มีถนนสายหลักถึงสองสายคือเป็นช่วงระหว่างทางแยกเข้าสู่ชุมชนส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงของประชากรมีแนวโน้มสูงขึ้น</p>	<p>บริเวณชุมชนมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่น้อยมากในปัจจุบัน เนื่องจากขีดจำกัดในการขยายตัวของพื้นที่ที่อยู่ติดกับคลองและนาข้าว ด้วยชุมชนบ้านเหนือและบ้านกลางที่มีลักษณะความหนาแน่นของบ้านเรือนอยู่แล้ว การขยายตัวในเชิงพื้นที่จึงไม่สามารถทำได้</p>	<p>บริเวณชุมชนมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากลักษณะของพื้นที่ที่อยู่ริมน้ำและนาข้าวด้วย ถนนภายในหมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นไปในทางด้านของรูปแบบอาคารบ้านเรือนที่เปลี่ยนแปลงให้ร่วมสมัยยิ่งขึ้น แต่วิถีชีวิตยังคงรูปแบบดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่</p>	
		<p>ศักยภาพ</p>	<p>บริเวณพื้นที่ชุมชนมีศักยภาพทางด้านเอกลักษณ์ความเป็นเมืองเก่าที่ยังคงสภาพสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ทั้งทางด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์เรือนพื้นที่ถิ่นและเรือนไม้สองชั้นของเจ้าขุนมูลนายสมัยก่อนหลงเหลือให้เห็นอยู่เป็นจำนวนมาก ถึงแม้ว่าจะมีสภาพที่ทรุดโทรมลงไปมากแล้ว ซึ่งเป็นลักษณะเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ประกอบกับมีวิถีชีวิตโดยรวมที่ยังคงรูปแบบชีวิตของชาวบ้านที่อยู่อย่างพอเพียง</p>	<p>บ้านกลางมีศักยภาพทางด้านเอกลักษณ์ที่ยังคงอยู่ของชุมชนเมืองเก่าเก่าที่มีมาตั้งแต่อดีต ในด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ที่ส่วนใหญ่จะพบเห็นได้จากอาคารทาง ศาสนสถานทั้งหลายเป็นจำนวนมาก สามารถที่จะมีการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์เกิดขึ้นกับชุมชนได้ ซึ่งอาจเป็นในลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การทำบุญโดยเชื่อมโยงกับสถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนาที่มีมากในตัวเมืองไชยาและเชื่อมต่อไปยังพุมเรียง</p>	<p>พื้นที่ดังกล่าวมีศักยภาพทางด้านทางเข้าถึงเนื่องจากอยู่ติดถนนสายหลักซึ่งเป็นทางหลวงแผ่นดิน และเป็นพื้นที่ที่ขนานด้วยถนนสองเส้น และมีสภาพพื้นที่ว่างที่สามารถพัฒนาเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจได้ และยังมีหลงเหลืออาคารบ้านเรือนและกิจกรรมวิถีชีวิตที่ยังสืบทอดมาจากอดีตได้</p>	<p>พื้นที่ดังกล่าวความภายในพื้นที่เป็นชาวไทยมุสลิมลักษณะทางสังคม ประกอบกิจกรรมทางศาสนาที่มีเอกลักษณ์จึงมีความแตกต่างไปจากคนในพื้นที่โดยรอบ และสามารถดำรงอยู่ได้ ทำให้มีความน่าสนใจในการศึกษาถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการอยู่ร่วมกันของคนในพื้นที่กับคนในพื้นที่โดยรอบที่รายล้อมด้วยชาวไทยพุทธ</p>	<p>พื้นที่ดังกล่าวมีศักยภาพทางด้านทางเข้าถึงเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้ทั้งทางน้ำ และทางถนน ทำให้บริเวณพื้นที่เป็นศูนย์กลางในการถ่ายเทสินค้าและส่งออกสามารถเป็นพื้นที่ที่พัฒนาในทางด้านเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตได้ในอนาคต</p>
			<p>อาคารบ้านเรือนที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนส่วนใหญ่มีอายุมาก และมีสภาพทรุดโทรม การซ่อมแซมต้องใช้ทุนสูง ในอนาคตอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาคารบ้านเรือนทำให้เสียเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมไป</p>	<p>จากการที่บริเวณย่านมีลักษณะเป็นย่านของสถาบันราชการซึ่งประกอบด้วยโรงเรียน สถานที่ราชการซึ่งส่วนใหญ่มีการปลูกสร้างอาคารที่มีได้คำนึงถึงความกลมกลืนกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน</p>	<p>รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตที่เข้าสู่ความเป็นชุมชนเมือง ทำให้เกิดความขัดแย้งกับเอกลักษณ์ในหลายๆด้านของชุมชน</p>	<p>จากลักษณะการขยายตัวของพื้นที่ของชุมชนที่ไม่สามารถขยายได้ ความแออัดในพื้นที่จึงเกิดขึ้น อีกทั้งเกิดสภาพปัญหาของถนนในพื้นที่ที่รถใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงได้เมื่อเกิดอัคคีภัยจึงยากต่อการช่วยเหลือ</p>	<p>ชุมชนมีสภาพปัญหาในทางด้านที่ถนนขอยตัดผ่านชุมชนบางช่วงมีสภาพที่คับแคบ ขาดแสงสว่างในเวลาค่ำคืน อีกทั้งเรือนริมน้ำมีลักษณะยกใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงได้เมื่อเกิดอุทกภัยน้ำขึ้นก็พัดพาขยะออกสู่ลำคลองเกิดความสกปรกได้</p>

ตารางที่ 6.5 แสดงสรุปเอกลักษณ์ในแต่ละกลุ่มย่อยภายในชุมชน

คุณค่า	สรุป	พื้นที่ที่1 : บ้านเหนือ	พื้นที่ที่2 : บ้านกลาง	พื้นที่ที่3 : บ้านล่าง	พื้นที่ที่4 : บ้านหัวเลน	พื้นที่ที่5 : บ้านท่านายร้อย
จากการศึกษาถึงเอกลักษณ์ทางด้านต่างๆ ในกลุ่มย่อยชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ทำให้ทราบได้ว่า ในแต่ละกลุ่มย่อยมีรูปแบบของเอกลักษณ์ที่มีทั้งความเหมือนและแตกต่างกันออกไป ดังนั้นการสรุปเอกลักษณ์ในแต่ละกลุ่มย่อยภายในชุมชน ทำให้ทราบว่าพื้นที่ไหนมีคุณค่ามากน้อย ควรค่าต่อการอนุรักษ์และพัฒนาต่อไป โดยแบ่งคุณค่าของพื้นที่เป็น 4 ระดับคือ คุณค่าสูงมาก, คุณค่ามาก, คุณค่าปานกลาง และคุณค่าน้อย	เอกลักษณ์ทางด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม	มีรูปแบบอาคารบ้านเรือน และลักษณะของกลุ่มอาคารที่เป็นเอกลักษณ์อยู่เป็นจำนวนมาก และยังคงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์	มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความวิจิตรงดงามและยังคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของตัวอาคารทางศาสนา และยังคงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์	มีรูปแบบอาคารบ้านเรือน เป็นไปในลักษณะที่ผสมผสานระหว่างอาคารเก่าและอาคารสมัยใหม่ที่เพิ่มมากขึ้นในชุมชน	รูปแบบอาคารและลักษณะของกลุ่มอาคารมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์อยู่มาก แต่ขาดการบำรุงรักษามีสภาพเสื่อมโทรมและชำรุดเป็นส่วนใหญ่ และมีความหนาแน่นของบ้านเรือนมาก	มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กับกิจกรรมและลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ริมคลอง และเป็นรูปแบบที่ตอบสนองต่อการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เป็นอย่างดี
	ความสัมพันธ์ระหว่างคนใช้พื้นที่	มีความสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืนและยังสามารถถ่ายทอดรูปแบบการดำเนินชีวิตในแบบดั้งเดิมให้ยังคงอยู่อย่างเหนียวแน่น ดังนั้นคุณค่าของพื้นที่จึงอยู่ในระดับที่สูงมากและปานกลาง	มีความสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืน และยังคงมีรูปแบบดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่แต่ปริมาณการใช้สอยในพื้นที่มีไม่มากนัก เนื่องจากมีบ้านเรือนอยู่น้อย ดังนั้นคุณค่าของพื้นที่จึงอยู่ในระดับที่สูงมากและปานกลาง	มีความสัมพันธ์กันน้อยลง เนื่องจากรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น แต่กิจกรรมทางวัฒนธรรมยังคงมีอยู่ ดังนั้นคุณค่าของพื้นที่จึงอยู่ในระดับที่น้อย	ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นชุมชนชาวไทยมุสลิมที่ ยังคงรูปแบบการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับศาสนา มีปริมาณการใช้สอยในพื้นที่ในระดับสูง แต่การเข้าถึงยังลำบาก ดังนั้นคุณค่าของพื้นที่จึงอยู่ในระดับที่สูง	ความสัมพันธ์ระหว่างคนกิจกรรม และการใช้พื้นที่ยังคงสามารถถ่ายทอดรูปแบบการดำเนินชีวิตในแบบดั้งเดิมคือชุมชนชาวประมงได้อย่างเหนียวแน่น ถึงแม้ว่าสภาพอาคารบ้านเรือนมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ดังนั้นคุณค่าของพื้นที่จึงอยู่ในระดับที่สูง

6.1.4 สรุปพื้นที่ที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์

จากการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ทั้งในด้าน การศึกษารูปแบบเอกลักษณ์ทางด้านสถาปัตยกรรม พื้นที่ในการประกอบกิจกรรมที่ยังคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ และการดำรงอยู่ของชุมชนที่มีสองวัฒนธรรมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข อีกทั้งกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนตั้งแต่ครั้งอดีตที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน และการวิเคราะห์ถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง และความต้องการของคนในชุมชน ทำให้สามารถสรุปถึงภาพรวมของพื้นที่ที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ได้ดังนี้

ตารางที่ 6.6 แสดงการสรุปพื้นที่ที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์

พื้นที่ที่มีคุณค่า	แนวทางการวิเคราะห์พื้นที่ที่มีคุณค่าในด้านต่างๆ
พื้นที่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม	พื้นที่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงเป็นลักษณะของพื้นที่ที่ปลูกสร้างอาคารดั้งเดิมโดยมีลักษณะเป็นเรือนไม้สองชั้นดั้งเดิมที่ปลูกขนานตามแนวถนน และเรือนพื้นถิ่นทางภาคใต้ซึ่งบางหลังอาจมีการต่อเติมแต่ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบและเอกลักษณ์ของเรือนพื้นที่ถิ่นดั้งเดิมไว้อยู่ รวมถึงอาคารทางศาสนสถานมาก่อนสร้างมาตั้งแต่ครั้งสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
พื้นที่ที่มีคุณค่าทางวิถีชีวิต	จากลักษณะทางภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการทำประมงชายฝั่ง การสืบทอดอาชีพนี้จึงมีมาแต่ดั้งเดิม ซึ่งยังคงดำรงไว้และเป็นอาชีพหลักของชาวพุมเรียง ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม อีกทั้งยังมีอาชีพการทอผ้าที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังคงสืบทอดและกลายเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนมาจนถึงปัจจุบัน
พื้นที่ที่มีคุณค่าทางกิจกรรม	คนในชุมชนมีสิ่งยึดเหนี่ยวที่สำคัญคือ วัด และมัสยิด ซึ่งภายในพื้นที่มีวัดถึง 5 แห่ง และมัสยิด 4 แห่งเมื่อถึงเทศกาลงานสำคัญๆก็จะมีการจัดงานรื่นเริงและการประกอบกิจกรรมทางศาสนา พื้นที่ภายในชุมชนจึงเกิดกิจกรรมที่หลากหลายซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นบริเวณศูนย์กลางของชุมชนย่อยต่างๆ คือวัด และมัสยิด

แผนที่ 6.3 แสดงพื้นที่ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์โดยการซ้อนทับพื้นที่ที่มีคุณค่าในระดับต่างๆ

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

1. บ้านเหนือ
2. บ้านกลาง
3. บ้านล่าง
4. บ้านหัวเลน
5. บ้านท่านายร้อย

- คุณค่าสูงมาก
- คุณค่าสูง
- คุณค่าปานกลาง
- คุณค่าน้อย

นางสาวจันทิรา เกื้อดั่ง

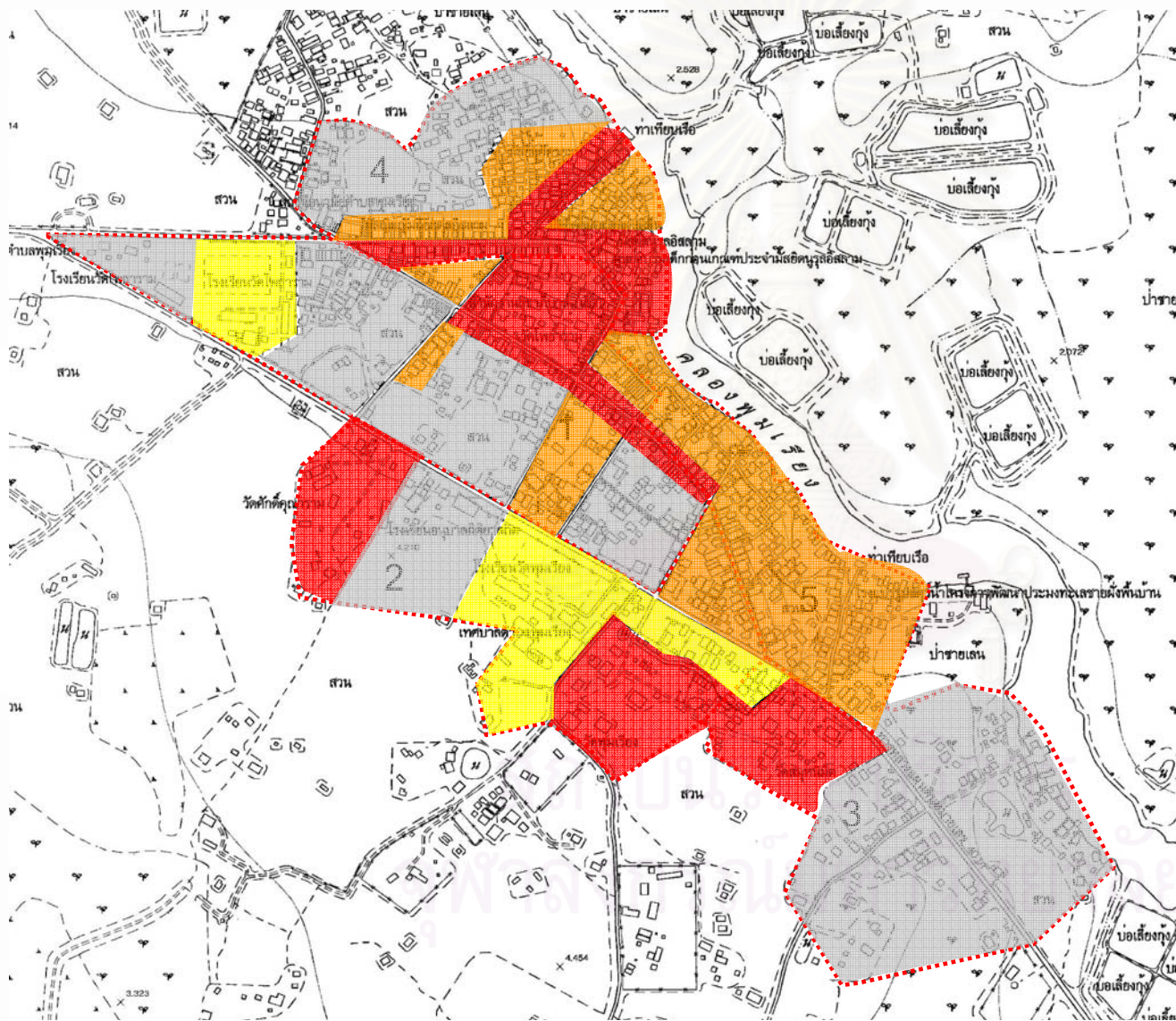
ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้จะเป็นการสรุปผลการศึกษา และนำเสนอเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง โดยมีประเด็นในการพิจารณาเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นคุณค่าเอกลักษณ์จากการศึกษา พัฒนาการ และสภาพปัจจุบันของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง การวิเคราะห์องค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ในระดับพื้นที่ชุมชนทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ-สังคม และสภาพปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการสูญเสียเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อนำมาสร้างเป็นแนวทางในการอนุรักษ์

7.1 สรุปคุณค่าเอกลักษณ์และพัฒนาการของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

จากการศึกษาถึงรูปแบบเอกลักษณ์และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงในบทที่ผ่านมา ทำให้ทราบถึงองค์ประกอบที่สำคัญต่าง ๆ ที่ช่วยเสริมให้เกิดบทบาทของย่านในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งหากดูจากพัฒนาการของชุมชน ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนใหญ่จะเป็นไปในลักษณะเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ และค่อยเป็นค่อยไปทำให้โครงสร้างหลักๆ ของชุมชนทั้งทางด้าน กายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ไม่ถูกกระทบกระเทือนมากนัก ทำให้ยังสามารถที่จะคงสภาพโครงสร้างของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ไว้ได้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ และสภาพโดยรวมที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ในปัจจุบันกลับไม่ถูกทำลายลงมากนัก เนื่องการที่ชุมชนลดบทบาททางด้านการค้าลงกลับสู่การดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย และถูกมองข้ามจากนายทุนที่ต้องการจะแสวงหาผลประโยชน์จากพื้นที่ ประกอบกับชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงมีค่านิยมที่จะดำเนินชีวิตในรูปแบบดั้งเดิมที่เคยมีมา และยังสามารถประยุกต์เอาความเจริญทางด้านต่างๆ ที่เข้ามาสู่ชุมชนมาใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เคยมีมา ทำให้ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงยังสามารถที่จะดำรงรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ได้เป็นอย่างดี

การที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง สามารถที่จะดำรงรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ได้เป็นอย่างดีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น เกิดจากความสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบของชุมชนระหว่าง คนกิจกรรมพื้นที่ภายในชุมชน มีความสัมพันธ์และตอบสนองกันเป็นอย่างดี ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่เกิดความเคยชินกับรูปแบบการดำเนินชีวิตในแบบที่เคยมีมาตั้งแต่อดีต และยังมีความต้องการที่จะดำเนินชีวิตในลักษณะดังกล่าวควบคู่ไปกับความเจริญทางด้านต่าง ๆ ที่เข้ามาสู่ในพื้นที่ต่อไป

ตารางที่ 7.1 สรุปคุณค่าเอกลักษณ์และพัฒนาการชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

พัฒนาการของชุมชน	คน	กิจกรรม	พื้นที่
สมัยศรีวิชัย	เป็นชาวบ้านที่มีเชื้อสายไทยดั้งเดิมที่อยู่อาศัยในพื้นที่มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานของประชากรยังไม่มากนัก แต่ยังคงความรุ่งเรืองในความเป็นเมืองท่าที่รับเอาศิลปวิทยาการมาจากพ่อค้าพาณิชย์ที่แวะพักเรือ	ทำประมงเป็นหลัก และเป็นจุดพักเรือของพ่อค้าพาณิชย์เศรษฐกิจในช่วงนี้ จึงเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก	สภาพของชุมชนกระจุกตัวอยู่บริเวณริมคลองพุมเรียง ลักษณะทางสถาปัตยกรรมตอบรับลักษณะทางภูมิประเทศและสภาพอากาศ
สมัยอยุธยา	เป็นชาวบ้านที่มีเชื้อสายไทยดั้งเดิมและมีชาวไทยมุสลิมอพยพมาจากไทรบุรี ปัตตานีมาตั้งถิ่นฐาน	ชาวบ้านยังคงมีการทำประมงเป็นหลัก มีอาชีพเสริมที่เริ่มมีบทบาทในพื้นที่คือการทำสวนผลไม้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชุมชนชาวไทยมุสลิม	ชุมชนเริ่มมีการขยายตัวเข้าไปด้านหลัง ล้าคลองบ้านเรือนมีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยวสองชั้นคล้ายเรือนแถว
สมัยธนบุรี	เป็นเมืองหลักของเมืองไชยาในสมัยนั้น มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น	การทำประมงยังเป็นอาชีพหลักยังคงมีการผสมผสานของสองวัฒนธรรม	การตั้งถิ่นฐานมีความหนาแน่นการก่อสร้างอาคารทางศาสนามีจำนวนมาก
รัตนโกสินทร์ตอนต้น (ร.1-3)	เกิดผลกระทบจากศึกสงคราม มีการเผาบ้านเรือนในพื้นที่ทำให้ต้องมีการฟื้นฟูชุมชนขึ้นมาใหม่ประชาชนจึงมีจำนวนน้อย	กิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในลักษณะของการฟื้นฟูสภาพอาคารบ้านเรือนและตัวชุมชน	บ้านเรือนตั้งกระจุกตัวอยู่ในชุมชนมีได้ขยายตัวออกนอกพื้นที่มากลักษณะทางสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่จะเป็นเรือนไม้สองชั้น
รัตนโกสินทร์ตอนปลาย (ร.4-7)	เนื่องจากปลอดภัยจากศึกสงคราม ประชากรจึงมีจำนวนเพิ่มขึ้นเล็กน้อย	อุตสาหกรรมในครัวเรือนเข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้นประชาชนส่วนใหญ่ในหนึ่งครัวเรือนประกอบอาชีพมากกว่าหนึ่งอาชีพ	การตั้งถิ่นฐานหนาแน่นขึ้นทั้งในตัวชุมชนและบริเวณริมคลองมีอาคารทางศาสนาเกิดขึ้นทดแทนที่ถูกเผาไป
สมัยปัจจุบัน	จำนวนประชากรเปลี่ยนแปลงไม่มากนักมีการผสมผสานทางด้านเชื้อชาติอย่างกลมกลืน ชาวบ้านรุ่นหลังได้รับการศึกษามากขึ้น	กิจกรรมในวัยเด็กและวัยทำงานส่วนใหญ่ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก แต่กิจกรรมในวัยกลางคนไปจนถึงวัยสูงอายุจะมีความแตกต่างกันอยู่บ้างขึ้นอยู่กับศาสนา	ชุมชนขยายตัวเชื่อมต่อกันจนเป็นผืนใหญ่ เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางถนน มีอาคารร่วมสมัยมากขึ้น แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังอาศัยอยู่ในบ้านเรือนแบบเดิมเป็นหลัก

ที่มา : จากการวิเคราะห์

ตารางที่ 7.1 สรุปคุณค่าเอกลักษณ์และพัฒนาการชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง (ต่อ)

เอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน	คน	กิจกรรม	พื้นที่
เอกลักษณ์และรูปแบบการตั้งถิ่นฐานโดยรวมของชุมชน	ภาพรวมของชาวบ้านภายในชุมชนในปัจจุบันเริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น แต่เอกภาพที่แท้จริงของชาวบ้านในชุมชนก็ยังคงเป็นชุมชนชาวประมง ทางด้านการอยู่ร่วมกันของสองวัฒนธรรมคือชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมยังคงมีการผสมผสานกันอย่าง เป็นปรกติสุข	กิจกรรมส่วนใหญ่ยังคงเหมือนเดิม ตั้งแต่ครั้งอดีตนอกจากนี้กิจกรรมประจำปีซึ่งถือได้ว่าเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนยังคงอยู่เป็นส่วนใหญ่ และปฏิบัติสืบทอดกันมาทุกปีไม่เคยขาด เช่น งานชักพระประเพณี งานทำบุญเดือนสิบ งานหะรีรายอพิตอริ เป็นต้น	รูปแบบของโครงสร้างการตั้งถิ่นฐานเกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยเฉพาะเส้นทางน้ำเป็นกรอบที่ทำให้เกิดรูปแบบเฉพาะของชุมชนขึ้นมา มีการใช้ข้อได้เปรียบในการตั้งถิ่นฐานโดยยึดภูมิประเทศที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพและลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชน
เอกลักษณ์และรูปแบบการตั้งถิ่นฐานกลุ่มย่อยภายในชุมชน (5 ชุมชน)	ในแต่ละกลุ่มย่อยของพื้นที่ชุมชนที่มีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมในบางพื้นที่ที่แตกต่างกัน แต่ลักษณะการดำเนินชีวิตไม่มีความแตกต่างกันเท่าใดนัก เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีพื้นฐานครอบครัวที่มาจากครอบครัวการประมง การดำเนินชีวิตยังคงอยู่ในพื้นฐานเดียวกัน	กิจกรรมการใช้พื้นที่ที่แตกต่างกันในชีวิตประจำวันนั้นขึ้นอยู่กับ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ การเข้าถึง ระยะเวลา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่อยู่นอกบ้านเท่านั้น เพราะกิจกรรมที่เกิดขึ้นบริเวณบ้านส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีอุปนิสัยและลักษณะในการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกัน	รูปแบบสถาปัตยกรรมและรูปแบบของกลุ่มอาคารบ้านเรือนที่มีในพื้นที่ มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองเมื่อครั้งในอดีตของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ที่สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของชุมชนเมืองสมัยโบราณ

ที่มา : จากการวิเคราะห์

ตารางที่ 7.1 สรุปคุณค่าเอกลักษณ์และพัฒนาการชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง (ต่อ)

แนวโน้มศักยภาพและปัญหา	คน	กิจกรรม	พื้นที่
แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง	ชาวบ้านในรุ่นหลังๆ ที่เติบโตมาในกระแสสังคมที่มีแนวโน้มที่จะมองข้ามเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน และมีแนวความคิดที่จะพัฒนาชุมชนให้เข้าใกล้กับความเป็นเมืองมากขึ้น ดังเช่นที่เกิดขึ้นกับหลายๆชุมชนในประเทศไทย	กิจกรรมในชีวิตประจำวันมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากอนาคตผู้ประกอบการอาชีพทางการประมงในชุมชนมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนเป็นเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง แต่กิจกรรมหลักๆหรือกิจกรรมประจำปีที่เกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรมยังคงมีแนวโน้มที่จะยังคงอยู่กับชุมชนอย่างเหนียวแน่น	ชุมชนมีแนวโน้มที่จะขยายตัวออกไปตามเส้นทางถนน ในส่วนของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมมีแนวโน้มที่จะมีความร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น แต่ชาวบ้านที่มีบ้านเรือนในสมัยก่อนมีการปรับปรุงอาคารบ้านเรือนของตนเองให้คงเอกลักษณ์เดิมอยู่
ศักยภาพของชุมชน	ชาวบ้านมีความตระหนักว่าพื้นที่ชุมชนมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ ทำให้เกิดความภูมิใจและรักถิ่นฐานบ้านเกิด วัฒนธรรมประเพณีที่มีมาแต่อดีตก็ยังคงมีผู้สืบทอดให้คงอยู่สืบไป	ในปัจจุบันมีกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในวัฒนธรรมประเพณี โบราณสถาน โบราณวัตถุและวิถีชีวิต และกิจกรรมที่ดำเนินอย่างกลมกลืนกับสภาพทางธรรมชาติ	พื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และมีลักษณะที่โดดเด่นทางด้านลักษณะทางด้านกายภาพ และมีพื้นที่ที่แสดงถึงความเป็นมาครั้งอดีตที่ยังหลงเหลือร่องรอยของค่ายคูประตูเมืองและโบราณสถานต่างๆ
สภาพปัญหาของชุมชน	ชาวบ้านในรุ่นหลังๆที่เติบโตมาในกระแสสังคมเมือง และมีอาชีพที่สร้างรายได้ดีดีคิดว่าอาชีพการประมง ซึ่งในระยะยาวชาวบ้านในกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะมองข้ามเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน และมีแนวความคิดที่จะพัฒนาชุมชนให้เข้าใกล้กับความเป็นเมืองมากขึ้น	สัตว์ทะเลในบริเวณพื้นที่มีจำนวนลดน้อยลง การประกอบอาชีพที่เป็นอาชีพหลักคืออาชีพประมงเริ่มลดน้อยลง วัฒนธรรมบางอย่างที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต เช่น พิธีการสวดมาลัยได้ลดน้อยลงไป เพราะไม่มีผู้สืบทอด	จากงบประมาณในการพัฒนาชุมชนที่มีจำกัด ทำให้การพัฒนาพื้นที่ส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่จะพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลักการฟื้นฟูโบราณสถาน ร่องรอยทางด้านประวัติศาสตร์ การปรับสภาพภูมิทัศน์ได้ถูกมองข้ามไป เช่นเดียวกับการส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่ถูกละเลย

ที่มา : จากการวิเคราะห์

7.2 ข้อเสนอแนะนโยบายและมาตรการในการอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง

7.2.1 การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์

จากการศึกษาที่พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ยังคงมีจิตสำนึกและค่านิยมที่จะยังคงรักษารูปแบบการดำเนินชีวิตในแบบชุมชนสองวัฒนธรรม และชุมชนเมืองเก่าที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการที่จะอนุรักษ์เอกลักษณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้มีส่วนร่วมของประชาชนในการที่จะอนุรักษ์ เพื่อที่จะรักษาค่านิยมที่จะยังคงรักษารูปแบบการดำเนินชีวิต ในแบบชุมชนที่มีเอกลักษณ์ทั้งทางด้านกายภาพและวัฒนธรรมให้สืบต่อไป

ในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม คูคลอง และชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่ จึงควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์เพิ่มเติม เช่น

1) พัฒนาและขยายเครือข่ายการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม คู คลอง และชุมชนพุมเรียง ให้ครอบคลุมสมาชิกจากกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทุกกลุ่ม และเพิ่มจำนวนสมาชิกในเครือข่ายให้มากขึ้น อาศัยการประชาสัมพันธ์และการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายและประชาชนในชุมชน

2) จัดโครงการอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญ และแนวทางการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติของชุมชน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่สมาชิกเครือข่ายและประชาชนในชุมชน

3) ปรับปรุงการเรียนการสอนในโรงเรียน ให้ทุกโรงเรียนในพื้นที่สอนนักเรียนของตนให้มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติของท้องถิ่น

ตัวอย่างโครงการในการเสนอแนะการอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

โครงการที่เสนอแนะในการอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรื่อนั้น เป็นโครงการที่ได้มีหน่วยงานราชการริเริ่ม และมีกองทุนสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการเป็นเบื้องต้นอยู่แล้ว แต่ยังคงอยู่ในขั้นดำเนินการและถ้าหากมีการปฏิบัติจริงก็จะเกิดผลดีกับชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เช่น

1) โครงการหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการอนุรักษ์และท่องเที่ยว ซึ่งเป็นโครงการในการอนุรักษ์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน แต่เดิมจะเป็นโครงการหมู่บ้านอุตสาหกรรม

ชนบทเพื่อการท่องเที่ยว ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมกับกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรมที่ริเริ่มแนวความคิดนี้มาตั้งแต่ปี 2542 การเสนอแนะในครั้งนี้จึงเพิ่มลักษณะของการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ เพื่อให้คงอยู่ไว้อย่างถาวร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อที่จะให้คนในชุมชนตระหนักและเห็นคุณค่าความสำคัญของเอกลักษณ์ ทั้งในด้านของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยังคงสืบทอดมาตั้งแต่อดีต และสร้างรายได้ให้กับชุมชนโดยตัวชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการเอง

แนวทางในการพัฒนา

- จัดการสัมมนาเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน
- ฝึกอบรมสัมมนาเรื่องการอนุรักษ์พัฒนาผ้าพุมเรียงและหัตถกรรมพื้นบ้าน รวมไปถึงสภาพแวดล้อมแหล่งผลิต
- จัดฝึกอบรมหลักสูตร “การทอผ้าด้วยกี่กระตุก” ให้กับผู้ที่สนใจ ซึ่งสามารถแยกได้ เช่น
 - ฝึกอบรมการทอผ้าฝ้าย
 - ฝึกอบรมย้อมไหมและฟอกไหม
 - ฝึกอบรมการทอผ้าไหม
 - ฝึกอบรมการทำผลิตภัณฑ์จากเส้นใยพืชใบลาน
- จัดกลุ่มองค์กรชุมชนเพื่อการบริหารศูนย์กลางชุมชน ให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ด้วยตัวชุมชนเอง

แผนการดำเนินงาน

- จัดตั้งศูนย์รวมของคนในชุมชน เพื่อการพบปะพูดคุย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างถาวร
- ให้คำปรึกษาในการจัดโครงสร้างการจัดตั้งกลุ่ม
- ประสานงานกับเทศบาลตำบลพุมเรียงในการบริหารกลุ่มให้มีความเข้มแข็ง โดยยึดตัวชุมชนเป็นหลัก
- นำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปเผยแพร่ในงานนิทรรศการต่างๆ

2) โครงการนำร่องเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม บริเวณชุมชนพุมเรียงและบริเวณโดยรอบ

โครงการนำร่องเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม บริเวณชุมชนพุมเรียงและบริเวณโดยรอบ เป็นความรับผิดชอบของจังหวัดสุราษฎร์ธานี และองค์การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ คือเทศบาลตำบลพุมเรียง มีหน่วยงานสนับสนุนโครงการ ได้แก่ ส่วนราชการ องค์กรเอกชน และประชาชนในพื้นที่

เป้าหมายและแผนดำเนินงาน

- สร้างเครือข่ายความร่วมมือในการดูแลรักษา และเฝ้าระวังพื้นที่ หรือโบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง
- กำหนดแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนา
- จัดทำกฎระเบียบท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่คลอง ริมฝั่งคลองที่เป็นป่าโกงกาง และพื้นที่สวนโดยรอบชุมชน
- พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- สำรวจข้อมูลระบบนิเวศธรรมชาติ
- จัดทำมาตรฐานและตัวชี้วัดการดำเนินงานตามโครงการโดยชุมชนเป็นคนกำหนดขึ้น และต้องเป็นการลงมติของเสียงส่วนใหญ่

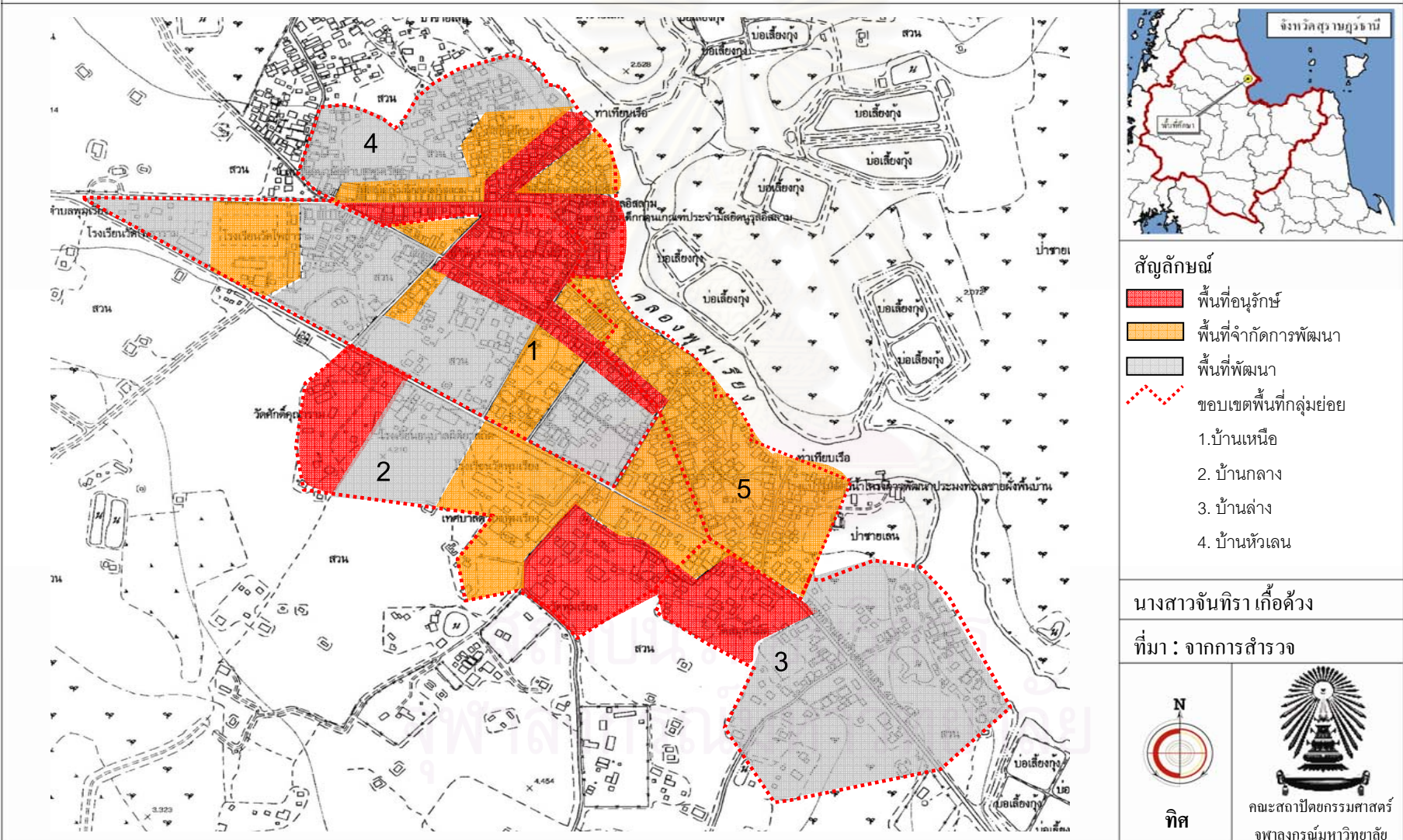
เพื่อให้เป้าหมายบรรลุผลสำเร็จโครงการนำร่องเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม บริเวณชุมชนพุมเรียงและบริเวณโดยรอบ จะต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนภายในพื้นที่เป็นสำคัญ

7.2.2 รูปแบบการใช้ที่ดินที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน

เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์และคุณค่ารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงจึงจำเป็นที่ต้องมีการควบคุมสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเมือง อันเป็นผลมาจากการพัฒนาทั้งทางภาครัฐและเอกชน มาตรการเบื้องต้น ได้แก่การกำหนดพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาเพื่อเป็นกรอบสำหรับการควบคุมทางด้าน ผังเมือง สถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรมโดยการพิจารณาการจำแนกพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาชุมชน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 7.1 แสดงการจำแนกพื้นที่ตามความเข้มของการอนุรักษ์และพัฒนา

จากแผนที่ 6.1 แสดงการกำหนดพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง โดยได้จำแนกพื้นที่ออกเป็น 3 บริเวณ ซึ่งมีความเข้มของการอนุรักษ์และพัฒนาเรียงลำดับกันซึ่งได้จากการประเมินศักยภาพแต่ละพื้นที่ย่อย โดยการซ้อนทับพื้นที่ที่มีคุณค่าในระดับต่างๆดังนี้

1) พื้นที่อนุรักษ์ ได้แก่พื้นที่บริเวณวัดและโบราณสถาน และพื้นที่ต่อเนื่องเป็นส่วนใหญ่ ทั้งพื้นที่ภายในตัวชุมชนที่มีอาคารบ้านเรือนเก่าแก่ ซึ่งเป็นบริเวณที่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชุมชนได้เป็นอย่างดี

2) พื้นที่จำกัดการพัฒนา ได้แก่พื้นที่บริเวณส่วนต่อเนื่องจากพื้นที่อนุรักษ์ในข้อแรก โดยเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่แรกโดยตรง ดังนั้นจึงควรมีการจำกัดการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่อนุรักษ์ทั้งในทางตรงและทางอ้อม

3) พื้นที่พัฒนา ได้แก่พื้นที่บริเวณส่วนต่อเนื่องจากพื้นที่จำกัดการพัฒนา และอยู่ห่างจากพื้นที่ที่ต้องการรักษามุมมองที่มีเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่กำหนดให้รองรับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต โดยมีการกำหนดมาตรการควบคุมทางด้านการใช้ที่ดินที่เหมาะสมเพื่อความเรียบร้อย และน่าอยู่ของชุมชน

พื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ในปัจจุบันภายใต้การปกครองของเทศบาลตำบลพุมเรียง ซึ่งในปัจจุบันภายในพื้นที่ และบริเวณใกล้เคียงได้มีการควบคุมทางด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินที่กรมโยธาธิการและผังเมือง ได้กำหนดไว้

ดังนั้นการที่อนุรักษ์เอกลักษณ์ของชุมชน ไม่ว่าจะในรูปแบบการตั้งถิ่นฐานสภาพแวดล้อมโครงสร้างทางกายภาพของชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงกับเอกลักษณ์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการควบคุมการขยายตัวของชุมชนให้เป็นอย่างดีมีระบบ จึงควรมีการควบคุมทางด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ได้มีการกำหนดมาให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์ดังนี้

1) **พื้นที่อนุรักษ์** ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย และที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชย์กรรมที่มีกิจกรรมการค้าประเภทการค้าปลีก และบริการที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและสถาบันทางศาสนา โดยกำหนดให้การใช้ที่ดินรูปแบบต่างๆ อยู่ในบริเวณดังต่อไปนี้

1. การใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย อยู่ในบริเวณทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 หรือถนนรัชชินทร์กิจ นอกจากนี้ยังอยู่บริเวณริมคลองพุมเรียง

2. การใช้ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา ซึ่งอยู่ในบริเวณที่มีพื้นที่วัดที่มีอยู่เดิมโดยสถาบันศาสนามีศาสนสถานจำนวน 8 แห่ง เป็นศาสนสถานในศาสนาพุทธจำนวน 4 แห่ง และศาสนาอิสลามจำนวน 4 แห่ง

3. ที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชย์กรรม อยู่ในบริเวณตอนกลางของชุมชน บริเวณสองฝั่งถนนทางเข้าหมู่บ้านอิสลาม ตั้งแต่ตลาดสดเทศบาลตำบลพุมเรียงไปจนถึงทางแยกเข้าหมู่บ้านประมง

4. การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม จะอยู่บริเวณรอบนอกของชุมชน โดยพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ มะพร้าว และสวนผลไม้

5. การใช้ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยวและประมง เป็นพื้นที่ที่อยู่ทางทิศตะวันออกของชุมชน คือบริเวณคลองพุมเรียง เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำประมง และการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง ได้แก่ การเลี้ยงกุ้ง และการเลี้ยงหอย ส่วนพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว คือ บริเวณแหลมชุย และแหลมโพธิ์ เป็นต้น

2) พื้นที่จำกัดการพัฒนา ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย พาณิชยกรรมประเภทการค้าปลีกและบริการที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม สถาบันทางศาสนา และสถาบันการศึกษา และสถาบันราชการ โดยกำหนดให้การใช้ที่ดินรูปแบบต่างๆอยู่ในบริเวณดังต่อไปนี้

1. การใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชยกรรม ส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณตอนกลางของชุมชน บริเวณสองฝั่งถนนทางเข้าหมู่บ้านอิสลาม ตั้งแต่ตลาดสดเทศบาลตำบลพุมเรียงไปจนถึงทางแยกเข้าหมู่บ้านประมง การใช้ที่ดินประเภทนี้จะมีการใช้ที่ดินควบคู่ไปกับการใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยด้วย

2. การใช้ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา อยู่บริเวณที่เป็นโรงเรียนที่มีอยู่เดิมในพื้นที่ โดยสถาบันการศึกษาในตำบลพุมเรียง มีทั้งหมด 5 แห่ง เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา

3. การใช้ที่ดินประเภทสถาบันราชการ ซึ่งอยู่ในตัวชุมชนริมถนนรัชชบุรี

4. สถาบันทางศาสนา ให้อยู่บริเวณพื้นที่ต่อเนื่องกับสถาบันทางศาสนาที่อยู่พื้นที่อนุรักษ์

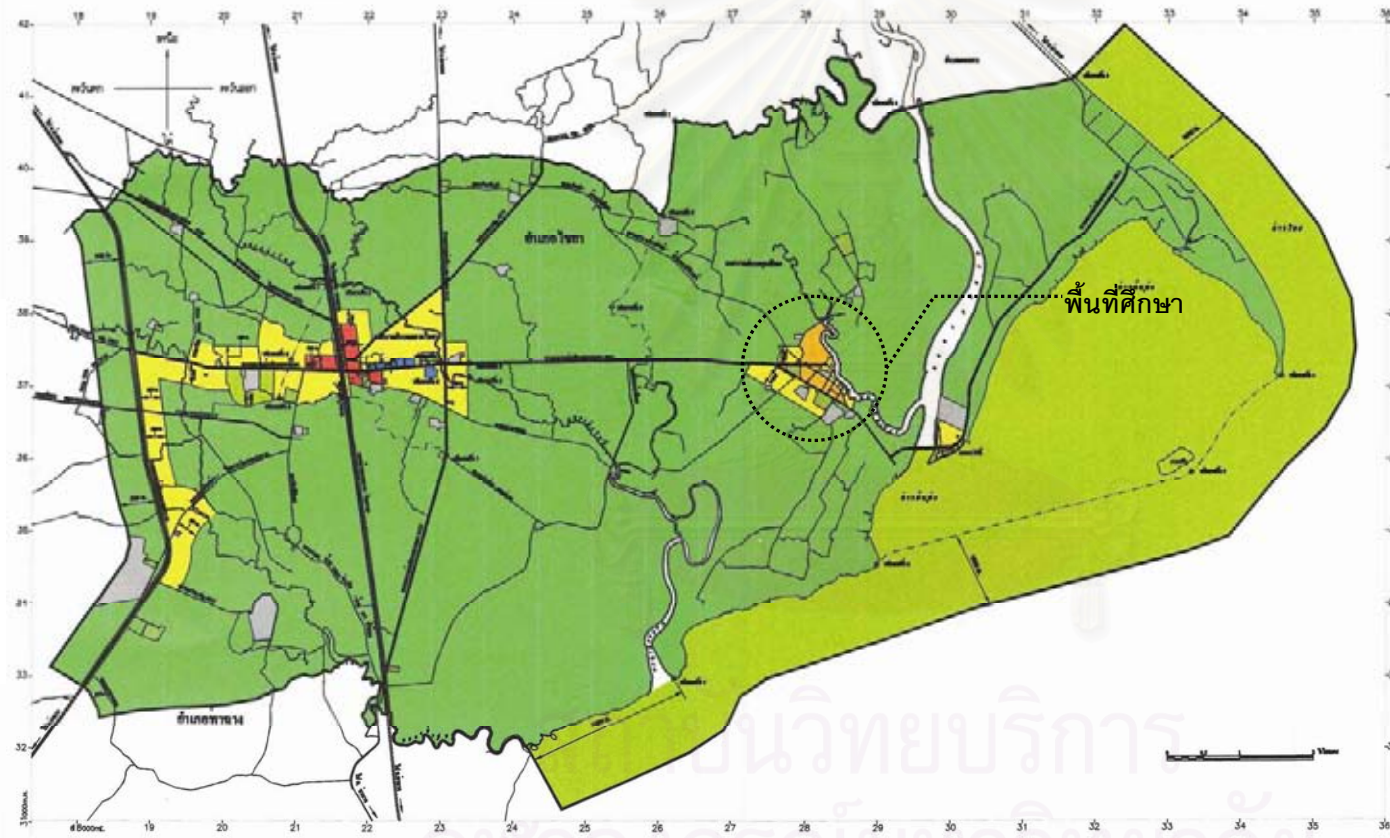
5. การใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรม บริเวณอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ของชุมชนพุมเรียงจะเป็นไปในลักษณะของโรงงานแปรรูปอาหารทะเล ซึ่งมีทั้งหมด 4 แห่ง โดยตั้งอยู่บริเวณริมคลองพุมเรียงและบริเวณรอบอ่าวบ้านดอนตอนบน

3) พื้นที่พัฒนา ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย สถาบันราชการ โดยกำหนดให้การใช้ที่ดินรูปแบบต่างๆ อยู่ในบริเวณดังต่อไปนี้

1. ที่อยู่อาศัย กำหนดให้อยู่บริเวณพื้นที่ริมถนนสาย ไซยา-พลับพลา

2. สถาบันราชการ อยู่บริเวณพื้นที่ริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4223 (สายบ้านพุมเรียง - ตะกรบ) ซึ่งเป็นที่ตั้งเทศบาลใหม่ โดยอยู่ภายนอกพื้นที่ออกไป

แผนที่ 7.2 แสดงผังเมืองรวมของอำเภอไชยา

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

ที่ดินประเภท

- ที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย
- ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง
- พาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก
- ชนบทและเกษตรกรรม
- ที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- สถาบันการศึกษา
- สถาบันศาสนา
- สถาบันราชการ การสาธารณูปโภคสาธารณูปการ

นางสาวจันทิภา เกื้อดวง

ที่มา : ผังเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานี

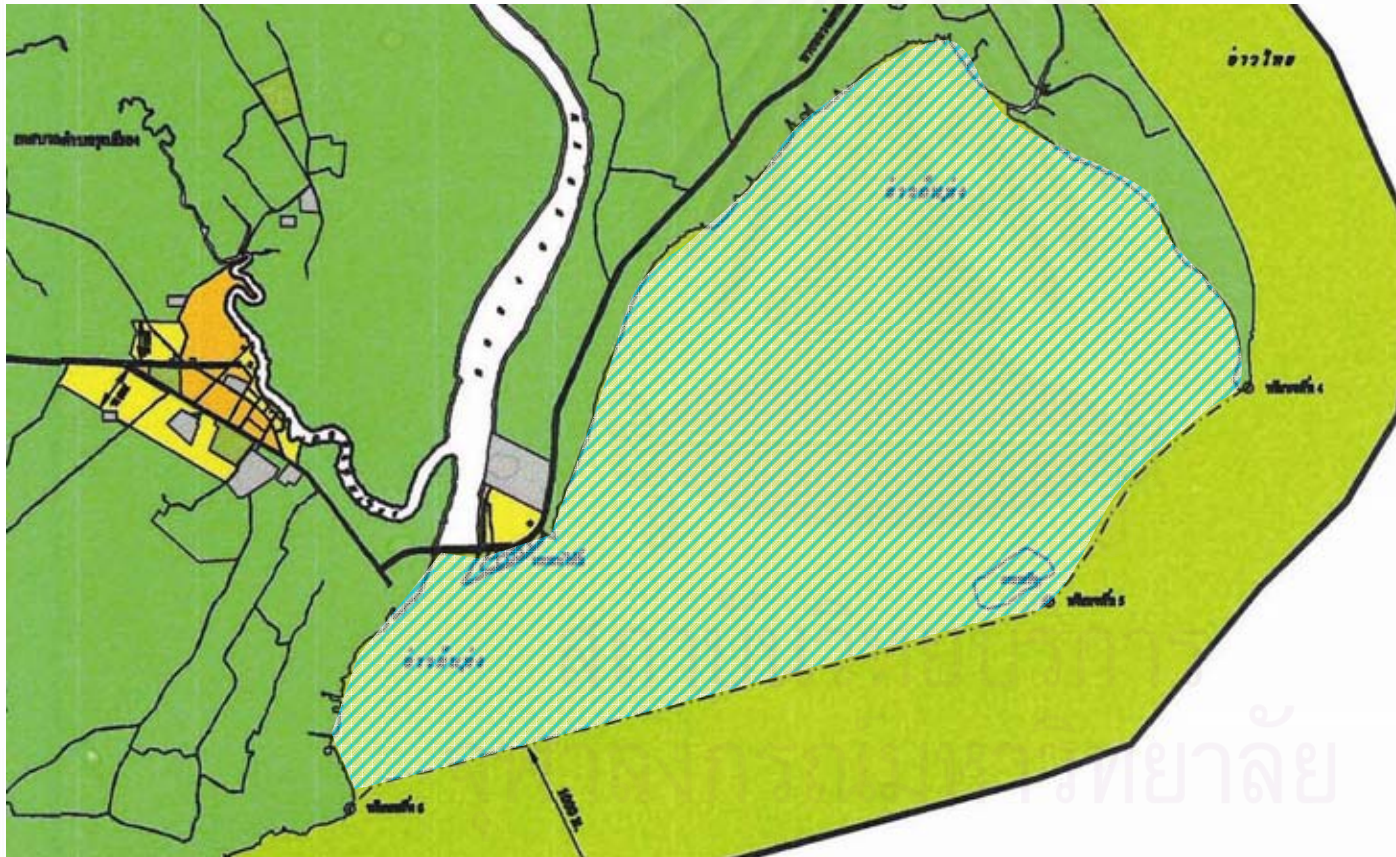

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 7.3 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษาที่เสนอแนะเพิ่มเติม

**การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี**

สัญลักษณ์

- ที่ดินประเภท**
- ที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย
 - พื้นที่อนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง
 - สถาบันการศึกษา
 - อนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม
 - ที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
 - ที่โล่งเพื่อการท่องเที่ยวและการประมง
 - สถาบันศาสนา
 - สถาบันราชการ การสาธารณูปโภค
สาธารณูปการ

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง

ที่มา : ผังเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7.2.3 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ภายในชุมชน เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่สามารถสร้างจุดเด่นให้กับชุมชน ซึ่งถ้าไม่มีการเสนอแนะการควบคุมและพัฒนาทางด้านสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับชุมชนแล้ว ในอนาคตรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าเหล่านี้อาจหมดไปจากชุมชน ในระยะยาวจึงได้มีการจัดทำ “ผังเฉพาะ” ภายในบริเวณพื้นที่ชุมชนซึ่งในการศึกษาคั้งนี้จึงได้ทำการเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงอาคาร (Design Guidelines) ไว้สำหรับการอนุรักษ์อาคารที่จะฟื้นฟูและอาคารที่จะสร้างใหม่ภายในบริเวณชุมชนต่อไป

โดยการอนุรักษ์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของชุมชน ได้แบ่งรูปแบบอาคารบ้านเรือนออกเป็น 2 กลุ่มดังนี้

1) อาคารที่จะฟื้นฟูและอาคารที่จะสร้างใหม่ในรูปแบบดั้งเดิม กำหนดให้อยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ โดยมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบ

1. เรือนไม้สองชั้น
2. เรือนพื้นดิน

2) อาคารที่จะฟื้นฟู และอาคารที่จะสร้างใหม่ให้กลมกลืนกับรูปแบบดั้งเดิมกำหนดให้อยู่ในพื้นที่จำกัดการพัฒนา โดยมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบ

1. อาคารบริการทรงไทยประยุกต์

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารที่จะฟื้นฟู และอาคารที่จะสร้างใหม่ในรูปแบบดั้งเดิมและอาคารที่จะฟื้นฟู และอาคารที่จะสร้างใหม่ให้กลมกลืนกับรูปแบบดั้งเดิม ถือได้ว่าเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สำคัญ และเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ จึงได้ทำการเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงอาคาร (Design Guidelines) ไว้สำหรับการอนุรักษ์อาคารที่จะฟื้นฟู และอาคารที่จะสร้างใหม่ภายในบริเวณชุมชน เนื่องจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชุมชนมีความเป็นเอกลักษณ์ จึงมุ่งเน้นรูปแบบจากศักยภาพที่มีอยู่ในพื้นที่ ในเขตพื้นที่อนุรักษ์รูปแบบการตั้งถิ่นฐานในตัวชุมชนเมืองเก่า ซึ่งมีลักษณะเป็นเรือนไม้พักอาศัยสองชั้น และเรือนพื้นดิน แนวทางการอนุรักษ์จะพิจารณาถึงความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยโดยรวมของชุมชน ตามลักษณะทางสถาปัตยกรรมต่อไปนี้

- รูปด้านหน้า
- ประตูหน้าต่าง
- กั้นสาด
- รูปทรงหลังคา
- วัสดุและสี

1.1 เรือนไม้สองชั้น มีลักษณะเป็นเรือนไม้สองชั้นที่อยู่ในเขตเมืองดั้งเดิมที่มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มีลักษณะเป็นเรือนสองชั้น โครงสร้างเป็นไม้ทั้งหลังหรือเป็นส่วนใหญ่ มีสัดส่วนของรูปทรงสถาปัตยกรรมที่เป็นไปตามรูปแบบเรือนไทยเดิม รูปทรงหลังคามีลักษณะเป็นจั่วที่มีปั้นลมประดับด้านหน้าจั่ว ด้านหน้ามีประตูเป็นบานพับตลอดหน้ากว้างของตัวบ้าน ซึ่งเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมของชาวบ้าน และเป็นเอกลักษณ์ของการตั้งถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ดังนั้นจึงเสนอแนะให้มีการควบคุมดังนี้

กำหนดแนวทางเสนอแนะอาคารเรือนไม้สองชั้นที่จะฟื้นฟู และที่จะสร้างใหม่ในรูปแบบดั้งเดิม

- ความสูงอาคาร เรือนไม้สองชั้น
- ฝาเรือน ควรเป็นฝาเรือนที่ทำจากวัสดุจากไม้ และตีซ้อนเกล็ดกันในลักษณะแนวนอน เพื่อป้องกันการรั่วซึมของน้ำฝน
- ประตู , หน้าต่างหรือช่องลม มีลักษณะเป็นประตูบานพับเพี้ยมลูกฟัก ลวดลายตามแบบดั้งเดิมหรือดัดแปลง วัสดุทำจากไม้หรือวัสดุเทียบเคียงมีช่องระบายอากาศ หน้าต่าง เป็นบานเปิดออกหรือเป็นบานกระทุ้งเพื่อป้องกันฝน ทำจากไม้หรือวัสดุเทียบเคียงเช่นกัน มีช่องลมเหนือบนประตูเป็นลวดลายประดับ
- หลังคา ควรมีรูปทรงเป็นจั่วที่มีปั้นลมประดับด้านหน้าจั่ว กระเบื้องมุงหลังคาควรเป็นกระเบื้องว่าว (สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน) กระเบื้องลูกฟูกลอนเล็ก หรือกระเบื้องคอนกรีตที่อยู่ในโทนสีธรรมชาติ เช่น สีขาว สีเทา-เทา มีน้ำตาล สีน้ำตาลแดงหรือสีอิฐ
- วัสดุและสีควรลักษณะใกล้เคียงกับวัสดุหรือสีของไม้ เช่น ฝาไม้สำเร็จรูปสังเคราะห์ที่เน้นสีสันทนของเปลือกไม้ตามธรรมชาติ

ภาพที่ 7.1 แสดงอาคารเรือนไม้สองชั้น

1.2 เรือนพื้นดิน เป็นเรือนเดี่ยวที่ปลูกกันเป็นส่วนมากในชุมชนและมีเอกลักษณ์ของเรือนไทยภาคใต้ปะปนอยู่ ดังนั้นจึงควรพยายามเก็บรักษาอาคารที่มีรูปแบบดั้งเดิมไว้ และปรับปรุงซ่อมให้อยู่ในสภาพดีเหมาะสมแก่การอยู่อาศัย อาคารที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่ควรมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ความสูง และโทนสีใกล้เคียงกับอาคารเดิมที่มีคุณค่า ซึ่งอาคารที่จะสร้างใหม่หรือต่อเติม ควรควบคุมรูปแบบและรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมดังนี้

กำหนดแนวทางเสนอแนะอาคารเรือนแถวที่จะฟื้นฟู และอาคารที่จะสร้างใหม่ในรูปแบบดั้งเดิม

- หลังคา รูปทรงหลังคาควรเป็นแบบปั้นหยา หรือทรงจั่ว มีความลาดเอียง 30-45 องศา และหลังคาควรมุงด้วยเป็นกระเบื้องว่าว (สีเหลี่ยมขนมเปียกปูน) กระเบื้องลูกฟูกลอนเล็ก หรือกระเบื้องคอนกรีตที่อยู่ในโทนสีธรรมชาติ เช่น สีขาว สีขาว-เทา สีน้ำตาล สีน้ำตาลแดงหรือสีอิฐ

- ฝาเรือน ควรใช้ฝาที่ทำด้วยวัสดุฝาไม้ตีซ้อนเกล็ด หรือวัสดุเทียบเคียง เช่น ฝาไม้สำเร็จรูปสังเคราะห์ ที่เน้นสีสังเคราะห์ของเปลือกไม้ตามธรรมชาติ

- ความสูง อาคารยกใต้ถุน

- ประตู หน้าต่าง หรือช่องลม ประตูควรใช้ประตูบานเปิดออกด้านนอก หน้าต่างหรือช่องลม ควรเป็นแบบไม้ปิดที่ขนาดช่องเล็ก ระบายลมได้แต่กันฝน เช่น ทำด้วยไม้ตีสลับกันเป็นลวดลายตาข่าย หรือ เป็นบานเปิดคู่ลูกฟักไม้ไม่ควรใช้กระจกหรือบานเกล็ดด้านนอกอาคาร

- สี ควรใช้สีที่เป็นโทนธรรมชาติ ไม่เป็นสีที่สะท้อนแสง หรือสีที่โดดเด่นจากสีของสภาพแวดล้อม

ภาพที่ 7.2 แสดงอาคารเรือนพื้นดิน

2.1 อาคารบริการทรงไทยประยุกต์ อาคารบริการต่าง ๆ ภายในชุมชนส่วนใหญ่ เช่น สถานที่ราชการ โรงเรียน ได้มีการปลูกสร้างโดยไม่ได้คำนึงถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในแบบไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งโดยมากอาคารเหล่านี้จะมีลักษณะที่ค่อนข้างใหญ่ และเป็นที่สังเกตได้โดยง่าย ดังนั้นจึงควรมีการควบคุมอาคารในลักษณะนี้ไม่ให้เกิดความขัดแย้งกับรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

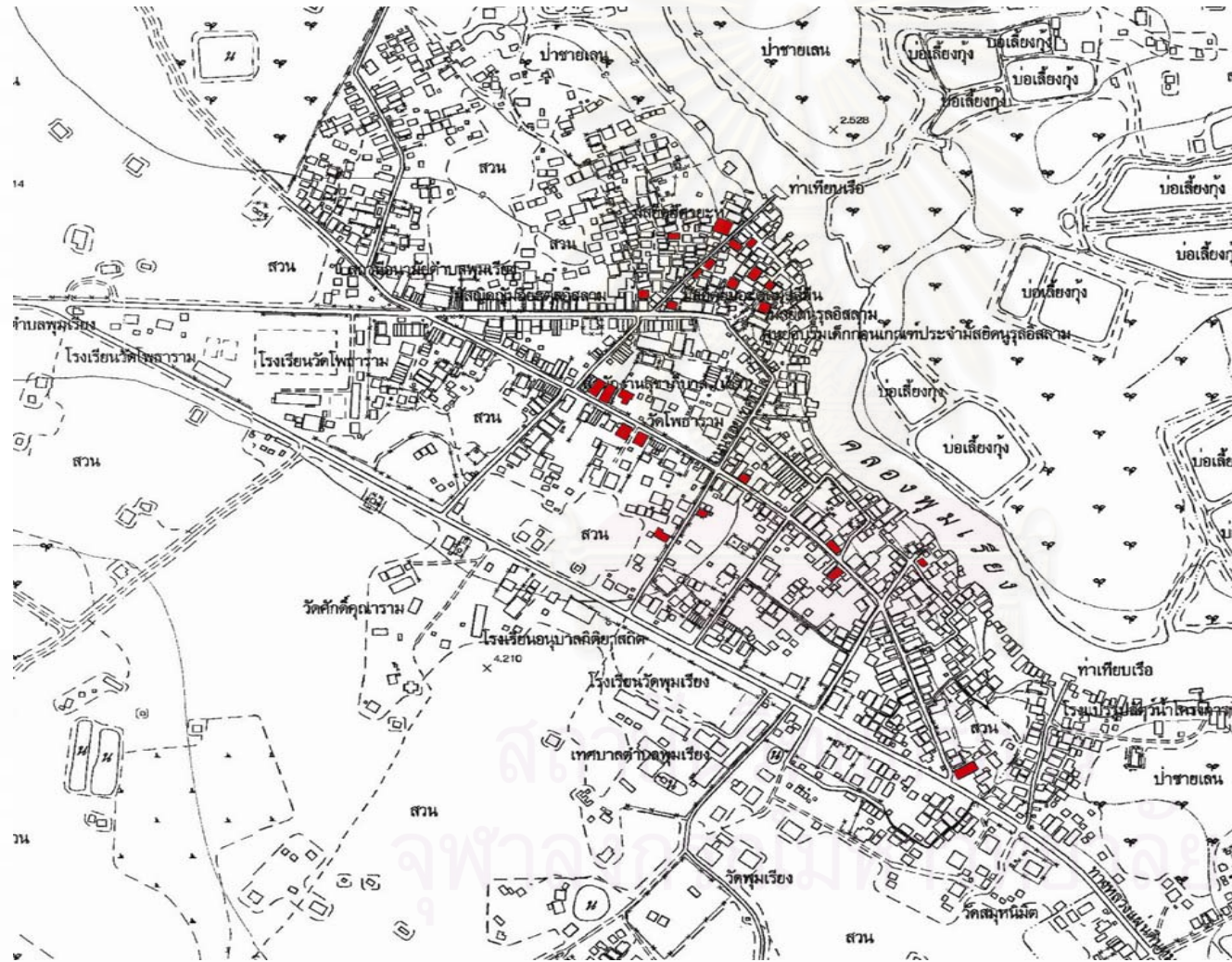
กำหนดทางเสนอแนะอาคารบริการทรงไทยประยุกต์ที่จะฟื้นฟู และที่จะสร้างใหม่ให้กลมกลืนกับรูปแบบดั้งเดิม

- ความสูงอาคาร ควรมีความสูงไม่เกิน 2 ชั้น
- ฝาเรือน วัสดุส่วนใหญ่ควรเป็นไม้ หรือวัสดุเทียบเคียง ติดตั้งด้านนอกฝาก่ออิฐฉาบปูน
- รูปทรงหลังคา ควรเป็นจั่วทรงไทยมีความลาดเอียง 30 – 45 องศา
- ประตู หน้าต่าง ประตูควรเป็นบานเปิดคู่ลูกฟักไม้ หน้าต่างควรเป็นหน้าต่างบานเปิดไม้ หรือวัสดุเทียบเคียง มีขนาดและสัดส่วนใกล้เคียงกับเรือนทรงไทย
- วัสดุ สี ผนังของคอนกรีตกับไม้ควรเป็นสีเดียวกัน ทั้งชั้นล่างและบน

ภาพที่ 7.3 แสดงอาคารบริการที่ต้องการการฟื้นฟู

แผนที่ 7.4 แสดงอาคารในเขตอนุรักษ์ที่ควรได้รับการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพอาคาร

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

เรือนที่ควรได้รับการปรับปรุง

นางสาวจันทิรา เกื้อด้วง

ที่มา : จากการสำรวจ

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7.2.4 แนวทางการพัฒนาพื้นที่โล่ง ที่ว่าง และทางสัญจร

ในการเสนอแนะแนวทางการพัฒนาทางด้านภูมิสถาปัตยกรรมภายในชุมชน มีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาทางด้านพื้นที่ว่าง และเส้นทางสัญจรไปในคราวเดียวกัน ซึ่งจะทำให้แนวทางการพัฒนาเป็นไปอย่างเป็นระบบ โดยการพัฒนาที่ว่าง และทางสัญจรเพื่อที่จะตอบสนองความต้องการของชาวบ้านในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ และตอบสนองกันแนวโน้มการขยายตัวของชุมชนให้เป็นไปตามรูปแบบการใช้ที่ดินที่ได้เสนอแนะไปแล้วในข้างต้น นอกจากนี้ การที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงมีศักยภาพที่สามารถจะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การพัฒนาพื้นที่ว่างและเส้นทางสัญจร ถ้าต้องเป็นการพัฒนาที่สามารถส่งเสริมทางด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวไปในคราวเดียวกัน และการพัฒนาจะพัฒนาไปตามเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วย

1) **ที่โล่ง ที่ว่าง** ปัจจุบันพื้นที่โล่ง ที่ว่างของชุมชนได้มีการใช้ประโยชน์ในหลายๆ รูปแบบ เช่น ลานเอนกประสงค์ ที่จอดรถ ลานวัด สนามเด็กเล่น สนามกีฬาภายในสถานศึกษา และบางแห่งก็ถูกทิ้งว่างไว้ พื้นที่ส่วนใหญ่ยังขาดความสวยงามและร่มรื่น และบางแห่งก็อยู่ในสภาพทรุดโทรม จึงควรปรับปรุงพื้นที่โล่ง ที่ว่างเหล่านี้ให้สวยงาม ร่มรื่น และสามารถที่จะใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยเน้นการจัดสภาพภูมิทัศน์ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่ โดยรูปแบบการปรับปรุงที่โล่ง ที่ว่างสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทดังนี้

(1) ที่โล่ง ที่ว่างควรได้รับการปรับปรุง คือพื้นที่ที่มีอยู่แล้ว หรือเคยพัฒนามาแล้ว แต่ถูกละเลย และไม่ได้รับการปรับปรุงให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ได้แก่

- ลานวัดพุมเรียง
- สนามเด็กเล่น บริเวณโรงเรียนวัดโพธาราม
- สนามกีฬาด้านหน้าโรงเรียนวัดพุมเรียง
- ลานทางเข้าพื้นที่ชุมชน
- พื้นที่ริมน้ำบริเวณท่านายร้อย

(2) ที่โล่งที่ว่างที่ควรได้รับการพัฒนาขึ้นใหม่ เป็นพื้นที่ที่ยังไม่เคยมีการพัฒนาสามารถใช้ประโยชน์ และบางส่วนถูกปล่อยให้สภาพทรุดโทรม แต่เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพที่สามารถจะพัฒนาเป็นพื้นที่โล่ง ที่ว่างเพื่อกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนได้ ได้แก่

- พื้นที่ทางเข้าชุมชนแยกไปบริเวณหาดแหลมโพธิ์
- พื้นที่หน้าวัดพุมเรียง
- พื้นที่ทางเข้าหน้าวัดศักดิ์คุณาราม

พื้นที่ที่ได้ทำการเสนอแนะมีทั้งพื้นที่ที่เป็นที่สาธารณะ ที่ที่เป็นกรรมสิทธิ์ของทางราชการ เอกชน และที่ธรณีสงฆ์ แต่หากมีการประสานงานกันอย่างมีระบบแล้วแนวทางดังกล่าวก็สามารถจะเป็นจริงได้เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

2) **ทางสัญจร** ปัจจุบันการเข้าถึงพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง ใช้เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 สายไชยา - พุมเรียง เป็นหลักซึ่งบริเวณที่เส้นทางดังกล่าวตัดผ่านชุมชนหรือทางเข้าชุมชน มีสภาพแห้งแล้งไม่น่าดู ประกอบกับไม่มีจุดหมายตาหรือสิ่งดึงดูดความสนใจกับชุมชนเลย ประกอบกับอาคารบริเวณริมถนนบริเวณทางแยกเข้าหมู่บ้านเป็นอาคารที่มีรูปแบบร่วมสมัยทำให้มีผลกระทบต่อความประทับใจของผู้ที่ผ่านไปมา และผู้ที่ต้องการเข้ามาเยี่ยมเยือนภายในชุมชน นอกจากนี้ สภาพถนนภายในชุมชนยังแห้งแล้งยังขาดความร่มรื่น จึงควรมีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ทางสัญจรเหล่านี้เพื่อที่จะทำให้เกิดบรรยากาศร่มรื่นน่าอยู่ และสร้างความประทับใจให้กับผู้พบเห็น โดยบริเวณเส้นทางที่ควรได้รับการปรับปรุงมีดังนี้

- เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4011 สายไชยา - พุมเรียง บริเวณสองข้างทางที่ถนนตัดผ่านเข้าไปในตัวชุมชน

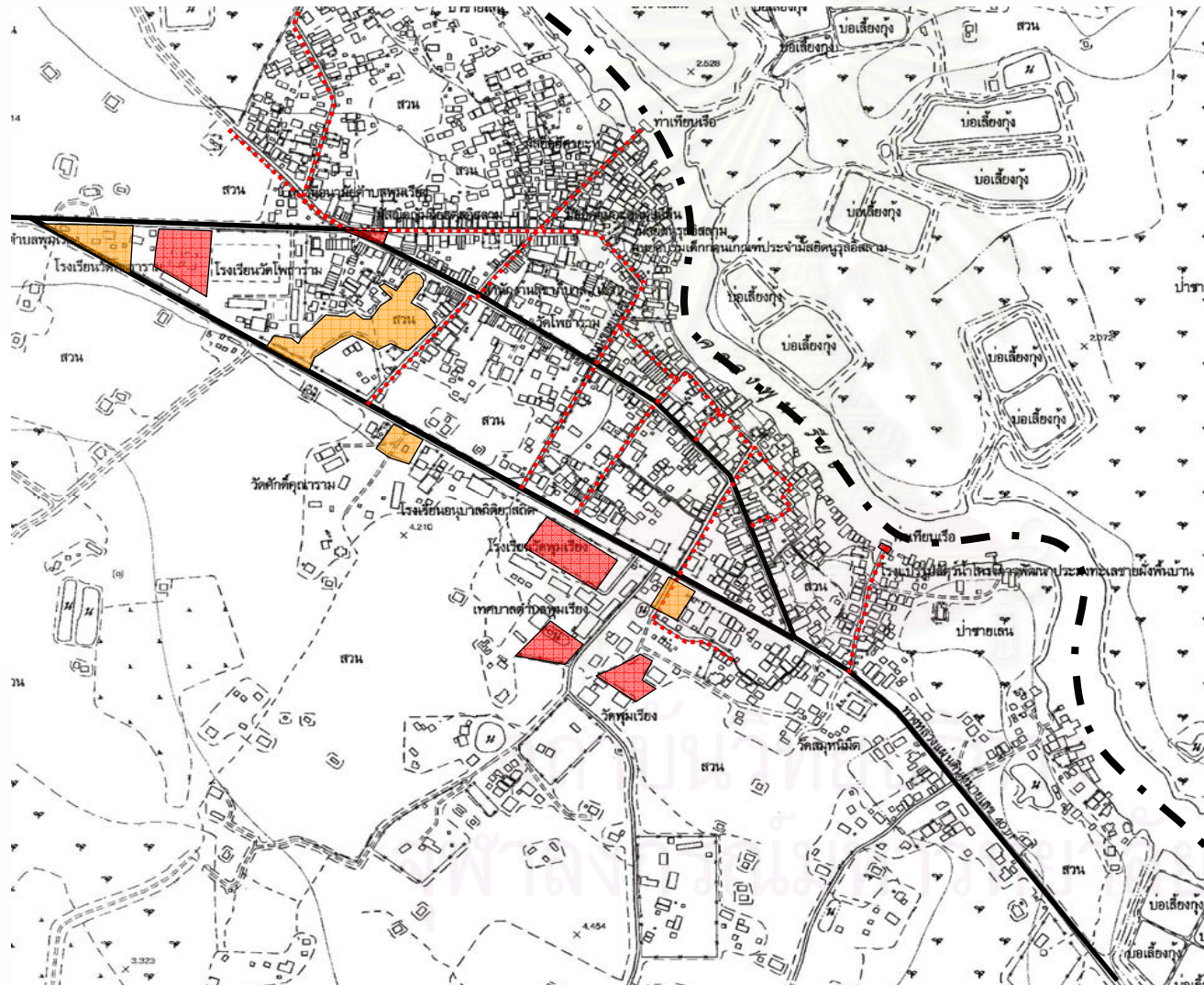
- ถนนซอยเข้าบ้านหัวเลน

- เส้นทางเดินเท้าทั่วไปภายในชุมชน

โดยเส้นทางในข้างต้น ควรมีการปรับปรุงสภาพผิวถนนที่ชำรุดให้อยู่ในสภาพที่ดี นอกจากนี้ควรมีการสร้างทางเท้าเพื่อความปลอดภัยและความเป็นระเบียบของชุมชน ควรมีการปลูกต้นไม้บริเวณสองข้างทางของถนนเพื่อสร้างมุมมองที่สวยงาม และเปิดพื้นที่ให้สัมพันธ์กับที่โล่งว่างที่จะทำการพัฒนา โดยการออกแบบทางด้านภูมิสถาปัตยกรรมไปในคราวเดียวกันระหว่างพื้นที่โล่งว่างและทางสัญจร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 7.5 แสดงการพัฒนาที่โล่งที่ว่าง และทางสัญจร

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

- ที่ว่างควรฟื้นฟู
- ที่ว่างควรพัฒนาขึ้นใหม่
- ปรับปรุงภูมิทัศน์เส้นทางสัญจรสายหลัก
- ปรับปรุงภูมิทัศน์ตามแนวเส้นทางสัญจรในชุมชน
- พื้นที่รูปแบบการสัญจรทางน้ำ

นางสาวจันทิรา เกื้อดั่ง

ที่มา : จากการสำรวจและวิเคราะห์

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บริเวณย่านบ้านเก่าก่อนการปรับปรุง

ตัวอย่างการปรับปรุง

บริเวณย่านบ้านเก่าก่อนการปรับปรุง

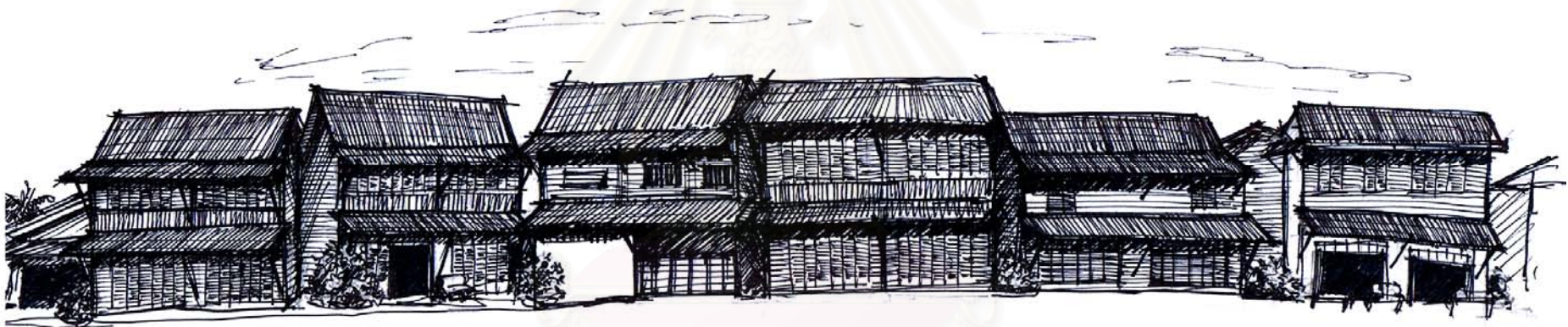

ตัวอย่างการปรับปรุง

ภาพที่ 7.4 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงที่โล่ง ที่ว่างและทางสัญจรในชุมชน

บริเวณย่านบ้านเก่าก่อนการปรับปรุง

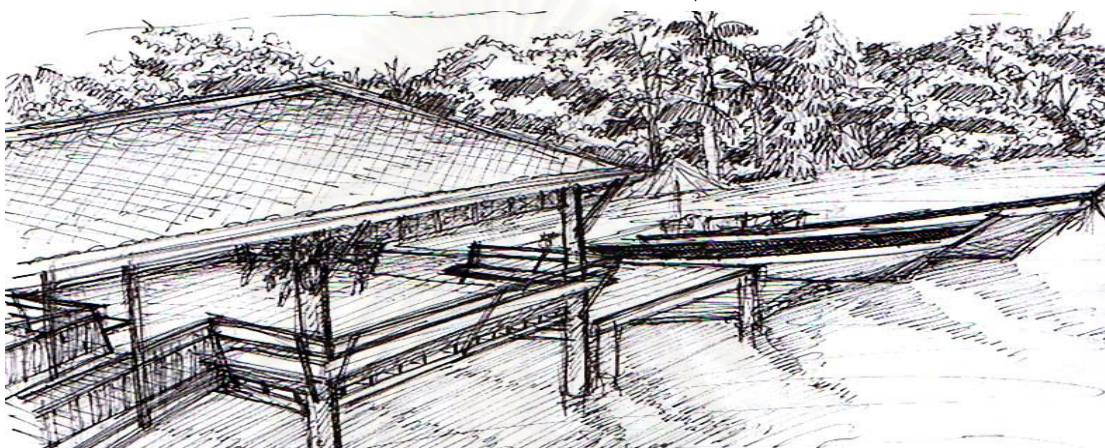

ตัวอย่างการปรับปรุง

ภาพที่ 7.4 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงที่โล่ง ที่ว่างและทางสัญจรในชุมชน (ต่อ)

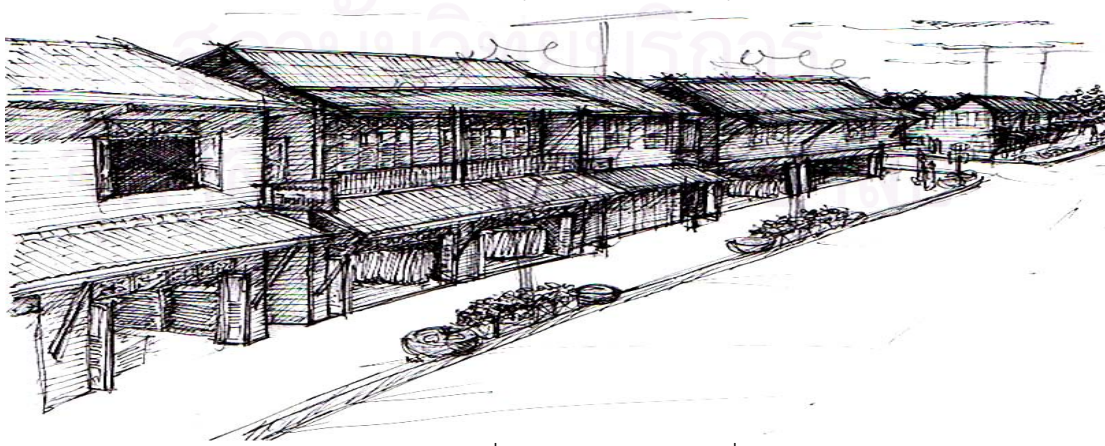
บริเวณท่าเรือก่อนการปรับปรุง

ตัวอย่างการปรับปรุงท่าเรือ

ถนนที่ตัดผ่านชุมชนก่อนการปรับปรุง

ตัวอย่างการปรับปรุงถนนเพื่อเป็นเส้นทางรถท่องเที่ยวภายในชุมชน
ภาพที่ 7.4 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงที่โล่ง ที่ว่างและทางสัญจรในชุมชน (ต่อ)

บริเวณทางเข้าชุมชนก่อนการปรับปรุง

ตัวอย่างการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณทางเข้าชุมชน

บริเวณทางแยกจากชุมชนไปชายหาดแหลมโพธิ์ก่อนการปรับปรุง

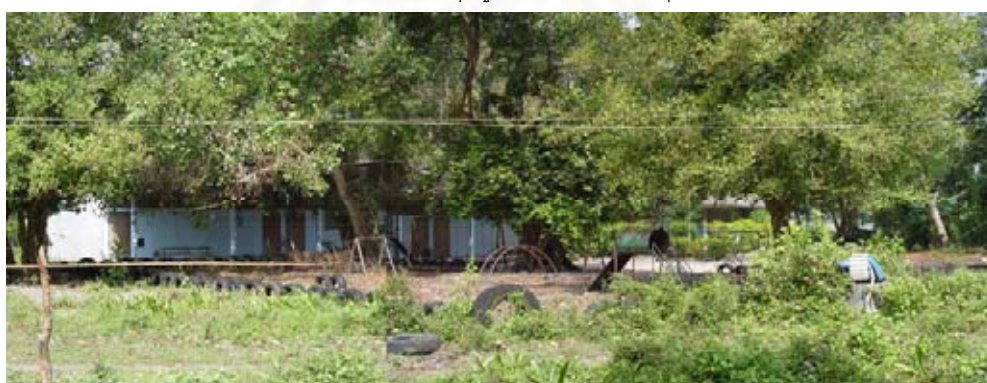
ตัวอย่างการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณทางแยกจากชุมชนไปชายหาดแหลมโพธิ์
ภาพที่ 7.4 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงที่โล่ง ที่ว่างและทางสัญจรในชุมชน (ต่อ)

บริเวณวัดพุมเรียงก่อนการปรับปรุง

ตัวอย่างการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณวัดพุมเรียง

บริเวณโรงเรียนวัดพุมเรียงก่อนการปรับปรุง

ตัวอย่างการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณโรงเรียนวัดพุมเรียง

ภาพที่ 7.4 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงที่โล่ง ที่ว่างและทางสัญจรในชุมชน (ต่อ)

บริเวณทางเข้าวัดพุมเรียงก่อนการปรับปรุง

ตัวอย่างการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณทางเข้าวัดพุมเรียง

ภาพที่ 7.4 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงที่โล่ง ที่ว่างและทางสัญจรในชุมชน (ต่อ)

7.2.5 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชน

ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ทางด้านรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน รวมถึงยังคงไว้ซึ่งรูปแบบการดำเนินชีวิตวัฒนธรรม และประเพณีตามแบบชุมชนที่มีการผสมผสานของสองวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ประกอบกับยังมีพื้นที่ที่มีศักยภาพที่จะส่งเสริมเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ ซึ่งสามารถที่จะพัฒนาและส่งเสริมเพื่อสร้างรายได้และกระจายผลตอบแทนทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน

รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงได้แก่ “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวฐานชุมชน คือ ประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด การทำ ร่วมกันดูแล รับผิดชอบ และร่วมรับผลตอบแทน ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวบริเวณชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง สามารถแบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางระบบนิเวศน์ ได้แก่ มรดกทางธรรมชาติในพื้นที่ ประกอบด้วย พืช-สัตว์ตามธรรมชาติ แม่น้ำ คูคลอง ระบบนิเวศน์ สภาพภูมิประเทศ ฯลฯ

โดยศักยภาพของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง สามารถที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การล่องเรือชมธรรมชาติคือป่าโกงกางที่ยังอุดมสมบูรณ์ การตกปลา ชิงกระจานชมชุมชนและธรรมชาติ ตลอดจนการศึกษาระบบนิเวศ ลำคลอง และปากอ่าวออกสู่ทะเล

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ มรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่มากมายในพื้นที่ ประกอบด้วย ชุมชน วัด ประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น

โดยศักยภาพของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงที่เน้นมรดกทางวัฒนธรรม เช่น วัดต่างๆที่อยู่ในชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจตั้งแต่อดีตอีกทั้งอาคารบางหลังภายในพื้นที่ยังได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน เช่นพระอุโบสถวัดสมุหนิมิต พระอุโบสถวัดพุมเรียง โพธาราม รวมไปถึงอาคารบ้านเรือนสองชั้นในสมัยที่พุมเรียงยังเป็นเมืองเก่าของไชยา รวมถึงประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนที่มีการอยู่ร่วมกันของสองวัฒนธรรมคือชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม

3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ การทอผ้าไหมพุ่มเรียงที่มีการประกอบอาชีพกันเกือบทุกบ้าน การสานหมวก เย็บหมวก ฯลฯ

ชุมชนเมืองเก่าพุ่มเรียงเป็นชุมชนที่มีอาชีพเสริมคือ การทอผ้าที่เป็นที่เลื่องชื่อของชุมชน ซึ่งส่วนมากจะเป็นชาวไทยมุสลิม และยังมีการเย็บหมวกที่เป็นที่เลื่องชื่อ ซึ่งสามารถจัดกิจกรรมการทำการชมรูปแบบการทอผ้า การจักสานและหัตถกรรม เป็นต้น

แม้ว่าชุมชนเมืองเก่าพุ่มเรียงจะมีศักยภาพ ที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่ปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ ยังขาดการพัฒนาและหลายแห่งอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นอาคารเก่าขาดการดูแลรักษา เส้นทางสัญจรขาดการจัดระเบียบ สภาพแวดล้อมของวัด และชุมชนขาดความร่วมมือและภูมิทัศน์ที่สวยงาม ฯลฯ จึงควรมีการปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวโดยดำเนินการดังนี้

- ปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของ วัดที่ว่าง และทางสัญจรภายในชุมชน ให้มีความร่มรื่น สวยงาม โดยเน้นการใช้พืชพันธุ์ท้องถิ่น

- รณรงค์และสนับสนุนให้เจ้าบ้านปรับปรุงซ่อมแซมอาคารที่เสื่อมโทรม ให้กลับสู่สภาพดี และให้มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับเอกลักษณ์ของชุมชน ตลอดจนปรับปรุงสภาพบริเวณบ้านเรือนให้มีความร่มรื่นสวยงาม

นอกจากนี้การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองเก่าพุ่มเรียง ต้องทำไปพร้อมกับการฟื้นฟูกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นที่สมควรมีการดำเนินการดังนี้

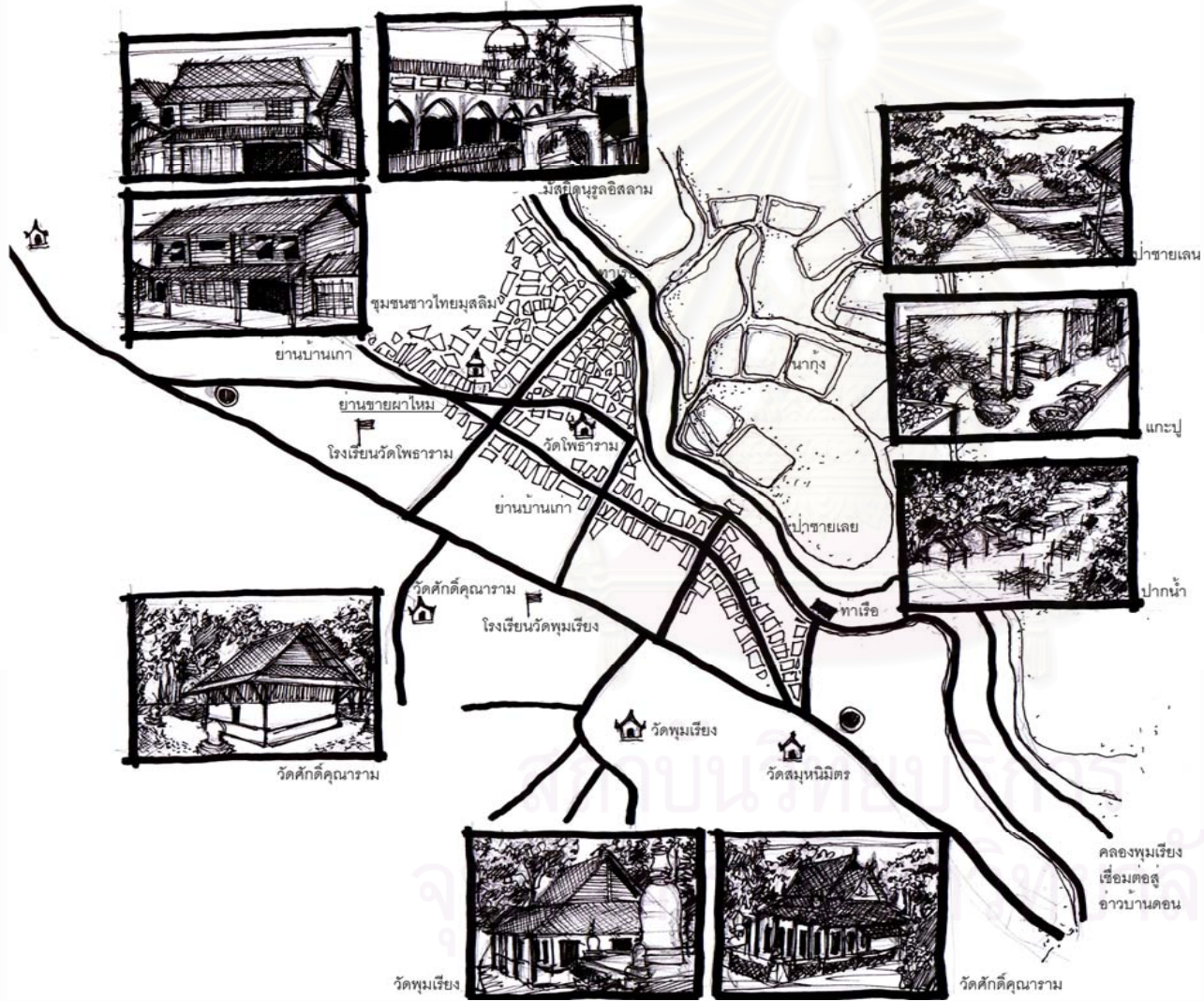
- สนับสนุนโรงเรียน วัด และชุมชนในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นทั้งที่มีอยู่เดิมและกิจกรรมใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับเอกลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชน

- จัดทำปฏิทินกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น เพื่อปลูกฝังเยาวชนรุ่นใหม่ให้เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

- จัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างชุมชนชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมและกลุ่มต่างๆ

- ฟื้นฟูกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีที่กำลังจะสูญหาย เช่น การสวดมาลัย การร้องเพลงบอกในงานทอผ้าป่า ฯลฯ

แผนที่ 7.6 แสดงแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่า
พุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์

นางสาวจันทิรา เกื้อด้วง

ที่มา : จากการสำรวจและวิเคราะห์

ทิศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากการปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของชุมชน และการฟื้นฟูวัฒนธรรมและประเพณีเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวแล้ว การจัดเส้นทางท่องเที่ยวที่สามารถสื่อความหมายและสร้างความเข้าใจอย่างเป็นระบบ โดยการจัดเส้นทางท่องเที่ยวที่เหมาะสมก็เป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งควรมีการดำเนินการดังนี้

- จัดทำป้ายชี้ทาง และสื่อความหมายของแหล่งท่องเที่ยวที่เข้าใจง่ายติดตั้งในตำแหน่งที่เหมาะสม โดยออกแบบให้มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม
- จัดทำโครงข่ายเส้นทางท่องเที่ยวทางบก โดยผสมผสานการท่องเที่ยวแบบเดินเท้า และการใช้จักรยานในบริเวณชุมชนและพื้นที่โดยรอบ
- จัดทำเส้นทางจักรยาน (Bike Lane) ในบริเวณที่กำหนดให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวโดยจักรยาน
- จัดเตรียมและปรับปรุงพื้นที่จอดรถบริเวณแหล่งท่องเที่ยวหลัก
- จัดทำโครงข่ายเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำ โดยผสมผสานการใช้เรือพายบริเวณคลองพุมเรียง และคลองใหญ่พุมเรียง (คลองตะกอบ) และใช้เรือหางยาวหรือเรือท่องเที่ยวในการไปชมการประกอบอาชีพทางการประมงหรือการเลี้ยงปลาชายฝั่ง
- จัดสร้างและปรับปรุงท่าเทียบเรือบริเวณแหล่งท่องเที่ยวหลักให้ปลอดภัย และได้มาตรฐาน

โดยแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ภายในชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงควรมีการดูแลและจัดการโดยการรวมกลุ่มของชาวบ้านภายในชุมชนอย่างเป็นระบบ และควรมีการสนับสนุนการรวมกลุ่มผู้ประกอบการท้องถิ่น เพื่อสร้างมาตรฐานในด้านราคาการให้บริการ และมาตรฐานผลิตภัณฑ์ รวมทั้งควบคุมการพัฒนาให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชน

● **เส้นทางท่องเที่ยว** เส้นทางท่องเที่ยวโดยรถจักรยานจากการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยว มีข้อเสนอแนะดังนี้ จุดเริ่มต้นจอดรถเพื่อเช่ารถจักรยานหรือเริ่มปั่นเป็นพื้นที่โล่งด้านข้างโรงเรียนวัดโพธารามโดยเริ่มกิจกรรมในช่วงเช้า และเดินทางไปตามเส้นทางอ้อมชุมชนไปกราบนมัสการพระพุทธรูปและเที่ยวชมโบราณสถาน วัดศักดิ์คุณาราม วัดพุมเรียง และวัดสมุหนิมิตตามลำดับ และมีจุดพักบริเวณทางแยกเข้าชุมชนและไปแหลมโพธิ์โดยมีจุดจอดรถรับส่งเพื่อไปรับประทานอาหารทะเลหรือปั่นจักรยานไปที่ บริเวณร้านอาหารแถวปากน้ำและกลับมาเริ่มต้นเที่ยวชมสถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตซึ่งถ้าหากใครต้องการนั่งเรือเพื่อชมธรรมชาติป่าโกงกาง และวิถีชีวิตริมน้ำก็สามารถไปนั่งเรือได้ที่บ้านท่านายร้อยและไปขึ้นที่ท่าหน้าบริเวณบ้านหัวเลนและไปพบกับผู้ที่ปั่นจักรยานชมบ้านเก่าและสถาปัตยกรรมบริเวณถนนรัชชบุรี และชมวิถีชีวิต การทอผ้า การเย็บหมวกได้ในพื้นที่

ซึ่งกิจกรรมส่วนเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตนั้นอาจกระทำในช่วงบ่ายเวลาเหลืออาจพายเรือเล่น ก่อนจะกลับบ้านก็แวะซื้อสินค้าได้ในบริเวณริมถนนรักษนรกิจบริเวณบ้านหัวเลน และเดินทางกลับจากจุดเริ่มต้น

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

1. ควรมีการศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงโดยละเอียด เพื่อสามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้จริงและเป็นระบบ
2. ควรมีการศึกษาและจัดทำผังเมืองเฉพาะตำบลใหญ่ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงเพื่อการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ กรมศิลปากร สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร. เอกลักษณ์ไทย ในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. กรุงเทพมหานคร: บริษัทกราฟิกฟอรัม (ไทยแลนด์) จำกัด, 2540.

กวี บัวทอง และคณะ. มวยไชยา. รายงานโครงการอบรมครู และบุคลากรทางการศึกษาประจำการวิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2525.

กองวิชาประวัติศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. ทักษิณฝั่งทะเลตะวันออก. จัดพิมพ์ในวโรกาส พลตรีหญิงสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ทรงนำคณาจารย์ และนักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าทัศนศึกษาภาคใต้ฝั่งตะวันออก, 2534.

ชมชาติ วงศ์ทิมารัตน์. แนวทางการอนุรักษ์คลอง และชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

คำเพชร ภูริปริ และคณะ. ไชยา. ใน งานไชยาสังสรรค์, 2545.

งามชื่น ภูมิไชยา และคณะ. ศึกษาตำบลพุมเรียง. รายงานโครงการอบรมครู และบุคลากรทางการศึกษาประจำการ วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2526.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ชื่น เปรมะดิษฐ์. บันทึกความจำของนาย ชื่น เปรมะดิษฐ์. ใน อนุสรณ์งานศพนายชื่น เปรมะดิษฐ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2535.

ณวรรณ์ สายเชื้อ. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษาเมืองสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

ที่ระลึกในงานผูกพัทธสีมา วัดสุทธาวาส อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี. ตำนานจังหวัดสุราษฎร์ธานีสังเขปและประวัติวัดสุทธาวาส. สุราษฎร์ธานี : โรงพิมพ์รัตนมีศรี, 2503.

ธรรมทาส พานิช. ประวัติศาสตร์ไชยา นครศรีธรรมราช. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : เอ.พี. กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์, 2541.

นิจ หิญชีระนันท์. “กฎหมายสิ่งแวดล้อม,” เอกสารการสอนวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม.

กรุงเทพมหานคร: สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2534.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. ไชยา – สุราษฎร์ธานี. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2519.

ประสงค์ เขียมอนันต์. “วันผังเมืองโลก มิติใหม่ของการพัฒนาเมือง,” เอกสารในการสัมมนาเรื่อง การพัฒนาเมือง : ชุมชนเมืองในแนวอนุรักษ์, เสนอที่ศูนย์เยาวชนไทย-ญี่ปุ่น ดินแดง 6 พฤศจิกายน 2546. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2535, อ้างถึงใน ผนวกรชน สายเชื้อ. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

พัชรินทร์ เวียงชัย. แนวความคิดในการอนุรักษ์ชุมชนไท-โคราซ กรณีศึกษา: หมู่บ้านพระเพลิง.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

ยุทธนา พยุงค์. การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

วรรณศิลป์ พีระพันธุ์. องค์ประกอบเมือง. 2538. (อัดสำเนา)

วีระพันธุ์ ชินวัตร, “ความหมายของการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม แนวทางการอนุรักษ์และการท่องเที่ยวในแถบเอเชียแปซิฟิก,” เอกสารแจกประกอบ โครงการอบรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในด้านการปรับปรุงฟื้นฟูเมืองในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ จัดโดย กองจัดรูปที่ดินและปรับปรุงฟื้นฟูเมือง สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร 2 กันยายน 2547. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ศิริวิมล สมชิต. การอนุรักษ์และพัฒนาวิียงพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

ศรีศักร วัลลิโภดม. สังคม-วัฒนธรรม ปัจจุบันผันแปร. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, 2543.

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. สุราษฎร์ธานี เมืองคนดีศรีแผ่นดิน.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2545.

สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ. แนวทางการควบคุมด้านกายภาพในเขตพื้นที่อนุรักษ์เมืองเก่าเชียงใหม่.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

- สุกัญญา เอี่ยมชัย. การศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนเมืองลำปาง. วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2538.
- สุรัสดา นิปรียาย. แนวทางการอนุรักษ์เมืองเก่านครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- สุวัฒนา ธาดานิติ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมือง. หน้า 89-95. จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2540.
- สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5.
กรุงเทพมหานคร: บริษัทคุ้มครองมรดกไทย, 2541.
- อนุวัฒน์ เอ็งศิริ และคณะ. ศึกษาชุมชนวัฒนธรรมพุมเรียง. คณะทำงานศึกษาชุมชนวัฒนธรรม
พุมเรียง สภาวัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2540.
- อนุสรในงานบำเพ็ญกุศลครบ 100 วัน คุณแม่เมิน ครูการโกวิทย์. ประวัติเมืองไชยา และชีวิต
ผลงานของท่านพุทธทาส. 2535.
- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. พิมพ์
ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาอังกฤษ

Amos Rapoport. "System of activities and system of settings", in Domestic Architecture and the use of space : an interdisciplinary. Edited by Susan Kent. Cambridge : Cambridge University press, 1990.

Amos Rapoport. "Spatial Organization and the Built Environment," in An Companion Encyclopedia of Anthropology : Humanity, Culture and Social Life. pp.460-502 and Haryadi, "Conservation of Cultural Settings: The Case of Yogyakarta's Inner City Kampung," in Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia: Interpretative Essays, pp.209-225.

Antony J. Catanese and James C. Snyder. Introduction to urban planning. New York: McGraw-Hill, 1979.

Alan Dobby. Conservation and planning. London: Hutchinson, 1978.

Boas. Franz. Race, Language and Culture (New York : The Free Press, 1965), Edited by Ammara Phongsapit in Cultural religion and ethnic : Thai social analysis in anthropogy approach, 4th ed. Bangkok : Chulalongkorn University press, 1995.

Burke. G. Townscape. England : Pelican Books Ltd., 1976. อ้างถึงใน ณวรรณ์ สายเชื้อ. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชา การวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

Chapin. F. Stuart, Urban land use planning, 2nd ed. Urbana : University of Illinois Press, 1972.

Forman, R.T.T. and Godron, M., Landscape Ecology. New York: John Wiley and Sons, 1986.

Gerhard Lenski, Human Society. Tokyo: McGraw Hill-Kogakusha, 1970.

Harry L. Garnham. Maintaining the spirit of place : A Process for the preservation of town character. Mesa : PDA, 1985.

- International Council On Monument and Sites. Charter for the conservation of historic towns and urban areas (Washington Charter 1987)[Online].2003. Available from : <http://www.international.icomos.org>, [2005, Aug 14]
- Jerome Fellmann. Human geography : landscapes of human activities. 5th ed. Boston, MA : WCB/McGraw-Hill, 1997.
- Middleton Michale. "Conservation in action," in A Progress Report on What's Being Done in Britain's Conservation Area, Based on Civic Trust Conference Held at the Royal Festival Hall. London: Civic Trust, 1972.
- Peter B. Hammond. Culture and Social Anthropology. London: Collier-Macmillan Ltd., 1964.
- Paul D. Speiregen. Urban Design: The Architecture of Towns and Cities. New York: McGraw Hill, 1965.
- Raymond Williams. "The Long Revolution. London : Chatto & Windus," in Cultural planning and time planning Social town planning, Edited by Franco Bianchini and Clara H. Greed. London : Routledge, 1999.
- Robert McNulty. "Cultural Tourism: New Opportunities of Wedding Conservation Economic development," in Conservation and Tourism. London: Heritage trust, 1985: p.37.
- Roy Worskett. The Character of Town: An Approach to conservation. London: The Architectural Press, 1969. and Nahoum Cohen, Urban Conservation. Cambridge, Ma: The MIT Press, 1998.
- Sandys Ducan. Tourism and Heritage Conservation. PATA Conference Bangkok: November, 1973.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวจันทิรา เกื้อดวง เกิดเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2522 ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี จบการศึกษาจากคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง เมื่อปีการศึกษา 2544 และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี การศึกษา 2546.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย